

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΣΒΟΥΝΗ

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

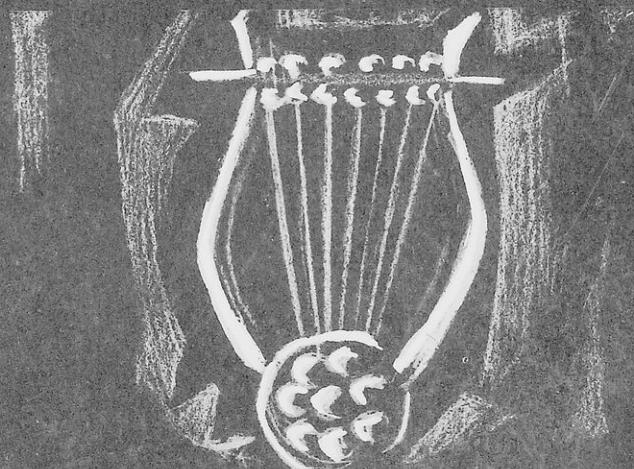
ΕΡΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΓΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑΙ 1976

40556

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΖΕΒΟΥΝΗ

Ο ΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΔΩΡΕΑΝ
ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1976

ΟΥΕΠΛΙΔΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ
(ΕΚΒΟΛΑΙ)

ΔΩΡΕΑΝ

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΓΕΒΟΥΓΗ

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ (ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΣΤ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Είτε την αποτίνική θέση των ευθανάτων τα ερδάτα ποιητικής του δωματίου, ήλικρος και απεγκαθός, απρεγορίνες ποιήματα, Κατά Λεπτών (Cataviepsis) ποιηματάτα. Άπο τα αρχέματα ταύτα μετά την άποψη άποδηλών ποιητών ήταν αλλα γενέτα των έργων απεντίσσησης σίνη και χαροποίηση. Ήταν το μετέβατο άγνωστος είτε του κινηλού τρόπου διάταξης από υπότιμους διατίτιους ποιητές και λογοτελούς, το Α. Μαρτίν, Πατρίκιος Τζέσα, Καντρέλου Ούρσου από ολλανδούς

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

AΘΗΝΑΙ 1976

ΦΟΚΙΩΝΩΣ Β. ΡΟΤΖΟΥΤΗ
ΖΥΓΑΙΑΝΗΣ ΑΙΓΑΙΟΥ
(ΕΚΔΟΤΑΙ)

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΟΠΤΙΑΝΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ
ΑΙΓΑΙΟΝ ΖΥΓΑΙΑΝΗΣ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βίος τοῦ Οὐεργίλιου

Ο Πόπλιος Οὐεργίλιος (ἦ Vergilius) Μάρων (P. Vergilius Maro) ἐγεννήθη τὴν 15ην Ὁκτωβρίου τοῦ 70 π.Χ. εἰς τὰς "Ανδεις, χωρίον πλησίον τῆς Μαντούης, πόλεως τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, ἀπὸ γονεῖς ἀγρότας ἔχοντας τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ο πατὴρ τοῦ Οὐεργίλιου εὐπορήσας ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὰς γεωργικάς, κτηνοτροφικάς καὶ μελισσοκομικάς ἐργασίας του ἀπέστειλε τὸν υἱόν του εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἔτῶν εἰς τὴν γειτονικὴν πόλιν τῆς Κρεμώνης, ἵνα λάβῃ τὴν πρώτην παιδεύσιν. Ἐν Κρεμώνῃ ὁ Οὐεργίλιος ἔμεινε μέχρι τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους τῆς ἡλικίας του καὶ ἀπῆλθεν ἔπειτα εἰς Μεδιόλανον δι' εὐρυτέρας σπουδάς. Ἐκ Μεδιολάνου δὲ μετὰ τριετίαν ἀπῆλθεν εἰς Ρώμην, ὅπου ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ δονομαστῷ ρητοροδιδασκάλῳ Ἐπιδίῳ, ἐδιδάχθη δὲ τὴν φιλοσοφίαν ὑπὸ τοῦ ἐπικουρείου φιλοσόφου Σίρωνος. Οὐδεμίαν κλίσιν ἡσθάνετο πρὸς τὴν ρητορικήν. Ἐπιστρέψας εἰς τὰς "Ανδεις ἡσχολεῖτο εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων του, ἀποφεύγων τὸν πολιτικὸν βίον, ἔνεκα τῆς φυσικῆς του δειλίας καὶ τῆς ἀσθενικῆς κράσεώς του.

Τὰ πρῶτα ἔργα του

Εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἐφιλοπόνησε τὰ πρῶτα ποιητικά του δοκίμια, ἐλαφροῦ καὶ παιγνιώδους περιεχομένου ποιήματα, **Κατὰ Λεπτὸν** (C a t a l e p t o n) ἐπιγραφόμενα. Ἀπὸ τὰ σωζόμενα ταῦτα καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα ποιημάτια ὀλίγα εἶναι ἐκεῖνα τῶν ὄποιναν ἀντίρρητος εἶναι ἡ γνησιότης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγίνετο γνωστὸς εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀρίστων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ποιητῶν καὶ λόγοτεχνῶν, τοῦ Λ. Οὐαρίου, Πλωτίου Τούκκα, Κοιντιλίου Οὐάρου καὶ ἄλλων οἵτινες ἡξιοῦντο τῆς φιλίας καὶ προστασίας τοῦ Μαικήνου, τοῦ γνωστοῦ φιλομούσου καὶ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὁκταβιανοῦ. Περὶ τὸ

43 π.Χ. ὁ Οὐεργίλιος ἐσχετίσθη μὲ τὸν διοικητὴν τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, τὸν Ἀσίνιον Πολλίωνα, ἀνδρα πολὺ ἐπιφανῆ καὶ λογιώτατον. Μετὰ τὴν ἐν Φιλίπποις μάχην (42 π.Χ.) ἔγινε διανομὴ τῶν γαιῶν τῆς Ἰταλίας στερήσασα ἐπὶ τινα χρόνον καὶ τὸν Οὐεργίλιον τῆς ἴδιας αὐτοῦ περιουσίας. Πράγματι τὸ 41 π.Χ. ὁ Ὁκταβιανὸς ἀπέστειλε τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας, ὅπως καταλάβουν τοὺς ἄγρους τῆς Κρεμώνης· καὶ ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἔξήρκεσαν πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν ὅλων, οἱ παλαιμάχοι κατέλαβον αὐθαιρέτως ὅλως καὶ κατ' ἴδιαν γνώμην καὶ τοὺς γειτονικούς ἄγρους τῆς Μαντούης καὶ οὕτω τοῦ ποιητοῦ τὸ κτῆμα περιῆλθεν εἰς χεῖρας Κλαυδίου τινός. Ἀλλ' ὁ Οὐεργίλιος εἰς Ρώμην ἐλθὼν κατώρθωσε παρὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ νὰ ἀνακτήσῃ αὐτό. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (40 π.Χ.) μετὰ τὸν παρὰ τὴν Περουσίαν πόλεμον ὁ ποιητὴς δριστικῶς ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν· ἀλλ' ὁ Ὁκταβιανὸς εύνοικώτατα διακείμενος πρὸς τὸν ποιητὴν, τῇ μεσολαβήσει καὶ τοῦ Μακήνου, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ζημίας κτῆμα ἐν Καμπανίᾳ. Ἀπὸ τὸ 38 π.Χ. ἀποχωρεῖ ὁ ποιητὴς εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ διατρίβει εἰς τὴν Νεάπολιν, σπανίως δὲ ἔρχεται εἰς τὴν Ρώμην. Τὸ 19 π.Χ. ἐπιχειρεῖ ταξίδιον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀσίαν σκοπεύων νὰ μείνῃ ἵκανὸν χρόνον, διὰ νὰ περιηγηθῇ τοὺς τόπους, ὅπου εἶχον λάβει χώραν τὰ γεγονότα, διὰ τὰ ὄποια ὀμίλει εἰς τὸ ποίημα, τὸ δόποῖον τότε ἐφιλοτέχνει, ὁ σκοπός του ὅμως δὲν ἐπετεύχθη, διότι ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑγείαν ἐπισφαλῆ. Εἰς τὰς Ἀθήνας εὑρίσκει τὸν Αὔγουστον ἀρτίως ἐπανακάμψαντα ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὑπὸ τούτου πείθεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὰ Μέγαρα ὅμως προσβάλλεται ὑπὸ ἡλιασμέως. Μολονότι δὲ ἐπύρεσσε, δὲν ἥθλησε νὰ διακόψῃ τὸ ταξίδιον καὶ ἡ νόσος του ἐπεδεινώθη κατὰ τὸν πλοῦν. Ἀποβιβασθεὶς εἰς τὸ Βρινδήσιον ἀπέθανε μετ' ὀλίγον τῇ 22α Σεπτεμβρίου τοῦ 19 π.Χ. Τὰ δυτικὰ του μετεφέρθησαν εἰς Νεάπολιν καὶ ἐτάφησαν ἐκεῖ, χαραχθέντος ἐπὶ τοῦ τάφου του τοῦ ἔξῆς διετίχουν, ὅπερ λέγεται ὅτι αὐτὸς ἐποίησε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του:

*Mantua me genuit; Calabri rapuere; tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.*

Δηλαδή: ἡ Μάντουα μὲ ἐγέννησεν, οἱ Καλαβροὶ (τὸ Βρεντήσιον) μὲ ἀφήρτασαν, νῦν μὲ κατέχει ἡ Παρθενόπη (ἡ Νεάπολις): ἔψαλα βοσκᾶς (βουλικὰ ποιήματα), ἄγρους (γεωργικά), ἡγεμόνας (ἥρωϊκὸν ἔπος).

Τὰ Βουκολικά. Μετὰ τὰ ποιημάτια ἔκεινα, τὰ **Κατὰ Λεπτὸν καλούμενα**, τὸ πρῶτον λόγου ἄξιον ἔργον τοῦ Οὐεργίλιου εἰναι τὰ **Βουκολικά**, ποιηθέντα ἐντὸς τριῶν ἑτῶν (41 - 39 π.Χ.) καὶ εὐθὺς ὕστερον ἐκδοθέντα. Τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀσινίου Π. ὁ Οὐεργίλιος συνέθεσε τὰ Βουκολικά, τὰ ὀποῖα συνήθως **'Εκλογαί** (Eclogae) καλοῦνται, μιμηθεὶς τὸν βουκολικὸν ποιητὴν Θεόκριτον, εἰς τὴν μελέτην τοῦ ὁποίου ηγάπαιριστεῖτο, ὅτε εἰς τὴν γενέτειράν του εύρισκετο, διότι διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀμέσων καὶ ζωηρῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου. Εἰς τὰ Βουκολικὰ δὲν παρατηρεῖ τις τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοκρίτου, ἀλλὰ τὸ τεχνικόν. Λόγοι ἀπρόσφοροι εἰς τὰ πρόσωπα ἐμβάλλονται, διότι δὲν δίδεται προσοχὴ εἰς τὴν ψυχολογίαν, ἡ δὲ γλῶσσα πλησιάζει πολὺ τὴν γλῶσσαν λυρικοῦ καὶ ἐπικοῦ ποιητοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Θεόκριτον, ὅστις μετεχειρίσθη τὴν γλῶσσαν τῶν ἀγροδιαιτῶν ἀνθρώπων.

Τὰ Γεωργικά. Μετὰ τὰ Βουκολικὰ ἐποίησε τὰ **Γεωργικά** τῇ προτροπῇ τοῦ Μαικήνου, θελήσαντος νὰ γεννήσῃ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις τὴν ἀγάπην πρὸς τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας. Τὰ Γεωργικά, διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ὁποίων ἐδαπάνησεν 7 ἔτη (μέχρι τοῦ 30 π.Χ.), ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσαρα βιβλία διαλαμβάνοντα περὶ γεωργίας, δενδροκομίας, κτηνοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας, εἰναι δὲ ποίημα διδακτικόν. Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ποιήματος εἶχε πρὸ δόθαλμῶν τὸν **'Ησιόδον** ("Ἐργα καὶ 'Η μέρα")¹. Άλλὰ τὴν ὥλην, τὴν ὁποίαν αὔτὸς ὁ ἀγροτικὸς βίος παρέσχεν εἰς τὸν ποιητὴν, ἐδανείσθη οὗτος καὶ ἔξ ἄλλων **'Ελλήνων** καὶ **Λατίνων** συγγραφέων : **'Αριστοτέλους**, **Θεοφράστου**, **Λουκρητίου**, **Κάτωνος**, **Οὐάρρωνος**. Τὰ δανεισθέντα δὲ οὕτω σαφῶς, συνέταξε καὶ τόσον συνετῶς πρὸς τὸν βίον τῶν Ρωμαίων προστίθμοσε, μὲ τόσας ποιητικὰς ιδέας ἐλάμπρυνε καὶ μὲ τόσην κομψότητα λόγου ἐκόσμησεν, ὥστε κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ψυχρότητα καὶ ξηρότητα τὴν σύμφυτον εἰς τὰ διδακτικὰ ποιήματα.

Ἡ Αἰνειάς. ² Απὸ τοῦ 29 π.Χ. ἀσχολεῖται περὶ τὴν συγγραφὴν σπουδαιοτέρου καὶ ἀξιολογωτέρου, ἀμα δὲ καὶ δυσχερεστέρου ἔργου, τῆς **Αἰνειάδος**, καλλίστου ἔθνικοῦ ἔπους. Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον κύκλον τινὰ δημοτικῶν συλλογῶν δυνάμενον νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἐπικὴν διάνοιαν, ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τυπικὰ καὶ θετικὰ πνεύματα δὲν ἐγνώριζον

τὴν διασκέδασιν ἀπὸ διήγησιν ἀναμεμειγμένην μὲ μύθους καὶ ἴστορικὰς παραδόσεις. 'Εξ ἄλλου ἡ γλῶσσα των, λίαν κατάληλος διὰ τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὰς τοῦ δημοσίου βίου πράξεις, ἥκιστα πρόσφορος ἦτο εἰς τὴν ἐλευθέραν κίνησιν, ἥν ἀπαιτεῖ ἡ ἐπική διήγησις. Οἱ Ρωμαῖοι ἥρχισαν νὰ ἀγαποῦν τὴν ἐπικήν ποίησιν τότε, δτε εἰς τὴν Ρώμην, κοντὰ εἰς τὰ ἄλλα ἐκ τῆς 'Ελλαδὸς λάφυρα, ἐκόμισαν καὶ τὰ μνημεῖα τῆς 'Ελληνικῆς φιλολογίας. 'Αλλ' ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐπικούς ποιητάς των ἄλλοι μὲν μεταφράζουν ἡ μιμοῦνται τοὺς "Ελληνας, ἄλλοι δὲ εἶναι χρονογράφοι ἀπλοῖ καὶ ἀτεχνοὶ παρουσιάζοντες ἔργα θελγήτρου καὶ χάριτος ἅμοιρα· εἰς τὸν Οὐεργίλιον ἐπεφύλασσεν ἡ μοῖρα νὰ λάβῃ τὴν δάφνην τῆς ἐπικῆς ποιησεως, ἀφ' οὗ κατώρθωσεν οὗτος νὰ συνενώσῃ τὴν ἐποποιίαν τὴν μυθολογικὴν μὲ τὴν ἴστορικὴν καὶ νὰ ποιήσῃ ἔπος ἑθνικόν. 'Η Αἰνειάς, εἰς 12 βιβλία διηρημένη, εἶναι τὸ μόνον ποίημα, μὲ τὸ ὄπιον τόσον πολὺ ἐφημίσθη ὁ ποιητής· δητῶς ἡ ὑπόθεσίς του, ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ πολλὰς πλάνας, εἶναι καλλίστη. 'Εξέλεκε δὲ τοιαύτην ὑπόθεσιν ὁ ποιητής δχι μόνον διὰ τὴν ἀρχαίαν φήμην τοῦ ἥρωος, ἀλλὰ καὶ διότι ἥλπιζεν ὅτι θὰ συμβάλῃ πολὺ εἰς δόξαν καὶ κραταίωσιν τῆς τότε ἀγαφανείσης μοναρχίας τοῦ Αὐγούστου· ἔμελλε νὰ δοξασθῇ τοιουτορόπως ἡ γενεὰ τῶν Ιουλίων, γινομένου πολλοῦ λόγου περὶ τοῦ 'Ιούλου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. "Ἐπειτα εἰς τὴν Αἰνειάδα ὑμεῖται τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ ὑπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Αἰνείου, δστις συνδέει τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν εὔσεβειαν, τὰς δύο ταύτας μεγίστας ἀρετὰς τοῦ Ρωμαϊκοῦ "Εθνους. Διὰ τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος κατηγάλωσε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του, ἐμιμήθη δὲ τὸν "Ομήρον, οὕτινος τὴν μὲν 'Οδύσσειαν ἥκολούθησε ποιῶν τὰ ἔξ πρῶτα βιβλία, τὴν δὲ 'Ιλιάδα ποιῶν τὰ ἔξ τελευταῖα, συνάπτων οὕτω δύο κάλλη εἰς ἐν ποίημα. Παρ' 'Ομήρῳ εὑρίσκομεν μόνον τὴν γνωστὴν περὶ Αἰνείου προφητείαν τοῦ Ποσειδῶνος (Υ 306 κ.ἔξ.) :

ἥδη γὰρ Προάμον γενεὴν ἥχθηρε Κρονίων·

κῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει

καὶ παίδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

Οὐδαμοῦ δὲ τοῦ 'Ομήρου εὑρίσκομεν νύξιν ἔστω τῆς τοῦ Αἰνείου σχέσεως πρὸς τὴν Ἰταλίαν. 'Ο Σικελιώτης ποιητής Στησίχορος (622 - 533 π. Χ.) ποιῶν τὸν Αἰνείαν φθάνοντα, ὡς φαίνεται, μέχρι τῆς Κύμης τῆς Ἰταλίας εἶναι ὁ πρῶτος, δστις μνημονεύει πλοιῶν τοῦ Αἰνείου ἔξω τῆς

Τρωικῆς χώρας. Ἐπὸ τοὺς περὶ τὸν Ζον π.Χ. αἰῶνα ἀκμάσαντας ἴστοριογράφους Καλλίαν καὶ Τίμαιον συνάπτεται ὁ Αἰνείας πρὸς τὸ Λάτιον. Ἐπὸ τὰ μέσα δὲ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος εἰσεχώρησεν ὁ περὶ τοῦ Αἰνείου μῆθος εἰς τὴν Ρώμην· ἥτο δὲ ἀρκετὰ γνωστὸς ἐπὶ τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου, διότι ὁ ποιητὴς Ναΐβιος εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἔπου του Bellum Poenorum διηγεῖται τὴν φυγὴν τοῦ Αἰνείου μετὰ τοῦ πατρός του, τὰς ἐν τῷ πόντῳ πλάνας, τὴν ἐν Καρχηδόνι ὑποδοχὴν καὶ τὴν εἰς Λάτιον ἀφίξιν.

Ἡ Ρώμη κατόπιν μακρῶν καὶ αἰματηρῶν ἀγώνων εύρισκετο εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου ἀρχουσα πλέον τοῦ κόσμου, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐπίστευον ὅτι τοῦτο ὠφείλετο εἰς ἀόρατόν τινα δύναμιν, εἰς θείαν μοῖραν προστατεύουσαν αὐτοὺς (fortuna urbis). Τῆς καθολικῆς ταύτης πίστεως ἡχώ καὶ ἐρμηνεία γίνεται ὁ Οὐεργίλιος ἐν τῇ Αἰνειάδι, ἡ ὁποία εἶναι διαπεποιημένη μὲ τὴν πίστιν αὐτήν.

Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ περὶ τοῦ Αἰνείου μύθου ὁ ποιητὴς ἐν τῇ συναρμογῇ τοῦ ἴστορικοῦ καὶ μυθολογικοῦ στοιχείου θέλει νὰ δείξῃ, ὅτι, ὅπως ὁ ἀφανισμὸς τῆς ἐν Ἀσίᾳ Τροίας, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτῆς ἐν Ἰταλίᾳ, ἥτοι ἡ κτίσις τῆς Ρώμης, εἶναι ἔργον τῶν θεῶν. Ἡ θεία πρόνοια ἡθέλησεν οὕτως ὥστε ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς Ρώμης νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἀποίκησιν τῶν Τρώων, ἀφ' ὧν θὰ προέλθουν οἱ Ρωμαῖοι, οἵτινες πεπρωμένον εἶναι νὺν ἄρξουν τοῦ κόσμου. Ὁργανον τῆς θείας ταύτης προνοίας ἡ εἰμαρμένης (fatum ἡ fata) εἶναι τοῦ ποιήματος ὁ ἥρως, ὁ Αἰνείας. Ἀκολουθεῖ οὗτος τὴν ὕδνην, τὴν ὁποίαν τοῦ χαράσσει τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καθῆκον. Καὶ δὲν ὑπάρχει δι' αὐτὸν κώλυμα τόσον ἴσχυρόν, ὥστε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν ὁδὸν αὐτήν. Αἱ συμφοραὶ καὶ οἱ κίνδυνοι σιντελοῦν εἰς τὸ νὰ κρατύνουν τὸν χαρακτῆρά του. Ἔνιοτε φαίνεται διστάζων καὶ ἀθυμῶν πρὸ τῶν κινδύνων καὶ τῶν συμφορῶν. Ἀλλ' ὁ δισταγμὸς καὶ ἡ ἀθύμια εἶναι πρόσκαιροι· ἡ διηγεκῆς ὑπακοὴ εἰς τὴν θείαν ἀποστολήν του, ἥτις καὶ πᾶσαν ἐνέργειάν του ρυθμίζει, κρατεῖ ἐν τέλει πάσης λιποψυχίας. Πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἥρωος συνοψίζονται εἰς τὴν εὐσέβειαν, τὴν λέξιν δὲ pietatem (= εὐσέβειαν) μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς, διταν τὰς ἀρετὰς τοῦ ἥρωος συνοψίζῃ.

Ο ποιητὴς εὐαίσθητος ὧν καὶ εὐγενῆς διαπρέπει εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς φιλίας, τοῦ ἔρωτος, τῆς εὐγνωμοσύνης, τῆς υἱικῆς εὐσέβείας καὶ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν γυναικῶν.

‘Ο Οὐεργίλιος ἐδαπάνησεν ἔνδεκα ἔτη εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος, ἡτις ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων. ‘Ο Προπέρτιος (2, 34, 65), λέγει : Cedite Romani scriptores, cedite Graii! / nescio quid maius nascitur Iliade. (ὑποχωρήσατε Ρώμανοι συγγραφεῖς, ὑποχωρήσατε “Ελληνες! ἀγνοῶ τὶ μεγαλύτερον τῆς Ἰλιάδος γεννᾶται).

‘Η Αἰνειάς διὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ ποιητοῦ ἔμεινεν ἀνεπεξέργαστος. Αὐτὸς οὗτος ὁ ποιητὴς ἔχων συνειδήσιν τῶν ἀτελεῶν τοῦ ἔργου παρήγγειλεν εἰς τὸν Οὐάριον, δτε ἀπήρχετο ἐξ Ἰταλίας, νὰ καύσῃ τὸ χειρόγραφον, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἥθελεν ἀποθάνει πρὸ τῆς τελείας ἐπεξεργασίας τοῦ ποιήματος. Εἰς Βρεντήσιον δέ, δτε ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ, ἀπήτησε νὰ τοῦ δοθῇ τὸ χειρόγραφον, δπως τὸ καύσῃ αὐτός. ‘Η ἀπαίτησίς του εύτυχῶς δὲν ἔξεπληρώθη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ οἱ φίλοι του Οὐάριος καὶ Τούκκας προσέβησαν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Αἰνειάδος, δπως ἀκριβῶς κατέλιπεν αὐτὴν ὁ ποιητὴς, ἔκτελοῦντες ἐντολὴν τοῦ Αύγουστου. Οὕτω βλέπομεν εἰς τὴν Αἰνειάδα ἀτελεῖς περὶ τοὺς 57 στίχους· τούτους βεβαίως ἐσκόπευεν ὁ ποιητὴς νὰ συμπληρώσῃ, δτε θὰ ἐπεξειργάζετο τελικῶς τὸ ἔργον. Παρὰ ταῦτα ἡ Αἰνειάς παραμένει ἐν τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τῆς παγκοσμίου Λογοτεχνίας.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΑΙΝΕΙΑΔΟΣ

Βιβλίον Ι. ‘Ο ποιητὴς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔπους δι’ ὀλέγων ἐν τῷ προοιμίῳ εἰπών, ἀφ’ οὐ ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσαν νὰ εἴπῃ τὰς αἰτίας, διὰ τὰς δόπιας ὁ Αἰνείας, ἀνὴρ εὔσεβής, ὑπέστη πολλὰς συμφορὰς καὶ περιπετείας, μέλλων νὰ γίνη ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Λατίνων, ἔρχεται εἰς τὸ θέμα καὶ λέγει τὰ κατὰ τὴν ὄργην καὶ τὸ μῆσος τῆς θεᾶς “Ηρας κατὰ τῶν Τρώων καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς ὄργης. Τὴν πόλιν Καρχηδόνα, ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν στομίων τοῦ Τιβέρεως κειμένην, θέλει ἡ “Ηρα νὰ καταστήσῃ κυρίαρχον τοῦ κόσμου. Βλέπει αὕτη στόλον ἐκ τῆς Σικελίας ἀποπλέοντα· εἰναι δ στόλος τοῦ Αἰνείου, δν ἡ μοῖρα ἔχει ὄρισει νὰ θεμελιώσῃ ἐν Ἰταλίᾳ κράτος μέλλον νὰ καταστρέψῃ τὴν ἔξαιρετικά εύνοουμένην πόλιν της Καρχηδόνα. ’Επὶ τῇ θέᾳ τοῦ στόλου τούτου τὸ παλαιὸν τῆς “Ηρας πάθος ἀναγεννᾶται καὶ σπεύδει

πρὸς τὸν Αἴολον, δν πείθει μὲ παράκλησιν ἀξιωματικὴν καὶ μὲ σαγγενευτικὰς ὑποσχέσεις νὰ ἀπολύσῃ τοὺς ἀνέμους. Ἐγέρεται τότε σφοδρὰ τρικυμία: τὰ πλοῖα τοῦ Αἰνείου διασκορπίζονται, τινὰ δὲ φαινονται καταποντισθέντα. 'Αλλ' δ Ποσειδῶν, ἄνευ τῆς διαταγῆς τοῦ ὁποίου ἡ τρικυμία ἔγινε, καταπαύει τὴν τρικυμίαν καὶ ἐπανάγει τὴν γαλήνην.

Οἱ Τρῶες ἐκ τῆς τρικυμίας παρασυρθέντες εἰς ἄγνωστόν τινα τῆς Λιβύης ἀκτὴν προσορμίζονται ἐκεῖ εἰς ἀσφαλῆ ὅρμον. Ἡ Ἀφροδίτη πονοῦσα διὰ τοὺς δεινοπαθοῦντας Τρῶας παραπονεῖται εἰς τὸν Δία διὰ τὸν ἀδικὸν αὐτὸν κατατρεγμὸν τῶν Τρώων· ἀλλ' ὁ Ζεὺς καθησυχάζει αὐτὴν ὑποσχόμενος λαμπρὸν τὸ μέλλον εἰς τὴν ὄμάδα τῶν καταδιωκομένων Τρώων, οἱ δόποιοι θὰ γίνουν ἰδρυταὶ κράτους μέλλοντος νὰ ἀρξῃ τῆς οἰκουμένης ἀπεριορίστως.

Τὴν ἐπομένην ὁ ἀρχηγὸς Αἰνείας συνοδεύομενος ἀπὸ τὸν Ἀχάτην ἔξερχεται εἰς ἔξερεύνησιν τοῦ τόπου. Κυνηγέτις ὥραιοτάτη, λυτὴν ἔχουσα τὴν κόμην καὶ τὸ τόξον ἐπὶ τοῦ ὕμου φέρουσα, πληροφορεῖ τὸν Αἰνείαν ὅτι εύρίσκεται πολὺ πλησίον πόλεως προσφάτως θεμελιωθείσης ἀπὸ τὴν Φοίνισσαν Διδώ, ἣς τὴν ἴστορίαν ἐν βραχυτάτῳ ἀφηγεῖται. Ἔπισης δὲ ἀγγέλλει εἰς τὸν Αἰνείαν ὅτι οἱ ἑταῖροί του, οὓς θεωρεῖ ἀπολεσθέντας, θὰ ἐπανέλθουν. Ἡ κυνηγέτις ἥτο ἡ μήτηρ τοῦ Αἰνείου, ἡ θεὰ Ἀφροδίτη, ἣν οὕτος ἀναγνωρίζει, ὅτε αὐτῇ ἀπομακρύνεται, ἀπὸ τὸ βάδισμά της τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ προδίδον θεόν.

Αἰνείας καὶ Ἀχάτης εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν, ὅπου δλοι ἐργάζονται ως εἰς κυψέλην μέλισσαι. Εἰς τὸν ναὸν τῆς "Ηρας εἰσελθόντες ἀποθαυμάζουν τὰς ζωγραφίας, ἐπεισόδια καὶ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν πόλεμον εἰκονιζούσας. Ἀναθαρροῦν, ὅτε ἡ βασίλισσα Διδώ μεγαλοπρεπής εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐπὶ θρόνου καθίσασα δικάζει. Οἱ ἑταῖροι, οὓς ὁ Αἰνείας ἔθεωρει ἀπολεσθέντας, εἰσέρχονται κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰς τὸν ναὸν καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν Ἰλιονεὺς διαμαρτύρεται εἰς τὴν βασίλισσαν διὰ τὴν σκληρὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπηκόων της πρὸς αὐτούς. Ἡ βασίλισσα δικαιολογεῖται διὰ τὴν τοιαύτην πρὸς τοὺς ξένους συμπεριφοράν, τὴν ὁποίαν ὑπαγορεύουν μέτρα ἀσφαλείας τοῦ ἀρτισυστάτου κράτους της, καὶ τοὺς καθησυχάζει λέγουσα, ὅτι εἰναι γνωστοὶ οἱ Τρῶες καὶ αἱ δυστυχίαι των. Εἴθε καὶ ὁ ἀρχηγὸς των Αἰνείας, ἐπιλέγει, νὰ εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν στιγμὴν αὐτήν, σχιζομένης τῆς νεφέλης, ἥτις περιεκάλυπτε

τὸν Αἰνείαν, ἀποκαλύπτει καὶ καθιστᾷ γνωστὸν ἔσυτὸν δὲ ἥρως, ὃς καὶ τὴν μέχρι τοῦδε τύχην του. 'Η Διδώ, κατ' ἄρχας ταραχθεῖσα ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἥρως, δεικνύει εἰς αὐτὸν συμπάθειαν μὲν θαυμασμὸν καὶ τὸν ὀδηγεῖ μὲν τοὺς ἑταίρους του εἰς τὰ ἀνάκτορά της, δῆπον πλούσιον καὶ μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον γίνεται. Εἰς αὐτὸν παρίσταται καὶ δὲ 'Ἐρως ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ μικροῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου Ἀσκανίου, κομίσας δῶρα εἰς τὴν βασίλισσαν. 'Η Διδώ λαμβάνει ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ φευδοῦς 'Ιούλου, ὅπως ὀνομάζεται δὲ 'Ἀσκανίος, τὰ δῶρα, ἣτοι ἐσθῆτα τῆς 'Ελένης καὶ περιδέραιον μαργαριτῶν κόρτης τινὸς τοῦ Πριάμου' περιπτυσσομένη δὲ τὸν πλαστὸν "Ιούλον ἀγνοεῖ δὲ δυστυχής βασίλισσα τίνα ἴσχυρὸν θεόν εἰς τὰ στήθη της κρατεῖ. Τὸ συμπόσιον ἔξακολουθεῖ, τοῦ ἀοιδοῦ 'Ιώπα μὲ τὴν λύραν του ἄδοντος. 'Η Διδώ δὲν ἀκούει τὸ ἄσμα, ἐρωτᾷ τὸν Αἰνείαν διὰ τὸν Πρίαμον, τὸν 'Ἐκτορα, τὸν 'Αχιλλέα, τέλος δὲ τὸν παρακαλεῖ νὰ διηγηθῇ εἰς αὐτὴν ἔξι ἄρχης τὰς δυστυχίας τῆς Τροίας καὶ τὰς περιπλανήσεις του.

Βιβλίον II. 'Ο Αἰνείας τὴν παράκλησιν τῆς Διδοῦς εἰσακούων ἀρχίζει νὰ διηγῆται τὰς πλάνας καὶ τὰς περιπτείας ἀπὸ τὴν ἡμέραν, καθ' ἥν οἱ "Ἐλληνες προσποιούμενοι δτὶ θὰ ἀποπλεύσουν ἀπὸ τὴν Τροίαν ἀφίνουν εἰς τὴν Τρωικὴν ἀκτὴν τὸν δύορειον ἵππον. Τί ἐσήμαινεν οὗτος δὲ ἵππος; ἢτο ἀφιέρωμα; ἢτο δόλος; 'Ο ιερεὺς τοῦ 'Απόλλωνος Λαοκόων ἵκετεύει τοὺς Τρώας νὰ μὴ εἰσαγάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸ ὕποπτον τῶν ἔχθρῶν δῶρον· ἀλλὰ τότε ποιμένες ὁδηγοῦν νεαρὸν "Ἐλληνα δέσμιον ἐνώπιον τοῦ Πριάμου. Εἶναι οὗτος δὲ Σίνων, ὅστις ἐπιμαρτυρόμενος πρὸς πίστωσιν τῆς ἀληθείας τῶν πλαστῶν του λόγων τὰ ἀστρα καὶ τοὺς θεούς, δι' ἔσυτὸν μὲν λέγει, δτὶ προωρισμένος εἰς θυσίαν κατώρθωσε νὰ σωθῇ φεύγων τὴν προτεραίαν τῆς θυσίας, περὶ τοῦ ἵππου δέ, δτὶ οἱ "Ἐλληνες τὸν κατεσκεύασαν διὰ νὰ τὸν ἀφιερώσουν εἰς τὴν 'Αθηνᾶν καὶ ἐπανορθώσουν τὴν γενομένην κλοπὴν τοῦ Παλλαδίου· ἀλλ' ἐλπίζουν δτὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἵππου θὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσαγωγὴν του, διότι γνωρίζουν, δτὶ, ἐὰν δὲ ἵππος εἰσέλθῃ, ἡ Τροία θὰ φέρῃ τὸν πόλεμον ὑπ' αὐτὰ τὰ τείχη τοῦ Πέλοπος ἐν 'Ἐλαάδι.

Πιστεύσαντες οἱ Τρώες τοὺς πλαστοὺς τοῦ δολίου Σίνωνος λόγους, ἂμα δὲ ἰδόντες τὸ πάθημα τοῦ Λαοκόντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του, οὓς ἔπνιξαν οἱ ἐκ Τενέδου ἐλθόντες διὰ θαλάσσης δύο πελώριοι δράκοντες, κατατρίπτουν μέρος τῶν τειχῶν καὶ εἰσάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸν ἵππον

τὴν νύκτα καὶ ἐκ τοῦ ἵππου ἔξαγονται οἱ ἔχθροι. Τὸν Αἰνείαν, ἀφ' οὗ εἶδε καθ' ὅπνον τὸν "Ἐκτορα, κραυγαὶ ἀπελπισίας ἀκουσθεῖσαι ἀφυπνίζουν. Ἡ πόλις Τροία κατελήφθη. Εἰς αὐτὸν πλέον εἰναι ἐναποτεθεῖ μένη ἡ μοῖρα τοῦ δυστυχοῦς λαοῦ· τὸν παρακολουθοῦμεν διὰ μέσου σκηνῶν σφαγῆς. Τὸ ἀνάκτορον τοῦ Πριάμου, τοῦ ὁποίου τὰς θύρας ὁ πλέκευς ἔθραυσεν, οἱ πεντήκοντα νυμφικοὶ θάλαμοί του, ὁ βωμός, ὁ σκιαζόμενος ἀπὸ ἀρχαίν δάφνην, ὃπου εἶχον καταφύγει ἡ Ἐκάβη καὶ αἱ θυγατέρες τῆς, ὡς περιστεραὶ ἐν θυέλλῃ, μᾶς παρουσιάζονται ἐν τῷ μέσῳ δίνης καπνοῦ καὶ χειμάρρου φλοιογῶν. Ὁ Πρίαμος ρονεύεται καὶ ἀποκεφαλίζεται παρὰ τὸν βωμὸν ὑπὸ τοῦ Πύρος· ἡ μάντις Κασσάνδρα ἀπάγεται εἰς αἰχμαλωσίαν. Ἀλλ' ἡ Ἀφροδίτη ἀποτρέπει αὐτὸν δεικνύουσα τοὺς θεούς λυσσῶντας διὰ τὸν ὄλεθρον τῆς Τροίας· ὁ Ποσειδῶν μὲ τὴν τρίαιναν κατασκάπτει τὰ τείχη. Ἡ "Ἡρα ἐιφήρος εἰς τὰς Σκαιαὶς Πιύλας βιάζει τοὺς "Ελληνας νὰ σπεύσουν· ἡ Πχλλάς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως μὲ τὸ Γοργόνειον ἀπειλεῖ· αὐτὸς τέλος ὁ Ζεὺς ἔξαπτει τὴν λύσσαν τῶν ἔχθρῶν. Δὲν μένει εἰς τὸν Αἰνείαν ἄλλο τι νὰ πράξῃ παρὰ νὰ φύγῃ κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ "Ἐκτορος. Ἀλλ' ὁ πατέρης του Ἀγχίσης ἐπιμένει εἰς τὴν ἀπόφασίν του νὰ μὴ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του. Μάταιαι εἰναι αἱ ικεσίαι τοῦ Αἰνείου καὶ τῆς συζύγου του Κρεούσης οἱ στεναγμοί. Ὁ Ἀγχίσης εἰναι ἀνένδοτος· ὑποχωρεῖ μόνον ἐπὶ τῇ θέᾳ γλώσσης πυρὸς ἐκπηδώσης ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ μικροῦ "Ιούλου, καθ' ὃν χρόνον κεραυνὸς ἐκρήγνυται ἀριστερόθεν καὶ ἀστήρ διάφττων διέρχεται ὑπεράνω τῆς στέγης τῆς οἰκίας του ἀπλῶς φαύων αὐτήν. Ἀναχωρεῖ τότε ὁ Αἰνείας φέρων ἐπὶ τῶν ὅμων του τὸν γέροντα πατέρα του καὶ ἀπὸ τὴν χεῖρα κρατῶν τὸν μικρὸν υἱὸν "Ιούλον. Ἡ Κρέουσα ἀκολουθεῖ μακρόθεν· ἀλλὰ γίνεται ἀφαντος. Μάτην ὁ Αἰνείας τὴν ἀναζητεῖ. Τὸ φάσμα τῆς ἐπιφαίνεται εἰς αὐτὸν καὶ λέγει δὲ η μεγάλη μήτηρ τῶν θεῶν Κυβέλη κατέταξεν αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἀκολούθων τῆς Νυμφῶν· προλέγει δὲ εἰς τὸν Αἰνείαν τὴν ἀφίξιν του εἰς τὴν Ἐσπερίαν, εἰς τὰς ὅχθας τοῦ Τιβέρεως, καὶ τὸν γάμον του μὲ θυγατέρα βασιλέως. Ὁ Αἰνείας ἐπιστρέψας εἰς τοὺς συντρόφους του ἔρχεται μὲ αὐτοὺς εἰς τὰ ὅρη.

Bιβλίον III. Ὁ Αἰνείας, στόλον κατασκευάσας, μὲ δάκρυα ἀποπλέει ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ προσορμίζεται μὲ τοὺς ἑταίρους του εἰς τὴν Θράκην. Κτίζει ἐκεῖ πόλιν ὁμώνυμον αὐτῷ· ἀλλὰ θάμνοι, τῶν

όποιων αἱ ἀποσπασθεῖσαι ρίζαι ἀποστάζουν μέλαν αἷμα, ἀποκαλύπτουν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ νιὸς τοῦ Πριάμου Ποιλύδωρος ἐφονεύθη ἔκει ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ τόπου. Ἐπιβιβάζονται πάλιν εἰς τὰ πλοῖα ἀφίνοντες τὴν Θράκην.

Εἰς τὴν Δῆλον ὁ Ἀπόλλων λέγει νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν χώραν, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ κοιτὶς τοῦ γένους των. Τοιαύτην κοιτίδα θεωροῦν, ἐρμηνεύοντος τοῦ Ἀγχίσου, τὴν Κρήτην, εἰς ἣν μεταβαίνουν καὶ κτίζουν πόλιν· ἀλλὰ λοιμὸς φοβερὸς ἐνσκήψας, ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλίπουν τὴν Κρήτην.

Ἄπὸ τὴν Κρήτην πλέοντες πρὸς βορρᾶν φθάνουν εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν Στροφάδων, τὰς ὄποιας κατοικοῦν ἡ Κελαινὼ καὶ αἱ ἄλλαι Ἀρπυιαι, τέρατα δυσώδη καὶ φρικαλέα, ἔχουσαι πρόσωπα μὲν παρθένων σώματα δὲ πτηνῶν, χεῖρας δὲ γαμψάς. Φεύγουν αἱ Ἀρπυιαι, χωρὶς νὰ πληγωθοῦν ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἑταίρων τοῦ Αἰνείου, τῶν ὄποιων αὔται οἵταξον ὅσην τροφὴν ἡδύναντο καὶ ἐμόλυνον τὴν λοιπήν. Τούτων ἡ Κελαινὼ προλέγει ὅτι θὰ πλεύσουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ δὲν θὰ κτίσουν τὴν πόλιν, πρὶν πεῖνα δεινὴ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ φάγουν καὶ αὐτὰς τὰς τραπέζας.

Ἀποπλεύσαντες ἀπὸ τὰς Στροφάδας παραπλέουν τὴν Ζάκυνθον, τὴν Ἰθάκην καὶ προχωροῦντες προσορμίζονται εἰς τὸ Ἀκτιον, ὅπου τελοῦν ἀγῶνας. Ἐκεῖθεν ἀραντες φθάνουν εἰς Βουθρωτὸν τῆς Ἡπείρου, ἐνθα ὁ Αἰνείας εὑρίσκει τὴν Ἀνδρομάχην θύουσαν παρὰ τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἔκτορος καὶ συνομιλεῖ μετ' αὐτῆς. Ὁ Ἐλενος, δεύτερος σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, βασιλεὺς συγχρόνως καὶ μάντις, μακρὰς προρρήσεις κάμνει εἰς τὸν Αἰνείαν, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ ὅλον τὸν μέλλον. «Θὰ καταπλεύσῃ ὁ Αἰνείας, λέγει, εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ συμφορᾶς καὶ περιπλανήσεις εἰς τὸ Αὔσδονιον πέλαγος καὶ χρονοτριβάς εἰς τὴν νῆσον τῆς Κίρκης, ἀλλ᾽ ἐπὶ τέλους ὑπὸ τὸν κορμὸν πρίνου πλησίον ἀποκρύφου ρεύματος ὃν λευκὴν μὲ τριάκοντα νεογυάθαντα ἀνεύρῃ καὶ ἔκει θὰ είναι τῆς ἀναπαύσεως του ὁ τόπος». Ἄφ' οὖ δὲ καὶ ἄλλας ἔδωκεν ὁ Ἐλενος συστάσεις καὶ συμβουλὰς καὶ πολύτιμα δῶρα καὶ κωπηλάτας, οἱ περὶ τὸν Αἰνείαν, λαβόντες τὰ δῶρα τῆς Ἀνδρομάχης, πρὸς τὸ Αὔσδονιον ἀποπλέουν.

Παραπλεύσαντες τὸν Τάραντα καὶ τὸ ἀκρωτήριον Λακίνιον φέρονται πρὸς τὴν Σικελικὴν ἀκτὴν πλησίον τῆς Αἴτνης καὶ περισυλλέγουν ἀξιοθρήνητον σύντροφον τοῦ Ὁδυσσέως ἐγκαταλειφθέντα παρὰ

τοῖς Κύκλωψι. Παραπλέοντες εἶτα τὸ Πάχυνον ἀκρωτήριον βλέπουν μακρόθεν τὴν Καμάριναν, τὴν Γέλαν, τὸν Ἀκράγαντα, κάμπτουν τὴν ἀκραν τοῦ Λιλυβαίου καὶ φθάνουν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Δρεπάνου, ὅπου συμβαίνει τοῦ Ἀγχίσου ὁ θάνατος.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ τοῦ Αἰνείου πρὸς τὴν Διδὼ διήγησις.

KEIMENON

BIBLION

Σελ. 1-11

Ἐκδόθεσις τοῦ Ἑπους μετὰ Ἀριστοφάνης τῆς Μούσης.

Arma virumque cano, Troiae qui prius ab eis
Italianam Ieso profugus Laviniaque venit
litora, malum ille et terris lactates et aito
vi superum, saevae memorem Junonis ob iram,
multa quoque et bello passus: dum condoret urbem
inferretque deos Latio, genus unde Latinum
Albanique patres atque altæ mortalia Romæ.
Musa, mihi causa rictura, que nomine Iaso
quidve dolens regina deum tot revertere casus
insigne virum, tot adire labores
impulerit, fantaene animis sociastibes 120

Σελ. 81-123

Κατατύπηση

Hæc ubi dicta, cæcum conversa cuspide montem
impulit in latus: ac venti velet agmine facta
qua data portæ, cœuae et terras turbime perlant
incubuerent mari, totumque a sedibus imis
una Eurusque Notasque cœuat orberque procellis
Africas, et vastos volvunt ad litora fluctus
insequitur clamorque virum striderque rodentum.

ΜΕΡΟΣ Α

K E I M F N O N

29
Στιχ. 1-11

‘Υπόθεσις τοῦ ἔπους καὶ ἐπίκλησις τῆς Μούσης.

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Laviniaque venit
litora, multum ille et terris iactatus et alto
vi superum, saevae memorem Junonis ob iram,
multa quoque et bello passus; dum conderet urbem
inferretque deos Latio, genus unde Latinum
Albanique patres atque altae moenia Romae.
Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
quidve dolens regina deum tot volvere casus
insignem pietate virum, tot adire labores
impulerit. tantaene animis caelestibus irae?

$\Sigma\tau i\chi$. 81 - 123

Κατάλγις.

Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
impulit in latus : ac venti velut agmine facto,
qua data porta, ruunt et terras turbine perflant.
incubuere mari, totumque a sedibus imis
una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis
Africus, et vastos volvunt ad litora fluctus.
insequitur clamorque virum stridorque rudentum.

- eripiunt subito nubes caelumque diemque
Teucrorum ex oculis ; ponto nox incubat atra.
- 90 intonuere poli et crebris micat ignibus aether,
praesentemque viris intentant omnia mortem.
extemplo Aeneae solvuntur frigore membra ;
ingemit et duplicit tendens ad sidera palmas
talia voce refert : « o terque quaterque beati,
- 95 quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis
contigit oppetere ! o Danaum fortissime gentis
Tydide ! mene Iliacis occumbere campis
non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra,
saevus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens
- 100 Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis
scuta virum galeasque et fortia corpora volvit !»
Talia iactanti stridens Aquilone procella
velum adversa ferit fluctusque ad sidera tollit.
franguntur remi ; tum prora avertit et undis
- 105 dat latus ; insequitur cumulo praeruptus aquae mons.
hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens
terram inter fluctus aperit, furit aestus harenis.
tris Notus abreptas in saxa latentia torquet —
saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, Aras,
- 110 dorsum immane mari summo — tris Eurus ab alto
in brevia et syrtis urget — miserabile visu —
inliditur vadis atque aggere cingit harenae.
unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
- 115 in puppim ferit : excutitur pronusque magister
volvitur in caput ; ast illam ter fluctus ibidem
torquet agens circum et rapidus vorat aequore vortex.
apparent rari nantes in gurgite vasto,
arma virum tabulaeque et Troia gaza per undas.
- 120 iam validam Ilionei navem, iam fortis Achatae,
et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes,
vicit hiems ; laxis laterum compagibus omnes
aciunt inimicum imbrem rimisque fatiscunt.

Στίχ. 198 - 210

Παρηγορητικὸς λόγος τοῦ Αἰνείου πρὸς τοὺς ἔταιρους.

« O socii — neque enim ignari sumus ante malorum —
o passi graviora, dabit deus his quoque finem.
vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis 200
accestis scopulos, vos et Cyclopia saxa
experti : revocate animos maestumque timorem
mittite ; forsitan et haec olim meminisse iuvabit.
per varios casus, per tot discrimina rerum
tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas 205
ostendunt : illic fas regna resurgere Troiae.
durate et vosmet rebus servate secundis ».
Talia voce refert curisque ingentibus aeger
spem voltu simulat, premit altum corde dolorem.
Illi se praedae accingunt dapibusque futuris : 210

Στίχ. 254 - 296

**‘Υπόσχεσις τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ἀφροδίτην παραπονουμένην
πρὸς αὐτὸν ὑπέρ τῶν δεινοπαθούντων Τρώων.**

Olli subridens hominum sator atque deorum
voltu, quo caelum tempestatesque serenat,
oscula libavit natae, dehinc talia fatur : 255
« parce metu, Cytherea : manent immota tuorum
fata tibi ; cernes urbem et promissa Lavini
moenia, sublimemque feres ad sidera caeli
magnanimum Aenean ; neque me sententia vertit. 260
hic tibi — fabor enim, quando haec te cura remordet,
longius et volvens fatorum arcana movebo —
bellum ingens geret Italia populosque feroceς
contundet moresque viris et moenia ponet,
tertia dum Latio regnante viderit aestas 265
ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
at puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
additur — Ilus erat, dum res stetit Ilia regno —
triginta magnos volvendis mensibus orbis

- 270 imperio explebit, regnumque ab sede Lavini
 transferet et Longam multa vi muniet Albam.
 hic iam ter centum totos regnabitur annos
 gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
 Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
- 275 inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
 Romulus excipiet gentem et Mavortia condet
 moenia Romanosque suo de nomine dicet.
 his ego nec metas rerum nec tempora pono :
 imperium sine fine dedi. quin aspera Juno,
- 280 quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat,
 consilia in melius referet mecumque fovebit
 Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
 sic placitum. veniet lustris labentibus aetas,
 cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas
- 285 servitio premet ac victis dominabitur Argis.
 nascetur pulchra Troianus origine Caesar,
 imperium Oceano, famam qui terminet astris,
 Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
 hunc tu olim caelo, spoliis Orientis onustum,
- 290 accipies secura ; vocabitur hic quoque votis.
 aspera tum positis mitescent saecula bellis ;
 cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus
 iura dabunt ; dirae ferro et compagibus artis
 claudentur Belli portae ; Furor impius intus
- 295 saeva sedens super arma et centum vinctus aenis
 post tergum nodis fremet horridus ore cruento ».

Στίχ. 441 - 493

Ο ἐν Καρχηδόνι ναὸς τῆς "Ἡρας καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ζωγραφίαι. Περιγραφὴ εἰκόνων ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ ἐζωγραφημένων καὶ δεικνυουσῶν δόκτω σκηνὰς ἐκ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου.

Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae,
 quo primum iactati undis et turbine Poeni
 effodere loco signum, quod regia Juno

monstrarat, caput acris equi : sic nam fore bello ^{finitio} 445
 egregiam et facilem victu per saecula gentem. ^{aliqua}
 hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
 condebat, donis opulentum et numine divae,
 aënea cui gradibus surgebant limina nexaeque
 aere trabes, foribus cardo stridebat aënis.
 hoc primum in luco nova res oblata timorem ^{finitio} 450
 leniit, hic primum Aeneas sperare salutem
 ausus et. adflictis melius confidere rebus.
 namque sub ingenti lustrat dum singula templo
 reginam opperiens, dum, quae fortuna sit urbi, ^{præsepe} 455
 artificumque manus inter se operumque laborem
 miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
 bellaque iam fama totum volgata per orbem,
 Atridas Priamumque et saevum ambobus Achillem.
 constitit et lacrimans, « quis iam locus », inquit, « Achate,
 quae regio in terris nostri non plena laboris ? ²⁰ 460
 en Priamus. sunt hic etiam sua praemia laudi ;
 sunt lacrimae rerum, et mentem mortalia tangunt.
 solve metus ; feret haec aliquam tibi fama salutem ».
 sic ait, atque animum pictura pascit inani
 multa gemens, largoque umectat flumine voltum. ^{finitio} 465
 namque videbat, uti bellantes Pergama circum
 hac fugerent Grai, premeret Troiana iuventus ;
 hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
 nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
 agnoscit lacrimans, primo quae prodita somno ⁴⁷⁰ 470
 Tydides multa vastabat caede cruentus,
 ardentisque avertit equos in castra, priusquam
 pabula gustassent Troiae Xanthumque bibissent.
 parte alia fugiens amissis Troilus armis,
 infelix puer atque impar congressus Achilli : ⁴⁷⁵
 fertur equis curruque haeret resupinus inani,
 lora tenens tamen ; huic cervixque comaeque trahuntur
 per terram, et versa pulvis inscribitur hasta.
 interea ad templum non aequae Palladis ibant

- 480 crinibus Iliades passis peplumque ferebant,
suppliciter tristes et tunsae pectora palmis :
diva solo fixos oculos aversa tenebat.
ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros
exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
- 485 tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici
tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
se quoque principibus permixtum agnovit Achivis
Eoasque acies et nigri Memnonis arma.
- 490 dicit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens mediisque in milibus ardet,
aurea subnectens exsertae cingula mammae,
bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Στίχ. 561 - 578

Πῶς δικαιολογεῖται ἡ Διδώ διὰ τὴν πρὸς τοὺς Τρῶας ἔχθρικὴν στάσιν τῶν ὑπηκόων τῆς καὶ πῶς δεξιοῦται τοὺς Τρῶας.

- Tum breviter Dido voltum demissa profatur :
« solvite corde metum, Teucri, secludite curas.
res dura et regni novitas me talia cogunt
moliri et late finis custode tueri.
- 565 quis genus Aeneadum, quis Troiae nesciat urbem
virtutesque virosque aut tanti incendia belli ?
non obtusa adeo gestamus pectora Poeni,
nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe.
seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva
- 570 sive Erycis finis regemque optatis Acesten,
auxilio tutos dimittam opibusque iuvabo.
voltis et his mecum pariter considere regnis :
urbem quam statuo, vestra est; subducite navis :
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
- 575 atque utinam rex ipse noto compulsus eodem
adforet Aeneas ! equidem per litora certos
dimittam et Libyaē lustrare extrema iubēbo,
si quibus electus silvis aut urbibus errat ».

BIBLION II.

Στίχ. 13 - 20

‘Ο Δούρειος ἵππος.

Fracti bello fatisque repulsi
ductores Danaum tot iam labentibus annis,
instar montis equum divina Palladis arte 15
aedificant sectaque intexunt abiete costas ;
votum pro reditu simulant ; ea fama vagatur.
huc delecta virum sortiti corpora furtim
includunt caeco lateri penitusque cavernas
ingentis uterumque armato milite complent. 20

Στίχ. 40 - 56

‘Η δυσπιστία καὶ αἱ εἰκασίαι τοῦ Λαοκόντος
περὶ τοῦ ἀναθήματος.

Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva, 40
Laocoön ardens summa decurrit ab arce
et procul : « o miseri, quae tanta insania, cives ?
credits avectos hostis aut ulla putatis
dona carere dolis Danaum ? sic notus Ulixes ?
aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi, 45
aut haec in nostros fabricata est machina muros
inspectura domos venturaque desuper urbi,
aut aliquis latet error ; equo ne credite, Teucri.
quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes ».
sic fatus validis ingentem viribus hastam 50
in latus inque feri curvam compagibus alvum
contorsit. stetit illa tremens, uteroque recusso
insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
et, si fata deum, si mens non laeva fuisset,

- 55 impulerat ferro Argolicas foedare latebras,
Troiaque nunc staret, Priamique arx alta maneres ».

Στιχ. 199 - 233

*Η περιπέτεια τοῦ Λαοκόδοντος καὶ τῶν δύο υἱῶν τοῦ

- Hic aliud maius miseris multoque tremendum
200 obicitur magis atque improvida pectora turbat.
Laocoön, ductus Neptuno sorte sacerdos,
sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
— horresco referens — immensis orbibus angues
205 incumbunt pelago pariterque ad litora tendunt ;
pectoris quorum inter fluctus arrecta iubaeque
sanguineae superant undas, pars cetera pontum
pone legit sinuatque immensa volumine terga.
fit sonitus spumante salo ; iamque arva tenebant
210 ardentesque oculos suffecti sanguine et igni
sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
diffugimus visu exsangues. illi agmine certo
Laoconta petunt; et primum parva duorum
corpora natorum serpens amplexus uterque
215 implicat et miseros morsu depascitur artus ;
post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
corripiunt spirisque ligant ingentibus ; et iam
bis medium amplexi, bis collo squamea circum
terga dati superant capite et cervicibus altis.
220 ille simul manibus tendit divellere nodos
perfusus sanie vittas atroque veneno,
clamores simul horrendos ad sidera tollit,
qualis mugitus, fugit cum saucius aram
taurus et incertam excussit cervice securim.
225 at gemini lapsu delubra ad summa dracones
diffugiunt saevaeque petunt Tritonidis arcem,
sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.
tum vero tremefacta novus per pectora cunctis

insinuat pavor, et scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
laeserit et tergo sceleratam intorserit hastam.
ducendum ad sedes simulacrum orandaque divae
numina conclamat.

Στίχ. 268 - 297

**Τί συμβουλεύει τὸν Αἰνείαν νὰ πράξῃ
ἢ σκιὰ τοῦ "Εκτορος, καθ' ὑπνους ἐμφανισθεῖσα εἰς αὐτόν.**

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
incipit et dono divum gratissima serpit. 230
in somnis ecce ante oculos maestissimus Hector
visus adesse mihi largosque effundere fletus,
raptatus bigis ut quondam, aterque cruento
pulvere perque pedes traiectus lora tumentis.
hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli 275
vel Danaum Phrygios iaculatus puppis ignis;
squalentem barbam et concretos sanguine crinis
vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
acepit patrios! ultro flens ipse videbar
compellare virum et maestas expromere voces: 280
« o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,
quae tantae tenuere morae? quibus Hector ab oris
exspectate venis? ut te post multa tuorum
funera, post varios hominumque urbisque labores
defessi aspicimus! quae causa indigna serenos
foedavit voltus? aut cur haec volnera cerno? »
ille nihil, nec me querentem vana moratur,
sed graviter gemitus imo de pectore ducens
« heu fuge, nate dea, teque his», ait, « eripe flammis.
hostis habet muros; ruit alto a culmine Troia. 285
sat patriae Priamoque datum; si Pergama dextra
defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
sacra suosque tibi commendat Troia penates:
hos cape fatorum comites, his moenia quaere

- 295 magna, pererrato statues quae denique ponto ».
 sic ait et manibus vittas Vestamque potentem
 aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Στίχ. 402 - 428

**‘Η περὶ τὴν Κασσάνδραν ἀπαγομένην
 εἰς αἰχμαλωσίαν μάχη. Ο θάνατος τοῦ Κοροίβου.**

- Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis!
 ecce trahebatur passis Priameia virgo
 crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae,
 405 ad caelum tendens ardentia lumina frustra,
 lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
 non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus,
 et sese medium iniecit periturus in agmen.
 consequimur cuncti et densis incurrimus armis.
 410 hic primum ex alto delubri culmine telis
 nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes
 armorum facie et Graiarum errore iubarum.
 tum Danai gemitu atque erectae virginis ira
 undique collecti invadunt, acerrimus Ajax
 415 et gemini Atridae Dolopumque exercitus omnis ;
 adversi rupto ceu quondam turbine venti
 confligunt, Zephyrusque Notusque et laetus Eois
 Eurus equis ; stridunt silvae saevitque tridenti
 spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
 420 illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
 fudimus insidiis totaque agitavimus urbe,
 apparent : primi clipeos mentitaque tela
 agnoscunt atque ora sono discordia signant,
 ilicet obruimur numero ; primusque Coroebus
 425 Penelei dextra divae armipotentis ad aram
 procumbit ; cadit et Rhipeus, iustissimus unus
 qui fuit in Teucris et servantissimus aequi ;
 dis aliter visum.

Στίχ. 506 - 558

Σφαγὴ τοῦ Πριάμου.

Forsitan et Priami fuerint quae fata requiras.
 urbis uti captae casum convolsaque vedit
 limina tectorum et medium in penetralibus hostem,
 arma diu senior desueta trementibus aevo
 circumdat nequ quam umeris, et inutile ferrum
 cingitur ac densos fertur moriturus in hostis.
 aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe
 ingens ara fuit iuxtaque veterima laurus,
 incumbens arae atque umbra complexa penates.
 hic Hecuba et natae nequ quam altaria circum,
 praecipites atra ceu tempestate columbae,
 condensae et divom amplexae simulacra sedeant.
 ipsum autem sumptis Priamum iuvenalibus armis
 ut vedit, « quae mens tam dira, miserrime coniunx,
 impulit his cingi telis ? aut quo ruis ? » inquit. 510
 « non tali auxilio nec defensoribus istis
 tempus eget ; non, si ipse meus nunc adforet Hector.
 huc tandem concede ; haec ara tuebitur omnis,
 aut moriere simul ». sic ore effata recepit
 ad sese et sacra longaevum in sede locavit. 520
 Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
 unus natorum Priami, per tela, per hostis
 porticibus longis fugit et vacua atria lustrat
 saucius. illum ardens infesto volnere Pyrrhus
 insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta. 525
 ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
 concidit ac multo vitam cum sanguine fudit.
 hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
 non tamen abstinuit nec voci iraeque pepercit :
 « at tibi pro scelere », exclamat, « pro talibus ausis,
 di, si qua est caelo pietas, quae talia curet,
 persolvant grates dignas et praemia reddant 530
 535

- debita, qui nati coram me cernere letum
fecisti et patrios foedasti funere **voltus**.
- 540 at non ille, satum quo te mentiris, Achilles
tal is in hoste fuit Priamo ; sed iura fidemque
supplicis erubuit, corpusque **exsangue sepulcro**
reddidit Hectoreum, meque in **mea regna remisit** ».
sic fatus senior, telumque imbelli sine ictu
- 545 coniecit, rauco quod **protinus aere repulsum**
ex summo clipei neququam umbone pependit.
cui Pyrrhus : « referes ergo haec et nuntius ibis
Pelidae genitori ; illi mea tristia facta
degeneremque Neoptolemum narrare memento :
- 550 nunc morere ». hoc dicens altaria ad ipsa trementem
traxit et in multo lapsantem sanguine nati
implicuitque comam laeva, dextraque coruscum
extulit ac lateri capulo tenus abdiditensem.
haec finis Priami, fatorum hic exitus illum
- 555 sorte tulit, Troiam incensam et prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbum
regnatorem Asiae. iacet ingens litore truncus,
avolsumque umeris caput et sine nomine corpus.

Στήχ. 705 - 751

‘Ο Αίνειας φεύγει μὲ τοὺς οἰκείους του.
Τὴν σύζυγόν του Κρέουσαν, ἡ δποια καθ' δδὸν γίνεται ἀφαντος,
μάτην ἀναζητεῖ.

- 705 Dixerat ille, et iam per moenia clarior ignis
auditur, propiusque aestus incendia volvunt.
« ergo age, care pater, cervici imponere nostrae ;
ipse subibo umeris, nec me labor iste gravabit.
quo res cumque cadent, unum et commune periculum.
- 710 una salus ambobus erit, mihi parvus Iulus
sit comes, et longe servet vestigia coniunx.
vos, famuli, quae dicam animis advertite vestris.
est urbe egressis tumulus templumque vetustum

desertae Cereris iuxtaque antiqua cupressus
religione patrum multos servata per annos : 715
hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
tu, genitor, cape sacra manu patriosque penates ;
me, bello e tanto digressum et caede recenti,
attractare nefas, donec me flumine vivo
abluerò ».

haec fatus latos umeros subiectaque colla
veste super fulvique insternor pelle leonis,
succedoque oneri ; dextrae se parvus Iulus
implicuit sequiturque patrem non passibus aequis ; 720
pone subit coniunx. ferimur per opaca locorum ;
et me, quem dudum non ulla innecta movebant
tela neque adverso glomerati ex agmine Grai,
nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis,
suspensum et pariter comitique onerique timentem. 725
iamque propinquabam portis omnemque videbar
evasisse viam, subito cum creber ad aures
visus adesse pedum sonitus, genitorque per umbram
prospiciens : « nate », exclamat, « fuge, nate ; propinquant.
ardentis clipeos atque aera micantia cerno ». 730
hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
confusam eripuit mentem. namque avia cursu
dum sequor et nota excedo regione viarum,
heu ! misero coniunx fatone erepta Creusa.
substitit, erravitne via seu lassa resedit ? 735
incertum ; nec post oculis est redditia nostris...
quem non incusavi amens hominumque deorumque,
aut quid in eversa vidi crudelius urbe ?
Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque penates
commendo sociis et curva valle recondo ;
ipse urbem repeto et cingor fulgentibus armis.
stat casus renovare omnis omnemque reverti 740
per Troiam et rursus caput obiectare periclis.

Στίχ. 752 - 770

‘Ο Αἰνείας ἐπιστρέψει ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν οἴκον του καὶ
εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου.

Principio muros obscuraque limina portae,
qua gressum extuleram, repeto et vestigia retro
observata sequor per noctem et lumine lustro ;
755 horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.
inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
me refero ; inruerant Danai et tectum omne tenebant.
ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
volvitur, exsuperant flammae, furit aestus ad auras
760 procedo et Priami sedes arcemque reviso.
et iam porticibus vacuis Junonis asylo
custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes
praedam adservabant. hic undique Troia gaza
incensis erupta adytis, mensaeque deorum
765 crateresque auro solidi, captivaque vestis
congeritur. pueri et pavidae longo ordine matres
stant circum.
ausus quin etiam voces iactare per umbram
implevi clamore vias, maestusque Creusam
770 nequ quam ingeminans iterumque iterumque vocavi.

Στίχ. 771 - 794

Τί λέγει ἡ σκιὰ τῆς Κρεούσης εἰς τὸν Αἰνείαν ἐμφανιζομένη.

quaerenti et tectis urbis sine fine furenti
infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
visa mihi ante oculos et nota maior imago.
obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
775 tum sic adfari et curas his demere dictis ;
« quid tantum insano iuvat indulgere dolori.
o dulcis coniunx? non haec sine numine divom
eveniunt ; nec te comitem hinc portare Creusam
fas aut ille sinit superi regnator Olympi.

longa tibi exsilia et vastum maris aequor arandum   780
 et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
 inter opima virū leni fluit agmine Thybris :
 illic res laetae regnumque et regia coniunx
 parta tibi ; lacrimas dilectae peile Creusae.
 non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas   785
 aspiciam aut Grais servitum matribus ibo
 Dardanis et Divae Veneris nurus ;
 sed me magna deum genetrix his detinet oris.
 iamque vale et nati serva communis amorem ».
 haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem   790
 dicere deseruit tenuisque recessit in auras ;
 ter conatus ibi collo dare bracchia circum ;
 ter frustra comprensa manus effugit imago,
 par levibus ventis volucrique simillima somno.

Στίχ. 795 - 804

Ο Αινείας ἔξέρχεται εἰς τὰ ὅρη μὲ τὸ συναθροισθὲν πλῆθος.

Sic demum serios consumpta nocte reviso.   795
 Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum
 invenio admirans numerum, matresque virosque,
 collectam exsilio pubem, miserabile vulgus.
 undique convenere animis opibusque parati,
 in quascumque velim pelago deducere terras.   800
 iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae
 ducebatque diem, Danaique obsessa tenebant
 limina portarum, nec spes opis ulla dabatur.
 cessi et sublato montes genitore petivi.

est Oceanus, elementumq[ue]a marisq[ue]a terraeq[ue]
 terraq[ue]a montiumq[ue]a auctioraq[ue]a caminisq[ue]a m[er]i h[ab]ent
 Oceanus auctioraq[ue]a longiusq[ue]a inustusq[ue]a iup[er]nusq[ue]a iup[er]nusq[ue]
 Italianus d[omi]nusq[ue]a i[st]a h[ab]et omnesq[ue]a i[st]a h[ab]et omnesq[ue]
 h[ab]et nobiscumq[ue]a s[ecundu]m q[ua]ndiu p[ro]tulitq[ue]a i[st]a h[ab]et
 oceanoq[ue]a e[st]asq[ue]a silv[as]q[ue]a s[ecundu]m i[st]a h[ab]et
 i[st]a h[ab]et

BIBLION III

Στήχ. 39 - 68

Απὸ ἀπαίσια σημεῖα τοῦ νεκροῦ τοῦ Πολυδώρου ἀναγκάζεται
δι Αἰνείας νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Θράκην, εἰς ἣν εἶχε προσορμισθῆ,
ἀποπλεύσας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἔξ Αύτάνδρου.

- Eloquar an sileam ? — gemitus lacrimabilis imo
40 auditur tumulo et vox reddit a fertur ad auris :
« quid miserum, Aenea, laceras ? iam parce sepulto,
parce pias scelerare manus. non me tibi Troia
externum tulit aut cruar hic de stipite manat.
heu ! fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
45 nam Polydorus ego. hic confixum ferrea texit
telorum seges et iaculis increvit acutis ».
tum vero ancipiti mentem formidine pressus
obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
50 infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio regi, cum iam diffideret armis
Dardaniae cingique urbem obsidione videret.
ille, ut opes fractae Teucrum et fortuna recessit,
res Agamemnonias victriciaque arma secutus
55 fas omne abrumpit ; Polydorum obtruncat et auro
vi potitur. quid non mortalia pectora cogis,
auri sacra fames ? postquam pavor ossa reliquit,
delectos populi ad proceres primumque parentem
monstra deum refero et, quae sit sententia, posco.
60 omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
linqui pollutum hospitium et dare classibus austros.
ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
aggeritur tumulo tellus; stant Manibus arae
caeruleis maestae vittis atraque cupresso

et circum Iliades crinem de more solutae; 65
 inferimus tepido spumantia cymbia lacte
 sanguinis et sacri pateras, animamque sepulcro
 condimus et magna supremum voce ciemus.

Στίχ. 84 - 98

**‘Ο Αἰνείας, ἀφ’ οὗ εἰς Δῆλον κατέπλευσεν,
 ἐρωτᾷ τὸν Ἀπόλλωνα. Χρησμὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.**

Templa dei saxo venerabar structa vetusto :
 « da propriam, Thymbraee, domum ; da moenia fessis 85
 et genus et mansuram urbem ; serva altera Troiae
 Pergama, reliquias Danaum atque immritis Achilli.
 quem sequimur ? quove ire iubes ? ubi ponere sedes ?
 da, pater, augurium, atque animis illabere nostris ».
 vix ea fatus eram : tremere omnia visa repente, 90
 liminaque laurusque dei, totusque moveri
 mons circum et mugire adytis cortina reclusis.
 submissi petimus terram, et vox fertur ad auris :
 « Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
 prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto 95
 accipiet reduces. antiquam exquirite matrem.
 hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris
 et nati natorum et qui nascentur ab illis ».

Στίχ. 161 - 167

**Τί λέγουσιν οἱ ἔφεστιοι καθ’ ὑπνους ἐμφανισθέντες τῷ
 Αἰνείᾳ σχετικῶς πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν προωρισμένην ἔδραν.**

« Mutandae sedes. non haec tibi litora suasit
 Delius aut Cretae iussit considere Apollo.
 est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt,
 terra antiqua, potens armis atque ubere glaebea :
 Oenotri coluere viri ; nunc fama minores 165
 Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
 hae nobis propriae sedes, hinc Dardanus ortus ».

Στίχ. 306 - 342

Διάλογος Αἰνείου καὶ Ἀνδρομάχης, θυούσης παρὰ τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἔκτορος, ἐν Βουθρωτῷ τῆς Ἡπείρου.

- Ut me conspexit venientem et Troia circum
arma amens yudit, magnis exterrita monstris
deriguit visu in medio, calor ossa reliquit ;
labitur et longo vix tandem tempore fatur :
310 « verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
nate dea ? vivisne ? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est ? » dixit, lacrimasque effudit et omnem
implevit clamore locum. vix pauca furenti
subicio et raris turbatus vocibus hisco :
315 « vivo euidem vitamque extrema per omnia duco ;
ne dubita, nam vera vides.
heu ! quis te casus deiectam coniuge tanto
excipit ? aut quae digna satis fortuna revisit,
Hectoris Andromache ? Pyrrhin conubia servas ? »
320 deiecit voltum et demissa voce locuta est :
« o felix una ante alias Priameīa virgo,
hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
iussa mori quae sortitus non pertulit ullos
nec victoris heri tetigit captiva cubile ! . . .
337 sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere ?
aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris ?
quid puer Ascanius ? superatne et vescitur aura ?
ecqua tamen puero est amissae cura parentis ?
ecquid in antiquam virtutem animosque virilis
342 et pater Aeneas et avunculus excitat Hector ? »

Στίχ. 441 - 460

**‘Ο “Ελενος, σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, συμβουλεύει τὸν
Αἰνείαν, ἀφ’ οὗ πλεύσῃ εἰς Κύμην τῆς Ἰταλίας, νὰ ἔπει-
ρωτήσῃ τὴν μάντιν Σίβυλλαν.**

Huc ubi delatus Cymaeam accesseris urbem,

divinosque lacus et Averna sonantia silvis,
 insanam vatem aspicies, quae rupe sub ima
 fata canit foliisque notas et nomina mandat.
 quaecumque in foliis descripsit carmina virgo, 445
 digerit in numerum atque antro seclusa relinquit,
 illa manent immota locis neque ab ordine cedunt ;
 verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
 impulit et teneras turbavit ianua frondes,
 numquam deinde cavo volitantia prendere saxo 450
 nec revocare situs aut iungere carmina curat :
 inconsulti abeunt sedemque odore Sibyllae.
 hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti,
 quamvis increpitent socii et vi cursus in altum
 vela vocet, possisque sinus implere secundos, 455
 quin adeas vatem precibusque oracula poscas ;
 ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat.
 illa tibi Italiae populos venturaque bella
 et, quo quemque modo fugiasque ferasque laborem
 expediet, cursusque dabit venerata secundos. 460

Στίχ. 707 - 718

Θάνατος τοῦ Ἀγχίσου. Τέλος τῆς διηγήσεως τοῦ Αἰνείου.

«Hinc Drepani me portus et illaetabilis ora
 accipit. hic, pelagi tot tempestatibus actus,
 heu genitorem, omnis curae casusque levamen,
 amitto Anchisen ; hic me, pater optime, fessum
 deseris, heu tantis nequiquam erepte periclis ! 710
 nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
 hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
 hic labor extremus, longarum haec meta viarum,
 hinc me digressum vestris deus appulit oris.» 715
 Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
 fata renarrabat divom cursusque docebat.
 conticuit tandem factoque hic fine quievit.

αγία στήλαις απευθύνεται κατά την ομορφιάν
και την διάσημη προσωπικότηταν της Αθηναίας.
Οριζόμενη επίσημη μορφή της πολιτείας είναι
το γενικό πρωτόδικο δικαστήριο, που αποτελείται από
έξι δικαστές, που αποφασίζουν σε πενταετή περίοδο.
Επίσημη μορφή της πολιτείας είναι το Κοινωνικό
δικαστήριο, που αποφασίζει σε πενταετή περίοδο.
Επίσημη μορφή της πολιτείας είναι το Δικαστήριο
της Επιχειρησιακής Ανταγωνιστικότητας, που αποφασίζει
σε πενταετή περίοδο.
Επίσημη μορφή της πολιτείας είναι το Δικαστήριο
της Επιχειρησιακής Ανταγωνιστικότητας, που αποφασίζει
σε πενταετή περίοδο.
Επίσημη μορφή της πολιτείας είναι το Δικαστήριο
της Επιχειρησιακής Ανταγωνιστικότητας, που αποφασίζει
σε πενταετή περίοδο.
Επίσημη μορφή της πολιτείας είναι το Δικαστήριο
της Επιχειρησιακής Ανταγωνιστικότητας, που αποφασίζει
σε πενταετή περίοδο.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι

Στίχ. 1 - 11

1. *arma virumque* = πολέμους καὶ τὸν ἄνδρα. Τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα ἐμφαντικῶς θέτει εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ποιητὴς θέλων νὰ παραστήσῃ συντόμως τὸ κύριον τοῦ ἔπους περιεχόμενον. *cāno* = ἄδω, ἥτοι τὸ ποίημά μου εἶναι πολεμικὸν καὶ ὅχι διδαχτικὸν (ὅπως τὰ γεωργικά). *arma* = *bella*. πρβλ. 'Ομ. Α, 1 *Mῆνιν* ἀειδεθεὰ Πηληιάδεω *'Αχιλῆος* 'Ἡ ἐπίκλησις τῆς Μούσης γίνεται εἰς τὸν στίχον 8. *qui primus . . . ή σύνταξις* : *qui primus Troiae ab oris profūgus vēnit Italiam*. Τὸ *Troiae ab oris* συναπτέον τῷ *profūgus*. Τὸ *primus* = ἀρχηγέτης, ὁ πρῶτος, ὅπως τὸ *princeps* (πρβλ. στ. 6 *unde = a quo*) = γενάρχης τῶν Λατίνων, ἰδρυτὴς τοῦ Λατίνικου γένους. 'Ο χαρακτηρισμὸς οὗτος ἔξαίρει τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους.

2. *Italiām* = *in Italiām*, ἡ ἀπρόθετος αἰτιατ. ἀντὶ τῆς αἰτιατ. μετὰ τῆς προθέσεως *in*, διὰ νὰ δηλωθῇ ἡ εἰς τόπον κίνησις ἐπὶ ὀνόματος χώρας· εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ποιηταῖς· ὅμοιως κατωτέρω *litōra* = *ad litōra*. Τὸ i τῆς πρώτης συλλαβῆς μακρὸν χάριν τοῦ μέτρου, ὅπως καὶ εἰς τὴν λέξιν *Itālus*. *fato*, ἀφαιρ. τοῦ *fatū*. *fatū* (ἡ *fata*) = τὸ πεπρωμένον, ἡ εἰμαρμένη. *fato profūgus* = ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης φυγάς. Εἰς τὸ *profūgus* περιέχεται ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Αἰνείας ἀφήσας τὴν Τροίαν ἥλθεν εἰς τὴν Ιταλίαν. *Laviniaque* : μερικώτερος διορισμὸς τοῦ *Italiām*, ὁ δὲ que εἶναι ἔξηγγητικὸς « καὶ δὴ εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Λαουΐνου ». Τὸ Λαουΐνιον ἔκτισθη ὕστερον ὑπὸ τοῦ Αἰνείου· ἐντεῦθεν ὁ ιστορικὸς ἀναχρονισμός. *Lavinia*, ἀναγνωστέον τρισυλλάβως κατὰ συνίζησιν χάριν τοῦ μέτρου. Τὸ i θὰ προφερθῇ ὡς γ.

3. *multum . . . iactātus . . . multa . . . passus*, αἱ μετοχαὶ *iactātus* (ριπτασθεὶς) καὶ *passus* (παθὼν) ἀναφέρονται εἰς τὸ ὑποκ. τοῦ *venit*, τὸ *ille*, ὅπερ παρενετέθη, ὡς παρ' 'Ομήρῳ τὸ ὅ γε, διὰ νὰ κατα-

στῇ ὁ λόγος ἐμφαντικώτερος. Πρβλ. 'Ομ. α, 1 κ.έξ. *"Ανδρα μοι ἔννεπε . . . δς μάλα πολλὰ πλάγχθη . . . πολλὰ δ' γυ" ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα.* Τὸ illē ἐνέχει ἀντιθετικὴν ἔννοιαν = παρ' ὅλον δτὶ ἐρριπτάσθη, ἔφθασε. Τὸ iactāgi, ὅπερ λέγεται, δπως τὰ τῆς 'Ελληνικῆς σαλεύεσθαι καὶ βιπτάζεσθαι, περὶ τῶν φερομένων ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης καὶ ὑπὸ τῶν ἀνέμων τῆς κακεῖσε, ἐνταῦθα κεῖται καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ ἔηράν περιπλανήσεων. passus = παθών, μετοχὴ τοῦ patiōr, passus sum, pati = πάσχω. alto = mari = ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἐν τῷ πόντῳ.

4. vi supērum, θεῶν ἴστητι, 'Ομ. ρ, 119. superum = superorum· ἐπιφέρεται ἀκριβεστέρα τῆς φράσεως ἐρμηνεία διὰ τῆς ἐπομένης φράσεως saevae Junōnis ob iram. 'H "Ἡρα, ὡργισμένη αὐτὴ οὔσα, θὰ παροργίσῃ τὸν Αἰολὸν καὶ ἄλλους θεούς. saevae memòrem : Σημείωσον τὴν θέσιν τῶν δύο τούτων ἐπιθέτων ἐν ἀντιστοιχίᾳ πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα οὐσιαστικὰ Junōnis ob iram = διὰ τὴν μνήμονα ὀργὴν τῆς ἀπηνοῦς "Ἡρας. Αἰσχ. Ἀγαμ. 155. « μνάμων μῆνις »,, ὑπαλλαγή.

5. multā quoque et = πολλὰ δ' ετι (ὠσαύτως) καὶ. Τὸ quoque et = (quoque etiam) ἔξαρει τοῦ δευτέρου μέρους τὴν σπουδαιότητα. dum condēret = ἔως ἂν κτίσῃ. Οἱ σύνδεσμοι dum, donec καὶ quo ad φέρονται πρὸς δριστ. μέν, ἐὰν τὸ πρᾶγμα παρίσταται βέβαιον, πρὸς ὑποτ. δὲ ἂν παρίσταται ὡς ἀμφίβολον ἢ ἂν ὑποδηλοῦται ἀμα καὶ σκοπὸς ἢ αἰτία· ἐν τῇ ὑποτακτικῇ περιέχεται καὶ ἡ βούλησις καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ πράττοντος. Χρόνοι τοῦ condo : condo, condīdi, condītum, condēre, δηλ. τὴν πόλιν τοῦ Λαουΐνου. inferretque = καὶ εἰσαγάγη.

6. deos εἰναι οἱ Penātes, ἥτοι οἱ 'Ἐφέστιοι ἢ Μύχιοι θεοὶ τῆς Τροίας, οὓς ἀλλαχοῦ ὁ ποιητὴς καλεῖ Phrygios Penātes. Τούτους ἔσωσε καὶ παρέλαβεν ὁ Αἰνείας μεθ' ἔαυτοῦ. Latio, δοτ. ἀντὶ τοῦ in Latium : οὐχὶ σπανίως παρὰ ποιηταῖς ρήματα κίνησίν τινα δηλοῦντα συνάπτονται πρὸς δοτικήν. 'H δοτικὴ ὑπάρχει, διότι ἡ φράσις ἐνέχει ἥθικὴν σημασίαν. unde = a quo, δηλ. ἀφ' οὗ Αἰνείου· ἄλλοι ἀναφέρουν τὸ unde εἰς τὸ Latio = ἐξ οὗ δηλ. Λατίου.

7. Albānique patres = καὶ οἱ 'Αλβανοὶ πατέρες (πρόγονοι). οὕτω ποιητικῶς παρίσταται ἡ "Αλβα Λόγγα, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ 'Ασκανίου, οὗτοῦ τοῦ Αἰνείου. altae moenia Rōmae = τῆς ὑψηλῆς Ρώμης τὰ τείχη· ποιητικὴ περιγραφὴ τῆς Ρώμης, ἥτις λέγεται καὶ alta, διότι ἥτο ἐπὶ λόφων ἐκτισμένη.

8. Musă. 'Ο "Ομηρος καὶ καθόλου οἱ ἐπικοὶ ποιηταὶ ἐπικαλοῦν-

ταὶ τὴν Μοῦσαν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔπους· βλ. 'Ομ. α, 1 **Ανδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα·* ἀλλ' ὁ Οὐεργίλιος ἐπικαλεῖται ταύτην ἐξ οὗ μέρους μέλλει νὰ ἐκθέσῃ σπουδαιότατα καὶ πλείστου λόγου ἄξια πράγματα· πρβλ. 'Ομ. α, 10 τῶν ἀμόθεν. causas = τὰς αἰτίας δηλ. τῶν ἐπομένων : tot volvēre casus, tot adīre labōres ὑπὸδηλουμένας διὰ τῶν quo numīne laeso quidve dolens. quo numīne laeso = quam ob laesionem numinis. Τὸ numen ἔχει ἐνταῦθα τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῆς θελήσεως, δηλ. κεῖται ἀντὶ τοῦ voluntāte = quā (Junonis) voluntate (ab Aenea) offensā, neglecta = τίνος θελήσεως (τῆς "Ηρας") ὑβρισθείσης, ἀμεληθείσης· ἄλλοι ἐκδέχονται τὴν λέξιν numen ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς θεότητος = quo deo offenso. Πάντως δέον νὰ ἐννοηθῇ ἡ "Ηρα καὶ οὐχὶ ἄλλη θεότης γενικῶς. 'Ο Αἰνείας ἡναντιώθη εἰς τὴν θέλησιν τῆς "Ηρας, χωρὶς νὰ τὸ θέλη καὶ νὰ τὸ γνωρίζῃ, ἰδρύσας τὸ Ρωμαϊκὸν γένος, τὸ ὅποιον ἔμελλε νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὴν Καρχηδόνα.

9. quidve dolens = ἢ τί (ίδια) λυπουμένη, ἀχθομένη· εἶχεν ἡ "Ηρα προσωπικὴν ἀφορμὴν νὰ μισῇ τοὺς Τρῶας, διότι δὲν ἔλαβε τὸ καλλιστεῖον παρὰ τοῦ Τρωδὸς Πάριδος, τοῦ κρίναντος τὰς τρεῖς θεάς, "Ηραν, 'Αφροδίτην, 'Αθηνᾶν, καὶ διὰ τὰς τιμὰς τοῦ ἀρπαγέντος Γανυμήδους, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τοῖς στίχοις (23 - 28). volvēre casus = νὰ ὑποστῇ δεινά· τὸ volvere, ὅπερ εἶναι ἴδιον ρῆμα διὰ τοὺς περιτελλομένους ἐνιαυτοὺς (volventibus annis), ἐδῶ μεταφέρεται εἰς τὰ διηγηκῆ δεινά, τὰ ὅποια οἰονεὶ κυκλικῶς καὶ περιοδικῶς ἐξ ὑπαμοιβῆς ἐπανέρχονται. Οἱ χρόνοι : volvo, volvi, volūtum, volvēre· adéo labōres = ἀναλαμβάνω πόνους, κόπους, ἀγῶνας.

10 - 11. insignem pietāte virum = ἐπιφανῆ ἐπὶ εὐσεβείᾳ, εὐσεβέστατον ἄνδρα, δηλ. τὸν Αἰνείαν. Κυρία ἀρετὴ τοῦ ἥρωος εἶναι ἡ pietas, ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς γονεῖς εὐσέβεια. impulērit, παραχ. ὑποτ. τοῦ impello (in - pello), impuli, impulsum, impellere = ἐξωθῶ, ἐξαναγκάζω. 'Η χρῆσις τοῦ ρήματος τούτου μετ' ἀπαρεμφ. (volvēre — adīre) ἀντὶ τῆς παρὰ τοῖς πεζοῖς ὑποτακτ. μετὰ τοῦ ut (ut volvēret — adīret) εἶναι ποιητικὴ· animis, ἀφαιρ. in animis, πρβλ. τὸ ὅμηρ. φρεσσί, θυμῷ. caelestibus, δοτική, caelestes - ium, οἱ οὐράνιοι θεοί· irae, πληθυντικὸς ἀντὶ τοῦ ἐνικοῦ, τοῦ ὄντος δηλοῦντος συγκίνησιν τῆς ψυχῆς. tantaene . . . irae ? 'Ερωτᾷ οὕτως ὁ ποιητὴς μὲ ἀπορίαν, διότι εἴχε πρὸ διθαλμῶν τὴν ὑψηλοτέραν περὶ θεοῦ ἔννοιαν, ἦτις ἐκράτει τότε παρὰ τοῖς εὐπαιδεύτοις Ρωμαίοις.

81. Haec ubi dicta, δηλ. sunt, εὐθὺς ὡς ταῦτα ἐλέχθησαν (δηλ. ὑπὸ τοῦ Αἰόλου) = εὐθὺς ὡς εἶπε ταῦτα (ὁ Αἴολος). 'Ο Αἴολος εἰς τὰς παρακλήσεις καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῆς "Ηρας ἀπήντησεν δτι εἶναι πρόθυμος, καὶ ἐκ λόγων εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν "Ηραν, νὰ ἐκτελέσῃ πᾶν ὅ, τι ἡ "Ηρα προστάσσει. cavum . . . montem = τὸ κοῖλον ὅρος τὸ ἐπικείμενον ἐπὶ τοῦ ἄντρου, ὃπου ἦσαν οἱ ἀνεμοὶ ἐγκεκλεισμένοι, ἐν τῇ νήσῳ Αἰολίᾳ, τῇ κατοικίᾳ τοῦ Αἰόλου. 'Ομ. κ, 1 - 2 : *Aἰολίην δ' ἐς νῆσον ἀφικόμεθ'*. ἔνθα δ' ἔναιεν / *Αἰολος* 'Ιπποτάδης. conversa cus-pide = ἀναστραφέντος τοῦ δόρατος, ἀναστρέψας (ὁ Αἴολος) τὸ δόρυ, ὥστε νὰ λάβῃ ἐκ καθέτου θέσιν ὁρίζοντιαν. 'Εντεῦθεν ἀρχεται ἡ περιγραφὴ τῆς θυέλλης, ἡς περιγραφῆς πρέπει νὰ σημειώσῃ τις τὸν πραγματολογικὸν χαρακτῆρα, δεδομένου ὅτι πρόκειται περὶ θυέλλης ἐκ τοῦ εἶδους τῶν κυκλωνικῶν. Πηγὴ ἐμπνεύσεως ὁ "Ομηρος" ε, 291.

82. montem impūlit = ἐπληξει τὸ ὅρος. Τὸ impello, περὶ μείζονος δυνάμεως. in latus, εἰς τὸ πλευρόν, ἐπὶ τὰ πλάγια ἐκ τοῦ πλήγματος παρέκλινεν εἰς τὰ πλάγια τὸ ἐπικείμενον ὅρος, ὥστε νὰ ἀνοιχθῇ χάσμα (= porta στίχ. 83), ἐξ οὗ οἱ ἀνεμοὶ ἐξορμῶσιν. ac = ac statim = καὶ εὐθὺς διὰ τοῦ ac σημαίνεται ἀμεσος χρονικὴ ἀκολουθία. velut agmine facto = οἵονεὶ ἀγήματος γενομένου, οἵονεὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον ἀποτελέσαντες (οἱ ἀνεμοὶ).

83. qua data porta· τὸ πλῆρες τῆς φράσεως ἔχει ὕδε : qua (parte) data (est) porta. porta = πύλη· ἡ λέξις κυριολεκτουμένη ἐπὶ στρατοπέδων καὶ φρουρίων, εὐστόχως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐδῶ ἐχρησιμοποιήθη, ἀφ' οὗ προηγουμένως εἶχε λεχθῆ περὶ τῶν ἀνέμων, δτι οὗτοι ἀπετέλεσαν οἵονεὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον. ruunt· ruo, rui, rütum, ruere = ὅρμω, ἐξορμῶ. turbo - iinis, ἀρσ. γ' = δίνη. perflo, α' συζ. ὁμαλ. = διαφυσῶ, διαπνέω.

84. incubuēre mari = ἐνέσκηψαν, ἐπέπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν. incumbō, cubūi, cubitum, -ēre : 'Ομ. ε, 295 - 6 σὺν δ' *Εὖρος τε Νότος τ' ἔπεσον Ζέφυρος τε δυσαής / καὶ Βορέης αἰθρηγενέτης, μέγα κῦμα κυλίνδων*. 'Ο παρακείμενος (incubuēre) ἐμφανίζει αἰφνιδίαν καὶ ταχεῖαν κίνησιν. Τούτῳ ἔπονται οἱ ἐνεστ. ruunt, volvunt. totum (mare) a sedibus imis = δλην (τὴν θάλασσαν) ἐκ τοῦ πυθμένος.

85. una = ὁμηρ. σύν. ruunt ἐνεργ. = eruunt = ἀναταράσσουν,

ἀνακυκῶσι. creber procellis = procellosus = ὁ θυελλώδης, δμηρ. Ζέφυρος δυσαής· ἀπὸ τοὺς τέσσαρας ἀνέμους, οὓς μνημονεύει ὁ "Ομηρος, λείπει ὁ Βορρᾶς, δστις μνημονεύεται κατωτέρω (στίχ. 102).

87. virum = virorum. stridor -ōris, ἄρσ. γ' = τρισμός. ru-dens - entis, ἄρσ. γ' = ὁ κάλως. 'Ἐν δλῳ τῷ στίχῳ ὑπάρχει παρήγησις διὰ τοῦ φθόγγου γ.'

88 - 89. eripiunt... ex oculis. Μετάφρασις τῶν δμηρ. ε, 293 κ.ἔξ.: ... σὺν δὲ νεφέσσοι κάλυψε (ὁ Ποσειδῶν) / γαῖαν δμοῦ καὶ πόντον δρώδει δ' οὐρανόθεν νῦξ. ponto δοτ. = ἐν τῷ πόντῳ. nox atra = νὺξ ζοφώδης. incūbo, (āvi, ātum), ūi, ūtum, āre = ἔξαπλοῦμαι.

90. poli = caelum, τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ δλου. crebris micat ignibus aether = λάμπει ἐκ τῶν συχνῶν ἀστραπῶν ὁ αἰθήρ. crebri ignes = συχνὸι ἀστραπαί. mico, -ūi - āre = πάλλομαι, στίλβω, λάμπω, ἀστράπτω.

91. praesentem, κατηγορ. εἰς τὸ ἐν τέλει τοῦ στίχου mortem = ἄφευκτον, ἀσφαλῆ τὸν θάνατον. "Ορα ὅτι τὸ ἐπίθετον εἶναι ἐν ἀρχῇ καὶ τὸ οὖσ. ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου" σπανιώτερον γίνεται τὸ ἐναντίον. intentant = minantur = ἀπειλοῦν· πρὸς τὴν δλην φράσιν παράβαλε τὰ παρ' 'Ομήρω ε, 305 νῦν μοι σῶς αἰτὸς δλεθρος.

92. extemplo = statim = πάραυτα. Aeneae solvuntur membra· πρβλ. 'Ομ. ε, 297 καὶ τότ' 'Οδυσσῆος λῦτο γούνατα. frigus -ōris, οὐδ. γ' = ρῆγος, κρύος : φόβος δς ἐμποιεῖ τὸ ρῆγος. frigore = ὑπὸ τοῦ κρυεροῦ φόβου.

93. duplicitis = ambas, duplex, ποιητ. : palmas = supinas manus = παλάμας. Συνήθιζον οἱ εὐχόμενοι νὰ ἀνατείνουν πρὸς τὸν οὐρανὸν τὰς χειρὰς ὑπτίας. tendo = τείνω. ingēmit . . . voce refert. 'Ομ. ε, 298 : δχθήσας δ' ἄρα εἴπε πρὸς δν μεγαλήτορα θυμόν.

94. o terque quaterque beati, πρβλ. 'Ομ. ε, 306 κ.ἔξ.: τρισμάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις οἱ τότ' δλοντο / Τροίη ἐν εὐρείῃ· ἡ φράσις δῆλοι τὸν ὕψιστον τῆς εὐτυχίας βαθμόν.

95. quis, τύπος ἀρχαϊκὸς ἀντὶ τοῦ quibus = οἷς.

96. oppetere mortem (δμηρ. πότμον ἐπισπεῖν) καὶ ἀπλῶς oppetere (ἐν πολέμῳ) = προθύμως ἀποθνήσκειν. contigit = συνέβη· ἐπὶ καλοῦ, δηλ. εἶχον τὴν εὐτυχίαν.

97. Tydīde, κλητ. τοῦ Tydīdes, ὁ Τυδείδης, δν ὁ ποιητὴς καλεῖ Danāum fortissimum gentis, καθ' ἀ καὶ ὁ "Ομηρος λέγει· δν δὴ ἐγώ

κάρτιστον Ἀχαιῶν φημὶ γενέσθαι. Πολὺ φυσικὸν νὰ ἐνθυμηθῇ ὁ Αἰνείας τὸν Τυδείδην, ὑπὸ τοῦ ὅποιου θὰ ἐφονεύετο, ἀν δὲν ἦρχετο βοηθὸς εἰς αὐτὸν ἡ Ἀφροδίτη ('Ομ. Ε, 274 κ.ἔξ.)· mene . . . non potuisse, αἰτ. μετ' ἀπαρεμφάτου καθ' ἔαυτὴν τιθεμένη, ἥτοι μὴ ἐξαρτωμένη ἀπό τινος ρήματος, εὔρηται πολλάκις ἐπὶ θαυμασμοῦ, ἐκπλήξεως, ἀγανακτήσεως ἢ τινος τοιούτου ψυχικοῦ πάθους. 'Ως ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ μετὰ τοῦ ἐρωτηματικῶς καὶ ἀπορηματικῶς), πρβλ. : ἐμὲ παθεῖν τάδε. Iliacis campis, ἀφαιρ. τοπικὴ = ἐν τοῖς 'Ιλιακοῖς πεδίοις. occumbere = πίπτειν. occursum, cubui, cubitum, γ'.

98. animam effundere = ἐκπνέειν· effundo, - ūdi, - ūsum, - ēre = ἐκχέειν. tua dextra, ἀφαιρ. τοῦ ὄργανου = τῇ σῇ δεξιᾷ, διότι τὸ animam effundere κεῖται ἀντὶ τοῦ perire (ἀπόλλυσθαι).

99. saevus = αἰνός, ἀπηγῆς (οὐχὶ πρὸς φόγον). ubi = δπου. Aeacidae = τοῦ Αἰακίδου, δηλ. τοῦ Ἀχιλλέως, ὃς ἐγγόνου τοῦ Αἰακοῦ. 'Ανάφερε εἰς τὸ telo = ὑπὸ τοῦ βέλους. telum = πᾶν εἰδος ἐπιθετικοῦ ὅπλου. iacet = κεῖται. Τὸ iacēre, δπως τὸ ἐλληνικὸν κεῖσθαι, εἶναι ρῆμα ἔδιον περὶ τῶν νεκρῶν καὶ φονευθέντων. 'Ο δ' ἐνεστῶς κεῖται περὶ παρωχημένου βεβαίως πράγματος, τοῦ ὅποιου δμως ἔτι καὶ νῦν ἡ μνήμη μὲ ζωηρότητα μένει.

100. Sarpedon, Σαρπηδών, ὁ τῶν Λυκίων ἀγὸς καὶ τῶν Τρώων ἐπίκουρος, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πατρόκλου καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Διὸς μετηνέχθη παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τοῦ 'Υπνου καὶ τοῦ Θανάτου εἰς Λυκίαν ('Ομ. Π, 477 κ.ἔξ.). Simois, ὁ Σιμόεις ποταμός, ὁ εἰς τὸν Σκάμανδρον χυνόμενος, ἐκ τῆς Ἰδης πηγάζων, διὰ τοῦ Τρωικοῦ πεδίου διερχόμενος. corpora . . . volvit πρβλ. 'Ομ. Μ., 22 - 23 : καὶ Σιμόεις, δθι πολλὰ βοάγρια (scuta virum) καὶ τρυφάλειαι (galeae) / κάππεσον ἐν κονίησι (= volvit) καὶ ἡμιθέων γένος ἀνδρῶν· (fortia corpore virum).

102. iactanti = clamanti, vociferanti ἢ καὶ ἀπλῶς dicenti. Σημείωσον τὴν συντακτικὴν θέσιν τῆς δοτικῆς περιγραφούσης τὴν τοῦ ὑποκ. κατάστασιν, καθ' ἣν στιγμὴν συμβαίνει ἡ ἐνέργεια τοῦ κυρ. ρήματος. Εἰς τὴν 'Ελλ. γεν. ἀπόλυτος. Τὸ iactare πάντοτε σημαίνει κίνησίν τινα τῆς ψυχῆς ὁ Αἰνείας εἶναι προφανῶς συγκεκινημένος. Aquilōne, ἀφαιρ. τῆς αἰτίας διοριστικὴ τοῦ stridens = συρίττουσα (θύελλα), διότι ἐξηγέρθη ὑπὸ τοῦ Βορρᾶ.

103. adversa. κατηγορ. = ἐναντία, δηλ. prora irruens = ἀπὸ

·τῆς πρώρας ἐμπίπτουσα, ἐπισκήπτουσα. velum = τὸ ἴστιον, τῆς νεῶς δηλ. τοῦ Αἰνείου. ferit = πλήγτει : τὸ ρῆμα ferio - ferire· ἐν τῷ ferit ἐνυπάρχει ή ἔννοια τοῦ lacērat = διαρρηγύει διὰ τὴν ὄρμὴν τοῦ ἀνέμου. Πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. 'Ομ. Ο, 626 : . . . ἀνέμοιο δὲ δεινὸς ἀήτης / ἵστιψ ἐμβρέμεται. fluctus ad sidera tollit = τὰ κύματα εἰς τὰ δστρα αἱρει. Πρβλ. 'Ομ. ε, 313 : "Ως ἄρα μιν εἰπόντ" ἔλασε μέγα κῦμα κατ' ἀκροῖς.

104. avertit, ἐν ἀμεταβάτῳ σηματίᾳ ληπτέον = se avertit ή avertitur = ἀποστρέφεται. undis dat la^tus, ἔννοητέα ή γεν. navis = prora latus navis fluctib^{us} oppōnit = ή πρώρα τὴν πλευρὰν τῆς νεῶς εἰς τὰ κύματα ἔκθέτει.

105. i. nsequitur cumulo . . . mons. cumulo, ἀφαιρ. τοῦ τρόπου προσδ. φίζουσα τὸ insequitur : cumulo = cumulātim, mole sua = σωρῆδ^ν, τῷ ὑπερμεγέθει αὐτοῦ ὅγκω ἐπέρχεται. praerūptus aquae mons = ἀ τότεμον ὕδατος δρος. Διὰ τῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου μονοσυλλάβου λέξεως mons γραφικῶς παρίσταται τὸ ἀπότομον τοῦ ὑψηλοῦ κύματος.

106 - 107. hi . . . his, πρόκειται περὶ τῶν ναυτῶν τῆς νεῶς τοῦ Αἰνείου. hi = οἱ ἐν τῇ πρύμνῃ, his = τοῖς ἐν τῇ πρώρᾳ. pendeo, pependi, -ere = κρέμαμαι, αἰωροῦμαι. dehīscō, - hivi, - ēre = χαίνω, χάσκω. terram = τὸν πυθμένα· ὁ πυθμὴν δηλοῦται καὶ διὰ τῆς ἐπιφερομένης δργαν. ἀφαιρετικῆς harēnis, ἥτις διορίζει τὸ furit : furit aestus harenis. τὸ furēre συνήθως ρῆμα περὶ τῆς μαινομένης θαλάσσης· ή λέξις aestus οὐχὶ σπανίως λέγεται περὶ τῆς σφοδροτέρας τῶν κυμάτων κινήσεως. 'Ωραία ή εἰκών, πρὸς ήν παραβλητέα ή παρὰ Σοφ. 'Αντιγ. 586 κ. ἔξ. : . . . πόντιον οἰδμα . . . κυλίνδει βυσσόθεν κελαινὰν θίνα (= harenis).

108. tris, ἀρχαῖκὸς τύπος ἀντὶ τοῦ tres. Τὸν στόλον τοῦ Αἰνείου ἀπετέλουν εἴκοσι νῆες. Notus, ποιητικῶς κεῖται ἀντὶ τοῦ ἀνέμου ἐν γένει, ὡς καὶ κατωτέρω τὸ Eurus. saxa latentia = σκόπελοι λανθάνοντες. torquēdo, torsi, tortum, -ere = στρέφω, σφενδονῶ.

109. 'Η πλοκὴ τοῦ λόγου : Itāli vocant Aras saxa, quae sunt in mediis fluctib^{us}· αἱ Arae εἰναι αἱ νησῖδες αἱ καλούμεναι Αἰγίμοροι, κείμεναι εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου τῆς Καρχηδόνος.

110. dorsum, ἐπεξηγεῖ τὸ Aras, μεγάλη ράχις, μέγα τμῆμα βράχου. mari summo, ἀφαιρ. τοπ. = ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

111. brevia, εἶναι ἐπίθετον κατὰ παράλειψιν τοῦ ὄντος. vada γενόμενον οὐσιαστικὸν = τὰ βραχέα τῆς θαλάσσης, δηλ. τὰ ἀβαθῆ. Τούτω συνωνυμεῖ τὸ ἐπόμενον syrtis. syrtis = ἀκταὶ ἀμμώδεις καὶ τεναγώδεις. urgēo = ὀθῶ, ὀκέλλω, ἀρχ. χρ. urgēo, ursi, urgēre.

112. vada = τὰ τενάγη. vadis δοτ. inlido, - si, - sum, - ēre (in - laedo) = προσαράσσω. aggēre cingit harēnae = σωρῷ ψάμμου περιζωνύει : agger ἀρσ. γ' = χοῦς, χῶμα καὶ ποιητικῶς σωρός. Τὴν ψάμμον ταύτην ἀνέσυρεν ἡ θάλασσα ἐκ τοῦ βυθοῦ (στίχ. 107).

113. Lycios, οἱ Λύκιοι εἴχον ἔλθει εἰς ἐπικουρίαν τῶν Τρώων καί, τοῦ ἡγεμόνος των Πανδάρου (ἢ Σαρπηδόνος) πεσόντος, συνεξεπλευσαν μετὰ τοῦ Αἰνείου. vaho, vexi, vectum, vehēre = ὀχέω, ὀχῶ, φέρω, κομίζω. Orontem, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου.

114. ipsius = αὐτοῦ, δηλ. τοῦ Αἰνείου. ingens pontus, ἔχει λεχθῆ μετ' ἐμφάσεως = μέγα κῦμα τόσον ὡς νὰ ἥτο ὅλος ὁ πόντος. a vertice = desuper, ab alto = κατ' ἀκρηγ.

115. magister, δηλ. navis = ὁ κυβερνήτης. pronus - a - um = προγνής.

116. in caput, ὁμηρ. ἐπὶ κὰρ = κατακέφαλα, πρβλ. 'Ομ. μ, 413 : ὁ δ' ἄρδ' ἀρνευτῆρι ἐοικώς / κάππεσ' ἀπ' ἵκρισθιν. ast illam = τὴν δέ, δηλ. τὴν ἄνευ κυβερνήτου ναῦν. ast = at, κανονικῶς παρὰ Οὐεργιλίῳ εἴρηται τὸ ast πρὸ λέξεως ἀρχομένης ἀπὸ φωνήντος. ibidem = αὐτόθι.

117. agens circum = circumagens, τμῆσις καθ' ἔλλ. ζῆλον = περιάγον. rapīdus vorat aequōre vortex = ὁρμητικὴ δίνη διὰ τοῦ πελάγους καταπίνει τὴν ναῦν. Ποιητικῶς παριστᾶ τὴν δίνην νὰ καταπίνῃ διὰ τοῦ πελάγους τὴν ναῦν. Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου γ. vortex - icis, ἀρσ. γ' = δίνη. vorat = absōrbet = καταπίνει. Μὲ μοναδικὴν τῶν λέξεων ἐκλογὴν περιγράφει τὸ πρᾶγμα, διότι διὰ τοῦ ἥχου αὐτῶν γραφικώτατα τοῦτο παρίσταται.

118. rari, κατηγ. (dispersi = διεσκορπισμένοι, τῇδε κακεῖσε). in gurgīte vasto = ἐν τῷ εύρει πελάγει : gurges - itis. ἀρσ. γ' = δίνη, συστροφὴ ὕδατος, ὕδωρ. ('Ομ. μέγα λαῖτμα θαλάσσης). Τὸ rari καθιστᾶ τὴν εἰκόνα λίσαν γραφικήν, ἐὰν δλίγους τῇδε κακεῖσε (ἐνθα καὶ ἔνθα) νηχομένους καὶ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντας ἀντιθέτως πρὸς τὸν εὐρὺν πόντον φαντασθῶμεν. Εἰς τὴν γραφικότητα συντείνει καὶ ὁ ἡρεμος σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου. no, α' συζ. διμαλ. = νήχομαι.

119. arma, κυρίως αἱ ἀσπίδες, καὶ αἱ δερμάτιναι περικεφαλαῖαι.

tabūlae, σανίδες τῆς νεώς πρβλ. 'Ομ. μ, 67 : πίνακάς τε νεῶν Τροια gaza = Τρωικὸς θησαυρός· ἡ λέξις gaza, περσική, γαζοφυλάκιον· ἐλλ. γάζα· τὸν τρόπον τῆς συλλογῆς τοῦ θησαυροῦ διηγεῖται ὁ Αἰνείας εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον.

120. Iliopēti, τετρασυλλάβως προενεκτέον κατὰ συνίζησιν. 'Ιλιονεὺς καὶ κατωτέρω Ἀβας εἶναι ὀνόματα ληφθέντα ἐκ τοῦ 'Ομήρου. 'Αχάτης δὲ καὶ 'Αλήτης εἶναι ὀνόματα πλασθέντα ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου. 'Αχάτης κατὰ Σέρβιον ἐκ τοῦ ἀχάτου· ὑπῆρχεν ὅνομα ποταμοῦ ἐν Σικελίᾳ. 'Αλήτης ὑπάρχει ἐν μυθολογίᾳ.

122. hiems = tempestas = ὁ χειμών, ἡ τριχυμία. vicit = κατέβαλε. laxis compagībus = laxātis compagībus = χαλαρωθεισῶν τῶν ἄρμογῶν. omnes, δῆλ. naves.

123. imbrem = aquam maris, θαλάσσιον ὕδωρ. inimicūm = exitiōsum = ὀλέθριον. rimisque fatiscunt = καὶ καταπονοῦνται, καταβάλλονται τοῖς ρήγμασι. Τὸ fatiscere εἶναι ἔδιον ρῆμα περὶ τῶν θραυσθεισῶν καὶ ἐκλιπουσῶν δυνάμεων, ὥστε ἵσοδυναμεῖ τῷ solvi, dilabi (= λύεσθαι, διαπίπτειν, καταρρέειν). rimisque fatiscunt = et solvuntur ut rimas agant. rimas agere = πάσχειν ρωγμάς, ρήγνυσθαι. "Ορα τὸ πρωθύστερον σχῆμα, διότι πρῶτον διαλύνονται καὶ γίνονται ρωγμαί, δι' ᾧ οὐσῆλθε τὸ ὀλέθριον θαλάσσιον ὕδωρ.

Στίχ. 198 - 210

198. ante, συνήθως ἐκλαμβάνεται τοῦτο ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ malōrum (= antīquōrum malōrum = τῶν πρὶν κακῶν), μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἵσοδύναμον τῷ adhuc = μέχρι τοῦδε, πρβλ. 'Ομ. μ, 208 : «Ω φίλοι (= o socii), οὐ γὰρ πώ τι κακῶν ἀδάήμονές εἰμεν»» (neque enim ignāri sumus ante malorum)· τὸ enim αἰτιολογεῖ διατὸν τοὺς ἀναμιμήσκει τὰ πρότερα κακά.

199. graviōrā, εἶναι σοβαρώτερα συγκρινόμενα πρὸς τὴν τρικυμίαν, ἡ δύοια τοὺς εἰχε καταλάβει, πρβλ. 'Ομ. μ, 209 : οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἐπι κακόν· παρατίθενται δὲ τὰ graviora ἐφεξῆς.

200. vos et . . . vos et . . . Μοναδικὴν ἔχει δύναμιν ἡ ἀντωνυμία εἰς τὸν λόγον· εἶναι ὡς ἐὰν ἔλεγε : vos enim iidem estis, qui et . . . rabiem Scyllaeam = ad rabidam Scyllam. Πρὸς τὸ rabiem Scyllaeam παράλληλον τὸ ἐλλην. βίνη 'Ηρακληίη . . . 'Εξαρτᾶται ἐκ τοῦ accessitis (= accessistis) ὅπως καὶ τὸ scopūlos. penitus sonantis = τοὺς εἰς τὰ βάθη

των ἀντηχοῦντας· πρβλ. 'Ομ. μ, 241 : ἀμφὶ δὲ πέτρῃ / δεινὸν βεβρύχει.

201. Cyclopia saxa εἰναι litus Cyclōpum saxōrum in Siciliā, ης τὰς δχθας καὶ τὰ ἄντρα, τῇ Αἴτνῃ γειτνιάζοντα, κατώκουν οἱ Κύκλωπες.

202. revocāte anīmos = ἀναλάβετε θάρρος· maestus timor = φόβος σκυθρωπός. experti, ἐνν. estis = ἐλάβετε πεῖραν· experior, expertus sum, -iri = λαμβάνω πεῖραν.

203. mittite = demittite = ἀπόθετε, ἀποβάλετε. forsan = ἵσως. Τὸ μόριον forsan, fors sit an, ἀντὶ τοῦ fortasse (= ἵσως) εἰναι ποιητικὸν καὶ συντάσσεται ἡ πρὸς ὑπότ. λόγῳ τοῦ αν ἡ πρὸς ὅριστ. ὡς ἐνταῦθα, δτε εἰναι ἀπλοῦν ἐπίρρ. συνωνυμοῦν τῷ fortasse. olim, ἐνταῦθα κεῖται περὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου· ἀλλαχοῦ κεῖται περὶ τοῦ παρελθόντος χρόνου. 'Ο στίχος ἐπιγραμματικός. Πρὸς τὴν δλην φράσιν παραβλητέα τὰ παρ' 'Ομήρω μ, 212 : καί πον τῶνδε μνήσεσθαι δίω, καὶ τὸ παρ' Εὐριπίδη : ἀλλ' ἥδυ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

204. per tot discriminā rerum = διὰ τοσούτων κινδύνων. discriminā rerum = οἱ κρίσιμοι τῶν πραγμάτων καιροί, κρίσιμοι καιροί.

205. fata = fati decrēta oracūlis et auguriis nobis significāta = αἱ ἀποφάσεις τῆς μοίρας αἱ δηλωθεῖσαι ἡμῖν χρησμοῖς καὶ οἰωνοῖς. quietae sedes = ἡσυχος διαμονή. ostendunt, κεῖται ἀντὶ τοῦ promittunt = ὑπισχνοῦνται.

207. durāte, ἀμεταβάτως κεῖται = καρτερεῖτε, πρβλ. 'Ομ. Β, 299 : τλῆτε, φίλοι. res secundae = ἡ εὔτυχία.

208. curis ingentībus aeger = καίπερ βαρύθυμος ὃν ἀπὸ τὰς ὑπερβολικὰς φροντίδας. Τὸ aeger ἐδῶ ἀντὶ τοῦ tristis, maestus, curis vexatus et agitātus = ἀπὸ φροντίδας ἐνοχλούμενος.

209. spem voltu simūlat = ἐλπίδα τῷ προσώπῳ προσποιεῖται. premit = occultat = κρύπτει. altum dolōrem corde = βαθέως ἐν τῇ καρδίῃ λύπην.

210. se praedae accīngunt = ἀναζωννύονται πρὸς τὴν λείαν, δηλ. ἔτοιμαζονται εἰς παρασκευὴν τῶν φονευθεῖσῶν ἐλάφων. praedae, δοτ. τοῦ σκοποῦ. dapi busque futūris, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς τὴν μέλλουσαν εὐωχίαν. 'Η δλη φράσις ἀναλύεται Ἀδε : accīngunt se ut ex praeda (cervis caesis) dapes futuras parent : daps - dapis = ἡ δαίς, θοίνη, εὐωχία· λέγεται δὲ πληθ. dapes ἀντὶ τοῦ daps.

Στίχ. 254 - 296

254. olli, ἀρχαία δοτ. ἀντὶ τοῦ illi δηλ. τῇ Ἀφροδίτῃ. subridens = μειδιῶν· πρβλ. Ομ. Θ, 38 : τὴν δ' ἐπιμειδήσας προσέφη νεφεληγερέτα Ζεύς.

255. voltu... serēnat. Συνήθης παρὰ ποιηταῖς ἡ εἰκὼν αὕτη τῶν θεῶν ἐνέχουσα ὅχι δίλγην ποιητικὴν γραφικότητα. caelum tempestatesque serenat = τὸν οὐρανὸν αἴθριον καθιστᾶ, τὰς τριχυμίας (καταστέλλει).

256. libavit = ἐπέψαυσε. oscūlum. ὑποκορ. τοῦ os = στόμα : σημαίνει τὸ πρὸς φίλημα ἐσχηματισμένον στομάτιον. oscūla libavit = τῷ ἔαυτοῦ στόματι ἐπέψαυσε τὸ στομάτιον. natae = τῆς κόρης : ἥτοι ἐφίλησεν αὐτήν. Τὸ natae μετ' ἐμφάσεως κεῖται προηγουμένου τοῦ olli. dehinc, προενεκτέον δισυλλάβως = εἰτα.

257. parce metu = noli metuere = μὴ φοβοῦ. metu, δοτ. ἀντὶ τοῦ metui, Cytherēa, δύμηρ. Κυθέρεια : ἐπίθετον τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, ὃπου ἐλατρεύετο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους καὶ πλησίον τῆς δύοιας κατὰ μεταγενεστέραν παράδοσιν ἀνεδύθη ἀπὸ τὰ κύματα. manent immōta tuorum fata tibi, ταῦτα λέγει ὁ Ζεύς, διότι ἡ Ἀφροδίτη παραπονούμένη εἶχεν εἴπει : quae te sententia vertit ? immōtus, - a - um = ἀμετακίνητος, ἀμετάβλητος. fata tuorum = ἡ μοῖρα τῶν σῶν, δηλ. ἡ περὶ τοῦ Αἰνείου θεία βουλή. tibi, δοτ. χαριστική.

258 - 259. urbem et moenia = urbis moenia. Lavini, γεν. ἐξ ὀνομαστ. Lavinium. sublīmem feres ad sidēra caeli = μετάρσιον θὰ φέρης εἰς τοὺς θεούς. Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς δ, τι εἶχεν εἴπει ἡ Ἀφροδίτη, ὅτε παρεπονεῖτο πρὸς τὸν Δία, caeli quibus adnūis arcem = οἵ την Ἀκρόπολιν τοῦ οὐρανοῦ ὑπισχνεῖσαι (στίχ. 250). magnanimus = μεγάθυμος, μεγαλήτωρ.

261. hic, δηλ. ὁ Αἰνείας. tibi, δοτ. ἡθική. quando = quoniam = ἐπειδή. remordet ἀντὶ τοῦ iterum, itērumque mordet : non cessat mordēre, εἶναι ἰσχυρότερον τοῦ mordet = ἀνιᾶ σε.

262. longius et volvens. Τὸ longius συναπτέον τῷ volvens, ὃ ἵσον τῷ evolvens = καὶ μακρότερον ἀνελίττων· ἡ μεταφορὰ ἐκ τοῦ βιβλίου (volūmen), ὅπερ ἀνεγινώσκετο ἀνελιττόμενον. movebo = θὰ κινήσω, θὰ ἀποκαλύψω.

263. Italia = in Italia. populos feroce = populos bellicōsos, δηλ. τοὺς Ροτούλους καὶ τοὺς Τυρρηνούς.

264. contūndet = superabit, vincet = θὰ καταβάλῃ· οἱ χρόνοι contundo, - tūdi, - tūsum, - ēre = συντρίβω. mores . . . ponet = θὰ εἰσαγάγῃ τάξιν καὶ εὐνομίαν. moenia ponet = moenia condet = θὰ κτίσῃ τείχη.

265 - 266. aestas, κυρίως τὸ θέρος, ἐδῶ τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου, κατὰ συνεκδοχὴν ὡς καὶ κατωτέρω. terna hiberna (castra) = tres hiemes, ἥτοι τρία ἔτη. dum = ἔως οὗ. vidērit, μέλλων δεύτερος = θὰ ἔχῃ ἴδει. Rutūlis subactis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς = ex quo Rutūli subacti erunt = ἀφ' οὗ χρόνου ὑποταχθῶσιν οἱ Ροτοῦλοι· ἡ δοτ. τῆς ἀναφορᾶς συναπτέα τῷ transiērint (= θὰ ἔχουν παρέλθει): ἡ πτῶσις ἐνταῦθα κατὰ τὸ ἐλλην. ἰδίωμα, πρβλ. Θουκυδ. III, 29, 2 « ἡμέραι . . . ἡ-σαν τῇ Μυτιλήνῃ ἑαλωκνίᾳ ἐπτά ». Οἱ Ροτοῦλοι, λαὸς τοῦ Λατίου, ἀντε-πεξῆλθον κατὰ τῶν Τρώων τῇ προτροπῇ τοῦ βασιλέως των Τούρνου, εὗτος δ' ὁ ἀγών εἶναι τὸ θέμα τῶν τελευταίων βιβλίων τῆς Αἰνειάδος.

267. at, ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἐν στίχ. 261 hic. at, συνδ. = ἀτάρ, ἀλλά, δέ. puer Ascanius, ὁ μικρὸς τοῦ Αἰνείου νιὸς ὁ γεννηθεὶς ἀπὸ τὴν Κρέουσαν. nunc = νῦν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν προτέραν προσηγορίαν Ilus (στίχ. 268). Iulo, κατηγορούμενὸν κατὰ δοτ. καθ' ἔξιν πρὸς τὸ cui. 'Ο πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς γνώμης τῆς ἀπὸ τοῦ 'Ιουλίου καταγωγῆς τῆς 'Ιουλίας γενεᾶς ἦτο ὁ 'Ιούλιος Καῖσαρ.

268. Ilus, οὕτως ἐκαλεῖτο καὶ εἰς ἀπὸ τοὺς νιὸὺς τοῦ Τρωός. res Illia = τὰ τῆς 'Ιλίου, τὸ κράτος τῆς Τροίας. stetit, δηλ. incolūmis regno, ἀφαιρ. μεταφορικῶς = εἰς τὸ ὕψος τῆς δυνάμεως του.

269. magnos orbis, οὕτω καλοῦνται οἱ κύκλοι τοῦ ἐνιαυτοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μικροτέρους κύκλους τῶν μηνῶν, οἵτινες ἀπαρτίζουν τὸν ἐνιαυτόν. volvendis = volventib⁹ = περιοδικῶς ἐπανερχομένων. volvo, εἰς μέσην σημασίαν: περιστρεφομένων διὰ τῆς περιοδικῆς ἐπανόδου. mensibus = τῶν μηνῶν.

271. transf̄eret = θὰ μεταφέρῃ (δηλ. εἰς τὴν "Αλβαν ὁ 'Ασκάνιος). Τὸ τριακοστὸν ἔτος ὁ 'Ασκάνιος τὴν Albam Longam θὰ κτίσῃ καὶ ἐκ τοῦ Λαουνίου θὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν εἰς ταύτην. Longam . . . Albam, ἡ συνήθης ἐκφορὰ εἶναι Alba Longa, ἀλλὰ προηγεῖται τὸ ἐπίθετον συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαϊκὴν τῶν λέξεων ἀκολουθίαν (ὡς

bona dea, patria potestas, sacra via). multa vi = ἵσχυρῶς. muniet = θὰ δύχυρώσῃ, ἥτοι δύχυρωτάτην θὰ κτίσῃ.

272. hic, ἐπίρρ. = ἐνταῦθα, δηλ. ἐν τῇ "Αλβᾳ. iam = εὐθὺς, ἔπειτα. ter centum = τριακόσια : ὁ Αἰνείας θὰ βασιλεύσῃ τρία ἔτη, ὁ Ἀσκάνιος τριάκοντα, τριακόσια δὲ οἱ Ἀλβανοὶ βασιλεῖς. Σημείωσον τοὺς ἀριθμητικοὺς συνδυασμοὺς τοῦ τρία ὡς ιεροῦ ἀριθμοῦ. regnabitur (ἀπροσώπως κεῖται) = βασιλεία ἔσται.

273. gente sub Hectorēa, ἀπλῶς ἀντὶ τοῦ gente sub Troiana, ἀπὸ τοῦ "Εκτορος, μεγίστου ἥρωος τῶν Τρώων. regīna, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως. sacērdos = virgo Vestalis = ἔστιάς.

274. gravis = gravida = ἐγχύμων, κυοφοροῦσα· πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Νουμίτωρος Ρέας Σιλβίας, ἥτις ἡναγκάσθη νὰ γίνη ἔστιάς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Νουμίτωρος Ἀμουλίου, ἀρπάσαντος τὸν θρόνον ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του. geminam . . . prolem = θὰ γεννήσῃ δίδυμα, ἥτοι τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρῶμον. proles, is θ. = ἔγχονος, γόνος, τέκνον. Ilia = Troiana : εἰναι ἡ Ρέα Σιλβία. Τὸ δονομα τοῦτο φαίνεται μετάφρασις τοῦ ἑλλην. Ρέα Ἰδαία (Ἰδη = δάσος, silva)· οὕτως ὀνομάζεται ἡ θεά Κυβέλη.

275. lupae nutrīcis = τῆς τροφοῦ λυκαίνης. Τὸν Ρωμύλον ἐθήλασε λύκαινα, ἀπὸ τῆς δοποίας ἀποθανούσης οὗτος ἀφήρεσε τὸ δέρμα καὶ ἐνεδύθη εἰς ἀνάμνησιν καὶ εὐγνωμοσύνην. tegmīne = τῷ καλύμματι, τῷ δέρματι. tegmen, īnis οὐ. (tegimen, īnis) καὶ tegmentum, i (tegimentum, i). fulvo = τῷ ξανθῷ. tegmīne (= pelle) laetus = ἐπὶ τῷ δέρματι περιχαρής, ἐνδεδυμένος, φορῶν μὲ χαρὰν τὸ δέρμα.

276. excipiet gentem, δηλ. Aeneae = θὰ διαδεχθῇ (ὁ Ρωμύλος) τὸ γένος τοῦ Αἰνείου καὶ θὰ συνεχίσῃ αὐτὸ ἀπὸ τῆς "Αλβας ἐν τῇ Ρώμῃ. Τῆς "Αλβας κληρονόμος ὑπῆρξεν ἡ Ρώμη. Mavorīa = Ἀρήια, ἀπὸ τοῦ Mavors, ὅστις εἰναι ἀρχαιότερος τύπος τοῦ Mars (Ἀρης), οὗ οὐδὲς ἥτο ὁ Ρωμύλος.

277. Romanos dicet, ἔξήγησις ἐτυμολογική. suo de nomine = ἀπὸ τοῦ ὀνόματός του.

278. his, δηλ. Romanis rerum, ληπτέον ἀπὸ κοινοῦ καὶ εἰς τὸ metas (= termīnos) καὶ εἰς τὸ tempōra. sine fine = infinītum· τοπικῶς καὶ χρονικῶς.

279. imperīum sine fine dedi = τὸ κράτος αἰώνιον ἔδωκα. Τοῦτο δίδει ὁ Ζεὺς κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Μοιρῶν ὠρισμένα καὶ οὐχὶ περισ-

σότερα. quin ἐκ τοῦ quine (= πῶς οὖ;) = ἀλλὰ μήν καὶ διὰ τοῦ quin εἰσάγεται τι σημαντικώτερον· εἶναι δὲ τοῦτο ὁ ἔξευμενισμὸς τῆς ὡργισμένης (aspera) "Ηρας.

280. fatigat = vexat = requiescere non sinit = δὲν ἀφήνει νὰ ἡσυχάσουν, διαρκῶς ταράσσει. metu = ἐκ φόβου, φοβουμένη δηλ. μὴ ἔλθῃ δὲ Αἰνείας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἴδρυσῃ κράτος μέλον νὰ καταστρέψῃ τὴν Καρχηδόνα.

281 - 282. consilia in melius refēret = θὰ μεταβάλῃ γνώμην ἐπὶ τὰ βελτίω. fovēbit = θὰ περιθάλψῃ, δηλ. θὰ εύνοήσῃ τοὺς Ρωμαίους τόσον, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς rerum (= orbis terrarum) domīnos = τοῦ κόσμου δεσπότας. gentemque togatam, διὰ τοῦ que ἐπιφέρεται ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τοῦ Romanos. gentem togatam = τὸ τηβεννοφόρον ἔθνος. Ἡ toga (τήβεννος) ἦτο τὸ ἔθνικὸν ἔνδυμα τῶν Ρωμαίων, λευκὸν καὶ ποδῆρες.

283. sic placitum, δηλ. mihi est = sic decrevi = οὕτως ἀπεφάσισα. Συνήθης ἡ παράλειψις τοῦ esse εἰς τὰς τοιαύτας φράσεις. lustrum (οὐδ.) = καθαρμὸς πολιτῶν, δὲ κατὰ πενταετηρίδα, ὑπὸ τῶν τιμητῶν ἐπιτελούμενος μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν τιμήσεων, δὲ πενταετηρικὸς καθαρμός, πενταετία, πενταετηρίς. lustris labentibus = περιτελλομένων τῶν ἐνιαυτῶν, ἐν τῇ προόδῳ τῶν ἔτῶν.

284. domus Assaraci = δὲ οἴκος τοῦ Ἀσσαράκου, δις ἦν πάππος τοῦ Ἀγχίσου καὶ πρόπαππος τοῦ Αἰνείου. domus Assaraci = οἱ ἐκ τῶν Τρώων καταγόμενοι Ρωμαῖοι. Phthia = ἡ Φθία, ἡ πατρὶς τοῦ Ἀχιλλέως. Mysēnae = Μυκῆναι πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ Ἀγαμέμνονος· διὰ τῆς Φθίας καὶ τῶν Μυκηνῶν δηλοῦται ὅλη ἡ Ἑλλάς. Ἡ Ἑλλὰς ὑπετάγῃ εἰς τὴν Ρώμην τὸ 146 π.Χ.

285. servitio premēt = ζυγῷ (δουλείας) θὰ πιέσῃ· ἡ φράσις ἵσχυροτέρα τῆς φράσεως imperio premet· παραπλησίᾳ καὶ ἡ ἔννοια τοῦ dominābitur = θὰ δεσπόσῃ. Argis, ἀφαιρ. τοῦ Argi - orum = Argos· οὐδ. τὸ Ἀργος· ἡ ἀφαιρ. εἰς τὸ dominābitur victis Argis, τοῦ ἡττηθέντος Ἀργους.

286. pulchra Troianus origīne Caesar. Σημείωσον τὴν ἀντιστοιχίαν τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν οὐσιαστικῶν pulchra origīne = clara, egregia origine. Τοὺς στίχους 286 - 296 ἐποίησεν δὲ Οὐεργίλιος πρὸς ἔξυμνησιν τοῦ Αὐγούστου. Οὗτος ἔφερε τὸ ὄνομα Iulius Caesar δικαιώματι τῆς υἱοθεσίας· ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἰουλία γενεὰ κατήγετο ἐκ τοῦ Ἰούλου

έκληθη Troianus. Τὸ πλῆρες δνομα τοῦ Αύγούστου ἦτο C. Iulius Caesar Octavianus.

287. imperium Oceano, famam qui terminet astris = ὅστις τὴν ἀρχήν του διὰ τοῦ Ὀκεανοῦ, τὴν φήμην του διὰ τῶν ἀστρων θὰ δρίσῃ· ὑπερβολή.

288. nomen, κατὰ παράθεσιν διορισμὸς εἰς τὸ Iulius. demissum = dedūctum = καταγόμενον, προερχόμενον.

289. caelo, ἀφαιρ. ἀντὶ in caelo : ὁ ὑπαινιγμὸς εἰς τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Αύγούστου. spoliis onustum Orientis = μεστὸν λαφύρων ἀνατολικῶν. Νοεῖται ἡ ἐκστρατεία ἡ γενομένη τῷ 30 π.Χ. μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάχην ἐναντίον τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τοῦ Πτολεμαίου καὶ Φαρνάκου, οἵτινες ἡγάθησαν μὲ τὸν Ἀντώνιον.

290. secūra = ἄφροντις, χωρὶς νὰ ἔχῃς ἐνοχλήσεις ἀπὸ τὴν "Ηραν. vocabitur votis = θὰ καλῆται δὶ' εὐχῶν, θὰ λατρεύεται ὡς θεός, θὰ τυγχάνῃ θείων τιμῶν. Ποιητικῶς οὕτω παρίσταται ἡ ἀποθέωσις τοῦ Αύγούστου· σημείωσον τὴν παρήχησιν· hic quoque = καὶ οὗτος ὁ Αύγουστος, δπως δηλ. καὶ ὁ Αἰνείας.

291. tum, μετάβασις εἰς τὴν ἔξυμνησιν τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης. aspēra saecūla mitēsent = οἱ ἀγριοὶ αἰῶνες θὰ ἡμερωθοῦν. Elīnai ἡ Pax Romana. Προσωποποιεῖ τὸν χρόνον ὁ ποιητὴς ἀποδίδων αὐτῷ ἰδιότητας προσηκούσας τοὺς ἀνθρώπους. posītis bellis = compositis bellis = finītis bellis = παυσαμένων τῶν πολέμων.

292. cana = ἡ πολιά, ἡ παναρχαία (antiqua, prisca). Fides : ἡ προσωποποίησις ἀφηρημένων ἐννοιῶν συχνὰ ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ρωμ. μυθολογίαν. Τὸ cana ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Vestam. Ἡ Ἐστία (Vesta) εἶναι θεότης ἀνήκουσα εἰς τὰς πολιούχους θεότητας τῆς Τροίας, μετεφέρθη δὲ μὲ τοὺς Ἐφεστίους Θεούς ὑπὸ τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν. Remo cum fratre Quirīnus... Κυρīnος εἶναι ὁ Σαβινικὸς "Αρης, ὁ θεὸς τῆς σαβινικῆς φυλῆς τῆς ἴδρυθείσης ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου. "Οταν δ' ἡ φυλὴ αὐτῇ συνεχωνεύθη μὲ τὴν φυλὴν τῶν Ραμνήτων, ὁ Κυρīnος ἐταυτίσθη πρὸς τὸν Ρωμύλον, ὅστις ἦτο ἐπώνυμος τῆς Ρώμης ἥρως. Οἱ ἀδελφοὶ Ρωμύλος καὶ Ρῶμος, ἀφ' οὗ ἐφιλονίκησαν μέχρι θανάτου, συνεφιλιώθησαν· ἡ συμφιλίωσις δὲ προσημαίνει τὸ τέλος τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ὡφ' ὃν κατετρύχετο ἡ Ρώμη καὶ εἶναι σύμβολον ἡσυχίας καὶ εἰρήνης.

293. iura dabunt = leges ferent = θὰ εἰσαγάγουν νόμους, δι' ὃν

τὰ δίκαια συνέχονται· ὁ δεύτερος Ρωμύλος ἥτο ὁ Αὔγουστος Καῖσαρ,
ὅστις διὰ τῶν νόμων θὰ εἰσαγάγῃ κόσμον καὶ τάξιν εἰς τὸ κράτος τῶν
Ρωμαίων. *dirus, a, um* = φρικτός. *ferro et compagibus artis*, ἐν
διὰ δυοῖν, ἀντὶ τοῦ *ferrēis compagibus artis* = σιδηραῖς σφιγκταῖς
(= *artis*) συναρμογαῖς.

294. *Belli portae*, ὁ πόλεμος προσωποποιεῖται· ὑπαινιγμὸς εἰς
τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, ὅστις ἐν εἰρήνῃ μόνον ἔκλείστο· κατὰ τὸ 29 ἔκλει-
σθη ὁ ναός. Παρίσταται ὁ πόλεμος ἐν εἰρήνῃ μὲν ὡς ἐν εἰρητῇ κατε-
χόμενος καὶ ἐπιβλεπόμενος, ἐν πολέμῳ δὲ ἀφίεμενος ἔλευθερος κατὰ
τῶν πολεμίων. *Furor impius* = ἡ ἀσεβῆς μανία (τῶν ἐμφυλίων πολέ-
μων). *intus* = ἐντὸς (τοῦ ναοῦ).

295. *centum vinctus aenīs nodis* = ἐκατὸν δεδεμένη χαλκοῖς
δεσμοῖς. *vinctus, paθητ.* μετοχὴ τοῦ *vincio*, *vinxi, vincitum, vincire*
= δένω. *post tergum* = ὅπισθεν. *aenus, a, um* = χαλκοῦς. παρὰ τὸ
aes - aeris = χαλκός.

296. *fremet horridus ore cruēnto* = θὰ βρυχᾶται φρικτὸς αἰμα-
τηρῷ τῷ στόματι. Σημείωσον τὴν διὰ τοῦ φθόγγου γ παρήγγησιν. *frēmo,*
-ui, -itum, -ēre = βρέμω, φρυάττομαι, βρυχῶμαι.

Στίχ. 441 - 493.

441. *lucus, ἄρ.* = ἄλσος. *fuit*, ἃς μεταφρασθῇ διὰ παρατατικοῦ.
laetissimus umbrae, τὸ ἐπίθετον *laetus* συντασ. πρὸς γενικὴν κατὰ
τὰ ἀφθονίας σημαντικὰ = πλουσιώτατον εἰς σκιάν.

442 - 443. *quo primum . . . signum*, ἡ σειρὰ τῶν λέξεων: *quo*
loco (= ἐν ḡ τόπῳ, ἔνθα) *Poeni iactati undis et turbine effodēre*
primum signum. effodīo, -ōdi, -ossum, -ēre = ἀνασκάπτω. *signum*
= *omen* = σημεῖον, οἰωνός.

444. *monstrarat* = *monstraverat*, ὑπερσ. τοῦ *monstro* α' συζ.
όμηρ. = δεικνύω. *caput acris equi* ἐπεξηγεῖ τὸ *signum* = δηλ. κεφαλὴν
θυμοειδοῦς ἵππου. Τὰ νομίσματα τῆς Καρχηδόνος ἔφερον κεφαλὴν ἵππου.

444 - 445. *sic nam* = *nam sic. fore* = *futūram esse*, οὐ ὑποκεί-
μενον τὸ *gentem*, κατηγορούμενον δὲ τὸ *egregiam bello et facilem*
victu: *victus - us (vivo)* = τὰ πρὸς τὸν βίον, τὰ ἐπιτήδεια· *facilem*
victu = εὔκολον πρὸς τὸ ἔχειν τὰ πρὸς τὸν βίον (πρβλ. τὸ ὄμηρ. Z 138,
δ 805: θεοὶ ὁμοία ζώοντες). *ēgrēgius, a, um (e - grex)* = ἐξαίρετος, θαυ-
μάσιος.

446. Sidonία : ἡ Διδώ καλεῖται οὕτως ἐκ τῆς Σιδῶνος, πρωτεύούσης τῆς Φοινίκης.

447. condebat, ὅτε εἰσήρχετο ὁ Αἰνείας δὲν εἶχε συντελεσθῇ ἡ κτίσις τοῦ ναοῦ. donis et numine, αἱ ἀφαιρετικαὶ ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ opulentum (= κραταιόν). τὰ προσφερόμενα πλούσια δῶρα (donis) ἥσαν ἀποτελέσματα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς προστασίας (numine) τῆς θεᾶς (divae), nūmen - īnis, οὐ. (nuo) = νεῦμα, βούλησις καθ' ἔξοχὴν δὲ ἡ τοῦ θεοῦ βουλή, ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις, ἡ θεῖα δύναμις καὶ ἔξουσία.

448 - 449. cui gradibus = cuius (= οὗ ναοῦ) gradibus ἀφαιρ. (= ἀπὸ τῶν βαθμίδων). aēnea surgebant limīna = χαλκοῦ ὑψοῦντο οὐδοί. nequaerere aere trabes, δηλ. surgebant = καὶ χαλκόδετοι παραστάδες : ἥδυνατο ὁ ποιητὴς νὰ εἴπῃ καθόλου ὅτι οἱ οὐδοὶ καὶ αἱ παραστάδες ἥσαν ἀπὸ χαλκού· ἀλλὰ μετεχειρίσθη τὸ ρῆμα surgebant (ὑψοῦντο), τὸ δόποιον εἶναι εἰκονικώτερον ἀπὸ τὸ ἄχρουν erant (= ἥσαν), ὅπως λέγει καὶ εὐθὺς κατωτέρω foribus cardo stridebat aenīs ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἄχρού fores erant aēnae. fores - ium πληθ. = θύρα cardo - īnis (ἀρσ.) = στρόφιγξ, γίγγαλμος (τῆς θύρας). strido, -di, -ere = τρίζω. Σημείωσον ὅτι καὶ οἱ δύο στίχοι ἀρχίζουν ἀπὸ τὰς λέξεις aēnae - aere, ὁ δεύτερος δὲ τελειώνει εἰς τὴν λέξιν aenīs. Παρατηρητέα καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἐπιθέτων, aēnea, aere nequaeret, aenīs.

450. nova res oblata = ἀπροσδόκητον πρᾶγμα ἐμφανισθὲν. Τοῦτο δὲ ἐφεξῆς διασαφεῖται (453). timōrem, ὁ φόβος τοῦ Αἰνείου προήρχετο ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὗτος ἥγνόει πῶς θὰ ὑπεδέχετο αὐτὸν ἡ Διδώ. lenīt, παρακ. τοῦ lenīo δ' συζ. ὅμ. = πραῦνω.

452. adflictis rebus, ἀφαιρ. ἀπόλυτος = in rebus adflictis = ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπορίᾳ. melius confidere = νὰ ἔχῃ περισσοτέραν πεποίθησιν, περισσότερον θάρρος. sub . . . templo = in inferioribus partibus templi = ἀπὸ τὴν βάσιν τοῦ κρηπιδώματος, ὡς ἀπὸ τὴν ἀφετηρίαν ἀπὸ τὴν δόποιαν ἐθεᾶτο ὁ Αἰνείας. singula = τὰ καθ' ἔκαστα (τοῦ ναοῦ). lustro α' συζ. ὅμ. = ἐξετάζω, παρατηρῶ.

454. regīnam opperīens = τὴν βασίλισσαν ἀναμένων· opperior, - peritus καὶ pertus sum, -īri = ἀναμένω. 'Ο ποιητὴς δὲν διασαφεῖ πόθεν εἶχεν τὴν πληροφορίαν ὁ Αἰνείας ὅτι θὰ προσήρχετο εἰς τὸν ναὸν ἡ βασίλισσα, ἵνα βουλευθῇ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν βουλευτηρίῳ, κατὰ τὰ παρὰ Ρωμαίοις κρατοῦντα περὶ τῶν κοινῶν, καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἥτο ἐκεῖ. quae fortūna sit urbi, πλαγία ἐρώτησις ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ ἐν στίχῳ

456 mirātur (= θαυμάζει), ἐξ οὗ κρέμανται καὶ αἱ αἰτιατικαὶ manus καὶ labōrem. Τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως ὁ Αἰν. συνεπέραινεν ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς κατασκευῆς.

456. artificium manus inter se, ὑπονοεῖται τὸ certantes = τῶν τεχνιτῶν τὰς χεῖρας τὰς πρὸς ἀλλήλας ἀμιλλωμένας, δηλ. τὴν ἔργασίαν τῶν τεχνιτῶν, οἱ ὅποιοι ἡμιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους. opērum labōrem = opēra laboriosa = ἔργα πολύμοχθα, πολύπονα, ἔργωδη.

456. ex ordīne, κεῖται ὡς ἐπίθετικὸς διορισμὸς τοῦ pugnas = τὰς κατὰ τάξιν ἐζωγραφημένας μάχας.

457. famā, ἀφαιρ. ὄργανικὴ = τῇ φήμῃ.

458. ambōbus = εἰς ἀμφοτέρους· δηλ., ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τοὺς Ἀτρείδας, ἐναντίον τῶν ὅποιων ὠργίζετο ὁ Ἀχιλλεύς, διότι ὁ ἔτερος τῶν Ἀτρειδῶν ('Αγαμέμνων) ἥρπασε τὴν Βρησκίδα, ἀφ' ἐτέρου δὲ εἰς τὸν Πρίαμον, πατέρα τοῦ "Εκτορος τοῦ φονεύσαντος τὸν Πάτροκλον.

459. constitit = ἔστη.

460. plena nostri laboris = plena (fama) nostri laboris = πλήρης τῆς φήμης περὶ τοῦ ἡμετέρου πόνου = labor = πόνος, τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου καὶ αἱ ταλαιπωρίαι.

461. en Priāmus = ἰδού ὁ Πρίαμος. Τὸ en κεῖται ἐνταῦθα μὲ δονομαστικήν, ἀλλαχοῦ μὲ αἰτιατικήν. hic etiam = καὶ ἐνταῦθα. laudi = virtuti = εἰς τὴν ἀρετήν. suā praemiā = τὰ ἑαυτῆς βραβεῖα, τὰ ἀρμόζοντα εἰς αὐτὴν βραβεῖα.

462. sunt lacrīmae rerum, ὁ στίχος εἰναι παροιμιώδης. Τὸ rerum εἰναι γεν. ἀντικειμενικὴ εἰς τὸ lacrīmae, ἐξυπακούεται δὲ εἰς αὐτὸ τὸ ἐπίθετον humanarum, λαμβανόμενον ἐκ τοῦ κατωτέρω morālia = ὑπάρχουν δάκρυα διὰ τὰς δυστυχίας τῶν ἀνθρώπων, ὑπάρχουν δηλ. καὶ ἐδῶ ἀνθρωποι ποὺ δακρύουν διὰ τὰς συμφοράς τῶν ἄλλων. Σιγγειεύει καὶ ἔννοιαν ἡ ἐφεξῆς πρότασις et mentem mortālia tangunt = καὶ αἱ τύχαι τῶν θνητῶν (mortālia) συγκινοῦν (= tangunt) τὴν καρδίαν (= mentem).

463. solve metus (νόησον τὸ corde) = ἀπόβαλε τοὺς φύβους (ἀπὸ τὴν ψυχήν σου). haec fama = harum rerum fama = τῶν κατορθωμάτων μας ἡ φήμη. tibi δοτ. ἡθική· ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἀχάτην, ὑπονοεῖ δ' ὅμως ἀσφαλῶς καὶ ἑαυτόν.

464. pictūrā inani, ἀφαιρ. ὄργ. = τῇ κενῇ ζωγραφίᾳ. 'Ο δεξιὸς ζωγράφος εἰκονίζων ἀπατᾷ, διότι ἔξεγείρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους συναι-

σθήματα καὶ πάθη τοιαῦτα, οἷα θὰ ἔξήγειρον αὐτὰ τὰ πράγματα. *amīnum pascit = τὴν ψυχὴν τέρπει.* *pasco, pavi, pastum, pascere = βόσκω, νέμω, τέρπω.*

465. *multa gēmens = πολλὰ στενάζων.* *umēstat = irrigat = βρέχει* *largo flumīne = ἀφθόνῳ ροῆ (δακρύων)· πρβλ. Ομ. I, 570 δεύοντο δὲ δάκρυσι κόλποι καὶ θ, 522 δάκρυ δ' ἔδενεν ὑπὸ βλεφάρουσι παρειάς.*

466 - 493. Εἰς τοὺς στίχους τούτους περιγράφει ὁ ποιητὴς εἰκόνας, αἱ ὅποῖαι εἶναι ἐζωγραφημέναι εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ καὶ δεικνύουν ὀκτὼ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν πόλεμον εἰς τέσσαρα ἀντίστοιχα ζεύγη, τὰ ὅποια· δηλοῦνται διὰ τῶν ἐπιρρημάτων *hac . . . hac* (στίχ. 467 - 468), *hinc . . . parte . . . alia* (469 - 474) : ἦτοι νίκην τῶν Τρώων ὑπὸ τὸν "Εκτορα" (1) καὶ τῶν Ἀχαιῶν ὑπὸ τὸν Ἀχιλλέα (1), τὸν φόνον τοῦ Ρήσου ὑπὸ τοῦ Διομήδους (2) καὶ τὸν φόνον τοῦ Τρωίλου ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως (2), τὴν πρόσοδον τῶν Τρωάδων εἰς τὸν ναὸν τῆς Παλλάδος (3) καὶ τὴν πρόσοδον τοῦ Πριάμου πρὸς τὸν Ἀχιλλέα (3), τὴν ἐπικουρίαν τῶν Αἰθιόπων ὑπὸ τὸν Μέμνονα (4) καὶ τὴν ἐπικουρίαν τῶν Ἀμαζόνων ὑπὸ τὴν Πενθεσίλειαν (4).

466. *Pergāma* : οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ ἀκρόπολις τῆς Τροίας, ὅπου οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως, συχνὰ δὲ κεῖται ἡ λέξις καὶ ἀντ' αὐτῆς τῆς πόλεως.

467. *uti Grai (Graeci) fugerent . . . premēret Troiāna iumentus = πῶς ἔφευγον μὲν οἱ "Ελληνες, ἐπίεις δ' αὐτοὺς ἡ Τρωικὴ νεότης.*

468. *Phryges, ἐννόησον fugerent, ἔφευγον μὲν οἱ Φρύγες (Τρῶες), instāret currū crīstātū Achīlles = ἐπήρχετο δὲ ἐναντίον αὐτῶν τῷ ἄρματι ὁ κορυθαίολος Ἀχελλεύς.*

469. *Rhēsi (Rhēsus) = Pῆσος : Θρῆξ βασιλεὺς ἐλθὼν εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων. Περὶ τοῦ θανάτου του καὶ τῆς ἀπαγωγῆς τῶν Ἱππιῶν του ὑπὸ τοῦ Διομήδους ἴδε Ομ. K, 334 κ. ἔξ. tentorīa nivēis velis = σκηνὴ ἐκ λευκῆς ὁθόνης. Σκηναὶ ἐκ λευκῆς ὁθόνης στρατιωτικαὶ ὑπῆρχον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ποιητοῦ· αἱ σκηναὶ κατὰ τοὺς ἥρωις τοὺς χρόνους ἤσαν ἀπὸ πλέγματα σχοίνου καὶ καλάμου. Ἀναχρονισμὸς τοῦ ποιητοῦ.*

470. *primo somno prodīta = κατὰ τὸν πρῶτον ὕπνον (ὅστις εἶναι*

καὶ βαθύτατος) προδοθεῖσαι. Τὴν προδοσίαν ἐνήργησεν ὁ Δόλων, δστις, διὰ νὰ σωθῇ, διηγήθη πρὸς τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ὀδυσσέα τὴν ἀφίξιν τοῦ Ρήσου.

471. multa caede = πολλῷ φόνῳ.

472. ardentis equos avertit in castra : τοὺς θυμοειδεῖς ἵππους ἥλασεν εἰς τὸ στρατόπεδον (τὸ ἐλληνικόν).

473. prius quam gustassent . . . bibissent : ἡ Τροία κατὰ τὴν μοῖραν θὰ ἐκυριεύετο, ἔάν οἱ ἵπποι τοῦ Ρήσου δὲν ἤθελον γευθῆ χλόγη τῆς Τροίας καὶ δὲν ἤθελον πίει ὕδωρ τοῦ Ξάνθου. gusto = γεύομαι. pabulum - i = χόρτος, χλόγη. bibo = πίνω. Xanthus = ὁ Ξάνθος· οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ ποταμὸς ὑπὸ τῶν θεῶν, ἐνῷ οἱ ἄνθρωποι τὸν ἐκάλονται Σχάμανδρον.

474. Troilus = ὁ Τρωίλος : ἦτο υἱὸς τοῦ Πριάμου, ἔπεσε δὲ ἐν τῇ μάχῃ πρὸ τῶν ἀγώνων, οὓς διηγεῖται ὁ "Ομηρος εἰς τὴν Ἰλιάδα. Ἐν συμπλοκῇ πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἔχασε τὴν ἀσπίδα (amissis armis) καὶ πληγωθεὶς ἔπεσεν ὑπτιος εἰς τὰ δόπισω ἀπὸ τοῦ ἀρματος, τὸ δόποῖον οὕτως ἐκενώθη (currū haeret inani), ἔχων τοὺς πόδας ἐμπεπλεγμένους εἰς τὰ ἡνία, τὰ δόποῖα ἐκράτει διὰ τῶν χειρῶν (lora tenens tamen)· ὁ τράχηλος καὶ ἡ κόμη του σύρονται εἰς τὴν γῆν, εἰς τὴν δόποίαν χαράσσει γραμμὴν ἡ αἰχμὴ τοῦ δόρατος ἀνεστραμμένου (versa).

475. congressus Achilli = συγκρουσθεὶς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα. Ἡ δοτικὴ Achilli ἀντὶ τῆς cum μετ' ἀφαιρ. ἐτέθη ποιητικῶς· ἐλληνισμὸς κατὰ τὸ μάχεσθαι τινι. puer atque impar = παῖς καὶ ἄνισος (τῷ Ἀχιλλεῖ)· τὸ δεύτερον εἶναι συνέπεια τοῦ πρώτου.

476. fertur equis = φέρεται ὑπὸ τῶν ἵππων, ὑπὸ τοῦ ἀρματός του.

477. tamen = δμως, ἀν καὶ ἦτο δηλ. νεκρός.

478. pulvis inscribitur = ἡ κόνις, ἡ γῆ χαράσσεται. pulvis, ēris, ἡ. καὶ θ. versā hastā = τῷ δόρατι ἀνεστραμμένῳ.

479. non aequae = iniquae = δυσμενοῦς.

480. crinibus passis = μὲ τὰς κόμας λελυμένας. Προσέρχονται λυσίκομοι αἱ Ἰλιάδες εἰς ἔνδεξιν πένθους. pando, pandi, pansum καὶ passum, - ēre = ἀναπτετάννυμι, ἀνίημι, λύω. peplumque ferebant = καὶ ἐξόμιζον τὸν πέπλον. Ὁ πέπλος ἦτο παλαιότατον ἔνδυμα τῶν Ἑλληνίδων ἀπὸ εὐρὺ τετράγωνον τεμάχιον ὑφάσματος πεποιημένος· τοῦτον ἐφόρουν διὰ πορῶν στερεώνουσαι τὸ ἄνω μέρος. Ὁ πέπλος σὺν τῷ χρόνῳ περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ ἀλλου

ένδυματος, περιωρίσθη δὲ εἰς τὸ νὰ φανερώνη τὸ ἔνδυμα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ μάλιστα τὸ κατὰ τὰ Παναθήναια μετὰ πομπῆς προσφερόμενον ὑπὸ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶν.

481. suppliciter = ἵκετευτικῶς· ἀνάφερε εἰς τὸ ferebant. tunsae pectora palmis = κτυπῶσαι τὰ στήθη διὰ τῶν χειρῶν, κοπτόμεναι τὰ στήθη. 'Η λέξις εἶναι ἐλληνίζουσα.

482. diva solo fixos... tenebat = ἡ θεὰ ἀποστρέφουσα τοὺς δόφθαλμούς της ἐκράτει προσηλωμένους εἰς τὸ ἔδαφος, τ.ἔ., δὲν ἤκουε τὰς ἵκεσίας των. solo δοτ.

483 - 484. Οἱ στίχοι περιλαμβάνουν τὰ γεγονότα τὰ προηγούμενα τῆς περιγραφομένης σκηνῆς, ως τοῦτο γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸν ὑπερσ. raptavērat (εἰχεν ἐλκύσει). 'Ο "Ομηρος ἐν Ἰλ. λέγει δὲ τὸ πτῶμα τοῦ "Εκτορος εἴλκετο ὑπὸ τοῦ 'Αχιλλέως τρὶς καθ' ἐκάστην πρωίαν πέριξ τοῦ τάφου τοῦ Πατρόκλου. 'Ο Οὐεργύλιος, ὅστις ἀκολουθεῖ διασκευὴν τοῦ μύθου παρ' Εὔριπ. καὶ Ἐννίω, λέγει δὲ οἱ Πρίαμος ἔρχεται ἵκετης, ἵνα ἔξαγοράσῃ τὸ πτῶμα τοῦ υἱοῦ (exanip̄tum corpus auro vendebat Achilles = τὸ πτῶμα χρυσῷ ἐπώλει ὁ 'Αχιλλεύς).

485. dat, δηλ. ὁ Αἰνείας : dat gemītum ingentem = μέγα στενάζει.

486. spolia = τὰ σκῦλα.

487. manus inērmis = τὰς χεῖρας ἀόπλους, διότι ὁ Πρίαμος εἰχεν ἔλθει ἵκετης.

488. Se quoque principib⁹ permixtum agnōvit Achivis = ἔσαυτὸν δὲ ἐν τοῖς προμάχοις συμπλεκόμενον πρὸς τοὺς 'Αχαιοὺς ἀνεγνώρισεν (ὁ Αἰνείας).

489. Eōas acies et nigri Memnōnis armā = τὰ ἔξ 'Ανατολῆς τάγματα καὶ τοῦ μέλανος Μέμνονος τὰ ὅπλα. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἔφερεν δὲ Μέμνων, διὰ τοῦ Τιθωνοῦ καὶ τῆς Ἡοῦς, ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοὺς μαύρους Αἰθίοπας. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἤλθον καὶ οἱ 'Αμαζόνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Πενθεσιλείας, θυγατρὸς τοῦ "Αρεως. Αἱ 'Αμαζόνες κατάψκουν ἐν Σκυθίᾳ παρὰ τὸν Θερμώδοντα ποταμὸν· ἐπολέμουν ἔφιπποι φέρουσαι δόρυ, πέλεκυν, μικρὰν ἀσπίδα (πέλτην) ἡμιεσληνοειδῆ (lunātis peltis) καὶ χρυσοῦν ζωστῆρα, ὃν εἶχον δεδεμένον ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν, ἐκ τούτου δὲ τοῦ ζωστῆρος ἔξήρτων τὸ τόξον, τὴν φαρέτραν καὶ τὴν σπάθην.

492. subnēctens = subnēxā habens (cingulā) = ἔχουσα ζω-

στῆρα δεδεμένον. exsertae mammae (δοτ. τὸ δὲ ρ. exsēro = ἔξειρω, γυμνώνω) = ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν.

493. viris, δοτ. εἰς τὸ concurrēre = νὰ συμπλέκεται πρὸς ἄνδρας. virgo = παρθένος (οὖσα)· ὁ "Ομηρος (Γ 189) λέγει Ἀμαζόνες ἀντιάνειραι.

Στίχ. 561 - 578

561. voltum demissa· ἡ Διδὼ εἶχε τὸ πρόσωπον καταβεβλημένον ἐξ αἰσχύνης, δὲν ἐτόλμα δηλ. νὰ ἀτενίσῃ τοὺς Τρῶας, διότι εἶχεν ἀκούσει ἀπὸ τὸν Ἀχάτην πόσον σκαιῶς καὶ βαρβάρως προσηγένθησαν πρὸς τοὺς Τρῶας οἱ ὑπῆρχοι της. Ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα : τὸ θήσις τῆς Διδοῦς εὐγενές.

562. solvīte corde metum, ἀντὶ solvīte corda metu = ἀπαλλάξατε τὴν καρδίαν ἀπὸ τὸν φόβον = μὴ φοβεῖσθε.

563. res dura = rerum dura condicō, ἡ δεινὴ κατάστασις. regni novitas = τὸ νέον τοῦ βασιλείου. Ἡ δεινὴ κατάστασις προήρχετο ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπὸ τὰς ἐπιβουλὰς τοῦ ἀδελφοῦ Πυγμαλίωνος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν γειτνίασιν τοῦ νέου βασιλείου πρὸς πολεμίους λαούς. Οὕτως ἡ κατάστασις δικαιολογεῖ τὴν σκαιὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπηκόων τῆς Διδοῦς πρὸς τοὺς Τρῶας, δι' ἣν ὅμως ἡ Διδὼ αἰσχύνεται καὶ ἐκ τῆς αἰσχύνης καταβάλλει τὸ πρόσωπον. talia moliri = τοιαῦτα νὰ μηχανῶμαι (πρὸς ἀσφάλειάν μου).

564. custōde, κεῖται περιληπτικῶς ἀντὶ custodibus.

565. Aeneādum, τῶν περὶ τὸν Αἰνείαν, δηλ. τῶν Τρῶων· ἐλληνικὸς τύπος τῆς γεν. πληθυντικῆς Αἰνειαδῶν. nesciat (ὑποτ. τοῦ πεσεῖο) = δύναται νὰ ἀγνοῇ.

566. virtūtesque virosque = τὰ ἄνδραγαθήματα καὶ τοὺς ἄνδρας, ποὺ ἔκαναν αὐτά. Παρήχησις διὰ τοῦ φθόγγου γ.

567 - 568. obtūsa τοῦ obtundo, - tūdi, - tūsum καὶ tunsum, - ēre = τύπτω, ἀμβλύνω. homo obtūsus = ἀμβλύς, μωρός, ἡλίθιος ἄνθρωπος. adēo . . . tam, κεῖνται ἀπολύτως, χωρὶς νὰ ἀκολουθῇ πρότασις συμπερασματικὴ διὰ τοῦ ut, ἥτις ὅμως εὐκόλως δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἀπὸ τὰ προηγούμενα (ut Troianōrum factā nesciāmus). nec tam aversus Sol . . . = nec tam in aversa caeli parte iungit, ζευγνύει, δηλ. ἐζευγμένους ἐλαύνει (iunctos ducit), δταν δηλ. κατὰ τὴν ἀνατολὴν βαίνη διὰ τοῦ οὐρανοῦ. Tyrīa ab urbe, ἀπὸ τῆς Καρχηδόνος. Ἡ ἔννοια : Δὲν εἴμεθα τόσον ἀναίσθητοι εἰς τὰς συμφοράς σας οὐδὲ κεῖται ἡ χώρα μας

τόσον μακράν ἀπὸ τὴν πορείαν τοῦ ἡλίου : ἔξω ἀπὸ τὰς οἰκουμένας χώρας, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζωμεν τὰ κατορθώματά σας.

569. Hesperiam, τὴν Ἰταλίαν, ἡτις εἰς τὸν αὐτὸν στίχον καλεῖται *Saturnia arva* = *Saturnia tellus*, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ἐθνικὸν θεὸν τῶν Ἰταλῶν *Saturnum*, δστις ὑστερὸν ἐταυτίσθη πρὸς τὸν Ἑλλην. Κρόνον.

570. Erycis finis, ποιητικῶς οὕτως ὀνομάζει τὴν Σικελίαν ἀπὸ τὸ δρος Ἔρυκα, ἐφ' οὗ ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀφροδίτης (*Venus Erycina*). optatis = ἐκλέγετε.

571. auxilio, ἀφαιρετικὴ συναπτέα μετὰ τοῦ tutos opibus, διὰ τῶν ἀναγκαίων χρηματικῶν μέσων. iuvabo, μέλλων τοῦ iupo = βοηθῶ. ἡ πρότασις συνδέεται πρὸς τὸ dimittam, ἐν φρονικῶς προηγεῖται.

572. voltis et = ἐὰν δὲ πάλιν θέλετε. Ἡ ἐρωτηματικὴ πρότασις voltis . . . considere ἵσα δύναται πρὸς ὑποθετικὴν (si voltis κ.λπ.), ἡς ἀπόδοσις εἶναι τό : urbem . . . vestra est. mecum pariter = mecum simul, mecum una = δόμοῦ μετ' ἐμοῦ. consido, sēdi (sidi), sessum, ἐρε ἐγκαθίσταμαι.

573. urbem quam statuo . . . est, ἀντίστροφος ἔλξις. Πλήρης ἡ φράσις ἔχει δύε : urbem quam statuo, (haec) vestra est. statuo = ἰδρύω. subdūcīte navis = ἀνελκύσατε τὰς ναῦς.

574. Tros Tyrīusque, περιληπτικὰ = Τρῶες καὶ Τύριοι. nullo discrimine = ἀνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως. mihi agētur = a me regētur, tractābitur, habēbitur = θὰ διευθύνεται ὑπ' ἐμοῦ.

575. noto compūlsus eodem. Τὸ noto ποιητικῶς ἀντὶ τοῦ vento. eōdem, δηλ. quo vos compulsi estis. compūlsus = ὡσθεὶς· ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνέμου, ὑφ' οὗ σεῖς ἐώσθητε, ὡσθεῖς.

576. adforet = adēsset· ἡ εὐχὴ δὲν εἶναι ἀνεκπλήρωτος ἐδῶ, ὡς φανερώνουν τὰ ἐπόμενα. certos = ἀνθρώπους πιστούς.

577. lustro, α' διέρχομαι, παρέρχομαι, διατρέχω.

578. si errat = διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἦν πλανᾶται. si quibus silvis· quibus, ἀόριστος ἀντωνυμία = ἐὰν κάπου εἰς τὰ δάση. Τὸ urbibus καθόλου περὶ πόλεων κατωκημένων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ silvis.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΙΙ

Στίχ. 13 - 20

13. *Fracti bello = defessi bello = καταπεπονημένοι ἐκ τοῦ πολέμου. fatis = calamitatibus = ὑπὸ τῶν συμφορῶν. repulsi = ἀποκρουσθέντες δηλ. ἀπὸ τοῦ νὰ ἔκπορθήσουν τὴν Τροίαν.*

14. *ductores Danāum (= Danaorum) = οἱ ἡγεμόνες τῶν Δαναῶν. tot annis = τοσούτων ἔτῶν, ἦτοι δέκα. labentibus annis ἀφαιρ. ἀπόλυτος, ἥτις δηλοῦ τὴν αἰτίαν καὶ κεῖται κατ' ἐνεστῶτα καὶ οὐχὶ παρακ. (lapsis), διότι εἰσέτι οἱ Δαναοὶ κατεπονοῦντο εἰς τὰς πρὸς ἄλωσιν τῆς Τροίας ἀποπείρας, τέλος δ' ἀπελπίσαντες κατέφυγον εἰς δόλον.*

15. *instar montis = ad montis magnitudinem = εἰς τὸ μέγεθος ὅρους. divīna Pallādis arte = arte deae Palladis = μηχανᾶσι Παλλάδος (ὡς λέγει δὲ Εύριπίδης ἐν Τρωάσιν)· ἡ θεὰ τῆς σοφίας Παλλὰς ἔκαμε τὸ σχέδιον, κατεσκεύασε δ' ὁ Ἐπειός ('Ομ. θ, 493 : τὸν Ἐπειός ἐποίησε σὺν Ἀθήνῃ).*

16. *aedificant = κατασκευάζουσι. Τοῦτο πλατύτερον ἔξηγεῖται διὰ τῶν sectaque intēxunt (= texunt) abiēte costas. secta abiēte, ἀφαιρ. τῆς ὕλης = ἐκ κεκομμένης ἐλάτης, ἦτοι ἀπὸ ἐλατίνας σανίδας. Τὸ abiēte ἀναγνωστέον τρισυλλάβως. intēxunt costas = συναρμόττουν τὰς πλευράς.*

17. *votum, παθητ. παρακ. ἀπαρεμφ. ὑπονοητέον τὸ ευμ esse simūlant = προσποιοῦνται, ἦτοι λόγον ψευδῆ διαδίδουν ὅτι οὗτος (δὲ ἵππος) ἀφιερώθη τῇ Ἀθηνᾷ. pro reditu = ὑπὲρ (αἰσίας) ἐπανόδου. Τὸ ρῆμα νοοεο, νοοι, votum, - ēre = εὔχομαι, ἀφιερώνω, ἀνατίθηματος. vagor = πλανῶμαι. fama vagātur ἡ φήμη διαδίδοται.*

18. *huc = ἐνταῦθα· ἐπεξηγεῖται ἀκριβέστερον διὰ τοῦ στίχ. 19 caeco latēri = ἐν τῷ σκοτεινῷ πλευρῷ. delēcta virum (= vivorum) corpōra = delectos viros = ἐκλεκτούς ἄνδρας. sortiti = κληρώσαντες. furtim = λάθρᾳ.*

19. inclūdo = ἐγκλείω. penitus, διορίζει τὸ complent· complēo β' συζ. δμαλ. = πληρῶ. cavernas uterumque, ἐν διὰ δυοῖν : cavernas uteri = τὰ κοιλώματα τῆς κοιλίας (τοῦ ἵππου). uterus, - i, θηλ. = ἡ κοιλία.

20. armato milite, περιληπτικὸν ἀντὶ armatis militibus = ὡπλισμένων στρατιωτῶν.

Στίχ. 40 - 56

40. ibi, χρον. = τότε, δτε δηλ. εύρισκοντο ἐν ἀπορίᾳ τί νὰ πράξουν. ante omnis, ἐπιτείνει τὸ primus = πάντων πρώτιστος. magna comitānte caterva = μεγάλου ἀκολουθοῦντος πλήθους. Πολλοὶ ἀκολουθοῦν τὸν Λαοκόντα, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῶν Τρώων καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ἀγχίσου.

41. ardens, δηλ. irā = καιόμενος δργῇ. decurro, - eīcurri καὶ - curri, - cursum, - ēre = κατατρέχω, καταθέω, καταφέρομαι. summa ab arce = ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως (Περγάμου)· ἀπὸ ἐκεῖ ἥδυνατο νὰ κατοπτεύσῃ τὴν παραλίαν καὶ τὴν θάλασσαν.

42. et procul, ἐννόησον τὸ dixit, δπερ παραλείπεται, ἵνα δειχθῇ τοῦ Λαοκόντος ἡ σπουδή· παράλειψιν ἔχομεν καὶ εἰς τὴν ἐφεξῆς πρότασιν : quae insania (= ποία ἀφροσύνη), ὅπου ἐννοεῖται τὸ est. Αἱ παραλείψεις αὗται ὡς καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐρωτήσεις ὑποδηλοῦν τὴν παραχήν τοῦ Λαοκόντος.

43. avectos, παρακ. παθητ. ἀπαρεμφ. κατὰ παράλειψιν τοῦ esse· auctos (esse), ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ creditis : ὅτι ἀπέπλευσαν οἱ ἔχθροι πιστεύετε ; ἡ ἐρώτησις ἴσοδυναμεῖ πρὸς ἔντονον ἀπαγόρευσιν : ne credite = μὴ πιστεύετε.

44. Τὸ ἀπαρέμφ. carēre ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ putatis. carēo = στεροῦμαι. dolus - i = δόλος. sic notus Ulyxes ? = οὕτω (= τόσον δλίγον) γνωστὸς εἶναι ὁ Ὁδυσσεύς ;

45. hoc ligno = εἰς τοῦτο τὸ ξύλον, εἰς τοῦτον τὸν ξύλινον ἵππον. occūltor = κρύπτομαι.

46. haec machīna = αὕτη ἡ μηχανή· ὁ ποιητὴς ἔχει πρὸ ὁφθαλμῶν τὴν γνωστὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους πολιορκητικὴν μηχανήν, ἥτις ὑπερεῖχε τῶν τειχῶν τῆς πολιορκουμένης πόλεως, ἐξ ἣς ἥδυναντο οἱ ἔχθροι νὰ κατοπτεύσουν καὶ νὰ πηδοῦν κάτω εἰς τὰ τείχη καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν πόλιν. fabricāta est = κατεσκευάσθη.

47. inspectūra, ventūra, μέλλ. μετοχ. = μέλλουσα νὰ κατοπτεύσῃ καὶ μέλλουσα νὰ ἐπέλθῃ. urbi, δοτ. = in urbem = ἐναντίον τῆς πόλεως.

48. aliquis = alius quis = ἄλλος τις. error - ὥρις = δόλος (ὅς εἰς πλάνην καὶ ἀπάτην ἔγει).

49. et = et etiam = προσέτι καὶ. dona δηλ. τοῖς θεοῖς. Οὗτος ὁ στίχος παρουμιώδης.

50. validis ingentem viribus hastam : σημείωσον τὴν θέσιν τῶν ἐπιθέτων ἀντιστοίχως πρὸς τὰ οὐσιαστικά. validis - viribus (παρήχησις) = magnis viribus. ingens hasta = ὑπεμέγεθες δόρυ. in latus : τοῦτο προσδιορίζεται ἀχριβέστερον διὰ τῶν in feri curvam compagībus alvum, ὃν ἡ σειρὰ ἔχει ὅδε : in alvum feri (= equi) curvam compagībus (= curva compāge lignorum contextam) = εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἵππου ἐκ τῆς κυρτῆς προσαρμογῆς τῶν ξύλων κατασκευασθεῖσαν.

52. contorsit : τὸ ρῆμα contorquéo, - rsi, - rtum, - ēre = συστρέφω, τινάσσω. stetit = ἔστη ἐμπαχέν. utero recūssō = τῆς κοιλίας ἀνασεισθεῖσης (τὸ ρῆμα recutio, - ussi, ussum, - ēre).

53. insōno, - ui, - āre = ἐνηχῶ, ἀνηχῶ. insonuēre cavae = insonuēre quid eavum = κοιλὸν ἤχησαν. Τὸ cavae ληπτέον ὡς κατηγορούμενον τοῦ cavernae (= τὰ κοιλώματα).

54. Ἡ τοῦ λόγου πλοκὴ ἔχει ὅδε : si fata deum (= deorum) non laeva (= contraria) fuissent, si mens (δηλ. nostra) non laeva (= stulta = μωρὰ) fuisset. fata deum = ἡ βούλησις τῶν θεῶν, αἱ ἐκ τῶν θεῶν ἀνάγκαι, ὡς λέγει εἰς τὰς Φοινίσσας ὁ Εύριπιδης.

55. impulērat, δριστ. ἀντὶ ὑποτακτ. impulisset, ἐπὶ ἀποδόσεως εἰς ὑπόθεσιν μὴ ἀληθῆ. foedāre = lacerare = διασπᾶν καὶ διαλύειν τι τεχνικῶς κατεσκευασμένον, ὅπως ἔδω τὸν ἀφιερωμένον ἵππον.

56. manēres (καὶ τοῦ Πριάμου [σύ], ἡ ὑψηλὴ ἀκρόπολις, θὰ ἔμενες) ἀποστρέφεται εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ λέγει ταῦτα (σχῆμα ἀποστροφῆς). Σημείωσον τὴν ἀλλαγὴν τοῦ προσώπου ἀποτόμως γενομένην μετὰ τὸ προηγγέθεν Troiāque nunc stareτ· ἡ τοιαύτη ἀλλαγὴ πολλὴν ἐνέχει περιπάθειαν.

Στίχ. 199 - 233

199. *Hic = tum. alīud, κεῖται ἀντὶ οὐσιαστικοῦ = ἄλλο τι γεγονός, maius = μεῖζον. multo, συναπτέον τῷ magis tremendum = πολὺ περισσότερον φοβερόν.*

200. *obicitur, ἐνεστῶς τοῦ obicior (ob - jactor) = προβάλλει, ἐμφανίζεται. improvida = nihil providentia, necopinantia = οὐδὲν προβλέποντα, μὴ προσδοκῶντα.*

201. *ductus sorte = λαχῶν κλήρῳ, κληρωθείς: ἐκληρώθη Ἱερεὺς ὁ Λαοκόνων, ἵνα τελέσῃ τὴν θυσίαν, τὴν δύοιαν οἱ Τρῶες ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρουν εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἔξι εύγνωμοισύνης διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν σωτηρίαν των. Neptūno, δοτ. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἱερεὺς τοῦ Ποσειδῶνος, εἰχε καταπετρωθῆ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου, ὡς μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀποτρέψῃ διὰ τῶν ἱκεσιῶν του τὴν ἀποβίβασιν τῶν Ἑλλήνων.*

202. *taurum macto = ταῦρον Ἱερεύω, σφάττω, θυσιάζω, sollēmnis ad aras = ἐπὶ τῶν νενομισμένων βωμῶν, δηλ. ἐφ' ὅν ἐτελοῦντο κατ' ἔτος αἱ νενομισμέναι θυσίαι.*

203 - 204. *gemini . . . immensis orbibus angues = δύο ὅφεις μὲν ὑπερμεγέθεις ἐλιγμούς. per alta = διὰ τοῦ πελάγους. Tὸ alta ὡς οὐσιαστ. λαμβάνει καὶ ἐπιθετ. διορισμὸν τὸ tranquilla : tranquillus = ἥσυχος, γαλήνιος (ἡ γαλήνιος θάλασσα κάμνει τοὺς ὅφεις νὰ φαίνωνται). horresco, horrui, - ēre = φρίττω. refērens = ἀναφέρων, διηγούμενος.*

205. *incubunt = ἐπισκήπτοντον. Tὸ ρῆμα εἰκονίζει τὸ βάρος καὶ τὸν πελώριον ὅγκον τῶν ὅφεων. pariter = ἅμα, συγχρόνως, δι' ἕστης προσπαθείας· οἱ δράκοντες οὗτοι ἀποτελοῦν ζεῦγος σπεύδοντες οὕτως ἡνωμένοι.*

206. *arrecta = ἡνωρθωμένα (τὰ στήθη). iubae = οἱ λόφοι· ἀπὸ πολλοὺς ἐπιστεύετο ὅτι φέρουν οἱ ὅφεις λόφον.*

207. *Tὸ ἐπίθετον sanguinēας τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ iubae μεταφράζει τὸ παρ' Ὁμέρῳ B, 308 δράκων ἐπὶ νῶτα δαφοιός. supērant undas = ὑπερέχουσι τῆς θαλάσσης. pars cetēra = τὸ ἔτερον μέρος τοῦ σώματος.*

208. *pone legit pontum = δημιουργεῖ τὴς θαλάσσης. sinuatque = καὶ κολπώνει· κατὰ παράταξιν ἀντὶ μετοχῆς sinūans. immensa terga = τὰ ὑπερμεγέθη νῶτα. volumine = δι' ἐλιγμῶν.*

209. fit sonitus spumante salo (σημείωσον τὴν παρήχησιν) = γίνεται βοή, ξήος, πάταγος, ἀπὸ τὸ ἀφρίζον σάλευμα (τῆς θαλάσσης). 'Η προσέγγισις τῶν ὅφεων γίνεται αἰσθητὴ ἀπὸ τὸν ἀκουόμενον πάταγον. arva = litōra.

210. ardantisque oculos suffecti sanguine et igni = τοὺς λάμποντας ὀφθαλμούς ἔχοντας ὑφαίμους καὶ πυρώδεις. sufficio = ὑποκάτω τίθημι τι. oculos suffecti : ἡ σύνταξις τῆς αἰτιατ. (oculos) μετὰ ρήματος παθητ. ἡ μέσης διατέσσεως (suffecti) εἶναι ἐλληνίζουσα.

211. lambebant = ἔλειχον (οἱ ὅφεις). sibila ora = τὰ συρίτοντα στόματα. linguis vibrantibus = διὰ τῶν ταχέως παλλομένων γλωσσῶν. Σημείωσον τὴν ἡχητικὴν τοῦ στίχου.

212. diffugimus = φεύγομεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, διασκορπιζόμεθα. exsangues = ὡχροὶ ἐκ τοῦ φόβου. pallidi = κίτρινοι, ὡχροί. semianimi = ἡμιθανεῖς. Τὸ exsangues τίθεται ἐπὶ τῶν μεγάλῳ φόβῳ κατεχομένων. visu = ἀφαιρ. τῆς αἰτίας, ἐκ τῆς θέας, ἐπὶ τῇ θέᾳ. agmine certo = πορείᾳ σταθερῷ (τεινούσῃ εἰς βέβαιον σκοπόν).

214. serpens uterque amplexus = ἐκάτερος τῶν ὅφεων περιβάλλων. natorum corpora = natos = τοὺς παῖδας, τοὺς υἱούς.

215. implicat = περιείσσεται. Τὸ implicare εἶναι ἵδιον ἐπὶ τῶν ὅφεων. miseros artus = miserorum artus = τῶν δυστυχῶν τὰ μέλη. depascitur = ἐπινέμεται, κατεσθίει, ἀντὶ τοῦ mordet (δάκνει). Τὸ depasci λέγεται ἐπὶ τοῦ καταβροχθίζοντος ἡ κατασπαράττοντος. Οἱ ποιηταὶ λέγουν καὶ morsu lacerare, consumere.

216. ipsum = αὐτὸν δὲ (τὸν πατέρα), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς υἱούς. post = ἔπειτα. auxilio (δοτ. τοῦ σκοποῦ) = πρὸς βοήθειαν. subeuntem = ἐρχόμενον.

217. corripi = συναρπάζω. spira - ae = σπεῖρα. ligō = δένω, περιβάλλω.

218. medium = medium corpus bis collo squamēa terga : τὸ ἔξης τῶν λέξεων : bis circumdati collo squamēa terga = δὶς περιβαλόντες τῷ τραχήλῳ (τοῦ Λαοκόντος) τὰ φριλεωτὰ γῶτα. 'Εν τῷ circum terga dati ἔγινε τμῆσις. Τὸ collo δοτ. εἰς τὸ circumdati.

219. supērant capite, δηλ. suo, ὑπερέχουσι κατὰ τὴν ἑαυτῶν κεφαλήν. capite περιληπτικὸς ἐνικός : ὁ ἐνικός capite ἀντὶ capitibus δηλοῖ ὅτι αἱ κεφαλαὶ τῶν δύο ὅφεων οὕτω πλησίον ἀλλήλων ἥσαν, ὥστε νὰ φαίνωνται ὡς μία. Τοσοῦτον μεγάλοι ἥσαν οἱ ὅφεις, ὥστε δὶς

περιζώσαντες τὴν δοσφύν τοῦ ἀνδρὸς (*bis medium amplexi*), δὶς δὲ καὶ τὸν τράχηλον, ὑπερεῖχον ἔτι.

220 - 222. simul . . . simul = ἄμα μὲν . . . ἄμα δέ. divello, - elli, - ūlsum, - ēre = διασχίζω, διαλύω, διασπῶ, διαρρηγνύω. tendo, tetendi, tensum καὶ tentum, -ēre = τείνω, ἐντείνω, σπεύδω, προσπαθῶ. nodos = τὰ δεσμά, ἢ ἐν στίχ. 217 ὠνόμασε spiras. perfūsus = κατακεχυμένος, βεβαμένος. vittas = τὰ στέμματα = ἔχων βεβαμένα τὰ στέμματα. saniē atroque venēno = σιάλω καὶ μέλανι (=θανατηφόρῳ) ίῷ (τῶν δόφεων). ἵχωρ ἀπέρρεεν ἀπὸ τὰ δήγματα τῶν δόφεων, ὥστε καὶ τὰ στέμματα τὰ ιερατικὰ διεβρέχοντο.

223. qualis mugītus (ἐννόησον tollit) taurus cum fugit· πρὸς τὸ πρᾶγμα ἀρμόζει καὶ ὁ σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου· πρβλ. Ὁμ. Γ, 403 : αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἀσθεῖ καὶ ἤρυγεν, ὡς ὅτε ταῦρος / ἤρυγεν. saucius = τετραυματισμένος.

224. et . . . excussit, παρατακτικὴ σύνταξις ἀντὶ τῆς καθ' ὑπόταξιν excussa incerta secūri = ἐκτινάξας τὸν ἀστοχήσαντα πέλεκυν. Σημείωσον ὅτι αἱ κραυγαὶ τοῦ Λαοκ. δὲν παραβάλλονται πρὸς τοὺς μυκηθμοὺς οἰνοδήποτε ταύρου, ἀλλὰ τοῦ προωρισμένου πρὸς θυσίαν, διὰ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Κακὸς οἰωνὸς ἡτο, ἀν τὸ θῦμα διέφευγεν ἐκ τοῦ βωμοῦ ἢ ἀν πληττόμενον ἐμυκάτο. 'Ο μῦθος τοῦ Λαοκόντος ἔγινε περίφημος ἀπὸ ὀραῖον γλυπτὸν σύμπλεγμα παριστῶν τὸν ἀγῶνα τῶν τριῶν θυμάτων πρὸς τοὺς δόφεις, ἀνευρεθὲν τῷ 1506 ἐν Ρώμῃ καὶ κατατεθὲν ἐν τῷ Βατικανῷ. 'Ως ἴδεα καὶ ἐκτέλεσις εἶναι τοῦτο ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Τὸ ἔργον ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου εἰς τοὺς ἐκ Ρόδου Ἀγήσανδρον, Πολύδωρον καὶ Ἀθηνόδωρον. Ζήτημα δύμας εἶναι ἀν οἱ καλλιτέχναι οὗτοι ἔζησαν πρὸ ἢ μετὰ τὸν Οὔεργίλιον καὶ ἀν ἐπομένως εἰχον ὑπ' ὅψει τὴν περιγραφὴν τῆς Αἰνειάδος. 'Η διαφορὰ δὲ τῆς ποιητικῆς περιγραφῆς τοῦ θανάτου τοῦ Λ. καὶ τῶν τέκνων του καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτῆς παραστάσεως εἰς τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ περιφήμου ἔργου τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ, λογοτέχνου καὶ κριτικοῦ Λέσσινγκ ὑπὸ τὸν τίτλον « Λαοκόνων ἢ περὶ τῶν δρίων τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν καὶ τῆς ποιήσεως », ὅπερ, μεταφρασθὲν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Α. Προβελεγίου, ἔξεδόθη εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Μαρασλῆ.

225. at = autem = δέ. delūbra ad summa = πρὸς τὸν ναὸν (τῆς Ἀθηνᾶς), ὅστις ἔκειτο ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐν πόλει ἀκρῃ, ὡς λέγει ὁ "Ομηρος Z, 297 (Αἱ δὲ ὅτε νηὸν Ἰκανον Ἀθηνῆς ἐν πόλει ἀκρῃ). lapsu,

ἀφαιρ. τοῦ lapsus = ὀλίσθησις· lapsu diffugiunt = labuntur, serpent-
δηλοῦται τὸ εἶδος τῆς κινήσεως τὸ ἴδιαζον εἰς τοὺς ὄφεις.

226. saevae = irātae. Tritonis - īdis = ἡ Τριτωνίς, Τριτογένεια
Αθηνᾶ.

227. deae, δηλ. τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς. Γνωστὸν εἶναι πῶς εἰκο-
νίζετο ἡ Αθηνᾶ. teguntur, ρῆμα μέσον αὐτοπαθὲς = tegunt se.

228. tremefacta pectora = τρέμοντα (ἐξ ιεροῦ φόβου) στήθη.
Αρχικῶς ἥτο ἀπλοῦς φόβος· τώρα ἐπακολουθεῖ συναίσθημα ἰσχυρότερον,
τὸ τοῦ ιεροῦ τρόμου (novus pavor), ἀφ' οὗ οἱ Τρῶες κατενόησαν ὅτι οἱ
δράκοντες ἔκεινοι είλον πεμφθῆ ὑπὸ τῆς ὡργισμένης Αθηνᾶς.

229. insinūat, ᾔνει τοῦ se = εἰσδύεται, ὑπεισέρχεται. cunctis,
πτῶσις δοτική. expendisse scelus = poenas sceleris persolvisse =
ὅτι ἔδωκεν δίκην ἀσέβειας. scelus εἶναι ἡ πρὸς τὸν ἵππον, δῶρον τῆς
Αθηνᾶς, ἀσέβεια τοῦ Λαοκόντος. merentem = ἄξιον ὅντα (τῆς ποι-
νῆς), ἐπαξίως.

230 - 231. qui laeserit ... intorsērit : αἱ ἀναφορικαὶ αὔται προτά-
σεις εἶναι αἰτιολογικαί : δις (διότι οὗτος) ἐλυμήνατο ... καὶ ἐτίναξεν.
sacrum robur = equum sacrum e robore factum, δηλ. τὸν Δούρειον
ἵππον, δοτικός ἀφιερωμένος τῇ θεᾷ λέγεται sacer. robur, ὅρις οὐ. ξύλον
δρύινον. cuspide = τῇ αἰχμῇ. tergo, δοτικὴ ἀντὶ τοῦ corpōri ἢ latéri =
in corpus, in latus.

232. ducendum . . . oranda, ἐνν. esse, γερουσιδῆβα ἐκ τοῦ conclam-
mant ἐξαρτώμενα. Τὸ oranda = exoranda, placanda. ad sedes, δηλ.
deae, ἥτοι templum, simulācrum = τὸ εἰδωλον. conclāmant = om-
nes uno ore clamant = βοῶσιν (οἱ πρὸν διάφορα φρονοῦντες νῦν μιᾶ
φωνῇ κραυγάζουν ὅτι πρέπει νὰ ἐξιλεώσουν τὴν θεάν).

Στίχ. 268 - 297

268. prima quies = primus somnus = ὁ πρῶτος ὑπνος. morta-
libus aegris = δειλοῖς βροτοῖς ("Ομηρος"), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς
μάκαρας θεούς.

269. incipit, τοῦ incipio = ἀρχίζει. dono, ἀφαιρ. δργ. divum =
deorum. serpit = ἔρπει. Τὸ ρῆμα serpo λέγεται ἐπὶ ἔρπετῶν καὶ ὑπνου
λεληθότως εἰς τὰ μέλη κεχυμένου : serpo, - psi, - ptum, - ēre = ἔρπω,
δλισθαίνω, βραδέως κινοῦμαι.

270. ecce = ίδού.

270 - 272. 'Η σειρὰ τοῦ λόγου ἔχει ὅδε : maestissimus Hector, raptatus bigis (διὰ τῆς ξυνωρίδος τοῦ Ἀχιλλέως) aterque cruento pulv̄ere perque pedes traiectus lora tumentis, ut quondam visus est adesse mihi largosque effundere fletis. Εἰς τὴν πρότασιν ut quondam θὰ ἐννοηθῇ πάλιν : visus erat raptatus = ὡς ποτε τὸν εἰδὸν ἔλκυσθέντα. biga, ae θ. καὶ bigae, ārum πληθ. (ἀντὶ bijugae) διζυγία, συνωρίς.

273. traiectus lora, ἡ σύνταξις ἑλληνίζουσα ἀντὶ τοῦ traiectis per pedes tumentis loris ἡ habens per pedes tumentis lora traiecta. 'Ο ποιητὴς λέγων pedes tumentis (οἰδαλέους) ἔχει πρὸ δόφθαλμῶν τὴν παράδοσιν, καθ' ἥν ὁ Ἀχιλλεὺς εἴλκυσε τὸν "Εκτορα ἔτι ζῶντα προσδέσας εἰς τὸ ἄρμα. 'Εὰν ὁ "Εκτωρ ἦτο νεκρός, ὡς λέγει ὁ "Ομηρος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνουν οἱ πόδες του οἰδαλέους.

274. hei mihi = ίνο μοι· ἀνακράζει παραβάλλων τὴν παλαιὰν πρὸς τὴν παροῦσαν κατάστασιν. quantum mutatus ab illo = quantum diversus ab illo, mutatione facta = πόσον διάφορος ἐκείνου, μεταβολῆς γενομένης.

275. qui = qualis = οἷος. redit : ἐνεστώς τοῦ redēo· ὁ ἐνεστώς εἶναι ίστορικὸς εἰς πρότασιν ἀναφορ., ίνα δηλωθῇ παρελθὸν γεγονός, οὐδὲ μνήμη διατηρεῖται ἀκόμη ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχήν· exuviae - arum = τὰ σκῦλα. exuvias indūtus Achilli = ἐνδεδυμένος τὰ ὅπλα τοῦ Ἀχιλλέως. Ταῦτα ἐσυλήθησαν ἀπὸ τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου.

276. puppībus, δοτ. = in puppes. Τὸν παρὰ τὰς ναῦς ἀγῶνα τῶν Ἀχαιῶν περιγράφει ὁ "Ομηρος ἐν P. πρβλ. Π, 122 - 123 : τοὶ δ' ἔμβαλον ἀκάματον πῦο / νητὶ θοῆῃ 0,704 : "Εκτωρ δὲ πρύμνης νεὸς ἥψατο ποντοπόροιο καὶ X, 374: "Εκτωρ ἢ δτε νῆας ἐνέπρησεν πυρὶ κηλέω. iaculor, ἀποθ. α' ἀκοντίζω, βάλλω.

277 - 279. squalentem barbam ... gerens, ἐπεξηγεῖ τὸ quantum mutatus. Σημείωσον τὴν ἐναλλαγὴν εἰκόνων δόξης καὶ ἀθλιότητος τοῦ "Εκτορος. squalēo = αὔχμῳ. barba - ae = γένειον, πώγων. squalens barba = αὔχμηρὸν γένειον. concrētos sanguīne crines = πηκτὴν αἷματι τὴν κόμην. vulnērā = τὰ τραύματα, ἀ ἔλαβεν ὁ "Εκτωρ συρόμενος περὶ τὰ τείχη. 'Ομ. X, 371.. οὐδ' ἄρα οἵ τις ἀνοντητὶ γε παρέστη καὶ 375 "Ως ἄρα τις εἰπεσκε καὶ οὐτήσασκε παραστάς. ultro, σύναψον πρὸς τὸ compellare, ἐδόκουν (vidēbar, δηλ. mihi) πρότερος προσαγο-

ρεύειν. *ultrō, èpīrō.* = αὐτοθελεί, ἔκουσίως. *flens ipse* = κλαίων καὶ ἐγώ αὐτός, δπως δηλ. ὁ "Ἐκτωρ (271 effundere fletus). *exprōno* = ἔξαγω.

281. *lux* = *salus*, ώς ὁ "Ομηρος τὴν σωτηρίαν λέγει φόως. *Teu-*
crum = *Teucrorum* = Τρώων.

283. *exspectāte*, κλητική καθ' ἔλξιν πρὸς τὴν κλητικὴν *Hector* ἀντὶ ὀνομαστ. *exspectātus*. *ut* = *πῶς* (μὲ τί συναισθήματα ἀνάμεικτα ἀπὸ χαράν καὶ λύπην).

285. *aspicim̄os te* = σὲ παρατηροῦμεν. *defessi* (*cladibus*) = ἀπο-
καμόντες ἀπὸ τὰς συμφοράς.

286-287. *foedo* = αἰσχύνω τι, λωβῶμαί τι. *ille nihil*, ἐνν. *respondet*.
nec me ... *morātur* = οὐδὲ κατέχει με ἐρωτῶντα μάταια (*vana quaerentem*), δηλ. δὲν δίδει προσοχὴν εἰς τὰς ματαίας ἐρωτήσεις μου.

289. *fuge* = φεῦγε. 'Ο Οὐεργίλιος παριστῶν τὸν "Ἐκτορα προ-
τέποντα τὸν Αἴνειαν νὰ φύγῃ ζητεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν φυγὴν τούτου.
εἱρε te = ἔξαρπασον σεαυτόν. *his flammis* : λέγων δεικνύει μὲ τὸν
δάκτυλον τὰς φλόγας.

290. *ruit alto a culmine*: ὁ "Ομηρος λέγει : ὥλετο πᾶσα κατ'
ἀκρης" *Ilios aīpeirή*. *culmen*, īnis οὐσ. συν. *cacūmen*, īnis οὐ. κορυφή,
ἄκρα.

291. *sat... datum*, ἀρκετὰ ἐπράχθησαν, ἀρκετοὶ ἀγῶνες ἔγιναν
ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ Πριάμου.

292. *hac* = *τῇδε* = *τῇ ἐμῇ*. *etiam* = βεβαίως.

293. *sacra*, ἐνν. τὸ sua ἀπὸ τὸ ἐπόμενον *suos*. *sacra* δὲ εἶναι τὰ
ἐν στίχ. 296 - 297 ἀναφερόμενα *vittas* (στέμματα), *Vestam* = τὴν
'Εστίαν καὶ *ignem* (τὸ πῦρ). *penates* εἶναι οἱ *penātes publici*, οἱ ἐφέ-
στιοι θεοί, προστάται τῆς ὅλης πόλεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς *penates*
privātos (*domesticos*), τοὺς προστάτας παντὸς οἴκου. *Pωμαῖκα νομί-
σματα εἰκονίζουν* 'Εστίαν κρατοῦσαν τὸ Τρωακὸν Παλλάδιον.

294. *com̄ites fatorum* = ἀκολούθους τῶν πεπρωμένων, τῶν περι-
πετειῶν καὶ περιπλανήσεων, ποὺ ὕρισεν εἰς σὲ ἡ είμαρμένη.

295. 'Η πλοκὴ τοῦ λόγου ἔχει ὅδε : *quaē* (*moenia*) *ponto*
pererrato statuēs magna. *ponto pererrato* = κατόπιν μακρῶν ἐν τῷ
πόντῳ περιπλανήσεων. *statuo*, *ūi*, *ūtum*, *γ'* = ἴδρυω. *magna* = ἔνδοξα.

296. *sic ait et... effert* = ταῦτα λέγει καὶ ἔξαγει. ἡ σύνταξις
κατὰ παράταξιν ἀντί : ταῦτα λέγων ἔξαγει.

297. *effert*, κατὰ βραχυλογίαν εἰρημένον ἀντὶ τοῦ : *per somnum*

mihi, videtur efferre. Ἡ λατρεία τῆς Ἐστίας ἀπήτει στέμματα (vitas) καὶ πῦρ αἰώνιον (ignem aeternum). Τὸ ἀσβεστον πῦρ ἦν σύμβολον τῆς αἰώνιότητος τῆς πόλεως. adytis penetralibus = ἐκ τῶν ἐνδομύχων ἀδύτων. Τὸ penetralibus εἶναι ἐπίθετον. "Αδυτα ἐλέγετο τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ὅπου οὐδεὶς ἄλλος ἐδικαιοῦτο νὰ εἰσέλθῃ πλὴν τοῦ ἵερέως.

Στίχ. 402 - 428

402. heu! nihil invitatis fas quamquam fidere divis. invitatis divis (= deis), δοτ. εἰς τὸ fidere = πιστεύειν. Τὸ invitatis = inimicis. fas, ἐνν. est = φεῦ! οὐδεμίαν πρέπον εἶναι νὰ ἔχῃ τις πίστιν εἰς τοὺς δυσμενεῖς θεούς. Ταῦτα λέγονται ἐν σχέσει πρὸς τὸ προηγουμένως λεχθὲν ὅτι ἡ πύχη τὸ πρῶτον ἐφάνη εὑμενῆς εἰς τοὺς Τρῶας (adspīrat fortuna primo labōri).

403. ecce trahebatur. Ταῦτα φανερώνουν τὴν αἰτίαν τῆς προηγουμένης ἐπιφωνήσεως. passis crinibus = λυσίνομος. passis : παθητ. μετοχὴ τοῦ ρ. pando, οὗ οἱ χρόνοι : pando, pandi, pansum καὶ passum, - ἔτε = ἀναπετάννυμι. crinibus passis = μὲν ἀνειμένην, λυτήν, διερριμμένην τὴν κόμην.

404. a templo adytisque = ab adytis templi Minervae = ἀπὸ τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Εἰς τοῦτον εἶχε καταφύγει ἡ Κασσάνδρα, ἡ κόρη τοῦ Πριάμου, ἦν Αἴας ὁ Ὀιλέως ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς, ἡς ἥτο ἵερεια, ἡτίμασε, δι' ὃ καὶ ἐτιμωρήθη κατακεραυνωθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῷ πελάγει.

405. tendens lumina = ὑψοῦσα τοὺς ὀφθαλμούς της. ardentia λέγονται τὰ lumina διὰ τὸ ἀλγος, τὴν αἰδὼ καὶ τὸν ἀπελπισμόν της, ἐπειδὴ οὐδεμίᾳς ἐτύγχανε βοηθείας, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ frustra (μάτην). Σημείωσον τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ lumina.

406. arcēbant = coēcebant, continebant = συνεῖχον.

407. hanc speciem = τοῦτο τὸ θέαμα (τῆς μνηστῆς δῆλ. δεσμίας ἀπαγομένης ἀνὰ τὴν πόλιν). tulit = pertulit = ὑπέμεινεν. furiāta mente = ὁ ἔχων μαινομένην (ἐκ τοῦ ἔρωτος) τὴν ψυχήν. Coroebus = Κόροιβος, οὗδε τοῦ Μύγδονος, βασιλέως τῆς Φυργίας, σταλεὶς ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ πρὸς βοήθειαν τῶν Τρώων.

408. periturus = ἀπολούμενος, ἀποθανούμενος. Ἡ μετοχὴ ἥδυ-

νατο νὰ συμφωνήσῃ κατὰ πτῶσιν καὶ μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ρήματος iniecit, τὸ sese.

409. *densis armis, δοτ.* = in densa arma, δηλ. hostium (incurrimus). *densus, a, um* πυκνός, ἀθρόος.

410. *delūbri* = τοῦ ναοῦ (τῆς Ἀθηνᾶς).

411. *telis nostrorum obruimur* = κατακαλυπτόμεθα ὑπὸ τῶν βελῶν τῶν ἡμετέρων· τοῦτο ἥτο τραγικὸν ἐπακολούθημα τοῦ τεχνάσματος τοῦ Κοροίβου, ὅστις εἶχε συμβουλεύσει τοὺς Τρῶας νὰ ἐνδυθοῦν δπλα ἐλληνικά. Τὸ φωνῆν τῆς ληγούσης εἰς τὸ obruimur λαμβάνεται ὡς μακρὸν εἰς τὴν τομήν. *miserrima caedes* = οἰκτίστη σφαγὴ (διότι οἰκεῖοι ὑπὸ οἰκείων ἐφονεύοντο).

412. *facie . . . errōre, ἀφαιρ. τοῦ αἰτίου.* Tὸ facie = specie, forma.

413. *tum* = εἴτα δέ, μετὰ τὸ ἐν στίχῳ 410 primum. *gemītu* atque *ereptae virginis ira* = cum gemērent atque ob eruptam virginem irascerentur. *gemītus, us ἀ. στόνος, στεναγμός, λύπη, βαρυθυμία.*

414. *undique συναπτέον τῷ collecti καὶ οὐχὶ τῷ invādunt. collecti* = ἀθροισθέντες. Κατ' ἀρχὰς εἶχον διασκορπισθῆ ἀνὰ τὴν πόλιν, ἐπιπεσόντος κατ' αὐτῶν μὲ πυκνάς μάζας στρατοῦ τοῦ Αἰνείου.

415. *Aiax* = Αἴας ὁ Ὁιλέως.

416. *rupto turbine* = cum turbo se prorūpit = ὅταν θύελλα ἔκραγῃ. 'Η παραβολὴ ἐλήφθη ἐκ τῆς 'Ιλ. Π, 765, 770: 'Ως δ' Ενδός τε Νότος τ' ἐριδαίνετον ἀλλήλουν..., ὡς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλουι θορόντες /δήνουν. adversi = ἐναντίοι.

417. *laetus Eōis Eurus equis* = ἀγαλόμενος ἐπὶ τοῖς ἡφοις ἵπποις : Εὖ λέγονται οἱ ἵπποι, διότι ὁ Εὔρος πνέει ἐξ ἀνατολῶν· equi εἰναι ἀντὶ τοῦ currū, διότι κατὰ τοὺς ποιητὰς οἱ ἄνεμοι ὁχοῦνται ἐπὶ ξυνωρίδος, ὡς καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ βασιλεῖς.

418. *strīdunt, ἀρχαϊκώτερος τύπος ἀντὶ τοῦ strident.* Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου s.

419. *Nerēus* = ὁ Νηρεύς. Οὗτος ἥτο υἱὸς τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γῆς, ἐνδοξότατος μετὰ τὸν Ποσειδῶνα θαλάσσιος θεός· εἶχε καὶ μαντικὴν δύναμιν, προφητεύσας τὴν κατὰ τῆς Τροίας στρατείαν τῶν Ἐλλήνων καὶ τὰ δεινὰ τῶν Τρώων· ἡ τρίαινα σύμβολον τοῦ Ποσειδῶνος ἀποδίδεται ἐνταῦθα εἰς τὸν Νηρέα. *fundus, i ἀ. πυθμήν.*

420. *si quos = quo secumque :* δπως καὶ ἐν τῇ ἐλληνικῇ τὸ εἰ τις

τίθεται ἀντὶ τοῦ ὅστις. obscūra nocte per umbram = per umbram obscurae noctis.

421. fudīmus = διεσκορπίσαμεν. insidiīs = dolo.

422. apparent = ἐπιφαίνονται. primi, πρβλ. στίχ. 412. mentīta, ἀνήκει καὶ εἰς τὸ clipēos = ἀναγνωρίζουν (= agnoscunt) τὰς ἀπατηλὰς ἀσπίδας καὶ τὰ ἀπατηλὰ ὅπλα, τ. ἔ. ὅτι οἱ φέροντες αὐτὰ δὲν ἡσαν Ἔλληνες.

423. atque ora . . . signant. Τὸ ora = linguam, τὸ δὲ signare ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ ἑλληνικὰ σημειοῦσθαι καὶ τεκμαίρεσθαι. Ἡ ἔννοια : καὶ ἐκ τῆς προφορᾶς (sono) τεκμαίρονται τὸ διάφορον τῆς γλώσσης (ora discordia). Παρ' Ὁμήρῳ οὐδεμίᾳ διάκρισις γλώσσης γίνεται μεταξὺ Ἀχαιῶν καὶ Τρώων.

424. ilīcet ἐκ τοῦ ire - licet (ire licet = ἀπιέναι ἔξεστι). σημαίνει πρῶτον ἀπιθι καὶ ἀπηγγέλετο ὑπὸ τοῦ κήρυκος κηρύττοντος τὴν διάλυσιν τοῦ δικαστηρίου· ὑπὸ τῶν ποιητῶν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος λέγεται ἐπὶ πράξεων, αἱ ὁποῖαι ταχέως πρέπει νὰ ἐκτελεσθοῦν καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ πάραυτα. numero = multitudine = ὑπὸ τοῦ πλήθους. obruimur = κατακλυζόμεθα. obrūo, - ui, - ūtum, - ēre = καταχώνυμι, κατακλύω.

425. Ὁ ἐδῶ Πηγέλεως εἶναι διάφορος τοῦ ἐν Ἰλ. B, 494 Πηγέλεω, τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βοιωτῶν. Ο ποιητὴς ἔλαβε τὸ ὄνομα, ἵνα δηλώσῃ ἔτερον πρόσωπον πλαστόν. divae ad aram, δῆλ. ἐν τῷ προνάῷ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς. armipōtens, ntis (arma, potens) ὁ τοῖς ὅπλοις ἴσχυων, ὁ πολεμικός.

426. iustissimus unus (τὸ unus ἐπιτείνει τὸ ὑπερθετικὸν) = ὁ δικαιότατος πάντων τῶν Τρώων. pro-cumbo, cūbūi, cubītum, γ' πίπτω, ἀπόλλυμαι.

427. servantissimus aequi = ὁ μάλιστα τὸ δίκαιον ἐμπεδῶν. Διὰ τὴν ἀρετὴν ταύτην δὲν ἔπρεπε νὰ φονευθῇ, ἀλλά ...

428. Dis aliter visum = τοῖς θεοῖς ἄλλως ἔδοξε. Πρβλ. τὸ ἐν Ὁμ. α, 234 : νῦν δ' ἐτέρως ἐβόλοντο θεοὶ κακὰ μητιόωντες.

Στίχ. 506 - 558

506. forsitan . . . requīras = ἵσως ἥθελες ἐρωτήσει. Τὸ forsitan = fors sit an. forsitan = fortasse = ἵσως. Ἐκ τοῦ requīras ἔξαρτᾶται ἡ ἐρώτησις quae fuerint fata κ.λπ.

507. *urbis casum = urbis interitum = τὸν ὅλεθρον τῆς πόλεως.*

508. *medium, κατηγορούμενον· καὶ τὸν ἔχθρὸν μέσον, ἥτοι καὶ τὸν ἔχθρὸν ἐν τῷ μέσῳ. limen, ἵnis οὐδ. διάζωμα θύρας, ὑπέρθυρον, οὐδός, θύρα.*

509 - 510. *Tὸ ἔξης τῶν λέξεων : senior (= senex), nequīquam circūmdat trementibus aeo[u] umeris (δοτικὴ) arma (τὸν θώρακα) diu desueta (τὸν ἐπὶ ποιὸν χρόνον ἀσυνήθη). ne - quiquam (ne-quicquam, ne - quidquam) μάτην. inutile, δύναται νὰ ληφθῇ ὡς ἐπίρρημα· πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. τὸ δύμηρος ἄλιον.*

511. *cingitur = περιζώνυμται, μέσος. αὐτοπαθὲς = cingit se συντάσσεται μὲ ἀφαιρ. ἀλλὰ καὶ αἰτ. κατὰ ζῆλον ἐλληνικόν, ὡς ἐνταῦθα.*

512. *aedibus in mediis = ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τῆς οἰκίας αὐλῇ, τῇ ἀντιστοιχούσῃ πρὸς τὸ περιστύλιον τῆς ἐλληνικῆς οἰκίας. nudo sub aetheris axe = sub polo, sub caelo = ἐν τῷ ὑπαίθρῳ.*

514. *arae = in aram. umbrā, ἀφαιρ. ὁργαν. = τῇ σκιᾷ.*

515. *altāriā circum, ἀναστροφὴ τῆς προθέσεως, circum altariā = circum aram.*

516. *praecipites = se praecipitantes = καταφερόμεναι (ἀπὸ τοῦ αἰθέρος), ἵνα ἀποφύγουν τὴν καταιγίδα.*

517. *condensae = κατάπυκνοι ἐκ τοῦ τρόμου. sedēbant = ἐκάθηντο δηλ. ἵκετεύουσαι, κατὰ τὸ ἔθιος τῶν ἵκετῶν.*

519. *quae mens tam dira = τίς οὕτως ἀπαίσιος λογισμός.*

520. *impulit = ὕθησεν. συντάσσεται πρὸς ἀπαρέμφ. (cingi).*

521. *non tempus eget = ὁ καιρὸς οὐ δεῖται, δὲν ἀπαιτεῖ. Τὰ tali auxilio nec defensoribus istis συναποτελοῦν μίαν ἔννοιαν, ἀναφέρονται δὲ εἰς τὸ telis (520). defensoribus istis = armis istis, ὅθεν ἡ ὅλη φράσις ἴσοδυναμεῖ τῇ auxilio istorum armorum = ὁ καιρὸς δὲν ἀπαιτεῖ τὴν βοήθειαν τῶν ὅπλων τούτων (τὰ ὄποια δηλ. σὺ φορεῖς).*

522. *non, δηλ. egēret, si ipse κ.λπ. = ὁ καιρὸς δὲν θὰ ἀπήτει τὰ ὅπλα ταῦτα, οὐδὲ ἔὰν ἥτο νῦν παρῶν αὐτὸς ὁ "Εκτωρ.*

523. *huc tandem concēde = ἐνταῦθα (ὅπου δηλ. εἴμαι ἔγὼ) τέλος πρόσελθε. haec ara tuebitur omnis = ὁ βωμὸς ὃδε θὰ διασώσῃ πάντας. Οἱ ἐπὶ βωμοῦ καθεζόμενοι ἵκεται ἥσαν ἀπαραβίαστοι. Πρβλ. Αἰσχ. ἐν Ἰκέτ. 190 : κρεῖσσον δὲ πύργον βωμός, ἀσφροτον σάκος. longaevis, a, um (π.) (longus, aevum) πολυχρόνιος, πολυετής.*

526. Pyrrhi de caede = διέφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Πύρρου (τοῦ Νεοπτολέμου), ὅστις ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸν θανάσιμον τραῦμα. Ὁ μίδις τοῦ Πριάμου Πολίτης μνημονεύεται πολλαχοῦ εἰς τὴν Ἰλιάδα.

527. per tela, per hostis, ἄμφι φόνον, ἀντρόνεκνας: "Ομηρος ἐν Κ, 298. Τὸ ἀσύνδετον δῆλον τὴν ταχεῖαν φυγῆν τοῦ Πολίτου.

528. porticibus longis, ἀφαιρ. τοπικὴ = διὰ τῶν ἐπιμήκων στοῶν, δῆλ. τοῦ περιστυλίου. vacua atria = τοὺς ἐρήμους θαλάμους τοῦ ἀτρίου. lustrat = περιέρχεται ζητῶν καταφύγιον.

529. infesto volnere insequitur = καταδιώκει δι' ὅπλου, δι' οὐ θέλει νὰ τὸν πληγώσῃ.

530. iam iamque = καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν. manu tenet = εἶναι ἔτοιμος διὰ τῆς χειρὸς νὰ συλλάβῃ. premit hasta = ἐπίκειται τῷ δόρατι.

531. parentum, δῆλ. τοῦ πατρὸς Πριάμου καὶ τῆς μητρὸς Ἐκάβης, οἵτινες ἐκάθηντο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ.

532. concidit = κατέπεσεν, ἔνεκα δῆλ. τοῦ τραύματος, τὸ δόποιον κατ' ἀρχὰς ἔλαβεν.

533 - 534. in media morte = in ipso mortis periculo. non abstinuit = non continuit sese = οὐ συνέσχεν ἔαυτὸν = δὲν συνεκράτηθη. nec voici iraeque pepercit, ἐπεξῆγ. τοῦ non abstinuit.

535. at = ἀλλά· δῆλοι σφοδρὰν ταραχὴν τῆς ψυχῆς, ὅτε τις ἢ εὑχεταί τινι ἀγαθᾷ ἢ καταρᾶται δεινά. tibi, ἢ δοτικὴ ἀναφέρεται εἰς τὸ persolvant καὶ reddant. ausis εἶναι οὐσιαστικόν. ausum, i (ausus, audeo) κακούργημα.

536. pietas = iustitia = συναίσθημα οἴκτου, δικαιοσύνης. quae talia curet = ut talia curet.

537. grates = gratias et praemia = βραβεῖα. Ταῦτα λέγονται εἰρωνικῶς ἀντὶ τοῦ poenae.

538. cernere, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ fecisti καθ' ἑλληνικὴν σύνταξιν ἀντὶ τοῦ fecisti me ut cernerem = ἐποίησάς με ἵδειν.

539. foedasti voltus, μιαίνεται ὁ ὄρῶν φονευθέντα. funere, δῆλ. fili = διὰ τοῦ πτώματος τοῦ οἵου.

540. satum (esse) = natum esse· ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ mentiris = ψευδῶς λέγεις ὅτι ἐγεννήθης.

541. in hoste Priāmo = πρὸς τὸν ἔχθρὸν Πρίαμον. iura fidemque supplicis erubuit = ἡδέσθη τὰ δίκαια καὶ τὴν πίστιν τοῦ ικέτου.

erubuit, παραχ. τοῦ erubesco, erubui, -ere = ἐρυθριῶ, ἐρυθραινομαι, αἰσχύνομαι. iura = τὰ δίκαια, ἀ ἔχει ὁ ἵκετης καὶ ὃν ἐφορεύει Ζεὺς ὁ ἵκεσιος. fides δὲ ἡ τῷ ἵκετῃ ὀφειλομένη καὶ παρεχομένη πίστις.

542. sepūlcro, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς ταφήν. corpus . . . Hectōrēum = corpus Hectōris.

544. Τὸ δόρυ καλεῖται imbellē καὶ ἐρρίφθη sine ictu, χωρὶς δηλ. νὰ πληγωθῇ ὁ καθ' οὗ ἐρρίφθη τὸ βέλος, διότι ὁ τοῦτο βαλὼν Πρίαμος εἶναι senior. Τὸ sine ictu εἶναι τὸ παρ' Ἐλλησὶν : ἄλιον.

545. rauco aere repulsum, δηλ. est, τὸ δόρυ ἀπεκρούσθη ἀπὸ τὴν χαλκῆν ἀσπίδα τοῦ Πύρρου, ἥτις ἐκ τοῦ πλήγματος βραχγώδη ἥχον ἔδωκεν. prōtīnūs (prōtēnūs) εὐθύς, παραχρῆμα.

546. summo umbōne = ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὅμφαλοῦ. Τὸ δόρυ ἐμπαγὲν ἔστη ἐξηρτημένον ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὅμφαλοῦ τῆς ἀσπίδος χωρὶς νὰ διαπεράσῃ αὐτὴν καὶ ἐπομένως χωρὶς νὰ πλήξῃ τὸν Πύρρον.

547. refēres . . . ibis, οἱ μέλλοντες κεῖνται ἀντὶ τῶν προστακτικῶν.

549. Neoptolemum, ἀντικείμενον τοῦ narrāre, ὅπως καὶ τὸ tristia facta = νὰ δηγγῆθῃς τὰ θλιβερά ἔργα καὶ περὶ τοῦ ἀγενοῦς Νεοπτολέμου. Ταῦτα λέγει μὲ σαρκασμὸν ὁ Νεοπτόλεμος εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐν στίχῳ 540 εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Πριάμου. Ὁ Νεοπτόμενος ταυτίζεται τῷ Πύρρῳ.

550. trementem = τρέμοντα ὅχι ἀπὸ φόβον, ἀλλὰ διὰ τὸ γῆρας (546).

551. lapsantem = συχνὰ ὀλισθαίνοντα. Τὸ lapsō θαμιστικὸν τοῦ labor.

552 - 553. comam laeva· οὕτω κεῖται ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου impli-cuit coma laevam κατ' ἀντιστοιχίαν χιαστὴν πρὸς τὰ dextra - ensem. coruscum, κατηγορούμενον προληπτικόν, ἀνέπαλε δηλ. extūlit = sustūlit = τὸ ξίφος, ὥστε νὰ ἀπαστράψῃ.

554. haec finis, ἐνν. fuit. fatorum sorte = τῷ κλήρῳ τῆς μοίρας.

555. tūlit = abstulit.

556. populis terrisque, ἀφαιρετικαὶ ἐξαρτώμεναι ἐκ τοῦ super-bum = ὑπερήφανον ἐπὶ τοῖς κ.λ.π.

557. iacet . . . truncus = κεῖται ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ὁ μέγας κορμός· ἐπο-μένως ζταφος.

558. avolsum caput, ἐνν. est sine nomine = ἀνώνυμον, ἀγνώ-ριστον, διότι ἀπεκόπη ἡ κεφαλή. Ὁ Οὐεργίλιος περιγράφων τὸν θάνα-

τον τοῦ Πριάμου συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν, καθ' ἥν οὗτος ἐφονεύθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, ἐν τῷ τέλει τῆς περιγραφῆς ἐνώνει μὲ τὴν παράδοσιν τὴν παραλαχγήν, καθ' ἥν δὲν ἐφονεύθη ἐκεῖ, ἀλλ' ἐλκυσθεὶς ἔξω μέχρι τῆς ἀκτῆς ἐσφάγη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως. 'Η σφαγὴ ἀκολουθεῖ παράδοσιν τοῦ Εύριπίδου ('Εκάβη, Τρωάδες) καὶ Ἀρκτίνου. Εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἀποκοπῆς τῆς κεφαλῆς πιθανῶς ἐνεθυμεῖτο τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Πομπήιου τὸν ἐκ τῆς ιστορίας γνωστόν.

Στίχ. 705 - 751

705. ignis = ignis crepitans, crepitus ignis = ὁ κρότος τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης Τροίας. clarior auditur = εὐκρινέστερος ἀκούεται.

707. imponere, παθητ. ἐνεστ. προσταχτ. impone te = ἐπίθες σαυτόν, καθέσθητι.

708. subībo umeris = suscipiam te umēris meis ἢ in umēros meos = ὑποδέξομαι σε ἐπὶ τῶν ὄμων μου.

709. quo res cumque = quocumque res cadent = ὅπως καὶ ἀν χωρήσουν, ἀποβοῦν τὰ πράγματα.

711. longe = e longinquo μακρόθεν, ἵνα μὴ ἡ ἀθρόα ἔξοδος πολλῶν ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν τῶν πολεμίων. Οὕτω προπαρασκευάζεται καὶ ὁ μετ' ὀλίγον ἔξαφανισμὸς τῆς Κρεούσης. servet = observet = ἀς παρατηρῇ, ἀς ἀκολουθῇ μακρόθεν τὰ ἵχνη μου.

712. animis advertite vestris : animadvertisite. animis, ἀφαιρ.

713. est urbe egressis = ἔξειθοῦσι τῆς πόλεως ἔστι. egressis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς, πρβλ. Θουκ. A, 24, 1, : 'Ἐπίδαμνός ἔστι πόλις ἐν δεξιᾷ ἐσπλέοντι ἐς τὸν Ἰόνιον κόλπον.'

714. desertae Cerēris, ἀντὶ templum desertum Cerēris· ὁ ναὸς καλεῖται οὕτω, διότι ἔκειτο ἔξω τῆς πόλεως εἰς τόπον ἀπόκεντρον καὶ σπανίως συχναζόμενον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Συνετὸς ὁ ὅρισμὸς τοῦ τόπου ὑπὸ τοῦ Αἰνείου. cupressus, i καὶ us θ. κυπάρισσος.

715. religiōne = cultu = διὰ τῆς λατρείας.

716. ex diverso = ex diversis partibus = ἐκ διαφόρων μερῶν, ὁδῶν.

718. bello e tanto = e tanto bello = ἐκ τηλικούτου πολέμου.

720. attractāre = νὰ ἐγγίσω. donec abluero = ἔως οὗ λουσθῶ,

πρὸν ἢ λουσθῶ. flumine vivo = διὰ ζῶντος, ἦτοι ρέοντος ὕδατος.

721. latos, πρβλ. Ὁμηρ. εὐρέας ἄμους· umeros, colla, ἀντικ. τοῦ insternor· σύνταξις ἐλληνίζουσα = ἐπιστρωνύω τοὺς ὄμους καὶ τὸν τράχηλον. subiecta collā = colla quae subicio oneri recipiendo = τὸν τράχηλον, δν ὑποβάλλω πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ φορτίου. super, ἐπίρρ. = ὑπερθεν, ἐπάνω, ἀνωθεν.

722. veste = διὰ σκεπάσματος. Τοῦτο ἔξηγεται διὰ τοῦ ἐπομένου pelle leonis = ἦτοι διὰ δορᾶς ξανθοῦ λέοντος (διὰ λεοντῆς).

723. succēdo oneri = ὑποδέχομαι τὸ βάρος· ἡ δοτ. oneri ἔνεκα τῆς προθέσεως sub ἐν τῷ ρήματι succedo (sub - cedo). se implicuit dextrae = ἐνεπλάκη εἰς τὴν δεξιάν μου (φοβούμενος μὴ ἀπολεσθῇ).

725. per opāca locorum = per opāca loca = διὰ σκιερῶν, ἀμυδρῶς φωτιζομένων τόπων.

726 - 727. iniecta . . . tela = δόρατα μακρόθεν βαλλόμενα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην, ἣν δηλοῦσι τὰ ἐπόμενα adverso glomerati ex agmine = συνεσπειραμένοι κατ' ἀντιμέτωπον τάξιν. dūdum, ἐπίρρ. πρότερον.

729. suspensum = sollicitum, anxium = μετέωρον, ἀγωνιῶντα.

730. videbar (mihi) = ἐδόκουν, ἐνόμιζον.

731. evasisse viam omnem = ὅτι διανύσας ὅλην τὴν ὁδόν, διέφυγον πάντα κίνδυνον.

732. visus· ἐνν. est mihi = μοὶ ἐφάνη, ἐνόμισα. ad aures adesse = ad aures accedere et adesse.

733. prospiciens = πόρρωθεν καθορῶν. nate . . . nate, ἡ διπλῆ προσφώνησις εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ πατρός. Τὸ αὐτὸ δεικνύει καὶ ἡ παράλειψις τοῦ ὑποκ. τοῦ propinquant hostes.

734. ardentes = τὰς λαμπούσας ἀσπίδας, διότι ἥσαν περιβεβλημέναι χαλκόν· συνωνυμεῖ τὸ ardentes πρὸς τὸ ἐπόμενον micantia aera.

735 - 736. male amicum = inimicum .Τὸ ἔξῆς τῶν λέξεων : hic nescio quod numen male amicum eripuit mihi trepidō confūsam mentem = ἐνταῦθα, τότε ἀγνοῶ τίς κακὸς δαίμων μοῦ ἀφήρεσε περιδεῖος ὃντος τὰς τεταραγμένας φρένας (ἐκ τοῦ κρότου τῶν ποδῶν καὶ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Ἀγχίσου).

737. nota regiōne viarum = ἐκ τῆς γνωστῆς διευθύνσεως τῶν ὁδῶν.

738. misero, ἐνν. mihi. Διὰ τὸν ἔξαφανισμὸν τῆς Κρεούσης κάμνων εἰκασίας ὁ Αἰνείας φέρει δύο αἰτίας διὰ τοῦ νε... νε συνδεομένας, ὃν ἡ δευτέρα πάλιν εἶναι διπλῆ (seu), εἴτε ἀρπαγεῖσα ὑπὸ τῆς μοίρας ὑπελείφθη κάπου, εἴτε ἀπεπλανήθη τῆς ὁδοῦ ἢ ἀποκαμοῦσα ἐκάθισε κάπου.

740. incertum, ἀπόκρισις εἰς τὰς προηγουμένας ἐρωτήσεις.

745. quem ... deorumque, στίχος ὑπέρμετρος. 'Ο τοιοῦτος στίχος τελειώνει πάντοτε εἰς φωνῆν, καὶ ἀπὸ φωνῆν ἀρχίζει ὁ ἐπόμενος, ὥστε νὰ γίνεται ἔκθιψις τῆς περιττευούσης συλλαβῆς τοῦ ὑπερμέτρου. 'Ο Αἰνείας ἔκφρων ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς συζύγου γενόμενος αἰτιᾶται θεοὺς καὶ ἀνθρώπους.

748. curva valle = cava valle = ἐν τῇ κυρτῇ, κοίλῃ κοιλάδι, ἐν τῇ χαράδρᾳ. commendo, α' διαπιστεύω, παραδίδωμι. recondo, dīdi, dītum, γ' ἀποτίθημι, κρύπτω.

749. ipse = ego ipse, urbem repēto = in urbem redeo. cingor (μέσον) = cingo me = ζώννυμαι ... repeto et cingor fulgentibus armis = repeto cinctus etc.

750. stat, δηλ. sententia = λαμβάνω σταθερὰν ἀπόφασιν. casus renovare = νὰ ἀνανεώσω, νὰ ὑποστῶ ἐκ νέου πάσας τὰς περιπετείας.

751. et rursus caput obiectare perīclis = καὶ πάλιν τὴν ζωήν μου νὰ ἐκθέσω εἰς κινδύνους.

Στίχ. 752 - 770

752 - 753. muros obscūrāque limina portae qua gressum extuleram repeto = σπεύδω δύσισω εἰς τὰ τείχη καὶ εἰς τὸν σκοτεινὸν οὐδὸν τῆς πύλης, δὲ ἡς εἶχον ἔξέλθει (gressum extuleram). retro sequor observata vestigia = ἀκολουθῶ τάναπαλιν (retro) τὰ παρατηρηθέντα ἵχνη.

754. lumine = oculis. lustro = circumspicio = περισκοπῶ.

755. horror ubique animo, ἐνν. τὸ est· τὸ animo εἶναι δοτική.

756. 'Η πλοκὴ τοῦ λόγου inde domum me refero si forte· τὸ domum, ἐπίρρ. = οἴκαδε. si = εἰς ἦν περίπτωσιν = ἐντεῦθεν ἐπανέρχομαι εἰς τὸν οἶκον. si forte = μὴ τυχόν. pedem tulisset = κατέφυ-

γεν ἐκεῖ (ἡ Κρέουσα). Σημείωσον τὴν διπλῆγ ἐπανάληψιν τοῦ si forte, ἥτις δηλοῖ τὴν ἀγωνίαν τοῦ Αἰνείου περὶ τῆς τύχης τῆς ἀφανισθείσης Κρεούσης.

757. tectum = domum. παρατήρησον τὴν ἐναλλαγὴν τῶν χρόνων inruerant, tenēbant, volvītur κ.λπ. tenebant = obtinebant = κατεῖχον. in - rūo (irrūo), rūi, — γ' εἰσοριμῶ, εἰσβάλλω, εἰσπίπτω.

758. ilicet = πάραυτα. ignis edax = τὸ ἀδηφάγον, παμφάγον πῦρ. summa ad fastigia = μέχρι τῶν ἀκροτάτων κορυφῶν.

759. exsuperant = ὑπερβαίνουσι, τ.ἔ. τὴν στέγην. furit aestus ad auras = μαίνεται τὸ καῦμα πρὸς τὸν οὐρανόν. ad auras = ad caelum.

760. procēdo, ἐνν. a domo mea. sedes = domum = τὸν οἶκον. Οἱ Αἰνείας ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, ἥν εἴδε καιομένην, διευθύνεται πρὸς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ ἀνάκτορα, βλέπει τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους φυλαττομένους ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐν τῷ ἀσύλῳ τῆς "Ηρας, ἀλλ' ἡ Κρέουσα οὐδαμοῦ φαίνεται.

761. porticibus vacuis = ὑπὸ τὰς ἐρήμους στοάς. asylo = templo. οἱ Ἀχαιοὶ φυλάττουν τὴν λείαν ἐν τῷ ναῷ τῆς "Ηρας, ὡς διακειμένης εὔμενᾶς πρὸς αὐτούς. Τὸν ναὸν τοῦτον θέτει ὁ ποιητὴς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἔχων ὑπ' ὅψει, ὡς φαίνεται, τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναὸν τῆς "Ηρας.

762. Phoenix, Φοῖνιξ, βασιλεὺς τῶν Δολόπων καὶ παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέως. dirus, a, um στυγερός, δεινός, ἀπηνής.

763. gaza = ὁ θησαυρός. Περσ. ἡ λέξις γάζα.

764. mensae deorum = τράπεζαι τὰς ὁποίας ἐτοποθέτουν πλήρεις τροφῶν πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν θεῶν κατὰ τὰς ιερὰς εὐωχίας.

765. crateres auro solidi = crateres solidi auro = κρατῆρες ἐκ στερεοῦ χρυσοῦ, πάγχρυσοι, δόλόχρυσοι. captīva vestis = αἰχμάλωτος ἐσθῆς, περιληπτ. ἀντὶ captivae vestes, δηλ. σκεπάσματα καὶ τάπητες.

766. pueri et pavidae matres ἦσαν αἰχμάλωτοι, οὓς ἐπρόκειτο νὰ ἀπαγάγουν μεθ' ἑαυτῶν οἱ νικηταί. longo ordine = ἐν μακρῷ τάξει τοῦτο δηλοῖ τὸ μέγα πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων.

767. stant circum, τμῆσις καὶ ἀναστροφὴ = circumstant.

768. quin etiam = καὶ δή, καὶ μάλιστα. ausus = τολμήσας.

769 - 770. Creūsam vocavi iterumque iterumque = πολλάκις, ἐπανειλημμένως ἀνεβόησε « Κρέουσα » ingeminans = ἐπαναλαμβάνων.

‘Η διπλῆ ἐπανάληψις τοῦ iterumque ἐμφαντικώτερον ἀναδεικνύει τὸ πολλάκις γιγνόμενον.

Στίχ. 771 - 794

771. *tectis = aedificiis, ἀφαιρ. τοῦ τόπου = per aedificia = per domos = διὰ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ἤτοι διὰ τῶν ὁδῶν· αἱ δοτικαὶ quaerenti καὶ furenti ἀναφέρονται εἰς τὸ ἀκολουθοῦν (στίχ. 773) mihi. furenti = ἐν διπλανώμην μαινόμενος.*

772. *infelix simulacrum = τὸ ἄθλιον εἰδῶλον.*

773. *visa, ἐνν. est. nota maior imago = εἰκὼν μείζων τῆς γνωστῆς. Ἐπιστεύετο ὅτι οἱ τεθνεῶτες ἐμφανίζονται ἐν μείζονι σχήματι, ἐδῶ δὲ ἐπιπροσθέτως καταστᾶσα ἡ Κρέουσα ἡρωίνη ὥφειλε νὰ ἐμφανίσῃ τὴν εἰκόνα της μείζω ἢ κατ’ ἀνθρωπον.*

774. *obstipui = ἔθαμβώθην. ob - stipesco (καὶ ob - stupesco), pūi, — ēre ἔκθαμβοῦμαι. stetēruntque comae = ἡνωρθώθη ἡ κόμη. Πρὸς τὴν εἰκόνα πρβλ. Ὁμ., Ω 359 : ὅρθαι δὲ τρίχες ἔσταν ἐνὶ γναπποῖσι μέλεσσι. vox faucibus haesit = ἡ φωνὴ εἰς τὸν λάρυγγα ἐνεπάγη.*

775. *affari . . . demere, ἀπαρέμφ. περιγραφικά, δὲ ὑποκ. εἶναι τὸ Creusa.*

776. *quid iuvat ? = τί ὡφελεῖ, indulgēre insāno dolōri ? νὰ ὑποχωρῆῃς εἰς ἀφρονα λύπην ; λέγεται ἀφρων, διότι ταῦτα γίνονται οὐχὶ ἀκόντων τῶν θεῶν.*

777. *non sine numine divom : σημείωσον τὴν λιτότητα· πρβλ. Ὁμ. ζ, 240 οὐ πάντων ἀέκητι θεῶν.*

778. *comitem, κατηγορ. τοῦ Creusam.*

778 - 779. *nec . . . fas aut ille sinit = δὲν εἶναι πεπρωμένον (fas = fatum) οὐδὲ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ ὑψηλοῦ Ὀλύμπου ἐπιτετραμένον. regnātor, ὄρις ἢ. (regno) βασιλεύς, κύριος.*

780. *longa exsilia = μακρὰς πλάνας ἔξω τῆς πατρίδος (ἀντικείμενον τοῦ arandum, ἔξ οὗ ἔξαρτᾶται καὶ ἡ αἰτιατικὴ aequor). Τὸ ρῆμα arare ἀρμόζει εἰς τὸ aequor, δχι ὅμως καὶ εἰς τὸ exsilia, ὅπου θὰ νοήσωμεν κατὰ ζεῦγμα ἄλλο τι ρῆμα, ὅπως λ.χ. obeūnda.*

781 - 782. *Thybris, τύπος ἑλληνικὸς (Θύβρις), οὖ συχνοτέραν χρῆσιν κάμνει ὁ Οὐεργίλιος ἢ τοῦ λατινικοῦ Tiberis· ὀνομάζεται ὁ*

ποταμὸς Lydius, διότι ρέει ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν, ἡς οἱ κάτοικοι ἐνομίζουντο ὅτι κατάγοντο ἀπὸ τὴν Λυδίαν. Τέμβριος ποτ. Φρυγίας. arva opima virum, Ὁμ. Μ, 283 ἀνδρῶν πίστα ἔργα (= γαῖαι καλλιεργημέναι ὑπὸ ἀνδρῶν φιλοπόνων). leni agmine = ἡρέμωρ φεύματι.

783. res laetae = εὐτυχία. regia coniunx : ἡ Λασουΐνα, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Λατίνου· ἥτο ἀνάγκη νὰ ἔξαφανισθῇ καὶ νὰ ἀποθεωθῇ ἡ Κρέουσσα, ἵνα ὁ Αἰνείας ἔλθῃ εἰς τὸν δεύτερον τοῦτον γάμον.

784. parta (sunt) : παθ. παρακ. τοῦ pario, pepéri, partum, - ēre = γεννῶ, τίκτω, φύω. parta tibi, ἐνν. sunt = fato destinata sunt = τῇ μοίρᾳ ὡρίσθησαν εἰς σέ. Τὸ parta ἀναφέρεται εἰς τε τὸ res laetae καὶ εἰς τὸ regnum καὶ εἰς τὸ regia coniunx. lacrīmas dilectae Creusae = τὰ δάκρυα τὰ χυνόμενα διὰ τὴν προσφιλῆ Κρέουσαν. pelle = παῦσον.

785. superbias, ποιητικῶς ἀναφέρεται τὸ ἐπίθετον εἰς τὸ sedes, ἀντὶ νὰ ἀναφέρεται εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἐδρῶν τούτων.

786. servitum, ὕπτιον, δῆλοῦν σκοπόν.

787. nūrus, us θ. νυός, νύμφη.

788. magna deum genētrix· δῆλ. ἡ Κυβέλη, θεότης ἀσιατικὴ τῆς γῆς καὶ τῶν ὄρέων· ἐλατρεύετο μάλιστα ἐπὶ τῆς "Ιδης. Ταυτίζομένη πρὸς τὴν Ρέαν εἶναι ἡ μήτηρ τῶν θεῶν (Idaea mater). εἶναι πρὸς τοὺς Τρῶας εὐμενῆς καὶ τώρα περιιλαμβάνει εἰς τὰς ἀκολούθους τῆς νύμφας καὶ τὴν Κρέουσαν. Ἡ Κρέουσσα ἐν ἀρχῇ ὀνομάζει τὸν Αἰνείαν dulcem coniugem καὶ ἐν τῷ τέλει, ὅπου συνιστᾶται εἰς αὐτὸν τὸν κοινὸν οἶνον.

790. haec ubi dicta dedit, συνήθης ἡ φράσις παρὰ Οὐεργιλίῳ = ως εἶπε ταῦτα. Σημείωσον τὴν παρήχησιν.

792. ter conatus sum. Πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. Ὁμ. λ, 206, ὅπου λέγεται διὰ τὸν Ὀδυσσέα ὅτι ματαίως προσεπάθησεν ἐν τῷ "Α.δῃ νὰ περιπτυχθῇ τὴν μητέρα του : τρὶς· μὲν ἐφορμήθην, ἐλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει, / τρὶς δέ μοι ἐν χειρῶν σκιῇ εἰκελον ἥ καὶ ὀνείρῳ / ἔπτατ· dare . . . circum = circumdare, τμῆσις καὶ ἀναστροφή· ἐκ τοῦ circumdare ἔξαρτᾶται ἡ δοτικὴ collo.

Στίχ. 795 - 804

795. Sic demum = οὕτω τέλος πάντων, ἀφ' οὗ δῆλ. τόσον χρόνον

μὲ δὲ ἀνέμειναν. *reviso socios* = ἐπαναβλέπω τοὺς ἔταιρους, ἐπανέρχομαι
ἰδεῖν τοὺς ἔταιρους. *reviso, vīsi, vīsum, γ' ἐπανέρχομαι* (ἴνα ἤδω).

796 - 797. *ingentem comitum numerum* = πολὺ μέγαν ἀκολούθων ἀριθμὸν = παμπληθεῖς ἀκολούθους. *matres . . . viros* = ἄνδρας καὶ γυναικας· τούτῳ ἐπακολουθεῖ ὡς παράθεσις τὸ ἐν στίχῳ. 798 *pubem* = *multitudinem* καὶ *vulgus*. *exsilio*, δοτ. = πρὸς ἔξορίαν.

799. *parati* = παρεσκευασμένοι (δηλ. νὰ μὲ ἀκολουθήσουν). *anis-
mis — opibus* = ταῖς ψυχαῖς καὶ ταῖς οὐσίαις, ἔχοντες δηλ. τὸ ἀπαι-
τούμενον θάρρος, ἵνα μὲ τὰ ὑπάρχοντά των, ὅσα ἔσωσαν, ἀπέλθουν εἰς
ἄλλον τόπον.

800. *deducere* = νὰ καταγάγω. Τὸ ρῆμα κυριολεκτεῖται περὶ ἴδρυσεως ἀποικιῶν· καλῶς δ' ἐλέχθη καὶ περὶ τοῦ Αἰνείου μέλλοντος νὰ ἴδρυσῃ νέαν πόλιν.

801. iugis = ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς Ἰδης.

802. *obsessa liminā* = καταλαβόντες τὰ κατώφλια, τὰς εἰσόδους.

803. nec spes opis (ferendae) ulla dabatur = οὐδεμία δ' ἐλπὶς
βοηθείας ὑπῆρχε.

804. cessi, δηλ. fato = ὑπεχώρησα εἰς τὴν μοῖραν, et sublatō genitore montes petivi = καὶ ἄρας ἐπὶ τῶν ὕμων τὸν πατέρα μου εἰς τὰ ὅρη ἀπῆλθον.

39. Elōquar an sileam ? ύποτακτικαὶ ἀπορίαν δηλοῦσαι = νὰ ἔξαγενλω ἢ νὰ ἀποσιωπήσω ; Τὰ ρήμ. εἶναι elōquor καὶ sileo. Ταῦτα ὡς ἐν παρενθέσει λέγονται. gemitus lacrimabilis = στεναγμὸς θρηνώδης.

40. vox redita = ἀκούεται φωνὴ ἔξερχομένη ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ τύμβου καὶ εἶναι αὕτη ὡς ἀπόκρισις, ἡτις προεκλήθη ἀπὸ τὴν πρᾶξιν τοῦ Αἰνείου, δστις εἶχεν ἐπιχειρήσει τρὶς νὰ ἀποσπάσῃ θάμνον, ἀπὸ τὰς ἀποσπασθείσας ρίζας τοῦ δποίου μέλαν εἰχε στάξει αἴμα.

41. quid = διατί ; lacero, α' συζ. ὄμαλ. = σπαράσσω. iam parce = φείδου τέλος πάντων. sepulto = mortuo. Ὁ Πολύδωρος, ὁ τοῦ Πριάμου νεώτατος υἱός, δὲν ἔτυχε τῶν νενομισμένων ἐπιχειρήσιων τιμῶν, τὸ δὲ πτῶμά του κατὰ μικρὸν ἐσκεπάσθη ἀπὸ κόνιν, δπου ριζοβολήσαντα τὰ κατ' αὐτοῦ ριφθέντα βέλη διεπέρασαν τοῦτο.

42. parce scelerare = noli scelerare = μὴ μίανε (scelerare = polluere = μιαίνειν).

43. tulit, συναπτέον τῷ extēnum = οὐχὶ ξένον πρὸς σέ. tulit = protulit = ἤνεγκεν εἰς φῶς, ἐγέννησεν. aut cruor hic de stipite manat, διὰ τοῦ aut συνεχίζεται ἡ ἀρνησις = οὐδὲ ρέει τὸ αἴμα τοῦτο ἀπὸ τὸ στέλεχος (ἀλλὰ ἀπὸ τὸ σῶμά μου). stipes - itis = στέλεχος. mano α' συζ. ὄμ. = ρέω. cruor - oris ἀ. συγγ. τοῖς caro, κρέας (* κρέFας) = αἴμα μάλιστα τὸ ἐκ τραύματος, λύθρον.

44. litus avārum = litus ubi tyrannus avarus habitat. avarus = φιλάργυρος.

45 - 46. nam Polydōrus ego = διότι εἴμαι ἔγώ ὁ Πολύδωρος. Εἰς τὸν πρόλογον τῆς Ἐκάβης τοῦ Εύριπίδου ἡ σκιὰ τοῦ Πολυδώρου διηγεῖται τὸν θάνατόν του. Παρ' Ὀμήρω (γ 407 κ.έξ.) τὸν Πολύδωρον φονεύει ὁ Ἀχιλλεύς. confixum, δηλ. me = ἐμὲ διαπεραθέντα· τὸ ρῆμα configo, -xi, -xum, -ere = διαπερῶ, διακεντῶ. ferrea telorum seges = σιδηροῦν βελῶν λήιον, ἥτοι λήιον σιδηρῶν βελῶν, πυκνὴ γῆ σιδηρῶν βελῶν. iacūlis, πτῶσις δοτ. Τὸ λήιον τῶν βελῶν ἀνεφύ (increvit) εἰς αἰχμηρὰ δόρατα (iaculis - acutis), ἥτοι ἀπὸ τὰ ριφθέντα ἐκεῖνα βέλη ἀνεφύη πυκνὸν λήιον θάμνων εἰς σχῆμα δοράτων.

47. *ancipiti formidine, ἀφαιρ., ὄνομ. anceps formido = διπλῷ φόβῳ, διὰ τὸ αἷμα, τὸ δόπιον εἶδον, καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἤκουσα. mentem, ἀνάφερε εἰς τὸ pressus: ἐλληνίζουσα ἡ σύνταξις.*

48. *obstipui, παρακ. τοῦ obstipesco = ἔκθαμβοῦμαι, ἐκπλήττομαι. steteruntque comae et vox faucibus haesit = καὶ ἡγωρθώθησαν αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς καὶ ἡ φωνὴ ἐνεπάγῃ εἰς τὸν λάρυγγα. sto = ἵσταμαι. fauces - ium, πληθ. = ὁ λάρυγξ. haereo = ἐμπήγνυμαι, ἐνέχομαι.*

50. *furtim λάθρῳ (τῶν Ἐλλήνων), Εύριπίδ. Ἐκάβῃ. 6, ὑπεξέπεμψε. mandārat, ἀντὶ mandaverat = commendārat, comisserat = εἰχεν ἐπιτρέψει. Ἐκ τούτου ἔξαρτᾶται τὸ γερουνδῖθον alendum, ὁ σημαίνει σκοπὸν = πρὸς τὸ θρέψαι.*

51. *Threiciō rēgi = εἰς τὸν Θρᾷκα βασιλέα. Πρόκειται περὶ τοῦ Πολυμήστορος, συζύγου τῆς Ἰιλόνης, θυγατρὸς τοῦ Πριάμου. diffido, (-isus sum), -ere alicui = ἀπιστῶ, δυσπιστῶ τινι.*

52. *cungi obsidiōne = cinctam tenēri obsidiōne = εἶχε πολιορκηθῆ καὶ κυκλωθῆ. Ἡ Τροία δὲν περιεκυλώθη ἀπὸ τοὺς Ἀχαιούς, ἀλλ' ὁ ποιητῆς εἰς ἡρωικοὺς χρόνους μεταφέρει πολιορκίαν γενομένην κατὰ ρωμ. τρόπον.*

54. *res Agamemnonias secūtus = τὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὸν Ἀγαμέμνονα ἀκολουθήσας. victrix, īcis, θ. (vinco) νικήτρια· ἐπιθ. = νικηφόρος, νικητής.*

55. *fas, τὸ τῆς ξενίας δίκαιον.*

56. *auro potitur, τοῦ χρυσοῦ γίνεται κύριος. Ἡ παραλήγουσα τοῦ ρήματος potitur βραχεῖα κατὰ τὴν γ' συζυγίαν. obtrunco, α' κατακόπτω, σφάζω.*

57. *sacra fames = ἀνοσία πεῖνα sacer = ὁ τοῖς χθονίοις θεοῖς καθιερωμένος, ὁ ἔξαγιστος· ἐντεῦθεν καὶ ἡ σημασία τοῦ ἀνοσίου.*

58. *procères -um = οἱ ἐν τῇ πολιτείᾳ πρωτεύοντες.*

59. *monstra = prodigium = τὸ τερατῶδες σημεῖον. deum = deorum. refero et quae sit sententia posco = ἀναφέρω καὶ ποία εἰναι ἡ γνώμη ἐρωτῶ· ἔκαμε δῆλ. ὁ Αἰνείας ὅ, τι ἔκαμνεν ὁ ἄρχων εἰς τὴν σύγκλητον τὴν ρωματικήν, ὅταν ἐζήτει τὴν γνώμην· πρβλ. τὰς φράσεις: referre (relatio) ad senatum καὶ rogare sententias.*

60 - 61. *omnibus idem animus, ἐνν. est = omnibus idem placet = ὅλοι τὴν αὐτὴν ἔχουν γνώμην· ὑποκείμενα εἰναι τὰ ἀπαρέμφ. 1) excedere (ἔξελθεῖν), 2) linqui pollūtum hospitium = νὰ ἐγκα-*

ταλειφθῇ ἡ μιανθεῖσα ξενία καὶ 3) classibus (= navibus) austros (= ventos) dare = εἰς τὰς ναῦς τοὺς ἀνέμους νὰ δώσωμεν (ἀναπετάσαντες τὰ ίστια), ὥστε δηλ. νὰ καταστήσωμεν αὐτὰς ίκανὰς πρὸς ἀπόπλουν.

62. ergo = λοιπόν. instauramus funus = πάλιν ποιοῦμεν ταφήν. Τὸ πτῶμα τοῦ Πολυδώρου πρόχειρον εἶχε λάβει ταφήν· νῦν ἐπιτελεῖται αὕτη ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Αἰνείαν κατὰ τὰ ρωμαῖκα ἔθιμα διὰ συσσωρεύσεως χώματος, ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ τύμβος· (ingens aggeritur tumulo [δοτικὴ] tellus).

63. Manibus = τῇ ψυχῇ (τοῦ Πολυδώρου). Αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων, τυχοῦσαι τῶν νενομισμένων τιμῶν, ἐγίνοντο χθόνιοι δαίμονες [manes]. arae = βωμοί: ἔθιος εἰς τοὺς Ρωμαίους ἦτο νὰ ίδρυουν περισσοτέρους τοῦ ἐνὸς βωμούς εἰς τοὺς τεθνεῶτας κατὰ τὴν ἐπικήδειον τελετήν.

64. caeruleis = nigris. vittae = ταινίαι, στέμματα (διὰ τοὺς βωμούς). maestae = maestitiam declarantes = πένθος δεικνύοντες (οἱ βωμοί). atra = ἡ μαύρη· ἡ κυπάρισσος λέγεται atra οὐχὶ διὰ τὸ χρῶμα, ἀλλὰ διὰ τὴν συμβολικήν της παράστασιν.

65. Iliädes, εἶναι αἱ Τρωάδες, αἱ τοῦ Αἰνείου ἀκόλουθοι. crinem solūtae = crinibus passis = λυσίκομοι. de more, δηλ. lungentium = ὥσπερ ἔθιος τοῖς πενθοῦσιν.

66. inferimus, εἰς τοὺς νεκροὺς προσφέρονται χοαὶ ἐκ γάλακτος, μέλιτος, οἴνου ἀκράτου καὶ αἷματος τῶν ἱερείων. Τὸ ρῆμα τὸ κυριολεκτούμενον ἐπὶ τῆς προσφορᾶς τῶν χοῶν εἶναι τὸ infero, ὥστε inferimus = ἐπιφερόμεθα χοάς. tepido lacte = χλιαρῷ (νεωστὶ ἀμελχθέντι) γάλακτι. cymbia = ποτήρια.

67. patēras = φιάλας. sacri sanguinis = αἷματος τῶν ἱερείων.

68. condimus sepulcro = ἀποθέτομεν, κρύπτομεν εἰς τὸν τάφον. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀποθανόντος λαμβάνει τὴν αἰωνίαν ἀνάπτασιν, ἀφ' οὗ γίνη ἡ νενομισμένη ταφή. suprēmum = τὸ ὕστατον. voce ciēmus = vocamus, δηλ. μὲ τὸ τριπλοῦν vale (χαῖρε).

Στίχ. 84 - 98

84. templa· δὲ πληθ. ἀντὶ τοῦ ἐν. ἐτέθη ποιητικῶς. dei = τοῦ θεοῦ ('Απόλλωνος). saxo structa vetūsto (templa) ἐκ λίθου πα-

λαιοῦ κατεσκευασμένον, πάλαιόν (ναόν). *veneror -atus sum -ari = σέβομαι.*

85. da, προστακτική τοῦ do = δός ! *propriam domum = perpetuam domum = διαρκῆ οἰκον, κατοικίαν.* Thymbraee = Θυμβραῖς· οὕτω καλεῖται ὁ θεὸς ἀπὸ τὴν πεδιάδα Θύμβρην, τὴν ὅποιαν διαρρέει ὁ ἔγγυς τῆς Τροίας ποταμὸς Θύμβρις καὶ εἰς τὴν ὅποιαν ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος περίφημος ὑπῆρχε.

86 - 87. mansūram urbem = πόλιν μέλλουσαν νὰ μείνῃ, διαρκῆ πόλιν. altēra Pergāma = ἄλλην δηλ. ἀκρόπολιν, ἦν ὁ Αἰνείας θὰ κτίσῃ ως ἀκρόπολιν δευτέρας Τροίας. reliquias Danaum atque immītis Achilli· αἱ γεν. εἶναι ὑποκειμενικαὶ = quos Danai . . . Achilles reliquerunt = τὰ λείψανα τῶν Τρώων, ὡν ἐφείσθησαν οἱ Δαναοὶ καὶ ὁ ἀπηγνῆς Ἀχιλλεύς. Ἡ γεν. Achilli κατὰ συναίρεσιν τοῦ Achillei (ὄνομ. Achilleus).

88. quem sequimur ? δηλ. ducem = quem sequi nos (ducem) iubes ? = τίνα νὰ ἀκολουθήσωμεν ἀρχηγὸν κελεύεις ; Σημείωσον τὴν χρῆσιν τῆς δρ. ἀντὶ τῆς ὑποτ. τοῦ ἐνεστῶτος ἐπὶ ἀπορίας τοῦ πρακτέου. quove = ἢ ποῦ ; ubi = ποῦ ;

89. augurium = χρησμός. illabere· προστακτ. ἐνεστ. τοῦ illabor (in - labor), illapsus sum, i ἀποθ. = ἐνολισθαίνω, εἰσπίπτω, εἰσδύομαι. animis δοτ. Ὁ θεὸς εἰσδύεται (illabitur) εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, τοὺς δόπιούς ἐμπνέει καὶ φωτίζει.

90. vix . . . fatus eram . . . omnia visa, δηλ. sunt. Σημείωσον τὴν κατὰ παράταξιν ἀσύνδετον ἐκφορὰν ἀντὶ τῆς συνήθους : vix fatus eram, cum omnia visa sunt. repente = αἰφνιδίως. tremere, ἀπαρ. τοῦ tremo -ui, -ere = σείομαι.

91. limināque : τὸ μέρος (liminā = οἱ οὐδοὶ) ἀντὶ τοῦ ὅλου (τοῦ ναοῦ). Τὸ φωνῆν ε τοῦ que εἰς τὴν θέσιν τοῦ δευτέρου ποδός, ὅταν ἀκολουθῇ λέξις μὲ ἄλλο que (laurusque), λαμβάνεται ως μακρόν. laurus, πληθυντικὸς ὁ ἀριθμός, δεικνύων δάσος δαφνῶν.

92. mons εἶναι τὸ ὄρος τοῦ Κύνθου, ὁ Κύνθος. cortīna = λέβης· κατ' ἔξοχὴν ὁ τρίπους λέβης τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ὁ Δελφικὸς τρίπους, κατ' ἔκτασιν δὲ ὁ τοῦ μαντείου χῶρος ἢ τὸ μαντεῖον αὐτό. mugio = μυκῶμαι. reclūdo, clūsi, clūsum, γ' ἀνοίγω, ἀναπετάννυμ.

93. submissi petimus terram = ταπεινοὶ πίπτομεν κατὰ γῆς. ad auris = εἰς τὰ ὕπτα.

94. duri = πολυτλήμονες.

95 - 96. quae vos . . . accipiet reduces = ἡ γῆ, ἡτις πρώτη (prima) εἶδε νὰ γεννᾶται τὸ γένος σας (tulit vos) ἀπὸ τοὺς πρώτους προγόνους (a stirpe parentum), ἡ αὐτὴ θὰ σᾶς δεχθῇ (vos accipiet) ἐπανελθόντας (reduces)· τὸ reduces κατηγορούμενον. Κατὰ ταῦτα ὁ πλοῦς τοῦ Αἰνείου εἰς Ἰταλίαν εἰναι ἐπάνοδος αὐτοῦ. ubere laeto = solo pingui et fertili = μὲ ἔδαφος παχὺ καὶ γόνιμον. Τὸ ubere laeto κεῖται μεταφορικῶς: πρβλ. τὸ ὅμηρικὸν « οὐθαρ ἀρούρης ».

97. hic = ἐνταῦθα. domus Aeneae = ὁ οἶκος, ἡ γενεὰ τοῦ Αἰνείου. cunctis dominabitur κ.λπ. Εἰναι προφητεία, πρὸς ἣν πρέπει νὰ παραβάλῃ τις τὴν παρ' Ὁμήρων πόσχεσιν τοῦ Ποσειδῶνος, (Υ, 307 - 8) δτε οὗτος ἔσωζε τὸν Αἰνείαν: νῦν δὲ δὴ Αἰνείαν βίη Τρώεσσιν ἀνάξει / καὶ παίδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται· (et nati natorum et qui nascuntur ab illis). Ο Οὐεργίλιος τροποποιῶν τὴν προφητείαν ταῦτην γράφει πάντεσσι (cunctis) ἀντὶ Τρώεσσι. Σημειωτέον ἐπίσης δτι οἱ ἐν λόγῳ στίχοι τροποποιημένοι περιελήφθησαν εἰς τὴν Ἰλιάδα ὑπὸ ραψῳδοῦ, δστις ἥθελε νὰ ἔξυμνήσῃ δυναστικὴν οἰκογένειαν ἀρχουσαν ἐν Σκήψει τῆς Αἰολίδος καὶ ἀνάγουσαν τὴν καταγωγὴν της εἰς τὸν Αἰνείαν. ora, ae θ. (π.) χώρα.

Στίχ. 161 - 167

161. Mutandae sedes, ἐνν. sunt = πρέπει νὰ γίνη ἀλλαγὴ ἔδρας, τόπου. suāsit, παρακ. τοῦ suadeo = πείθω· ἐνταῦθα suāsit = ὑπεδειξεν.

162. Cretae = in Creta, ἐν τῇ Κρήτῃ. considere, ἀπαρέμφ. τοῦ considero, -ēdi, -essum, -ēre = καθέζομαι, κατοικίζομαι.

163. Hesperiam Grai cognomine dicunt = 'Εσπερίαν οἱ "Ελληνες ἐπονομάζουν. Πᾶσαν τὴν πρὸς ἐσπέραν χώραν ἐκάλουν οἱ "Ελληνες 'Εσπερίαν καὶ μάλιστα τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, πολὺ συχνὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν.

164. potens armis atque ubere glaebeae = πολεμικὴ καὶ εὔφορος.

165. Oenōtri = Οἰνωτροί, ἀρχαῖος λαὸς εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν, τὴν κατόπιν χώραν τῶν Βρουττίων καὶ Λευκανῶν. colo, -ui, cultum, -ēre = κατοικῶ. fama, ἐνν. est. minōres = οἱ μεταγενέστεροι.

166. ducis. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἰταλὸς ἦτο βασιλεὺς τῶν Ἰταλῶν· κατὰ τὸν Θουκυδίδην (Z, 2, 4) τῶν Σικελῶν· ἡ γενικὴ ducis ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ de nomine = ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἥγεμόνος, τοῦ βασιλέως, gentem = terram, δηλ. τὴν χώραν, εἰς τὴν ὄποιαν ὁ λαὸς κατέκησεν.

Στίχ. 306 - 342.

306. ut = ὡς, μόλις. Troia arma = τρωικὰ ὅπλα, ἦτοι τοὺς ἀκολούθους τοῦ Αἰνείου ὀπλισμένους κατὰ τὸν τρωικὸν τρόπον.

307. magnis monstribus· θαυμαστὴ διοσημία διὰ τὴν Ἀνδρομάχην ἦτο νὰ βλέπῃ Τρῶας ἐνόπλους.

308. visu in medio = ἐν ᾧ ἐστέκετο καὶ ἐθεᾶτο. deriguit = καταπέπηγε, ἀποπέπτηγε, ἐπάγωσε. Τὸ ρ. εἶναι derigesco. calor ossa reliquit = ἡ θερμότης τὰ δυτικὰ κατέλιπε. Πρβλ. τὸ παρ' Ὁμήρῳ φόβος κρυελός.

309. labitur = σφάλλεται, κινδυνεύει νὰ πέσῃ. vix tandem = μόλις τέλος. longo tempore = post longum tempus. fatur = ὀμιλεῖ· πρβλ. τὰ παρ' Ὁμήρῳ, δ 704, 706: δὴν δέ μιν ἀμφασίη ἐπέων λάβε... ὀψὲ δὲ δὴ μιν ἐπέεσσιν ἀμειβομένη προσέειπεν. Ἡ Ἀνδρομάχη λιποθυμεῖ καὶ ἀφ' οὗ συνέρχεται, ὀμιλεῖ.

310. vera facies . . . verus nuntius : κατηγορούμενα εἰς τὸ ὄποιο. tu (adfers), ἀντὶ νὰ συμφωνήσουν πρὸς τὸ ἀντικείμενον te = ἐμφανίζεσαι πρός με (te adfers) ὡς ἀληθινὴ μορφή, ὡς ἀληθῆς ἄγγελος: Τὴν ἐρώτησιν ταύτην διασαφεῖ ἡ ἐπομένη ἐρώτησις : vivisne = ζῆς ;

311. lux alma = τὸ φῶς τὸ ζωογόνον, δηλ. ἡ ζωὴ. si lux alma recessit = ἐὰν ἡ ζωὴ ἀπεχώρησε, δηλ. ἐὰν δὲν εἶσαι παρὰ κενὴ σκιὰ (vana imago, umbra): ὑπῆρχεν ἡ πίστις ὅτι αἱ σκιαὶ τῶν τεθνεώτων ἐνεφανίζοντο κατὰ τὰς θυσίας, ἵνα λάβουν μέρος εἰς αὐτάς.

312. Hector ubi est ? = 'Ο "Εκτωρ ποῦ εἶναι; διατί ὁ "Εκτωρ δὲν ἐμφανίζεται; 'Η Ἀνδρομάχη ἀποροῦσα ἐρωτᾷ διατὶ δὲν ἐμφανίζεται καὶ ἡ σκιὰ τοῦ "Εκτορος, εἰς δὲν ἡ θυσία προσφέρεται, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ Αἰνείας ἔρχεται ὡς σκιὰ ἀπὸ τὸν "Ἄδην.

313. furenti (αὐτῇ τῇ Ἀνδρομάχῃ) = μαινομένη insolabiliter et impatienter dolenti (= ἀπαρηγορήτως καὶ οὐχὶ καρτερικῶς λυπουμένη). Τὸ furere σύνηθες ρῆμα περὶ σφοδροῦ ψυχικοῦ πάθους.

314. subicio = ὑποβάλλω, ὑποχρίνομαι, hisco = κυρίως μένω κεχηγώς, χάσκω, ἀνοίγω τὸ στόμα μου χωρὶς νὰ ἡμπορῷ νὰ εἴπω λέξιν· εἶτα : μόλις καὶ μετὰ κόπου λέγω τι. turbatus = ταραχθείς.

315. extrema per omnia = per omnia summa discrimina (pericula) ἐν μέσῳ δλων τῶν κινδύνων. vitam duco = τὸν βίον διάγω. equidem = ἔγωγε. vivo equidem = ζῶ βέβαια.

316. ne dubita = noli dubitare = νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃς.

317. deiectam tanto coniuge = orbatam tanto coniuge = στερηθεῖσαν τηλικούτου συζύγου, δηλ. τοῦ "Εκτορος. 'Η φράσις ἐλέχθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ deicere aliquem honore, spe = στερεῖν τινα τῆς τιμῆς, τῆς ἐλπίδος. Εἰς τὸ deicere ὑπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ καταπίπτειν, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν ἔννοιαν προσημόσθη προσφυῶς τὸ excipit. excipio = ὑποδέχομαι τινα καταπίπτοντα.

318. quae fortuna revisit ? δηλ. te = ποίᾳ τύχῃ πάλιν σὲ ἐπεσκέφθη, πάλιν προσεμειδίασε πρὸς σέ ; digna satis = ἀνταξιωτάτη.

319. Andromache, ἀφαιρ. ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ digna, ἀποδοτέα διὰ γενικῆς τῆς 'Ανδρομάχης. Hectōris ἐνν. τὸ uxōre = συζύγου τοῦ "Εκτορος. Pyrrhin = Pyrrhine. Τὸ τελικὸν βραχὺ ε, ἐπειδὴ ἀσθενῶς ἐπροφέρετο, ἔξεπιπτεν. conubia servas = εἰσαι σύζυγος. Τοῦτο λέγεται κατ' εὐφημισμόν. 'Η 'Ανδρομάχη, ἀφ' οὗ ἥχθη εἰς δουλείαν, δὲν ἦτο κυρίως σύζυγος τοῦ Πύρρου.

320. deiēcit voltum = κατέβαλε τὸ πρόσωπον· φυσικὰ κατόπιν τῆς τελευταίας ἐρωτήσεως τοῦ Αἰνείου. demissa voce = μὲ χαμηλὴν φωνήν.

321. felix una ante alias Priamēia virgo = ὃ πασῶν τῶν θυγατέρων τοῦ Πριάμου εὐδαιμονεστάτη. Τοῦτο λέγεται διὰ τὴν Πολυζένην. Ταύτης ἐρασθεὶς ὁ 'Αχιλλέus ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πάριδος εἰς αὐτὴν τοῦ γάμου τὴν προπαρασκευήν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἡ σκιὰ τοῦ 'Αχιλλέως ἀπήτει τὸ ἀναλογοῦν αὐτῇ μερίδιον τῆς λείας καὶ ὁ Κάλγας ἐκέλευσε νὰ θυσιασθῇ εἰς αὐτὸν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον ἡ Πολυζένη.

323. quae... sortitus non pertulit ullos, πρότασις ἀναφορικὴ καθ' ὅριστικὴν ἐκφερομένη, κατ' ἔννοιαν δὲ αἵτιολογικὴ τοῦ felix. sortitus -us = ἡ κλήρωσις. Διὰ κλήρου διεμοίραζον οἱ πολεμισταὶ μεταξύ των τὴν πολεμικὴν λείαν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν αἰχμαλώτων.

324. tetigit cubile = ἥψατο τοῦ λέχους. erus -eri = δεσπότης, κύριος.

338. ignarum, δηλ. te huius regiōnis = σὲ ἀγνοοῦντα ταύτην
ἐδῶ τὴν χώραν

339. quid puer Ascanius δηλ. agit ? superat ? ἀμεταβάτως =
superstes est ? = ἐπιζῆ ? vescitur aura (aetheria) = fruitur aura
(aetheria ?) = ἀπολαύει τῆς αἰθερίας αὔρας ;

340. ecqua cura ? = ἄρα γε ὑπάρχει τις πόθος ; Τὸ tamen (=
ὅμως) δηλοῦ σαφέστερον τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ amissae perentis = ἀν
καὶ ἀπέθανεν ἡ μήτηρ του ἐνθυμεῖται μὲ πόθον αὐτὴν ὁ παῖς ;

342. avunculus ἡ Κρέουσα, μήτηρ τοῦ Ἀσκανίου, ἦτο ἀδελφὴ τοῦ
Ἐκτορος. avunculus = ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος. excitat, δηλ. puerum =
ἔξεγείρει τὸν παῖδα διὰ τῶν ιδίων του παραδειγμάτων ἀνδρείας καὶ
ἀρετῆς ; animi viriles = ἀνδρεία. virtus = ἀρετή.

Στίχ. 441 - 460

441. Huc = ἐνταῦθα. delātus = καταχθείς.

442. divinos = sacros. et Averna, ἐπεξηγεῖ τὸ div. lacus.
Averna ("Αօρνα κατὰ τὸ τὰ Τάρταρα") οὐδ. πληθ. ὡς οὐσιαστικὸν
λαμβανόμενον (ἐπιστεύετο ὅτι παρὰ τὴν "Αօρνον λίμνην ὑπῆρχεν ἡ εἰς
"Ἄδου κατάβασις) sonantia silvis = ἀντηχοῦσα ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν
δασῶν τῶν παρὰ τὰς ὅχθας (silvis, ἀφαιρ. ὅργ.).

443. insanam vatem = ἔνθεον μάντιν, δηλ. τὴν Σίβυλλαν. rupe
sub ima = εἰς τὸ βάθος σπηλαίου βραχώδους (στίχ. 446 antro, 450
cavo saxo).

444. canit = ᾠδεῖ, χρησμοδοτεῖ. ἔμμετροι ἦσαν οἱ χρησμοί. fo-
lliisque notas et nomina mandat = καὶ εἰς τὰ φύλλα γράμματα καὶ
λέξεις παραδίδει.

446. digerit in numērum = διατάσσει κατὰ χρονικὴν ἀκολουθίαν
(τὰ μέλλοντα, τὰ γραφόμενα ὑπ' αὐτῆς τῆς Σιβύλλης ἐπὶ φύλλων
δένδρου). seclusa = ἐγκεκλεισμένα.

447. locis = ἔκαστος χρησμὸς εἰς τὴν θέσιν του.

448. eadem, ἀντικ. τοῦ impūlit verso cardine = στραφείσης τῆς
στρόφιγγος, ἦτοι ἀνοιγείσης τῆς θύρας. tenuis ventus = λεπτὸς ἀνε-
μος, δηλ. πνοὴ ἀνέμου.

449. ianua, ἡ πύλη ἀνοιγομένη ἐπιτρέπει νὰ εἰσέλθῃ ἀνεμος καὶ
δι' αὐτὸ ἀναταράσσει τὰ φύλλα.

451. nec revocare situs = nec restituere ordinem foliorum = οὐδὲ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν τῶν φύλων.

452. inconsulti abeunt = χωρὶς νὰ λάβουν χρησμὸν ἀπέρχονται (οἱ ἐπερωτήσαντες τὴν Σίβυλλαν). Δηλ. ὁ παρὰ τῆς Σιβύλλης μὴ ζητήσας νὰ χρησμοδοτήσῃ διὰ στόματος, λαμβάνει τὸ πρῶτον τυχὸν φύλλον ἀπὸ τὰ διασκορπισθέντα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἀλλ' ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἀναγεγραμμένος χρησμὸς συχνὰ δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν γενομένην ἐρώτησιν, διὸ καὶ ὁ ἐρωτήσας ἀπέρχεται inconsultus (χωρὶς νὰ λάβῃ χρησμὸν) καὶ μισεῖ (odere) τὴν ἔδραν τῆς Σιβύλλης. 'Η Σίβυλλα, τοῦ Ἀπόλλωνος προφῆτις, κατήγετο ἀπὸ τὴν Μαρπησσὸν τῆς Τρωάδος ἢ ἀπὸ τὰς Ἐρυθρὰς τῆς Ἰωνίας. Τὸ δόνομα Σίβυλλα, ἀρχικῶς κύριον ἀτομικὸν δόνομα ὅν, ἔγινε κατόπιν γενικόν. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ λατρεία τῶν Σιβυλλῶν εἰσήχθη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. 'Η Κυμαία Σίβυλλα ἦτο τρόπον τινὰ τῶν Ρωμαίων τὸ ἐπίσημον μαντεῖον.

453. ne fuerint tanti = ἀπαγόρευσις. tanti, γεν. τοῦ τιμήματος. dispendia, δόνομστ. πληθ. (dispendium ὁ ἐν.) = ἀπώλεια. morae, γενικὴ ἐπεξηγηματικὴ = ἀπώλεια χρονοτριβῆς, ζημία, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀναβολὴν. 'Εκ τῆς προτάσεως ne fuerint tanti ἐξαρτῶνται αἱ προτάσεις quin adeas... poscas = ut non (456). 'Η ἔννοια εἶναι: Μὴ δώσῃς τόσην σημασίαν εἰς τὴν ἀπώλειαν ὀλίγου χρόνου, ὥστε νὰ μὴ προσέλθῃς εἰς τὴν μάντιν καὶ ζητήσῃς χρησμόν. Μὴ ἀμελήσῃς, διὰ νὰ κερδίσῃς ὀλίγον καιρόν, νὰ προσέλθῃς κ.λπ.

454 - 457. quam vis increpitent = ὅσον καὶ ἀν γογγύζουν οἱ ἔταιροι (socii). et vi cursus vela vocet in altum = καὶ ὅσον ἀν ἡ εὔκαιρια τοῦ πλοῦ ἀπαιτεῖ ισχυρῶς (vi) νὰ ἐπισπεύσῃς τὴν ἀναχώρησιν. Τὴν ὅλην ταύτην πρότασιν ἐξηγεῖ σαφέστερον ἡ ἐπομένη: possis que sinus implere secundos = καὶ δύνασαι τοὺς κόλπους (τῶν ἴστιων) νὰ πληρώσῃς εὐνοϊκῶν ἀνέμων. ipsa canat vocemque volens atque ora resolvit := αὐτῇ ἡ ἰδίᾳ ἀς προφητεύσῃ καὶ εὑμενῆς τὴν φωνὴν καὶ τὸ στόμα ἀς λύση.

459. quo, σύναπτε τῷ modo = τίνι τρόπῳ. quemque, σύναπτε τῷ labore = ἔκαστον κόπον. fugiasque ferasque = εἴτε νὰ ἀποφύγῃς εἴτε νὰ ὑπομείνῃς.

460. expedit, δηλ. dictis = expōnet = θὰ ἐκθέσῃ, θὰ εἴπῃ. cursus dabit secundos : ἡ Σίβυλλα δὲν δύναται νὰ δώσῃ πλοῦν αἵσιον, μόνον νὰ προφητεύσῃ ἡμπορεῖ. θθεν τὸ dabit = docēbit = θὰ διδάξῃ,

θὰ προφητεύσῃ. venerata, ληπτέον παθητικῶς = ἵκετευθεῖσα (δῆλ. διὰ θυσιῶν).

Στίχ. 707 - 718

707. Drepāni portus = τοῦ Δρεπάνου ὁ λιμὴν (παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ "Ερυκος"). illaetabilis ora = ἀτερπής χῶρος· οὕτως ὁ ποιητὴς καλεῖ τὴν περὶ τὸ ἀκρωτήριον Δρέπανον χώραν διὰ τὸ ἀμμῶδες καὶ ἄγονον αὐτῆς.

708 - 709. actus pelāgi tot tempestatibus = ἀφ' οὗ ὑπέστην τόσας τριχυμίας εἰς τὸ πέλαγος (=ἀφ' οὗ δὲ τόσας ἐδοκίμασα συμφοράς), τώρα δοκιμάζω καὶ ἄλλην, δῆλ. amitto genitōrem = χάνω τὸν πατέρα Ἀγχίσην. omnis curae casusque levamen (διορισμὸς κατὰ παράθεσιν εἰς τὸ genitorem [γεννήτορα]) = πάσης φροντίδος καὶ περιπετείας ἀνακούφισιν.

711. nequiquam = μάτην· οὕτως μάτην, διότι δὲν εἶχε τὴν εὔτυχίαν ὁ Ἀγχίσης νὰ τύδη τὴν ποθητὴν γῆν τῆς Ἰταλίας.

712. nec vates Helenus praedixit = οὔτε ὁ προφήτης, ὁ μάντις "Ελενος" (μοῦ) ἐπροφήτευσε (τὸν θάνατον)· πρβλ. 'Ομ. P, 410 κ.ξ. δὴ τότε γ' οὐδὲν οἱ (τῷ Ἀχιλλεῖ) ἔειπε κακὸν τόσον ὅσσον ἐτύχθη / μήτηρ, δέττι δέντροι πολὺ φίλτατος ὥλεθ' ἔταιρος.

714. labor extrēmus = ὁ ὕστατος πόνος, δῆλ. τὸ τέρμα τῶν ταλαιπωριῶν μου. Σημείωσον ὅτι δὲν λογίζεται ἐδῶ ἡ τριχυμία ποὺ ἔξωθησε τὸν Αἰνείαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς. mēta, ae, θ. (ἴπποδρόμου) στήλη, καμπτήρ, τέρμα, νύσσα. via, ae θ. ἐνταῦθα iter, itinēris πορεία, δόδος.

716. unus = μόνος. intentis omnibus = ἐνῷ πάντες ἐπρόσεχαν.

717. fata renarrabat divom cursusque docēbat = τὰ πεπρωμένα τῶν θεῶν διηγεῖτο καὶ τὰς περιπλανήσεις ἔξήγει.

718. conticuit tandem = ἐσιώπησε τέλος. factoque hic fine = καὶ τελειώσας (τὴν διήγησιν). quievit = ἡσύχασεν, ἀνεπαύθη.

λέρνη). Απόδειξη από αρχαιοτρόψια καταγράφεται στην περιοχή της Καστοριάς στην περιοδο της Ελληνικής Δημοκρατίας μεταξύ των 1817 – 1853. Στην περιοχή Λαζαρίδηα της Καστοριάς οι αρχαιοτρόψιες διαπιστώνουν την ύπαρξη ενός ιερού της θεότητας Ήρας, η οποία αποτελείται από δύο μεγάλους λόφους που αποτελούνται από δύο μεγάλες αρχαίες θεραπευτικές σπηλιές. Το ένα από αυτές τα δύο λόφους αποτελείται από την θεραπευτική σπηλιά της Ήρας, η οποία αποτελείται από δύο μεγάλες αρχαίες θεραπευτικές σπηλιές. Το άλλο από αυτές τα δύο λόφους αποτελείται από την θεραπευτική σπηλιά της Ήρας, η οποία αποτελείται από δύο μεγάλες αρχαίες θεραπευτικές σπηλιές. Το ένα από αυτές τα δύο λόφους αποτελείται από την θεραπευτική σπηλιά της Ήρας, η οποία αποτελείται από δύο μεγάλες αρχαίες θεραπευτικές σπηλιές. Το άλλο από αυτές τα δύο λόφους αποτελείται από την θεραπευτική σπηλιά της Ήρας, η οποία αποτελείται από δύο μεγάλες αρχαίες θεραπευτικές σπηλιές.

Επίσημη απόδειξη για την ύπαρξη της θεραπευτικής σπηλιάς της Ήρας στην περιοχή της Καστοριάς παρέχεται από την Επαρχία Καστοριάς στην περιοδο της Ελληνικής Δημοκρατίας μεταξύ των 1817 – 1853. Στην περιοχή Λαζαρίδηα της Καστοριάς οι αρχαιοτρόψιες διαπιστώνουν την ύπαρξη ενός ιερού της θεότητας Ήρας, η οποία αποτελείται από δύο μεγάλους λόφους που αποτελούνται από δύο μεγάλες αρχαίες θεραπευτικές σπηλιές. Το ένα από αυτές τα δύο λόφους αποτελείται από την θεραπευτική σπηλιά της Ήρας, η οποία αποτελείται από δύο μεγάλες αρχαίες θεραπευτικές σπηλιές. Το άλλο από αυτές τα δύο λόφους αποτελείται από την θεραπευτική σπηλιά της Ήρας, η οποία αποτελείται από δύο μεγάλες αρχαίες θεραπευτικές σπηλιές. Το ένα από αυτές τα δύο λόφους αποτελείται από την θεραπευτική σπηλιά της Ήρας, η οποία αποτελείται από δύο μεγάλες αρχαίες θεραπευτικές σπηλιές. Το άλλο από αυτές τα δύο λόφους αποτελείται από την θεραπευτική σπηλιά της Ήρας, η οποία αποτελείται από δύο μεγάλες αρχαίες θεραπευτικές σπηλιές.

ΕΡΓΑΚΟΥ Λ. ΚΑΖΕΗ

M. TULLI CICERO NIS

ΜΑΡΚΟΥ ΤΥΛΛΙΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

ΕΝΥΠΙΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

(DE RE PUBLICA LIBERATORI)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΕΙΔΙΚΗΣ ΕΙΔΟΥΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1974

MAPK14 TAKIOT KINESEIS
ENYNIION SKIMIOIN

ΕΡΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

M. TULLII CICERONIS
SOMNIUM SCIPIONIS
(DE RE PUBLICA LIBER VI)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

AΘΗΝΑΙ 1976

ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΤΟΥΠΕ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΤΟΥΠΕ ΔΙΑΒΟΛΟΣ ΣΟΦΙΑΣ ΖΩΗΣ ΚΑΤΙΟ
ΔΥΤΙΚΗ ΙΑΝΝΟΑ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Α'. 'Ο Κικέρων φιλόσοφος.

'Ο Κικέρων (106 π.Χ. - 43 π.Χ.) νέος ὡν ἐμελέτησεν ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα. Ἡκουσεν (ἀπὸ τοῦ 88 π.Χ.) τὸν ἐπικούρειον φιλόσοφον Φαῖδρον, τὸν ἐκ Λαρίσης Φίλωνα τῆς Νέας Ἀκαδημείας καὶ τὸν Στωικὸν Διόδοτον, διν ἔπειτα εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του.

'Ἐν Ἀθήναις (79 π.Χ.) ἐπίσης ἤκροάσθη τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀντιόχου ἐξ Ἀσκάλωνος (μαθητοῦ τοῦ Φίλωνος) καὶ τοῦ ἐκ Σιδῶνος ἐπικουρείου Ζήνωνος, ἐν Ρόδῳ δὲ (78 π.Χ.) τοῦ Στωικοῦ Ποσειδωνίου, ὅπαδοῦ τῆς Μέσης Στοᾶς, ὅστις μεγάλως ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτόν. 'Ο Κικέρων εἶχε κλίσιν μεγάλην πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ δὴ τὴν Πλατωνικὴν ἀσχολθεὶς περὶ μελέτας ἀφορώσας εἰς τὴν γνωσιολογίαν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἡθικήν. Τὴν φιλοσοφίαν ἔξυμνεν θάυμασίως ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1, 62 καὶ 5, 5). Εἶναι δὲ πρῶτος Ῥωμαῖος, ὅστις κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἵκανήν νὰ ἔκφράζῃ γλαφυρώτατα διάφορα φιλοσοφήματα. 'Αλλὰ ἐπὶ πλέον χρησιμεύει ὡς σπουδαῖος γεφυρωτὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως ἀπὸ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀφ' ἑνός, καὶ αὐτοῦ ἀφ' ἑτέρου, πλουτίζων τὰς θεωρίας τῶν Ἐλλήνων διὰ ρωματικῶν παραδειγμάτων καὶ ἔτι σπουδαιότερον προβαίνων ἔνεκα τῆς ἐν τῇ πολιτικῇ ἐμπειρίας, εἰς τὴν ἔξετασιν διαφόρων συναφῶν ζητημάτων.

Περὶ δλων αὐτῶν παραθέτει μὲν τὰς γνώμας ἄλλων, χωρὶς ἔκαστοτε νὰ προβάλλῃ ἴδιαν κρίσιν, εἰσάγει δὲ μως, κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Φίλωνος καὶ τοῦ Ἀντιόχου, τὸ ἐκλεκτικὸν σύστημα, ἐνῷ διαφαίνεται οὕτω ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ περὶ φιλοσοφίας ἀποψίς.

'Ο Κικέρων εἶναι πολέμιος τῆς Ἐπικουρείου φιλοσοφίας, δέχεται ἐν τῇ γνωσιολογίᾳ τὸ σύστημα τῆς Νέας Ἀκαδημείας, εἰδικῶς τοῦ Φίλωνος, καὶ ἐν τῇ ἡθικῇ εἶναι Στωικὸς ἢ μᾶλλον κατὰ τοσοῦτον Στωικός, ὅσον δὲ Παναίτιος (κρᾶμα Στωικισμοῦ καὶ Πλατωνισμοῦ). 'Ο Κικέρων πιστεύει εἰς τὴν ὑπαρξιν τῶν θεῶν, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἥτις προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ ἡς ἡ ἀληθής ζωὴ ἀρχίζει μετὰ θάνατον.

Ούτω τὰ φιλοσοφικά ἔργα τοῦ Κικέρωνος ἐχρησίμευσαν ὡς ἀφετη-ρία τῆς πνευματικότητος τῆς Δύσεως.

Εἰς τὸν Κικέρωνα ἐπίσης ἀνατρέχει καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος Κάντιος εἰς ἴστορικὰς περὶ ἡθικῶν προβλημάτων παρατηρήσεις.

Ἐκ τῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν ἔργων ἐσώθησαν 12, οὓχι ὅλα ἀκέραια καὶ ἀναφέρονται : εἰς τὴν Πολιτείαν (*de re publica* ἵδε κατωτέρω) καὶ ἐν συνεχείᾳ ὡς συμπλήρωμα αὐτοῦ, τὸ *de legibus*, εἰς τὴν μεταφυσικήν, ἡθικὴν καὶ θρησκείαν (*τὰ paradoxa stoicorum, de finibus bonorum et malorum, Academica, Tusculanae disputationes, Timaeus, de natura deorum, de divinatione, de fato, Cato maior ἢ de senectute, Laelius ἢ de amicitia, de officiis* κ.ἄ.).

B'. Τὸ πολιτικὸν ἔργον τοῦ Κικέρωνος *de re publica*.

α) Ἰστορικὴ ἀνασκόπησις.

Ἐνεκα τῶν ποικίλων μεταβολῶν, ἃς ὑπέστη ἡ 'Ρώμη προϊόντος τοῦ χρόνου, τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἀπέβη μικτόν, κρᾶμα δηλ. βασιλικοῦ, ἀριστοκρατικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ, ἐφ' ὅσον αἱ τῶν τάξεων ἔριδες ἐκανονίζοντο ἐκάστοτε διὰ νόμων, οἵτινες κατέστησαν τέλος δυνατήν τὴν πολιτικὴν ἔξιστωσιν μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληθείων. Ἀλλὰ τὰ ἐπελθόντα γεγονότα τῶν μεγάλων κατακτήσεων ἐν τῇ 'Ανατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει ὡς καὶ ἡ ἔξι αἰτίας τούτων εἰσροὴ εἰς τὴν 'Ιταλίαν ἀφθόνου πλούτου δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἡθικὴν διαφθοράν, τὴν κοινωνικὴν ἀναστάτωσιν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον πολιτικὴν μεταβολήν. Μεγάλαι οἰκογένειαι, πλουτήσασαι ἐκ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀσκήσεως τῆς στρατιωτικῆς ἔξουσίας καὶ ἐκ τῆς διοικήσεως ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν, κατέστησαν παντοδύναμοι, ἕτι δὲ μᾶλλον ηὗξηθη ἡ δύναμις αὐτῶν διὰ νέων μεταξύ των ἐκ συγγενείας δεσμῶν. Οὕτω ἔξι αἰτίας τῆς δυσαρεστήσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀγρίων ἀγώνων μεταξύ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἔξερράγησαν αἰματηροὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ὡς ἡ στάσις τῶν Γράχων (133 - 121 π.Χ.), ὁ φοιβερὸς πόλεμος μεταξύ Μαρίου καὶ Σύλλα (100 - 79 π.Χ.) καὶ τέλος ἡ συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα (63 π.Χ.). Ἐπηκολούθησεν ἡ τριανδρία τοῦ Καίσαρος, Πομπηίου καὶ Κράσσου, καθ' ἣν οὗτοι κατενέμοντο τὸ Κράτος πρὸς ιδίους αὐτῶν σκοπούς.

Τότε ἀκριβῶς, δόποτε τὰ θεμέλια τοῦ 'Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἐπικινδύνως πλέον ἐσείοντο, ἀνεφάνη ὡς φωτεινὸς ἀστήρ, ὁ ἀριστοκρατικῶν φρο-

νημάτων καὶ θερμὸς ὑπερασπιστής τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν Κικέρων, δστις ὡς ὥπατος (τῷ 64 π.Χ.) διὰ τῆς σθεναρᾶς αὐτοῦ ἐπεμβάσεως ἔσωσε (δι' ὁ καὶ ὀνομάσθη *pater patriae*) τὸ 'Ρωμαϊκὸν Κράτος ἀπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ διεφθαρμένου συνωμότου Κατιλίνα, δστις παρ' ὀλίγον θὰ ἀπέβαινε κύριος τῆς ὅλης καταστάσεως. 'Ο αὐτὸς Κικέρων ἐπειτα, ὑπεστήριξε σθεναρῶς καὶ εὐθαρσῶς τὴν Σύγκλητον ἐναντίον τῆς τριανδρίας, ἡς ὑπεκίνησε τὸ καὶ αὐτοῦ μῆσος καὶ τὴν ἔχθραν. Τέλος διὰ τῶν δολοπλοκιῶν τοῦ Κλωδίου ἐξωρίσθη (τῷ 58 π.Χ.) εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. 'Ανακληθεὶς ἐκ τῆς ἐξορίας, τὸ ἐπόμενον ἔτος διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Τ. 'Αννίου Μίλωνος (ὑπὲρ οὐ βραδύτερον ἐξεφώνησεν ἐν δικαστηρίῳ τὸν pro Milone λόγον, διότι κατηγορήθη ὅτι ἐφόνευσε τὸν Κλωδίον) καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Πομπήου, ἀνέλαβεν, ἐπανελθών κατὰ τρόπον θριαμβευτικὸν εἰς τὴν 'Ρώμην, νὰ ὑπερασπίσῃ διὰ συγγραφῶν εἰδικῶν τὴν Πολιτείαν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπεφάσισε νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὴν συγγραφὴν τοῦ περὶ πολιτείας ἔργου, οὗτινος ἡδη πρότερον εἶχεν ἀρχίσει νὰ συλλέγῃ ὕλην. Κυρίως ἐπελήφθη τούτου ἐν τῷ κτήματι αὐτοῦ, τῷ Cumanum (ἐν Κύμῃ τῆς Καμπανίας Cic. ad Q. fr. 3, 5, 1) καὶ ἐν τῷ Pompeianum (ἀπὸ τοῦ 55 π.Χ.) μετὰ μελέτην τῶν ἀρχαίων τῆς 'Ρώμης παραδόσεων, χρησιμοποιῶν τὰ ἔργα καὶ τὴν σπουδαίαν βιβλιοθήκην τοῦ σοφοῦ Τερεντίου Οὐάρρωνος, τὴν ιστορίαν τοῦ Πολυβίου καὶ πᾶν ὅ τι περὶ πολιτείας εἶχε γράψει ὁ Πλάτων, διν εἶχεν ὡς ἰδανικὸν πρότυπον, καὶ ὁ 'Αριστοτέλης. 'Ιδιαιτέρως ἐθεώρει τὸ ἔργον τὰ «Πολιτικὰ» μεγάλου κόπου καρπὸν καὶ ὑψίστης σπουδαιότητος (*spissum sane opus et operosum*, Cic. ad Q. fr. 2, 14, 1).

Τὸ ἔργον τέλος περιελήφθη εἰς 6 βιβλία καὶ εἶδε τὸ φῶς 2 - 3 ἔτη πρὸ τῆς εἰς Κιλικίαν ἀναχωρήσεως του (51 π.Χ.), καθ' οὓς ἀκριβῶς χρόνους ὁ Καῖσαρ ἤγειν εἰς πέρας τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλατίας.

'Ἐν μέσῳ ἀγώνων καὶ πολιτικῶν ταραχῶν ἐκ φόβου ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἡπειλεῖτο τὸ πᾶν, ὁ Κικέρων δὲν ἔπαυσε ἀνατρέχων εἰς τὸ ἔνδοξον παρελθὸν τῆς 'Ρώμης, τὸ δόποιον πάντοτε ἐνοστάλγει ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ παρόν. Δι' ὁ ἀλληλογραφῶν πρὸς φίλους καὶ συγγενεῖς ἐξωτερίκενε τὴν ἀγωνίαν του λέγων « *nullam iam esse rem publicam* » (Cic. ad Q. fr. 3, 5, 4). 'Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἐξεδήλου τὴν στερρὰν πεποιθησιν ὅτι ἡ ἔνδοξος 'Ρωμ. Πολιτεία ἔπρεπε νὰ διασωθῇ, διότι ἄλλως θὰ συμπαρέσυρεν εἰς ἐρείπια τὸν κόσμον ὀλόχληρον (Cic. rep. 3, 34. Aug. civ. 22, 6). Τὸ ἔργον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς

τὸν ἀδελφὸν Κόιντον ἥ κατ' ἄλλους εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ τὸν Ἀττικόν.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Κικέρων εἶχε κατὰ νοῦν νὰ διαιρέσῃ τὸ ἔργον εἰς 9 βιβλία, εἰς διαλόγους ίσαρθμους ἵνα καθ' ἐκάστην ἡμέραν τῆς ἐξ ἐννέα ἡμερῶν ἑορταστικῆς ἀργίας (novendiales feriae = feriae latinae). 'Αποπερατώσας μάλιστα τὰ δύο πρῶτα βιβλία τοῦ de re publica ἐν τῷ Τουσκουλανῷ ἀνέγνωσεν αὐτὰ εἰς τὸν γράψαντα περὶ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ φιλοσόφου Ἐμπεδοκλέους καὶ φίλον του τὸν Γναῖον Σαλλούστιον (πιθανώτερον ἥ εἰς τὸν ίστορικὸν Σαλλούστιον), δοτις συνεβούλευσεν ὅτι πρέπει ἀντὶ τῆς διαλογικῆς μορφῆς νὰ ἔχῃ τὸν λόγον αὐτὸς ὁ Κικέρων, ώς ἀνὴρ ὑπατικὸς ὑψίστου πολιτικοῦ κύρους καὶ μεγίστης περὶ τὰ κοινὰ πείρας (.Cic. ad Q. fr. 3, 5, 1 ἐξ.).

'Ο Κικέρων ἐφάνη ἀποδεχόμενος τὴν συμβουλὴν ταύτην, τελικῶς ὅμως δὲν μετέβαλε ρίζικῶς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον, ἀλλ' ἐτροποποίησε τὴν ἀρχικὴν διάταξιν διασκευάσας πως τὴν ὕλην καὶ περιορίσας τὸν ἀριθμὸν τῶν βιβλίων ἀπὸ 9 εἰς 6, δι' ἀ κατηναλώθησαν ἐν συνόλῳ 3 ἐκ τῶν ἑορτασίμων ἡμερῶν, ἥτοι μία ἡμέρα διὰ τὸ περιεχόμενον δύο βιβλίων.

'Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὑποστηρίζεται ὅτι τὸ ῥωμαϊκὸν πολίτευμα (res publica) εἶναι ἀριστον πάντων, διότι ἀπέβη ἥ τελειοτέρα μορφὴ διακυβερνήσεως τοῦ Κράτους διὰ τῆς ἀγαστῆς συνενώσεως τῆς βασιλείας (μοναρχίας), τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς δημοκρατίας (ἥτοι τῆς ἔξουσίας τῶν ἀρχόντων τ.ἔ. τῶν ὑπάτων, συγκλήτου καὶ τοῦ δήμου). Διότι, ἐπειδὴ οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀπηλλαγμένη κινδύνων, ἐὰν τὸ πολίτευμα εἶναι ἀμιγές, ἐξολισθαίνει ἥ μὲν μοναρχία πρὸς τὴν ἀπόλυτον δεσποτείαν (τὴν τυραννίδα), ἥ δὲ ἀριστοκρατία πρὸς τὸν κομματισμὸν (τὴν δλιγαρχίαν), ἥ δὲ δημοκρατία πρὸς τὴν ἀναρχίαν (λαοκρατίαν). 'Ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδεμίᾳ ἐξ αὐτῶν εἶναι βιώσιμος ἐπὶ μακρόν, διότι ἐκάστη ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ μερίδος, ἥν αἱ δύο ἄλλαι συνασπίζονται ἐκάστοτε ἵνα τὴν ἀνατρέψουν. Οὕτω ὁ Κικέρων κλίνει καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος, ὅπερ, ἀνέκαθεν ίσχῦσαν, ἐμπιστεύεται εἰς ἓνα μόνον ἀρχοντα τὴν ὑπάτην διεύθυνσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον προικισμένους πολίτας ἴκανὸν μέρος τῆς ἔξουσίας, χωρὶς νὰ ἀρνήται ὅμως καὶ εἰς τὸν λαὸν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων.

Τὸ εἶδος τούτο τῆς μικτῆς πολιτείας ἐθεμελίωσεν ὁ Πλάτων, ἀνέπτυξεν ὁ Δικαίαρχος, παρέλαβεν ὁ Πολύβιος καὶ συνεπλήρωσεν ὁ Στωϊ-

κός Παναίτιος, ἐξ οὗ παρέλαβεν ὁ Κικέρων (πρβλ. Cic. rep. κυρίως βιβλ. II καὶ III).

‘Υποστηρίζεται ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἡ ἔνωσις τῶν τριῶν εἰδῶν, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, καὶ τὸ καθῆκον τῶν Ρωμαίων νὰ καλλιεργῶσι τὴν ἡθικὴν καὶ νὰ ἀσκῶσι τὴν πολιτικήν. Ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ ὅμοιογεῖται ὡς ἄριστον πολίτευμα τὸ ῥωμαϊκόν, οὗ παρέχεται ἡ ἴστορικὴ κατὰ Πολύβιον ἀνάπτυξις. Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ (οὗ περίληψιν δίδει ὁ ιερὸς Αὐγουστῖνος) τίθεται ὡς βάσις ἀπαραίτητος τῆς πολιτείας ἡ δικαιοσύνη. Ἐν τῷ τετάρτῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν ἡθικῶν κατευθύνσεων καὶ τῆς ἀγωγῆς. Οἱ Κικέρων ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ κανινοτομεῖ ἀσχολούμενος περὶ τὸν ἡγήτορα πολιτείας (*princeps civitatis, rectores, rector patriae, rector rerum publicarum, moderator rei publicae*), ὅστις διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος δύειται νὰ ἔξυπηρετῇ τὴν Πολιτείαν καὶ νὰ μὴ ἵκανοποιῇ τὰς ἐπιθυμίας ἐνὸς ἑκάστου τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ νὰ συγκεντρώῃ τὴν ἐμπιστοσύνην πάντων τῶν πολιτῶν. Ως παράδειγμα ἔλαβε τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀνδρας, οἷος ὁ Σόλων, ὁ Πειρικλῆς καὶ γενικῶς εἶχεν ὅπ' ὅψιν του τὴν Ἀθηναίων Πολιτείαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Τοῦ ἕκτου βιβλίου μόνον διεσώθη ὁ ἐπίλογος, δηλαδὴ τὸ ἀποκαλυπτικὸν ἐνύπνιον τοῦ νεωτέρου Σκιπίωνος. Ιδὲ σελ. 104. 106 ἔξ.

β) Σπουδαιότης τοῦ ἔργου.

Οἱ Κικέρων ἀποκαλεῖ, καὶ πολὺ δικαίως, τὸ de re publica ἔργον αὐτοῦ ἐχέγγυον καὶ ἀσφάλειαν δοθεῖσαν εἰς τὸ κοινὸν περὶ τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς του, ὡς τὸ ἀπέδειξεν ὀλίγον ἔπειτα, ὅτε ὡς ἀνθύπατος (51 π.Χ.) διώκησε τὴν Κιλικίαν. “Εδειξε πράγματι ὅτι ἡ ἀρετὴ, ἦν δὲν ἀρκεῖ νὰ κατέχῃ τις ὡς ἐπιστήμων, πρέπει ἐν τῇ πράξει νὰ δεικνύεται. Τὰ ἀξιώματα τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀρχόντων εἰναι καθήκοντα, ἀ δέον νὰ ἐκπληρώσωσι καὶ οὐχὶ ἐπιδιωκόμενα ἀγαθὰ χάριν τῆς ἰδιοτελείας καὶ φιλοδοξίας αὐτῶν.

Οἱ Κικέρων πρὸς σύνταξιν τοῦ ἔργου του ὠφελήθη ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἐλλήνων φιλοσόφων καὶ ἴδιᾳ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα πρὸς τὸν σκοπὸν του καὶ δὴ πρὸς τὰς ῥωμαϊκὰς ἀρχὰς. Ἐν αὐτῷ συγκερανύει τὰς ἀφηρημένας θεωρίας τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὰς θετικωτέρας ἀντιλήψεις τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ ἴστορικοῦ Πολυβίου.

‘Ο Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ εἶχε διαγράψει ἐν τῷ νῷ πολιτείαν παντάπασιν ἰδεώδη, ἐνῷ δὲ Κικέρων περιγράφει τὴν ρώμην. πολιτείαν ὡς ἀπαύγασμα φυσικὸν δικαιοσύνης καὶ σοφίας. Οὕτω δεικνύων τὴν ρώματικὴν πολιτείαν ἐν τε τῇ γενέσει καὶ τῇ αὔξήσει καὶ ἥδη ἀνδρωθεῖσαν καὶ ἴσχυροποιηθεῖσαν, ἀκολουθεῖ τὸν σκοπόν του καλύτερον ἦ οὖτον ἔφαντάζετο πολιτείαν, ὡς δὲ Πλατωνικὸς Σωκράτης. Καὶ αὐτὸς δὲ Κικέρων ἀναφέρει ὅτι δὲ Πλάτων περιέγραψε πολιτείαν ἰδεώδη, ἐνῷ αὐτὸς ἐστηρίχθη ἐπὶ πραγματικῆς καὶ μάλιστα μεγαλειώδους πολιτείας, τῆς Ῥωμαϊκῆς, ἐνῃδιαφαίνονται σαφῶς αἱ ἀρχαὶ πολιτείας, οἵταν καὶ δὲ Πλάτων διείδεν, ἀλλ’ οὕτως, ὥστε νὰ φαίνεται ὀρθαλμοφανῆς ἡ ἀφορμὴ καὶ η αἰτία οἰουδήποτε ἐν αὐτῇ καλοῦ ἦ κακοῦ.

Ἐκεῖνο ὅπερ παραλαμβάνει δὲ Κικέρων παρὰ τοῦ Πλάτωνος εἴναι αἱ ἰδέαι περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὡς π.χ. εἴναι ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἡτις ἐκτίθεται ἐν τῷ Somnium Scipionis. Ὁ Κικέρων ἐπωφελήθη ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας μόνον τὰς αἰώνιους καὶ καθολικὰς ἀρχὰς τῆς πολιτείκης καὶ ἡθικῆς. Διὰ τοῦτο τὰ περὶ πολιτείας βιβλία αὐτοῦ ἐτιμῶντο πολὺ, ὡς ἔχοντα σπουδᾶν καὶ ἀρεστὸν εἰς ὅλους περιεχόμενον. Εἰς τὰς ἀρετὰς αὐτὰς προσετίθετο τὸ κῦρος καὶ ἡ αὐθεντία τοῦ ἀνδρός, ἡ ἡτορικὴ αὐτοῦ δεινότης, ἡ ἀνιδιοτέλεια, ἡ τιμότης καὶ ἡ ἀγαστὴ φιλοπατρία, περὶ ἣς διηγεῖται δὲ Πλούταρχος (β. Κικ. 49) τὰ ἑζῆς: «Πυνθάνομαι δὲ Καίσαρα (δηλ. τὸν Αὔγουστον) χρόνοις πολλοῖς ὕστερον εἰσελθεῖν πρὸς ἓν τῶν θυγατριῶν· τὸν δὲ βιβλίον ἔχοντα Κικέρωνος ἐν ταῖς χερσὶν ἐκπλαγέντα τῷ ἱματίῳ περικαλύπτειν ἰδόντα δὲ Καίσαρα λαβεῖν καὶ διελθεῖν ἐστῶτα μέρος πολὺ τοῦ βιβλίου, πάλιν δ' ἀποδιδόντα τῷ μειρακίῳ φάναι: «Λόγιος ἀνήρ, ὃ παῖ, λόγιος καὶ φιλόσπατρος».

γ) Τύχη τοῦ ἔργου.

Τὸ φιλοσοφικὸ - πολιτεικὸν τοῦτο βιβλίον, κατὰ τὸν α' αἰῶνα μ.Χ. λησμονηθέν, ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας θαυμασθέν, ἔσχε τὴν μεγίστην ἀτυχίαν νὰ ἀπολεθῇ καὶ μόλις εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἀνευρέθη, οὐχὶ ὅμως ἀκέραιον (περίπου πλέον τοῦ 1/3 τοῦ συνόλου).

Οἱ παλαιοὶ Σενέκας, Πλίνιος δὲ Πρεσβύτερος, Σουητώνιος, Φρόντων καὶ Αὔλος Γέλλιος κάμνουσι νύξεις περὶ αὐτοῦ καὶ σπανίως ἀναφέρουσι, χάριν τῆς γλώσσης μόνον, χωρία. Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις, μετὰ τούς δύο

αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας, παραδίδεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Σεβῆρος (αὐτοκράτωρ 222 - 235 μ.Χ.) ἐμελέτα ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν Βεργίλιον, τὸν Ὁράτιον, τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοὺς διαλόγους τῶν ἔργων τοῦ Κικέρωνος *de re publica* καὶ *de officiis* (περὶ καθηκόντων). "Επειτα καὶ αὐτὸς ὁ ἴερος Αὔγουστῖνος ἐμελέτησε τοῦτο καὶ ἐμιμήθη ἐν τῷ *de civitate Dei* ἔργῳ αὐτοῦ.

Αὐτὸς δῆμος εἶναι ἔξαρσεις καὶ καθόλου εἰπεῖν τὸ *de re publica* κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς διαφθορᾶς δὲν εἶχε τὴν πρώτην σπουδαιότητα. Αἱ ἀρχαὶ δῆμος αὐτοῦ ἐνδιέφερον τὸν Χριστιανισμόν, ὅστις διὰ τοῦ Λακταντίου (Lactantius) καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἴεροῦ Αὐγούστινου (Augustinus) μιμεῖται ἡ ἀντιγράφει χωρία τινά. Ἐπίσης οἱ γραμματικοὶ Nonius (Marcellus) καὶ κυρίως δὲ (Aurelius Ambrosius Theodosius) Macrobius ἀναφέρουσι χωρία ἡ ἐν ἐκτάσει σχολιάζουσι. Τέλος δὲ Boëthius (480 - 524 μ.Χ.), δὲ γραμματικὸς Priscianus καὶ αὐτὸς δὲ Isidōrus, ἐπίσκοπος τῆς Σεβίλλης (περ. 560 - 636 μ.Χ.) εἶχον εἰσέτι εἰς χεῖρας τὸ « περὶ πολιτείας » ἔργον τοῦ Κικέρωνος ὡς καὶ πάντες οἱ λόγιοι τῶν χρόνων ἔκεινων.

Ἄλλα βραδύτερον ἀπωλέσθησαν τὰ ἔχνη αὐτοῦ, διότι τὸ βιβλίον τοῦτο, ὡς καὶ τόσα ἄλλα, ἔπεσαν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων μὴ δυναμένων νὰ κατανοήσωσι τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν, ἥν θὰ εἶχεν ἡ διάσωσις αὐτοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως δὲ ἐκ Νικομηδείας τοῦ Βυζαντίου "Ἐλλην μοναχὸς Μάξιμος Πλανούδης (περ. 1260 - 1310) μετέφρασε τὸν ἐπίλογον (Somnium Scipionis), ὅστις εἶχεν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀποσπασθῆ ἐκ τοῦ ὅλου ἔργου, διὰ τὸ ὅποῖον εἶχεν ἀποσβεσθῆ πλέον πᾶσα περὶ ἀνευρέσεως ἐλπίς. Παρὰ ταῦτα ὅμως τὸ σύγγραμμα αὐτὸς δὲν ἀπωλέσθη καθ' ὅλοκληρίαν, διότι ἡ τύχη ἐπεφύλασσε εἰς τὸν βιβλιοθηκάριον τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης, τὸν μετέπειτα Καρδινάλιον Angelo Mai (1782 - 1854), τὴν ἀνακάλυψιν παλιμψήστου κώδικος περιέχοντος ἀποσπάσματα τῶν 5 πρώτων βιβλίων ἐκτεταμένα κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἡττον.

Οἱ κῶδιξ οὗτος μετηνέχθη ἀπό τινος ἐν Ἰταλίᾳ μοναστηρίου τοῦ Saint Columban ἐν Bobbio εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ (ἡρ. 5757 τοῦ IV αἰῶνος) λίαν κεκολωβωμένος. Τὸ μετὰ χασμάτων τὸ πρῶτον δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Mai κείμενον (1822), διὰ μεταγενεστέρων ἔργασιῶν καὶ τῆς κριτικῆς ἀποκαταστάσεως πολὺ ἐβελτιώθη. Εἰς αὐτὸν

προσετέθησαν καὶ ἄλλα ἀποσπάσματα καὶ πρὸ παντὸς τὸ Somnium Scipionis. Οὕτω ἐκ τοῦ ἔργου de re publica σώζεται τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ πρώτου βιβλίου, σημαντικὸν μέρος τοῦ δευτέρου, ἀποσπάσματα ἀξιόλογα τοῦ τρίτου, τὸ τέταρτον δύμας καὶ πέμπτον βιβλίον παραμένουσι σχεδὸν ἀγνωστα. Τοῦ ἔκτου δὲ καὶ τελευταίου ἐσώθη μόνον ὁ θαυμαστὸς ἐπίλογος (Somnium Scipionis).

δ) Τὰ πρόσωπα τοῦ διαλόγου.

Τὰ τοῦ διαλόγου πρόσωπα (129 π.Χ.) μὴ σύγχρονα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἐν τῷ ἔργῳ καθόλου περὶ πολιτείας (de re publica ἡτοι de optimo statu civitatis et de optimo cive) ἀπαριθμεῖ αὐτὸς ὁ Κικέρων ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ταῦτα οἱ ἔξης ἀνδρες τοῦ κύκλου τῶν Σκιτιώνων.

'Ο Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος (ἴδ. κατωτέρω), τὸ καὶ κυριώτερον πρόσωπον, ὁ Φίλων (L. Furius Philo), ὑπατος τῷ 136 π.Χ. ἐκ τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων τῶν χρόνων του, ἐντριβής περὶ τὰ ἀστρονομικά, φίλτατος τοῦ Σκιτίωνος καὶ τοῦ Λαιλίου, ὁ Λαίλιος (ἴδ. κατωτέρω), ὁ Μάνιος Μανίλιος (M'. Manilius) ὑπατος τῷ 149 π.Χ. (ἐν τῷ 5ῳ βιβλίῳ τοῦ ἔργου). Εἰς αὐτοὺς προστίθενται ὡς ἀκροαταὶ τέσσαρες διακεκριμένοι νέοι (ὁ Q. Aelius Tubero, ὁ P. Rutilius Rufus καὶ οἱ δύο γαμβροὶ τοῦ Λαιλίου Q. Mucius Scaevola augur καὶ C. Fannius, διακρινόμενοι εἴτε ἐπὶ πολιτικότητι καὶ ῥητορείᾳ, ὡς ὁ πρῶτος, εἴτε ἐπὶ ιστορικότητι ὡς ὁ δεύτερος, συγγραφεὺς Χρονικῶν τῆς ἐποχῆς του).

'Ως λαμβάνων δ' ἐνεργὸν μέρος παρίσταται ἐν τῷ τέλει τοῦ τρίτου βιβλίου καὶ ὁ Μόμμιος (Spurius Mummius), ἀδελφὸς τοῦ ἐκπορθητοῦ τῆς Κορίνθου Λευκίου Μομμίου. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐν τῷ Ἐνυπνίῳ λαμβάνουσι μέρος :

1. 'Ο L. Aemilius Paulus Macedonicus (Παῦλος Αἰμιλίος ὁ Μακεδονικὸς) ἐξ ἀρχαιοτάτου πατρικίου γένους τῶν Αἰμιλίων, νικητὴς τοῦ Περσέως παρὰ τὴν Πύδναν (168 π.Χ.), υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος ἐν Κάνναις Παύλου καὶ πατήρ τοῦ Ποπλίου, δστις ἔνεκα τῆς υἱοθεσίας ἐπωνυμάσθη Σκιτίων 'Αφρικανὸς ὁ νεώτερος. 'Υπῆρξε, κατὰ τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς, ἀκριψιφνῆς 'Ρωμαῖος καὶ φίλος τῶν 'Ελλήνων.

2. 'Ο P. Cornelius Scipio Aemilianus (Π. Κορνήλιος Σκιτίων Αἰμιλιανὸς) ὁ ἐπονομασθεὶς Africanus (Minor) καὶ Numantinus.

Έγεννήθη τῷ 185/184 π.Χ. Ἡτο δευτέροτοκος υἱὸς τοῦ L. Aemilius Paulus τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ τῆς πρώτης συζύγου αὐτοῦ Papiria. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σκιπιώνων, υἱὸς Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ (τοῦ Πρεσβυτέρου) ἀποθανόντος τῷ 183 π.Χ. Εἶχε διδασκάλους τὸν ἱστορικὸν Πολύβιον καὶ τὸν φιλόσοφον Μητρόδωρον. Ἡτο ἐγκρατέστατος τῶν ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν γραμμάτων, ὑπῆρξε φίλος τοῦ Στωικοῦ Παναιτίου καὶ τῶν τὰ μάλιστα πεπαιδευμένων ἀνδρῶν τῶν χρόνων του (τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Τερεντίου, τοῦ Ἀκκίου, τοῦ Λουκιλίου) ὡς καὶ τῶν προσώπων τοῦ διαιλόγου ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος *de re publica*. Ἐπαινεῖται ὑπὸ τούτου, καθὼς μαρτυροῦσι διασωθέντα τινὰ ἀποσπάσματα, ὡς ὅτε πολεμοῦσι διακεκριμένος. Διετέλεσεν ὑπάτος τῷ 147 π.Χ. εἰς ἡλικίαν μόλις 37 ἑτῶν, τερματίσας τὸν Γ' Καρχηδονιακὸν πόλεμον καὶ πάλιν τὸ δεύτερον ὑπάτος τῷ 134 π.Χ. Ἐθριάμβευσε τῷ 133 π.Χ. ἐκ τοῦ κατὰ τῆς Νομαντίας πολέμου. Ἐπί τινα ἔτη ἀπεμακρύνθη τῆς Ῥώμης ἐπιστρέψας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Τιβερίου Γράκχου. Ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ ἐπρέσβευεν ἀρχὰς ἀριστοκρατικάς. Τῷ 129 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 56 περίπου ἑτῶν εὑρέθη ἐπὶ τῆς κλίνης του νεκρός. Διὰ τὴν δολοφονίαν του κατηγορήθη τὸ δημοκρατικὸν κόμμα ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐνεργῶς ἀντετάχθη κατὰ τὰς ταραχὰς τῶν Γράκχων, ὡς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, Σεμπρωνία, ἀδελφὴ τῶν Γράκχων, ἀλλ’ ἀνευ ἀποδείξεων. (Θαυμασίαν εἰκόνα αὐτοῦ παρέχει δ Πολύβιος 32, 8 - 16).

3. 'Ο C. Laelius (Γάιος Λαίλιος), υἱὸς τοῦ Γ. Λαιλίου, ὑπάτου (190 π.Χ.), φίλος τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ. Ἐγεννήθη τῷ 186 π.Χ. Διετέλεσε ταμίας 155 π.Χ., δῆμαρχος 151 π.Χ., πραίτωρ 145 π.Χ., ὑπάτος 140 π.Χ. μετὰ τοῦ Q. Servilius Caepio. Οὗτος ἐπεδόθη εἰς φιλοσοφικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας, δι' ὃ ἔσχε καὶ τὸ ἐπώνυμον Sapiens. Διεκρίθη κατὰ Κικέρωνα τὰ μέγιστα ὡς ὅτε πολεμοῦσι διασωθέντα τοῦ Στωικοῦ Παναιτίου, πεπαιδευμένων τῶν Σκιπιώνων καὶ τῶν Καρχηδονιών κατὰ τὸν Γ' Καρχηδονιακὸν πόλεμον. Διετέλεσεν ὑπάτος τοῦ Σκιπίωνος μετέπειτα πρὸς τοὺς Ρωμαίους, γενόμενος πιστὸς φίλος

4. 'Ο Masinissa (Μασσανάσσης) βασιλεὺς τῆς ἀνατολικῆς Νουμιδίας (τοῦ νῦν Ἀλγερίου), υἱὸς τοῦ Γάλα, πατήρ τοῦ Μικίφα καὶ πάππος τοῦ Ἰουγούρθα (περ. 240 - 148 π.Χ.). Ὑπῆρξεν ἀντίπαλος τοῦ βασιλέως Σύφακος, ἔχθρὸς τῶν Ρωμαίων καὶ φίλος τῶν Καρχηδονιών κατὰ τὸν Β' Καρχηδονιακὸν πόλεμον. Ἐπειτα διὰ τῶν καλῶν τρόπων τοῦ Σκιπίωνος μετέστη πρὸς τοὺς Ρωμαίους, γενόμενος πιστὸς φίλος

καὶ σύμμαχος, μεθ' ὧν διετήρει πάντοτε ἴδιαιτέραν φιλίαν καὶ ἀγάπην καὶ ἴδιᾳ μετὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Σκιπιώνων (-πρβλ. Somn. Scip. 1 : *familiae nostrae amicissimum*). 'Ο Μασσανάσσης ἀποθανὼν (148 π.Χ.) ἀφῆκεν ἐκτελεστὴν τῆς διαθήκης του τὸν Σκιπίωνα Ἀφρικανὸν τὸν Νεώτερον.

ε) Εισαγωγὴ εἰς τὸ Somnium Scipionis.

Καὶ ὁ ἐπίλογος οὗτος τοῦ ἔργου συνετάχθη, κατὰ τὸ τεχνικὸν ὑπόδειγμα τοῦ Πλάτωνος (Πολιτ. X, 614 B), οὗ τὴν ἐπινόησιν παρηγγαμένην ἐμμιμήθη. 'Ο Σωκράτης δηλαδὴ πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ὅτι ἐπιφυλάσσονται ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ εἰς τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνάλογοι ποιναὶ καὶ ἀνταμοιβαί, διηγεῖται τὰ περὶ τοῦ Ἡρὸς τοῦ Ἀρμενίου τὸ γένος Παμφύλου. Οὗτος τελευτήσας ἐν πολέμῳ καὶ ἀναιρεθεὶς δεκαταῖος καὶ μέλλων μετὰ δύο ἡμέρας νὰ ταφῇ, ἐν τῇ πυρᾷ κείμενος ἀνέζησεν, ἀναζήσας δὲ διηγεῖται ὅσα ἐκεῖ εἶδε 12 ἡμέρας κατὰ τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ. 'Αντὶ τῆς διηγήσεως ταύτης ὁ Κικέρων ἐπὶ τὸ ψυχολογικώτερον εἰσάγει εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου τὸ κυριώτερον πρόσωπον τοῦ διαλόγου, τὸν Σκιπίωνα Ἀφρικανὸν τὸν Νεώτερον ἀφγούμενον ἐνύπνιον τι, διερεύεται, δέ τε ἐφιλοξενήθη παρὰ τῷ Μασσανάσσῃ (ἰδ. κατωτέρω)*.

Τὴν αἰτίαν, ἔνεκα τῆς ὀποίας ὁ Κικέρων ἐν τέλει πολιτικοῦ ἔργου ὅμιλει κατὰ φυσικὸν τρόπον περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἐξηγεῖ ὁ Μακρόβιος (Somn. 1, 4; 2) λέγων : « "Οτε ὁ Λαζίλιος ἐδυσανασχέτει (ἐν τῷ περὶ πολιτείας ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος) ὅτι δὲν είχον ἰδρύσει δημοσίᾳ ἀνδριάντα πρὸς τιμὴν τοῦ Σκιπίωνος Ναστιᾶ εἰς ἀνταμοιβὴν τοῦ ὅτι ἐφόνευσε τῷ 133 π.Χ. τὸν τύραννον (Τιβ. Γράκχον) ἀπήντησε ἐν τέλει ὁ Σκιπίων μεταξὺ ἄλλων τὰ ἔξης : ἀλλὰ εἰ καὶ ἡ συνείδησις αὐτὴ τῶν καλῶν πράξεών των εἴναι ἡ μεγίστη ἀνταμοιβὴ, ἐν τούτοις ἡ θεία αὐτὴ ἀρετὴ ἐπιθυμεῖ οὐχὶ ἀδριάντας (χαλκοῦς) ἐστερεωμένους (ἐπὶ βάθρων) διὰ μολύβδου, οὕτε θριάμβους διὰ δαφνῶν προωρισμένων νὰ ἔη-

* Πρβλ. καὶ τὸ δινειρόν τοῦ Ἀποκόπου, στιχούργημα ἐκ 558 στίχων τοῦ Κρητὸς Μπεργαδῆ τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰώνος πολλάκις τυπωθὲν ἐν Βενετίᾳ. 'Εξεδόθη ὑπὸ τοῦ Legrand δις (Coll. de Monuments ἀριθ. 9, 1870, καὶ Biblioth. grecque vulg. II 1881).

ραφθῶσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔμπεδα τρόπον τινὰ καὶ θαλερὰ εἰδη ἀνταμοιβῶν. Τίνα εἶναι τέλος πάντων αὐτά σου τὰ εἴδη; εἰπεν ὁ Λαίλιος. Τότε ὁ Σκιτίων : « 'Υπομείνατέ (ἀκούσατέ) με, εἶπεν, ἐπειδὴ τρίτην ἡμέραν ἥδη σχολάζομεν (ἀναπαυόμεθα λόγῳ τῆς ἑορτῆς) ».

Διὰ τοιούτων λόγων ἀρχίζει ἐδῶ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἐνυπνίου (καὶ οὐχὶ ὡς παρὰ Πλάτωνι γίνεται διὰ μύθου ὑπό τινων Ἐπικουρείων χλευαζομένου) δεικνύων ὅτι αἱ σταθερώτεραι καὶ διαρκέστεραι ἀνταμοιβαὶ ἐπιφυλάσσονται ἐν τῷ οὐρανῷ, ὡς ἀντελήφθη ὁ Ἰδιος, εἰς τοὺς ἐναρέτους πολιτικοὺς ἡγγήτορας, οἵτινες παρέσχον ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸ κοινὸν ἀγαθόν.

Παρὰ τὴν ἐν μέρει ἀπώλειαν τῶν προηγουμένων βιβλίων, τὸ Somnium Scipionis διετηρήθη ἀνέκαθεν ἀλώβητον, καὶ ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῶν παλαιῶν περιεσώθη. Ἡ σχολήθησαν περὶ τοῦτο ἄλλοι τε καὶ ἴδιᾳ ὁ λόγιος συγγραφεὺς Macrobius, ἀνθύπατος τῆς Ἀφρικῆς 410 μ.Χ., ὅστις ὑπεμνημάτισε τοῦτο (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος μ.Χ.) εἰς δύο σφρζόμενα βιβλία, ἔγκατασπείρας διαφόρους μαθηματικὰς καὶ ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις καθὼς καὶ νεοπλατωνικὰς θεωρίας.

Post autem apparatu regio acceptā sermonem in multam p[ro]p[ter]a 151.18 tem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur omniaque eius non facta scilicet, sed etiam dicta meminisset. Deinde, ut cubitum discessimus, mox et de via fessum, et qui ad multam noctem vigilasse, actior quam solebat somnis complexus est. Hic mihi (credo quidem ex hec, quod eramus locuti) fit enim fere, ut cogitationes sermonesque nostri parant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet saepissime vigilans solebat cogitare et loqui) Africamus se ostendit ea forma, quae mihi ex imagine eius quam ex ipso erat actione quaevis ubi agnovi, eisdem coherrat, sed ille: Ades, inquit, animo et omni timorem, Scipio, et, quae dicam, trade memoriae.

Videane illam urhem, quae parere populo Romano coacta per me renovat pristina bella nec potest quiescere? (ostendebat autem Karthaginem de excelsis et pleno stellarum illustris et clara quoddam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis patre milite

Kar. Μν. ομηρίουν ἔδονεν τοῦ C. F. Müller, Lips. (Teubner).

«καθημερινό τρίτο θέρετον τον έναν καπάρητο αβραστημένο ναζίται μέλλει απολύτηρη
πατήση διπλής πολιτείας»¹, ο νεότερος πόλης στην Ελλάδα γεννήθηκε φέτος μετέπειτα
γιατί η κυριαρχία κυττάρων (από την περίοδο της Σπετσούσκη) έπεισε την Ε. «γεώπληκτην»
πόλην (την οποία θέτει ωραία ερμηνευτικά την ταπετσαρία της) να προτείνει την
πατησίαν της σαν επιτυχές κίνηση για να γίνεται καργάδα για την απόσταση της πόλης
από την παλαιότερη πόλη της Αθήνας που ήταν πατησία της ιστορίας της Ελλάδας.² Η πατησία
ιστορικά ήταν το πρώτο σημείο που στέφθηκε από την ανθρώπινη αποίκια της πόλης
σε πόλη της Ελλάδας από την περίοδο της προϊστορίας της Ελλάδας που ήταν η πόλη της
αρχαίας Αθήνας.³ Το ίδιο πρόστιμο ήταν επίσημη πατησία για την αποίκια της πόλης της
Αθήνας που ήταν το πρώτο σημείο που στέφθηκε από την ανθρώπινη αποίκια της πόλης
σε πόλη της Ελλάδας από την περίοδο της προϊστορίας της Ελλάδας που ήταν η πόλη της
αρχαίας Αθήνας.

¹ Οι περισσότερες πατησίες στην Ελλάδα έχουν γίνει στην πόλη της Αθήνας στην περίοδο της Κρητικής Ιστορίας, αλλά πολλές πατησίες στην πόλη της Αθήνας έχουν γίνει στην περίοδο της Μεσογειακής Ιστορίας, στην περίοδο της Βυζαντινής Ιστορίας, στην περίοδο της Αναγέννησης, στην περίοδο της Σύγχρονης Ιστορίας και στην περίοδο της Εποχής της Ελληνικής Δημοκρατίας.

ΚΕΙΜΕΝΟΝ *

Cum in Africam venissem M'. Manilio consuli ad quartam I § 1 (9) legionem tribunus, ut scitis, militum, nihil mihi fuit potius, quam ut Masinissam convenirem regem, familiae nostrae iustis de causis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex conlacrimavit aliquantoque post suspexit ad caelum et : Grates, inquit, tibi ago, summe Sol, vobisque, reliqui Caelites, quod, ante quam ex hac vita migro, conspicio in meo regno et his tectis P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine ipso recreor ; itaque numquam ex animo meo descedit illius optimi atque invictissimi viri memoria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra re publica percontatus est, multisque verbis ultro citroque habitis ille nobis consumptus est dies.

Post autem apparatu regio accepti sermonem in multam noctem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur omniaque eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset. Deinde, ut cubitum discessimus, me et de via fessum, et qui ad multam noctem vigilassem, artior quam solebat somnus complexus est. Hic mihi (credo euidem ex hoc, quod eramus locuti ; fit enim fere, ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet saepissime vigilans solebat cogitare et loqui) Africanus se ostendit ea forma, quae mihi ex imagine eius quam ex ipso erat notior ; quem ubi agnovi, euidem cohorrei, sed ille : Ades, inquit, animo et omitte timorem, Scipio, et, quae dicam, trade memoriae.

Videsne illam urbem, quae parere populo Romano coacta II § 3 (11) per me renovat pristina bella nec potest quiescere ? (ostendebat autem Karthaginem de excelso et pleno stellarum illustri et claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis paene miles.

* Κατὰ τὴν στερεότυπον ἔκδοσιν τοῦ C. F. Müller, Lips. (Teubner).

Hanc hoc biennio consul evertes, eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc a nobis hereditarium. Cum autem Karthaginem deleveris, triumphum egeris censorque fueris et obieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam, diligere iterum consul absens bellumque maximum conficies, Numan-tiam excides. Sed cum eris curru in Capitolium invectus, offendes rem publicam consiliis perturbatam nepotis mei.

II § 4 (12) Hic tu, Africane, ostendas oportebit patriae lumen animi, ingenii consiliique tui. Sed eius temporis ancipitem video quasi fatorum viam. Nam cum aetas tua septenos octiens solis anfractus reditusque converterit, duoque ii numeri, quorum uterque plenus alter altera de causa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen se tota convertet civitas, te senatus, te omnes boni, te socii, te Latini intuebuntur, tu eris unus, in quo nitatur civitatis salus, ac ne multa, dictator rem publicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Laelius ingemuissentque vehementius ceteri, leniter arridens Scipio: St! quae, inquit, ne me e somno excitetis, et parumper audite cetera.

III § 5 (13) Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rem publicam, sic habeto: omnibus, qui patriam conservaverint, adiuverint, auxerint, certum esse in caelo definitum locum, ubi beati aevo sempiterno fruantur; nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae civitates appellantur; harum rectores et conservatores hinc profecti huc revertuntur.

III § 6 (14) Hic ego, etsi eram perterritus non tam mortis metu quam insidiarum a meis, quaesivi tamen, viveretne ipse et Paulus pater et alii, quos nos extinctos arbitraremur. Immo vero, inquit, hi vivunt, qui e corporum vinculis tamquam e carcere evolaverunt, vestra vero, quae dicitur, vita mors est. Quin tu aspicis ad te venientem Paulum patrem? Quem ut vidi, equidem vim lacri-

marum profudi, ille autem me complexus atque osculans flere prohibebat.

Atque ego ut primum fletu represso loqui posse coepi, Quaesito, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam haec est vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi enim deus is, cuius hoc templum est omne, quod conspicis, istis te corporis custodiis liberaverit, huc aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quae terra dicitur, iisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera et stellas vocatis, quae globosae et rotundae, divinis animatae mentibus, circulos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. Quare et tibi, Publi, et piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis nec iniussu eius, a quo ille est vobis datus, ex hominum vita magnandum est, ne munus humanum adsignatum a deo defugisse videamini.

Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, iustitiam cole et pietatem, quae cum magna in parentibus et propinquis, tum in patria maxima est; ea vita via est in caelum et in hunc coetum eorum, qui iam vixerunt et corpore laxati illum incolunt locum, quem vides, (erat autem is splendidissimo candore inter flammas circus elucens) quem vos, ut a Graisis acceptis, orbem lacteum nuncupatis; ex quo omnia mihi contemplanti praeclera cetera et mirabilia videbantur. Erant autem eae stellae, quas numquam ex hoc loco vidimus, et eae magnitudines omnium, quas esse numquam suspicati sumus, ex quibus erat ea minima, quae ultima a caelo, citima a terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terrae magnitudinem facile vincebant. Iam ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo quasi punctum eius attingimus, paeniteret.

Quam cum magis intuerer, Quaesito, inquit Africanus, quoque humi defixa tua mens erit? Nonne aspicis, quae in templo

veneris ? Novem tibi orbibus vel potius globis conexa sunt omnia, quorum unus est caelestis, extumus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens et continens ceteros ; in quo sunt infixi illi, qui volvuntur, stellarum cursus sempiterni ; cui subjecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque caelum ; ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosperus et salutaris ille fulgor, qui dicitur Iovis ; tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis ; deinde subter medium fere regionem sol obtinet, dux et princeps et moderator luminum reliquorum, mens mundi et temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret et compleat. Hunc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurii cursus, in infimoque orbe luna radiis solis accensa convertitur. Infra autem iam nihil est nisi mortale et caducum praeter animos munere deorum hominum generi datos, supra lunam sunt aeterna omnia. Nam ea, quae est media et nona, tellus, neque movetur et infima est, et in eam feruntur omnia nutu suo pondera.

V § 10 (18) Quae cum intuerer stupens, ut me recepi, Quid ? hic, inquam, quis est, qui conplet aures meas tantus et tam dulcis sonus ? Hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus inparibus, sed tamen pro rata parte [ratione] distinctis impulsu et motu ipsorum orbium efficitur et acuta cum gravibus temperans varios aequaliter concentus efficit ; nec enim silentio tanti motus incitari possunt, et natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille caeli stellifer cursus, cuius conversio est concitator, acuto et excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus ; nam terra nona inmobilis manens una sede semper haeret complexa medium mundi locum. Illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos, qui numerus rerum omnium fere nodus est ; quod docti homines nervis imitati atque cantibus aperuerunt sibi redditum in hunc locum, sicut alii, qui praestantibus ingeniiis in vita humana divina studia coluerunt.

Hoc sonitu oppletae aures hominum obsurduerunt ; nec est V § 11 (19)
 ullus hebetior sensus in vobis, sicut, ubi Nilus ad illa, quae Cata-
 dupa nominantur, praecipitat ex altissimis montibus, ea gens,
 quae illum locum adcolit, propter magnitudinem sonitus sensu
 audiendi caret. Hic vero tantus est totius mundi incitatissima
 conversione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint,
 sicut intueri solem adversum nequitis, eiusque radiis acies vestra
 sensusque vincitur. Haec ego admirans referebam tamen oculos
 ad terram identidem.

Tum Africanus : Sentio, inquit, te sedem etiam nunc homi- VI § 12 (20)
 num ac domum contemplari ; quae si tibi parva, ut est, ita vide-
 tur, haec caelestia semper spectato, illa humana contemnito. Tu
 enim quam celebritatem sermonis hominum aut quam expeten-
 dam consequi gloriam potes ? Vides habitari in terra raris et angustis
 in locis et in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vasta soli-
 tudines interiectas, eosque, qui incolunt terram, non modo inter-
 ruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit,
 sed partim obliquos, partim transversos, partim etiam adversos
 stare vobis ; a quibus expectare gloriam certe nullam potestis.

Cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam et VI § 13 (21)
 circumdatam cingulis, e quibus duos maxime inter se diversos et
 caeli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos obriguisse pruina
 vides, medium autem illum et maximum solis ardore torri. Duo
 sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistunt, ad-
 versa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus ; hic autem
 alter subiectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui vos
 parte contingat. Omnis enim terra, quae colitur a vobis, angus-
 tata verticibus, lateribus latior, parva quaedam insula est cir-
 cumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Oce-
 num appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit par-
 vus, vides.

Ex his ipsis cultis notisque terris num aut tuum aut cuius- VI § 14 (22)
 quam nostrum nomen vel Caucasum hunc, quem cernis, trans-
 cendere potuit vel illum Gangen tranatare ? Quis in reliquis ori-

entis aut obeuntis solis ultimis aut aquilonis austrive partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis cernis profecto quantis in angustiis vestra se gloria dilatari velit. Ipsi autem, qui de nobis loquentur, quam loquentur diu?

VII §15(23) Quin etiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes unius cuiusque nostrum a patribus acceptas posteris prodere, tamen propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo [non] aeternam, sed ne diuturnam quidem gloriam adsequi possumus. Quid autem interest ab iis, qui postea nascentur, sermonem fore de te,

VII §16(24) cum ab iis nullus fuerit, qui ante nati sunt? qui nec pauciores et certe meliores fuerunt viri, praesertim cum apud eos ipsos, a quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantum modo solis, id est unius astri, redditu metiuntur; cum autem ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint eandemque totius caeli descriptionem longis intervallis rettulerint, tum ille vere vertens annus appellari potest; in quo vix dicere audeo quam multa hominum saecula teneantur. Namque ut olim deficere sol hominibus extinguique visus est, cum Romuli animus haec ipsa in templa penetravit, quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad principium stellisque revocatis expletum annum habeto; cuius quidem anni nondum vicesimam partem scito esse conversam.

VII §17(25) Quocirca si redditum in hunc locum desperaveris, in quo omnia sunt magnis et praestantibus viris, quanti tandem est ista hominum gloria, quae pertinere vix ad unius anni partem exiguum potest? Igitur alte spectare si voles atque hanc sedem et aeternam domum contueri, neque te sermonibus vulgi dedideris nec in praemiis humanis spem posueris rerum tuarum; suis te oportet inlecebris ipsa virtus trahat ad verum decus, quid de te alii loquantur, ipsi videant, sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille et angustiis cingitur iis regionum, quas vides, nec umquam

de ullo perennis fuit et obruitur hominum interitu et oblivione posteritatis extinguitur.

Quae cum dixisset, Ego vero, inquam, Africane, siquidem VIII§18(26) bene meritis de patria quasi limes ad caeli aditum patet, quamquam a pueritia vestigiis ingressus patris et tuis decori vestro non defui, nunc tamen tanto praemio exposito enitar multo vigilantis. Et ille : Tu vero enitere et sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc ; nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura, quae digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit et moderatur et movet id corpus, cui praepositus est, quam hunc mundum ille princeps deus ; et ut mundum ex quadam parte mortalem ipse deus aeternus, sic fragile corpus animus sempiternus movet.

Nam quod semper movetur, aeternum est ; quod autem motum adfert alicui, quodque ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur, quod sese movet, quia numquam deseritur a se, numquam ne moveri quidem desinit ; quin etiam ceteris, quae moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Principii autem nulla est origo ; nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest ; nec enim esset id principio, quod gigneretur aliunde ; quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam. Nam principio extinctum nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit, siquidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principio ex eo sit, quod ipsum a se movetur ; id autem nec nasci potest nec mori ; vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est nec vim ullam nanciscatur, qua a primo impulsu moveatur.

Cum pateat igitur aeternum id esse, quod a se ipso moveatur, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget ? Inanimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo ; quod autem

est animal, id motu cietur interiore et suo ; nam haec est propria natura animi atque vis ; quae si est una ex omnibus, quae sese moveat, neque nata certe est et aeterna est.

IX § 21 (29)

Hanc tu exerce optimis in rebus ! sunt autem optimae curae de salute patriae, quibus agitatus et exercitatus animus velocius in hanc sedem et domum suam pervolabit ; idque ociosus faciet, si iam tum, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras et ea, quae extra erunt, contemplans quam maxime se a corpore abstrahet. Namque eorum animi, qui se corporis voluptatibus dediderunt earumque se quasi ministros praebuerunt impulsuque libidinum voluptatibus oboedientium deorum et hominum iura violaverunt, corporibus elapsi circum terram ipsam voluntantur nec hunc in locum nisi multis exagitati saeculis revertuntur. Ille discessit ; ego somno solitus sum.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

I.

Περὶ ληψίς: Ὁ Π. Κορνήλιος Σκιπίων Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος διηγεῖται πρὸς τοὺς φίλους τὴν συνάντησιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Μασσανάσσην ἐν τῇ Ἀφρικῇ καὶ τὰ κατ' αὐτὴν λεχθέντα περὶ τοῦ Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου, πάππου αὐτοῦ. Μετὰ τὸ πέρας τῆς συνδιαλέξεως κατακλιθεὶς βλέπει κατ' ὄναρ τὸν πάππον.

§ 1. (9). *Cum . . . venisset ἀφοῦ ἥλθον, ἔλθων (τῷ 149 π.Χ.) ἐν ἀρχῇ τοῦ γ' Καρχηδονικοῦ πολέμου, ὅτε ἐποιιορκεῖτο ἡ Καρχηδῶν. Ὁ Π. Κορνήλιος Σκιπίων Αἰμιλιανὸς (ἰδ. Προλ.) ἀρχίζει τὴν διήγησίν του. *Africam.* Διὰ τῆς λέξεως *Africa* ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ἐδήλουν οἱ Ὄρωμαῖοι τὴν Λιβύην τῶν ἀρχαίων ‘Ἐλλήνων, ἢτοι τὴν παλαιὰν περιοχὴν τῆς Καρχηδόνος, ἐν στενωτέρᾳ δὲ ἐννοίᾳ, ὡς ἐνταῦθα, τὴν ἐκτὸς ταύτης χώραν, ἢτις ἦτορ ποτε ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Καρχηδονίους, ὡς καὶ τῶν γειτονικῶν φυλῶν καὶ ἰδιαιτέρως τὴν ὀνομαζομένην *Africa Propria* (v. Τυνησία - Τύνης κ. Τύνις). *M'. Manilio* (ἰδ. Προλεγόμενα σ. 104). *consuli* σύναφον τῷ *tribunus* . . . *militum* (= *tribunus militaris*) στρατιωτικὸς χιλίαρχος παρὰ τῷ ὑπάτῳ, χιλ. ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπάτου. *ad quartam legionem tr. m.* χιλίαρχος τῆς τετάρτης λεγεωνός. Τίθεται τὸ *ad* (= *apud*) μετὰ αἰτιατικῆς ἐν στρατιωτικᾶς ἐκφράσεσιν, εἰ καὶ δηλοῦται στάσις (ἐκτὸς ἀν ὑπονοήσωμεν τὸ *ducendam*). Τῆς λεγεωνός ἀνώτατος μὲν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ ὑπατος (*consul*) ἢ ὁ ὑπατικὸς χιλίαρχος (*tribunus consularis*), ἀλλὰ διοικηταὶ (ἀξιωματικοὶ κατώτεροι) αὐτῆς ἦσαν κυρίως οἱ χιλίαρχοι, ἐξ τὸν ἀριθμὸν εἰς ἑκάστην λεγεωνα, ἦν διώκουν ἀνὰ δύο ἐκ περιτροπῆς ἐπὶ δύο μῆνας. *nihil mihi fuit potius quam ut . . . convenirem = nihil habui antiquius* (ἢ *prius*) *quam ut . . . convenirem = οὐδὲν ἀμεινον* (καλύτερον, ἵερώτερον) ἔσχον ἢ νὰ συναντήσω (τίποτ' ἀλλο δὲν ἐπεθύμησα περισσότερον παρὰ νά . . ., ἢ σκέψις μου ἦτο νὰ ὑπάγω πρὸς*

συνάντησιν). Τὸ potius (= antiquius) εἶναι οὐδέτερον συγκριτικὸν τοῦ θετικοῦ τοῦ potis, e. *Masinissam* ἴδ. Προλεγόμ. σ. 105 *familiae* δοτ. *iustis de causis* ἡ πρόθεσις de ἔχει αἰτιολογικὴν σημασίαν = ἐκ βασίμων (σπουδαίων, ἰσχυρῶν) λόγων. ut ὡς. *senex* 90 περίπου ἑτῶν. *senex*, senis γέρων. *conlacrimavit* ἡ πρόθ. cum (con-) δηλοῖ ἐπίτασιν. *susperxit ad caelum* καὶ in caelum καὶ (μετὰ τροπικῆς σημασίας) ἀπλῶς caelum. *suspicio*, -*pexi*, -*spectum*, 3. ἀναβλέπω. *grates* . . . *tibi ago* . . . *vobisque* . . . *quod* . . . *conspicio* χάριτας ἄγω σοι . . . καὶ ὑμῖν . . . δτι (διότι) . . . (εὔχαριστῶ σε . . . καὶ ὑμᾶς . . . διότι . . .) *conspicio* -*pexi*, *spectum*, 3. τὸ *grates* (ἀντὶ *gratias*) καὶ *Caelites* (ἀντὶ τοῦ *caelestes* = dii ἢ di) ἐτέθησαν ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Ὡς δὴ φράσις εἶναι καθόλου ποιητικὴ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰλημμένη ἀπὸ τινος ποιητοῦ. *summe Sol* . . . *Caelites*. Τὸ *summe* (ἐνταῦθα ὑπὸ ἔννοιαν οὐχὶ τοπικήν, ἀλλὰ ἡθικήν) = μέγιστε, ὕπατε· τὸ δὲ *caelites* (οὐσιαστ.) = οἱ οὐρανίωνες, οἱ θεοί (ὁ "Ηλίος ὡς καὶ ἡ Σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα, ἄτινα ἐν ταῖς ἀρχεγόνοις θρησκείαις ἔθεωροις τοῦτο ὡς θεότητες). *caelēs caelitis* (κατὰ τὸ *dives*, *divitis* πλούσιος). *antequam* . . . *migrō* ἐτέθη ὁριστικὴ μετὰ τὸ *antequam*, διότι ἡ πρᾶξις χρονικῶς παρίσταται ὡς μέλλουσα νὰ γίνη συντόμως. 'Ο Μασσανάσσης εἶναι πολὺ γέρων καὶ θέλει νὰ δώσῃ νὰ ἔννοήσουν δτι ἐντὸς δλίγου θὰ μεταβῇ (*migrare*) εἰς ἄλλον τύπον ὑπάρξεως (ἴδ. Προλεγ.). *in meo regno et his tectis* ἡ προθ. *in* δὲν ἐπαναλαμβάνεται, διότι ἡ δὴ φράσις ἔχει μόνον μίαν ἔννοιαν = ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ βασιλείου μου (οὗ πρωτεύουσα ἦτο ἡ Κίρτα, νῦν Κωσταντίνη). Ὡς λ. *regnum* ἐνταῦθα (κατὰ μετωνυμίαν) = ἡ εἰς τὸν βασιλέα ὑποτεταγμένη χώρα μετὰ τῶν κατοίκων αὐτῆς. *itaque* (ἀντὶ ita ἢ adeo) = τόσον . . . *illius* . . . *viri* Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου (Maior). Τὸ *illius* ἐτέθη καὶ διὰ τὸ χρονικῶς ἀπομεμακρυσμένον, ἀλλὰ καὶ διότι δηλοῦ ἔξαρσιν. *ex animo* = ἐκ τῆς μνήμης μου. *memoria* = ἀνάμνησις. *ego illum* ἔνν. (κατὰ σύλληψιν τοῦ δήμ.) *percontatus sum. de suo regno* κχνονικῶς θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῇ eius, ἀντὶ τοῦ suo. *de re publica* περὶ τῆς πολιτείας (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *de... regno*). *ultro citroque* = *ultra et citro* ἔνθα καὶ ἔνθα, ἐκατέρωθεν, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἀμοιβαίως (= *invicem*). *multis verbis* . . . *habitis* πολλῶν λόγων γενομένων (ἀφαιρ. ἀπόλυτος), μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν πολλῶν ἐρωτήσεων (ἐκατέρωθεν). *nobilis* δοτ. τοῦ ποιητ. αἰτίου εἰς τὸ *consumptus* est, ἀλλὰ καὶ ὡς δοτ.

περιποιητική (= ἡμῖν αὐτοῖς). *consumo*, *-sumpsi*, *-sumptum*, 3.

§ 2 (10). *Post autem* ὅστερον δέ. *accepti* δεκτοὶ γενόμενοι (φιλοξενηθέντες). *apparatu regio* (ἀφαιρ. ὁργαν.) μετὰ βασιλικῆς μεγαλοπρεπίας καὶ πλουσίου γεύματος. *sermonen produxitimus* «τὸν λόγον ἐμηκύναμεν» (παρετείναμεν τὴν συνδιάλεξιν, τὴν διμιλίαν, ὀμιλήσαμεν ἐν ἔκτάσει). *in multam noctem* = *ad multam noctem* = μέχρι βαθείας (προκεχωρημένης) νυκτός. *cum... nihil nisi... loqueretur...* *meminisset*: *cum... nihil* (ἐνν. aliud) *nisi* = ἐνῷ, καὶ μολονότι... (= *cum*) περὶ οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ὀμίλει εἰ μὴ περὶ τοῦ Ἀφρικ. καὶ ἐνεθυμεῖτο (ἀνέφερεν)... τὸ *meminisset* ὑπερσ. ἀντὶ τοῦ ἐλλείποντος παρατατικοῦ. *eius facta... dicta* οὐσ. = τὰς πράξεις αὐτοῦ... τοὺς λόγους. Χιαστῶς τὸ μὲν *facta* (ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Ἀφρικῇ τῷ 204 π.Χ.) ἀναφέρεται εἰς τὸ *invictissimi*, τὸ δὲ *dicta* εἰς τὸ *optimi* (§ 1). *cubitum* (*cubitum*) ὕπτιον α' πρὸς δήλωσιν τοῦ σκοποῦ μετὰ ὅῆμα κινήσεως = ἵνα κατακλιθῶμεν (κοιμηθῶμεν, πλαγιάσωμεν). *cūbo*, -*būi*, -*bītum*, 1. *ut... discessimus* ώς... ἀπεχωρήσαμεν, ἀπεσύρθημεν (ἔκαστος εἰς τὸ δωμάτιόν του). *dis- cedo*, -*cessi*, -*cessum*, 3. *me... somnus complexus* est προσωποποία = ὑπνος μ' ἔσχε (κατελήφθην ὑπὸ τοῦ ὑπνου, παρεδόθην γλυκὰ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως). *complector*, -plexus sum, 3. *de via* ἡ πρόθεσις *de* (= propter) δηλοῦ αἰτίαν (ώς ἀνωτ. § 1 iustis de causis) εἰς τὸ *fessum* (παθ. μτχ. τοῦ fatiscor). *et qui... vigila sem* καὶ ἐπειδὴ ἔγω (et ego qui = cum ego) εἶχον ἀγρυπνήσει. *artior* (= arctior) *quam solebat* βαθύτερος τοῦ συνήθους (quam solebat = solito ἡ εἰώθει), βαθύτερος ἀσυνήθως ὑπνος. *soleo*, solitus sum, 2. ἡμιαποθ. *hic mihi... Africanus se ostendit* τότε (= hic) μοὶ ἐνεφάνισεν ἔαυτὸν (ἔφανερώθη, παρουσιάσθη) ὁ Ἀφρ. *ostendo*, -*tendi*, -tentum, 3. *equidem* = γε, τῇ ἀληθείᾳ. *fere* ἐνταῦθα = γενικῶς, κοινῶς, συνήθως, ώς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (plerumque, vulgo). *fit... ut... pariant* συμβαίνει (ώστε) νὰ... γεννῶσιν (νὰ παράγωσι, νὰ προξενῶσι): *pario*, *peperi*, *partum*, 3. *cogitationes* οἱ διαλογισμοί, αἱ σκέψεις. *sermones* οἱ λόγοι (αἱ διμιλίαι). *scribit Ennius* (γράφει) ἀναφέρει ὁ Ennius. Ἐνταῦθα ὑπανίσσεται ὁ Κικέρων τοὺς ἔξης στίχους τοῦ Ἐννίου, οὓς ἐμιμήθη καὶ ὁ Βεργίλιος (Αἰν. 2,270):

in somnis mihi visus Homerus adesse poëta

hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo.'

'Ο Ἔννιος, γεννηθεὶς τῷ 239 π.Χ. ἐν τῇ Πωδιῶν πόλει (Rudiae νῦν Rugge) τῆς Καλαβρίας, ἥτο δὲ ἐθνικὸς τῶν Πωμαίων ποιητής. *de quo* δηλ. *Homēro.* *videlicet* δηλονότι (εἰρωνικῶς), *vigilans* ἀγρυπνῶν (μὴ κοιμώμενος, ἐν ἐγρηγόρσει). *cogitare* νὰ διαλογίζεται (νὰ ἀναμιμνήσκεται = *reminisci*, *in mente habere*). *ea forma*, ἀφαιρ. *ex imagine eius* ἐκ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ. Αἱ εἰκόνες οὖσαι ἐκ κηρου ἐν σχήματι προσωπείου ἐτοποθετοῦντο ἐν τῷ καλουμένῳ atrium ἐντὸς ξυλίνων ναϊδίων (*armaria*). Κάτωθεν τῶν εἰκόνων ὑπῆρχεν ἐπιγραφὴ ἡ ὑπογραφὴ (*titulus*) ἀναγράφουσα τὸ δνομα τῶν δικαιουμένων πρὸς τοῦτο ἀρχόντων (*ius imaginum*). *ex imagine eius quam ex ipso erat notior.* 'Ο νεώτερος Ἀφρικανὸς ἥτο πολὺ μικρὸς ἀκόμη, ὅτε ἀπέθανεν (183 π.Χ.) δὲ νικητὴς τοῦ Ἀννίβα. *quem* = hunc autem τοῦτον δέ. *agnovi* ἀνεγνώρισα. *agnosco*, *agnōvi*, *agnītum*, 3. *cohorrui* φ. *cohorresco*, -*horrui*, -*ēre* φρικιῶ (ἀνατριχιάζω), φοβοῦμαι, *sed ille . . . inquit ἀλλ' ἔκεῖνος* (ἀντιτίθεται πρὸς τὸ *equidem*) . . . εἶπε. *ades . . .* (*προσταχτ.* τοῦ *adsum*) *animo et omittē* (= *depōne*) *timorem* θάρρει καὶ ἀπόβαλε τὸν φόβον σου, μὴ φοβοῦ. 'Εκάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἔτερον. Τὸ *animo* (ἡ *animis*) εἰναι πτώσεως δοτικῆς. *trade = manda* ἡ *committe*.— *memoriae* (δοτ.) = εἰς τὴν μνήμην (ἀνάμνησιν) τῶν μεταγενεστέρων. *quae dicam* ὅσα . . . , τοὺς λόγους μου.

II

Περὶ ληψις: Τὸ φάσμα τοῦ πάππου προφητεύει εἰς τὸν ἔγονον περὶ τῆς μελλούσης δόξης καὶ τοῦ τραγικοῦ τέλους αὐτοῦ.

§ 3 (11). *illam urbem* = Karthaginem. *parere coacta . . . per* τε ἀναγκασθεῖσαν ἐξ αἰτίας μου νὰ ὑπακούῃ (νὰ εἰναι πειθήνιος). Μεταξὺ τῶν ὄρων, μετὰ τὴν ἐν Ζάμα ἥτταν τῶν Καρχηδονίων τῷ 202 π.Χ., ἥτο ἡ καταβολὴ ἐπὶ 50 ἔτη εἰσφορῶν ἐνιαυσίων (ἐν συνόλῳ 10.000 ταλάντων) καὶ ἡ ὑποχρέωσις νὰ μὴ κηρύττωσιν οὗτοι τὸν πόλεμον ἐντὸς τῆς Ἀφρικῆς ἡ ἐκτὸς αὐτῆς ἀνευ ἀδείας τῆς Πωμ. Συγκλήτου. *cōgo*, *cōēgi*, *coactum*, *ēre* (*cum + ago* συνάγω), ἀναγκάζω. *pareo*, -*rūi*, 2. *populo Romano* δοτ. *renovat*: κατ' ἀλήθειαν αἰτία τοῦ γ' Καρχηδον. πολέμου ὑπῆρξεν ἡ Σύγκλητος, ἐπιθυμοῦσα τὴν

τελείαν καταστροφήν τῶν Καρχηδονίων, καὶ δὲ Μασσανάσσης, ἀκαταπαύστως ἐνοχλῶν διὰ διαρπαγῶν αὐτούς. Οὐχὶ ἡττον δύμας καὶ οἱ Καρχηδόνιοι τῷ 187 π.Χ. ἐξήτησαν, χάριν ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς φορολογικῆς ὑποτελείας των, νὰ καταβάλωσιν ἐφ' ἀπαξ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ὑποχρεώσεών των. *pristica* (*pristica*) *bella* δηλ. τοῦ α' (264 - 241 π.Χ.) καὶ β' Καρχηδόν. πολέμου (218 - 201 π.Χ.). *quiescere* νὰ ἡσυχάσῃ (νὰ μείνῃ ἐν εἰρήνῃ). *quiesco*, *quievi*, 3. *ostendebat autem* ἐδείκνυε δὲ (τὸ autem = καὶ), καὶ ἐδείκνυε. Τὸ autem ἐδῶ δὲν εἶναι σύνδ. ἀντιθετικός ἀλλὰ εἰσάγει μίαν παρένθεσιν· μεταφράζεται καλέιον δι' ἀπλοῦ «καί». Κατὰ τὸν Macrobius ὁ Σκιπίων εὑρίσκεται ἐν τῷ γαλαξίᾳ (= *orbis lacteus* ή *locus plenus stellarum* ἀστερόεις), ἔνθα κατὰ τοὺς Πυθαγορείους ἦτο ἡ ἔδρα τῶν ψυχῶν τῶν ἥρωών. *ostendo*, -ndi, *ostentum* καὶ *ostentatum*, 3. δεικνύω *et . . . illustri et claro quodam loco* καὶ φωτεινοῦ (ἐφ' ὅσον ἦτο *plenus stellarum*) καὶ (κατ' ἀκολουθίαν) λαμπτροῦ τινος τόπου. *ad quam . . . oppugnandam . . . γερουνδ.* ἔλξις = πρὸς πολιορκίαν τῆς ὁποίας (πόλεως) . . . *paene miles* τὸ ἐπίρρ. *paene* (= σχεδὸν) κεῖται ἐδῶ ἀντὶ ἐπιθέτου = (ώς) ἀπλοῦς στρατιώτης. Τὸ *miles* συνεχδοχικῶς = *miles gregarius* (= ἀπλοῦς στρατιώτης). Ὁ βαθμὸς τοῦ *tribunus militum* δν εἶχεν ἦτο ὁ κατώτατος τῆς στρατιωτικῆς διαβαθμίσεως. *nunc hoc biennio* νῦν . . . κατὰ τὴν προσεχῆ διετίαν. Τὸ *hoc biennio* εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *nunc*. *consul* ὑπατος (ἄν). Ἡ πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Παρὰ τὴν *lex Villia annalis* (181 - 180 π.Χ.), ἡτις καθώριζε τὸν *cursus honorum*, ὁ νεώτερος Σκιπίων ἐξελέγη ὑπατος ἐνωρίτερον τοῦ ἐπιτρεπομένου, ἦτοι εἰς ἡλικίαν 37 ἔτῶν (147 π.Χ.). *cognomen* δηλ. ἡ ἐπωνυμία τοῦ Ἀφρικανοῦ. *tibi* (Σκιπίωνι τῷ Νεωτέρῳ). *per te partum* (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *adhuc* [= μέχρι τοῦδε] . . . *hereditarium* κληρονομική, κατὰ κληρονομίαν. *a nobis* = *a me παρ'* ἐμοῦ (τοῦ πάππου σου [Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου]). *cum . . . deleveris* (τετελ. μέλλ.). . . *deligere* ὅταν θὰ ἔχῃς καταστρέψει (ὅταν θὰ καταστρέψῃς) . . . θὰ ἐκλεγῆς (*deligere* = *deligeris*, β' ἐν. μέλλ. δριστ. τῆς παθ. φωνῆς). *cessor* τῷ 142 π.Χ. *triumphum* περὶ τὸ τέλος τοῦ 146 π.Χ. *legatus* ὁ Κικέρων ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι ἡ πρεσβεία αὕτη προηγήθη τῆς τιμητείας. *iterum* τὸ δεύτερον, πάλιν, ἐκ νέου (διὰ τὸν κατὰ τῆς Νομαντίας πόλεμον, παρὰ τὸν ἀπαγορευτικὸν νόμον τοῦ 151 π.Χ. : ne quis iterum consul fieret). *consul* κατηγορούμ. (τῷ 134 π.Χ.). *absens* (καίπερ)

ἀπὸν (μὴ παραστάς, δῆλος μὴ ἐπιζητήσας, μὴ ὑποβαλὼν ὑποψηφιότητα). Κατὰ τὸ Valerius Maximus ὁ Σκιπίων μεταβάσεις εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεως πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ συγγενοῦς του Φαβίου, ἐπιζητοῦντος τὴν ταμείαν, ἔξελέγη τὸ δεύτερον ὑπατος. *maximum* μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν (διαρκέσαντα ἀπὸ τοῦ 141 - 133 π.Χ.). *Numantium excides* τῷ 133 π.Χ. Ἡ πρότασις αὕτη, ἀσύνδετος καὶ κατὰ παράταξιν, εἶναι ἐπεξήγησις τῆς προτέρας = τ. ἔ. Θά . . . *excindo* (*exscindo*), -*scidi*, -*scissum*. 3. *cum eris currū* (ἀφαιρ. δργαν.) *in Capitolium inventus* ὅταν . . . θά ἔχης εἰσέλθει (θά εἰσέλθῃς) ἐφ' ἄρματος θριαμβευτικοῦ εἰς τὸ Καπ. *offendes rem publicam consiliis* (ἀφ. δργαν.) ταῖς βουλαῖς, τοῖς φιλοδόξοις σχεδίοις (τῇ μεταρρυθμίσει τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου), ἔξ ἀφορμῆς τῆς κληρονομίας πρὸς τὸν 'Ρωμ. δῆμον τοῦ ἀποθανότος (133 π.Χ.) βασιλέως τῆς Περγάμου 'Αττάλου Γ'. *offendo*, -*fendi*, -*fensum*, -*fero* προσκρούω, ἐντυγχάνω, εὑρίσκω. *nepotis mei* τοῦ ἐγγόνου μου (Τιβ. Γράχου, υἱοῦ τῆς θυγατρός του Κορνηλίας).

§ 4. (12). *hic* (ἐπίρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἔδω). *osten-das oportebit* (Ἡ ὑπὸ. *ostendas* τίθεται μὲ τὸ *oportet* χωρὶς τὸ *ut*) νὰ δεῖξῃς θά πρέπη. *patriae* δοτ. *lumen animi, ingenii consiliique tui* : ἡ μεταφορὰ αὕτη ἐν τῇ νέᾳ ἑλλην. ἀποδίδεται διὰ τοῦ ἐπιθέτου « ὅλος » = ὅλον σου τὸ θάρρος, ὅλον σου τὸ πνεῦμα, ὅλην σου τὴν σύνεσιν. *sed eius temporis . . . fatorum viam*. Ἡ γεν. *temporis* ἔξαρταται ἐκ τοῦ *fatorum*. 'Ο διαλεγόμενος ἐσιώπησε πρὸς στιγμὴν προσηλῶν τὸ βλέμμα του ἐπὶ τὰ μέλλοντα κατάπληκτος ἐκ τῆς ἀντιθέσεως, ἦν διαχρίνει ἐν τῇ εἰμαρμένῃ τοῦ ἐγγόνου. *ancipitem* ἀβεβαίαν, ἀμφίβολον (ἐπικίνδυνον). *anceps*, *ancipitis*. *quasi* = *ut ita dicam* (οὐτως εἰπεῖν ἢ τρόπον τινά). 'Ο Σκιπίων εὐρέθη νεκρὸς ἐν τῇ ακλίνῃ του (129 π.Χ.) ὑπὸ μυστηριώδεις συνθήκας, ἔχων παρὰ τὸ πλευρόν του σημειώματα τοῦ λόγου δύν, ὃς εἶχε δηλώσει, θά ἔξεφώνει ἐν τῇ Συγκλήτῳ, ἐκθέτων τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος. *cum converterit* (= *confecerit*) *duoque ii numeri confecerint* = ὅταν θά ἔχῃ διατρέξει (ὅταν θὰ διατρέξῃ) καὶ οἱ . . . θά ἔχωσι συμπληρώσει (ὅταν θὰ συμπληρώσωσι) *septenos octiens solis anfractus redditusque* ὀκτὼ ἐπὶ ἑπτὰ κύκλους ἢ ἐπαναδρομὰς τοῦ ἥλιου. Τὸ ἀριθμητ. ἐπίρρ. πολλαπλασιάζει τὸ διανεμητικὸν (= $7 \times 8 = 56$ ἔτη). *solis anfractus* (ἡ λέξις *anfractus* = σπειροειδῆς [ἐλικοειδῆς] κίνησις).

Είναι ή ἐπὶ τῆς ἔκλειπτικῆς κατὰ τὸ φαινόμενον κίνησις (τροχιὰ) τοῦ ἡλίου, ὡς ὅτου οὗτος φθάσῃ εἰς τὰ ἥλιοστάσια (ἄλλως λεγόμενα τροπὰς ἡ σημεῖα τῶν τροπῶν), ὅτε ἔχει τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀπόκλισιν ἦτοι 23° καὶ 27' ἀπὸ τοῦ οὐρανίου ἰσημερινοῦ. Τὰ ἥλιοστάσια είναι δύο, τὸ χειμερινὸν τῆς 21 Δεκ. (bruma) καὶ τὸ θερινὸν τῆς 21 Ἰουνίου (solsticium). 'Ο ἥλιος ἐπὶ τῆς ἔκλειπτικῆς ἀνέρχεται ἀπὸ τοῦ N. ἡμισφαῖρου (χειμ. ἥλιοστ.) εἰς τὸ βόρειον (θερ. ἥλιοστ.) διερχόμενος διὰ τοῦ ἰσημερινοῦ (ἔαρινὴ ἰσημερία aequinoctium vernum), ἀκολούθως κατέρχεται εἰς τὸ N. ἡμισφαῖρον διερχόμενος διὰ τοῦ ἰσημερινοῦ (φθινοπωρινὴ ἰσημερία aequinoctium autumnale). 'Η πρώτη φάσις τῆς ἀνόδου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ, ἡ δ' ἄλλη τῆς καθόδου εἰς τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον. 'Η ἀπὸ τοῦ θερινοῦ ἥλιοστασίου εἰς τὸ χειμερινὸν κίνησις φαίνεται παλίνδρομος τῆς ἑτέρας καὶ τοῦτο δηλοῦ ἡ λ. redditus καὶ converterit. "Οθεν ὅλη ἡ φράσις septenos octiens solis anfractus redditusque convertit (= convertendo conficit) = συμπληρώνει 56 περιστροφάς τοῦ ἥλιου (ἦτοι 56 ἔτη). 'Εκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται δῆλον ὅτι οὐχὶ ὁ ἥλιος φαίνεται εὑρισκόμενος (φθάνων) κατὰ τὸ θερ. ἥλιοστάσιον εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Καρκίνου ἢ κατὰ τὸ χειμ. εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Αἰγόκερω, ἀλλὰ τούναντίον ἡ γῆ. duoque ii numeri ἦτοι δ 7 καὶ δ 8. plenus τέλειος. 'Ενταῦθα ἔχομεν ἀναπόλησιν Πυθαγορείων διδασκαλιῶν, καθ' ᾧς οἱ ἀριθμοὶ 7 καὶ 8 ἐθεωροῦντο τέλειοι (πλήρεις). alter altera de causa ὁ μὲν ἔξ ἐνὸς λόγου, ὁ δὲ ἔξ ἄλλου, ἐκ διαφόρων λόγων, π.χ. ὁ μὲν 7 ὡς ἀποτελούμενος ἐκ περιττοῦ (ἄρρενος) καὶ ἀρτίου (θήλεος) 1 + 6 ἢ 2 + 5 ἢ 3 + 4, ὁ δὲ 8 διότι είναι δ πρῶτος κύβος, ὅστις ἔχει τρεῖς ἵσας καὶ κανονικὰς διαστάσεις (μῆκος, πλάτος, ὕψος $2 \times 2 \times 2$). Γενικῶς ἔκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι. habetur θεωρεῖται. circuitu naturali διὰ τῆς φυσικῆς περιόδου. summam ἐνν. anfractuum reddituumque solis (= annorum) tibi fatalem τὸ πεπρωμένον (τὸ ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης δρισθέν) σοι ποσὸν (ἑτῶν) ἦτοι τὰ 56 ἔτη τῆς ζωῆς σου. se... convertet θὰ στραφῇ (τῷ 130 π.Χ.). 'Ο Π. Σκιπίων εἶχε τότε ἐν 'Ρώμῃ μεῖζον κῦρος καὶ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῶν διαμαχομένων κομμάτων. omnes boni δλοι οἱ ἔχοντες τὰ αὐτὰ ὡς καὶ δ Σκιπίων πολιτειακὰ φρονήματα (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς φαύλους, τοὺς ἐπαναστάτας). te - te σχῆμα ἐπαναφορᾶς. socii... Latinī. Οὗτοι κατέχοντες μεγάλας γαίας καὶ αἰσθανόμενοι προσεγγίζουσαν τὴν κατα-

γίδα ἀπέβλεψαν πρὸς τὸν Π. Σκιτίωνα, ὅστις οὕτω περιέπεσεν εἰς τὴν μῆνιν τῶν μεταρρυθμιστῶν. *nitatur* (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. nitor, nixus ἡ natus sum, 3) δύναται γὰρ στηριχθῆναι. *ne multa ἐνν. dicam* (ὑποτακτ.) = ἵνα μὴ εἴπω πολλά, ἐνὶ λόγῳ. *dictator . . . oportet* ὡς δικτάτωρ πρέπει νά . . . (id. ἀνωτ. ostendas oportebit). Ἀπεδόθη εἰς τὴν Σύγκλητον ἡ πρόθεσις νὰ καταστήσῃ τὸν Σκιτίωνα δικτάτωρα πρὸς κατευνασμὸν τῶν παθῶν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῆς τεταραγμένης ἥδη πολιτείας. *si impias manus propinquorum effugeris* (τετ. μέλλ.): ὑπόνοιαι ἡγέρθησαν κατὰ τῆς τριανδρίας (tresviri agris dividundis), ἥτοι τοῦ Κάροβωνος, τοῦ Φλάκκου καὶ τοῦ Γ. Γράκχου, ἐπίσης κατὰ τῆς Κορνηλίας, μητρὸς τῶν Γράκχων καὶ κατὰ τῆς Σεμπρωνίας, ἀδελφῆς τῶν Γράκχων καὶ συζύγου τοῦ δολοφονθέντος. Ἀνακρίσεις δὲν ἔγιναν. Ἡ Σύγκλητος δὲν ἔδειξεν ἐνδιαφέρον. "Αξιον σημειώσεως εἰναι ὅτι ὁ ἀμείλικτος ἔχθρος του Καικίλιος Μέτελλος στέλλων τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς τὴν κηδείαν τοῦ Σκιτίωνος Αἰμιλιανοῦ εἶπε « *ite, filii, celebrate exsequias, numquam maioris civis funus videbitis* ». *hic* (ἐπίφρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἀφηγήσεως). *cum exclamasset ingemissetque* (φ. īngemisco, īgemui, 3) = « ἀνακεκραγότος καὶ οἰμωξάντων » : ὁ Λαίλιος (id. Προλεγ. σ. 105) εἰς τὸ ἀκουσμα τῶν λόγων τούτων ἔβαλε κραυγὴν, οἱ ἄλλοι (Φίλων, Μόδιμος, Τουβέρων, Ροῦφος Σκαιόλας, Φάννιος id. Προλεγ. σ. 104) ἔξεχύθησαν εἰς δάκρυα, ἐνῷ ὁ Σκιτίων, ἡπίως προσμειδῶν, παρακαλεῖ νὰ σιγήσωσι. *st!* (ἐπιφώνημα σιωπῆς, πρβλ. ἡμέτερον σούτ ! « σῦγ' ἔχετε », σιωπή !). *parumper* δὲν γίνεται (ἀκόμη). *cetera* τὰ λοιπά, τὸ ὑπόλοιπον, τὴν συνέχειαν (τῶν λόγων Σκιτίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου).

III

Περὶ ληψίς : 'Αποκαλύπτει πρὸς ἐνθάρρυνσιν αὐτοῦ τὰ μυστήρια τῆς ἄλλης ζωῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἥτις ἀναμένει τὸν καταστάντας ἀξίους τῆς Πατρίδος. Ἐμφανίζεται ἐπίσης καὶ ὁ φυσικὸς αὐτοῦ πατήρ Παῦλος Αἰμιλίος. Διατί ἀπαγορεύεται ἡ αὐτοκτονία. Θεία ἡ καταγωγὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Γαλαξίας διαμονὴ τῶν ἐναρέτων, δικαίων καὶ φίλων τῆς πατρίδος. Σμικρότης τῆς γῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀστέρας.

§ 5 (13). *quo* = ut eo. Τοῦ *quo* γίνεται χρῆσις πρὸ συγκρι-

τικοῦ. *alacrior* θαρραλεώτερος (δηλ. ἐνεργητικώτερος καὶ ψυχικῶς μᾶλλον διατεθειμένος). *ad . . . tutandam r.p. . . .* πρὸς διαφύλαξιν τῆς πολιτείας (γερουνδιακὴ ἔλξις). *sic habeto* (γνώριζε οὕτω, μάθε τοῦτο ὅτι . . .), νόμιζε τοῦτο ὡς βέβαιον, ὅτι . . . (τὸ habere ἐδῶ = putare, « ἥγεται, νομίζειν » καὶ δι' αὐτὸν ἐτέθη προστάκτικὴ μέλλοντος [πρβλ. scito, memento]). *certum . . . ἡ συντ.* : . . . certum locum (ὑποκ. esse in caelo definitum (κατηγορ.) omnibus (δοτ.) qui . . . ubi' . . . fruantur . . . διτι ὑπάρχει τόπος μόνιμος (ὠρισμένος) ἐν τῷ οὐρανῷ προωρισμένος δι' ἔκεινους οἵτινες (ἐπειδὴ οὗτοι qui . . . conservavērint . . . auxerint [ὑποτακτ. αἰτιολογικαὶ]). *ubi . . . fruantur* (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. fruor, fructus sum, 3), ἔνθα δύνανται νὰ ἀπολαύσωσι. *beati εὐδαίμονες, « μακάριοι »* (τ.ἔ. ἐν μέσῳ ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια παρέχει ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἀπηλλαγμένοι πάσης ἀσχολίας). *aevno sempiterno* (ἀφαιρ. εἰς τὸ fruantur) αἰώνιας ζωῆς (ἐνδελεχοῦς εὔτυχίας). *aevum = vita. nihil est principi deo . . . acceptius quam . . . οὐδὲν εἶναι . . . τῷ ὑπάτῳ θεῷ . . . ἀρεστότερον* (μᾶλλον εὐπρόσδεκτον) ἢ . . . *principi deo τῷ ἄρχοντι θεῷ* εἶναι δὲ ὑπατος θεὸς τοῦ Πλατωνικοῦ Τιμαίου δστις λέγει εἰς τοὺς ἄλλους δευτερεύοντας θεούς : « θεοὶ θεῶν διάν έγώ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων ». *quod quidem in terris fiat* (ἀναφ. περιοριστικὴ πρότασις) = (οὐδέν), δπερ τούλαχιστον γίνεται (ἐνεργεῖται) ἐν τῇ γῇ (ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ). 'Η λ. terra ἐν τῷ ἐνικῷ ἀριθμῷ σημαίνει τὴν γῆν, κυρίως καὶ συγκεκριμένως (π.χ. terrae motus), ἢ ἐκάστην χώραν (π.χ. in hac terra), ἢ τὴν ξηρὰν (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν θάλασσαν π.χ. terra ac mari, terrā marīque)· ἐν δὲ τῷ πληθ. ἀριθμῷ σημαίνει μίαν ἐκάστην τῶν χωρῶν τῆς γῆς καὶ αὐτὸν τὸν κόσμον, τὴν οἰκουμένην. *concilia coetusque hominum iure sociati* αἱ ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι συναθροίσεις τῶν ἀνθρώπων αἱ διὰ νόμων (iure) ἡνωμέναι (sociati). Δικαίως ἄρα λέγεται ubi societas ibi ius καὶ θεωρεῖται τὸ ius et aequitas ὡς τὰ vincula civitatis· (concilium = συνάθροισις κληθεῖσα πρὸς σκοπὸν δημόσιον· coetus = συνάθροισις προσώπων οἰκείᾳ βουλήσει πρός τινα σκοπόν). *quae καθ' ἔλξιν πρὸς τὰ civitates ἀντὶ qui* (= concilia coetusque hominum iure sociati). Πρβλ. § 7 : *quae terra dicitur καὶ quae sidera et stellas vocatis, § 13 : quem oceanum appellatis. civitates.* 'Ἐν τῇ πολιτείᾳ ἔγκειται δὲ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἔξω αὐτῆς δὲν ἔχει πλέον θέσιν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός του ἀπέναντι ἔαυτοῦ, ἀπέναντι τοῦ

πλησίον καὶ ἀπέναντι τοῦ ὑπάτου θεοῦ. Διὰ τοῦτο εἰς τὸν θεὸν τοῦτον εἶναι εὐάρεστοι αἱ κοινωνίαι τῶν ἀνθρώπων ὡς καὶ ἐκεῖνοι οἵτινες ιθύνουσι καὶ σφόζουσιν αὐτὰς (*harum rectores et conservatores*). *hinc profecti huc revertuntur ἐνθένδε* (= ἀπὸ τῶν ἄστρων) προελθόντες δεῦρο (ἐκεῖ εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὰ ἄστρα) ἐπιστρέφουσιν (*proficiscor, profectus sum, 3*) : εἶναι ἐπίδρασις τῆς Πλατωνικῆς θεωρίας περὶ τῆς προϋπάρχεως τῶν ψυχῶν, πρὶν ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ σώματος, ἐν τοῖς ἄστροις. Κατὰ λαϊκὴν δοξασίαν, κοινὴν ταῖς Ἰταλοελληνικαῖς θρησκείαις, αἱ ψυχαὶ τῶν καλῶν θυσιῶντων τὰ δημόσια μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπανέρχονται εἰς τοὺς οὐρανίους χώρους ὡς εἰς τὴν πραγματικὴν πατρίδα των. ‘Ο Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (I, 17 - 20) λέγει ὅτι αἱ ψυχαὶ ἀποτελοῦσι μέρος τῆς θείας οὐσίας διακεχυμένης εἰς τὸν κόσμον. Τὰς αὐτὰς ἴδεας ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Βεργίλιος (Αἰν. 6, 724 ἔξ.). ‘Ο Σενέκας (ep. 86, 1), δύμιλῶν περὶ τοῦ Σκιπίωνος λέγει : *animum eius in caelum, ex quo erat, rediisse persuadeo mihi* (πείθω ἐμαυτόν, πείθομαι). *revertor, reverti, (reversus sum), 3.*

§ 6 (14). *hic ego τότε ἐγώ. quam... a meis δσον* (ἐκ τοῦ φόβου) παρὰ τῶν ἐμῶν, ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων (τῶν οἰκείων μου). *quaeσi-νi... viveretne ipse ἡρώτησα ἐὰν ζῇ αὐτὸς* (δ 'Αφρικανὸς πρὸς ὃν διελέγετο ἦ εἶναι σκιά τις). *vivo, vixi, victum, 3. extinctos ἐνν.* *esse* (ῥ. *extinguor, extinctus sum, 3*). *quos... arbitraremur οὓς ἐνομίζομεν* ἐτέθη ὑποτακτ. διότι ἡ ἀναφορ. πρότασις ἀποτελεῖ οὐσιῶδες μέρος σκέψεως ἐκπεφρασμένης καθ' ὑποτακτ. (*viveret*). *immo vero... hi vivunt* (μ' ἐρωτᾶς ἂν ζῶσι καὶ ἀπαντῶ : ναί, ζῶσι καὶ ζῶσι) = ναί, βεβαίως οὗτοι ζῶσιν ἀληθῶς (ζῶσι τὴν ἀληθινὴν ζωήν των). *qui... evolaverunt Πλατωνικὸς τρόπος ἐκφράσεως* : τὸ σῶμα εἶναι « δεσμωτήριον, σῆμα (= τάφος) ψυχῆς » καὶ ὁ θάνατος εἶναι « λύσις (= ἀπαλλαγή, ἀπολύτρωσις) » καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος » Φαιδ. 67 Δ. Γοργ. 493 Α. *vestra... vita... mors est*. ‘Ο Κικ.ἀλλαχοῦ λέγει : *haec quidem vita mors est*. Κατὰ τὸν ‘Ηράκλειτον « ὅτε μὲν ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυχὰς ὑμῶν τεθνάναι... ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν, τὰς ψυχὰς ἀναβιοῦν καὶ ζῆν »: πρβλ. καὶ Εὔριπ. (frg. 638 N - Sn) : τίς δ' οἴδεν εἰ τὸ ζῆν μέν ἔστι κατθανεῖν, / τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν . . . ; *quin tu aspicis... (ἐρώτησις προτρεπτικὴ) = τί (λοιπὸν) δὲν παρατηρεῖς... ; παρατήρησον. aspicio, -spexi, -spectum, 3. venientem μτχ. κατηγορημ.*

quem = hunc autem τοῦτον δέ. *equidem...* *ille autem* ἐγώ βέβαια . . . ἀλλ' ἔκεινος (ἔκεινος τούναντίον). *vim lacrimarum* ἄφθονα δάκρυα, χείμαρρον δακρύων. *flere prohibebat* (πρτ. ἀποπείρας) προσπάθει νὰ μ' ἐμποδίσῃ νὰ κλαίω (μοῦ ἔλεγε νὰ μὴ κλαίω). *fleo*, *flēvi*, *flētum*, 2. *prohibeo*, -*bui*, -*bītum*, 2.

§ 7 (15). *ut primum . . . loqui posse coepi* ώς πρῶτον (= ubi primum, simul ac) ἥρχισα νὰ δύναμαι (κατέστη μοι δυνατὸν) νὰ δημιλῶ. *loquor*, *locūtus sum*, 3. *fletu represso* (ἀφαιρ. ἀπόλ.) συγκρατηθέντων τῶν δακρύων (καταπνίξας τοὺς λυγμούς μου). *reprimo*, -*pressi*, -*pressum*, 3. *inquam* (εἶπον) μετὰ σημασίας παρακαμ. *sanctissime* (ὑπερθ. τοῦ ἐπιθετοποιηθέντος sanctus [ἡτις κυρίως εἰναι μτχ. τοῦ sancio]) = τὰ μάλιστα σεβαστέ. *haec αὐτὴ* (ἡ ἐν τῷ οὐρανῷ). *vita* ἡ (ἀληθής) ζωή. *ut Africanum audio dicere* ἐπομένως δὲν ἦτο εἰς αὐτὸν γνωστὴν ἡ (Πυθαγόρειος, Στωικὴ καὶ τῆς Ἀκαδημίας) διδασκαλία, ἡτις εἶχε κατακλύσει τὴν Ῥώμην εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τελευταίου π.Χ. αἰῶνος καὶ ἡς τὴν πρώτην ἔκφρασιν εὑρίσκομεν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Κικέρωνος. 'Η γῇ δὲν εἰναι πλέον διὰ τὸν ἀνθρωπὸν ἐπαρκής. 'Η ζωὴ ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εἰναι τὸ ὕπατον ἀγαθόν, ὁ θάνατος δὲν εἰναι τὸ μέγιστον κακόν. 'Η γῇ δὲν ἀποτελεῖ τὸ πᾶν καὶ ἔκτὸς αὐτῆς οὐδὲν ὑπάρχει. 'Εκ τῶν φιλοσοφιῶν ἔκεινων τῆς Στοᾶς καὶ τῆς Ἀκαδημίας ἀνεπήδησε καὶ ἐρριζώθη στερρῶς διὰ τῶν λόγων τοῦ Θεανθρώπου ἡ νέα θρησκεία, ἡτις παρουσιάζει τόσα στοιχεῖα ἐπαφῆς μεταξὺ τοῦ ἔθνικοῦ (εἰδωλολάτρου) Κικέρωνος καὶ τῶν δογμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ. *quid moror . . . ?* διατί ; (ποῖος εἰναι ὁ λόγος πού . . .). *in terris* ίδ. ἀνωτέρω. § 5. *quin . . . proprio* διατί δέν . . . ; (ἀς σπεύσω νὰ . . .). *huc εἰς τοῦτον* τὸν τόπον. 'Η διδασκαλία τῆς Στοᾶς δὲν ἀπέκλειε τὴν αὐτοχειρίαν (πρβλ. « εὐλόγω ἔξαγωγῇ »), ἀλλ' ὁ Κικέρων ἀποκρούει ταύτην ἐνταῦθα. *non est ita* (κατὰ λέξιν : δὲν εἰναι [δὲν ἔχει] οὕτως) = δχι δα !! δχι, δχι !! (δὲν μπορεῖς νὰ τὸ κάμης), ίδ. καὶ κατωτ.: *in custodiā corporis*. *ille* ὁ πατήρ. *nisi . . . te custodiis* (ἀφαιρ.) *liberaverit . . .* εὰν δέν . . . θὰ σ' ἔχῃ ἐλευθερώσει (ἀπαλλάξει) ἀπὸ τῶν δεσμῶν· (δμοιαι θεωρίαι ὑπῆρχον παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαίδ. 62 Β). *templum* ἐνταῦθα = χῶρος (οὐράνιος), δν δ ὁφθαλμὸς (τὸ βλέμμα) ἡμῶν περιλαμβάνει (περικλεῖει) τ.ἔ. τὸ περιέχον, τὸ στερέωμα. *cuius . . . est* οὗ ἐστιν, ὡς ἀνήκει. *quod conspicis* ἀνάπτυξις τοῦ templum. *huc*

σύναψον πρὸς τὸ aditus. *aditus patere non potest* δὲν εἶναι ἐφικτὴ (κατορθωτὴ) ἢ πρόσοδος (προσέλευσις). *hac lege . . . qui tuerentur* ἐπὶ τούτῳ τῷ δρῷ . . . ἵνα οὗτοι (qui = ut ii) θεῶνται (μετὰ θαυμασμοῦ). Θά ἔπειτε νὰ τεθῇ tueantur, ἀλλ' ἔτεθη ὑπὸ τοῦ Κικ. ὁ πρτ. ἵνα ἐπισύρῃ τρόπον τινὰ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὸν χρόνον τῆς δημιουργίας. *tueor*, (*tutatus sum*), 2. *illum globum ἔκεινην* (τὴν γηνῆν) *σφαῖραν*. *medium* : κατὰ τὰς ἀστρονομικὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, ἡ γῆ ἀκίνητος ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ (ἐν τῷ κέντρῳ) τοῦ παντὸς (τοῦ σύμπαντος) ἀλλ' ἥδη ὁ Ἀρισταρχος ἐκ Σάμου, πρόδρομος τοῦ Κοπερνίκου, εἰσηγήθη (280 π.Χ.) τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. *quae terra dicitur*. τὸ *quae καθ'* ἔλξιν πρὸς τὸ *terra ἀντὶ qui* (= *globus*). πρβλ. ἀνωτ. § 5 : *quae civitates. eisque animus . . . καὶ* (πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον) *ψυχὴ* (ἐδόθη) . . . *ex . . . ignibus* (προερχομένη ἐκ . . .) : οἱ Στωϊκοὶ ἐθεώρουν τὴν ψυχὴν (ἐνθερμὸν πνεῦμα) (= inflammata anima, Κικ.). "Οτι τὰ ἀστρα ἥσαν πυρὰ καὶ ἡ ψυχὴ ὡσαύτως, προελθοῦσα ἐκ τῶν ἀστρῶν, εἶναι γενικῶς δοξασία τῶν ἀρχαίων, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τῷ Φαιδρῷ καὶ τῷ Τιμαίῳ τοῦ Πλάτωνος ὡς καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κικέρωνος ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν Τουσκουλανῶν. *sidera et stellas ἀστρα καὶ ἀστέρας*. *globosae et rotundae* : τὸ μὲν πρῶτον ἐπίθ. δηλοῦ τὸ σφαιροειδὲς (μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς στερρότητος καὶ τῆς ὕλης), τὸ δὲ δεύτερον σημαίνει τὸ κυκλοτερές, τὸ κυκλικὸν (μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ σχήματος). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης νομίζει δτι οἱ ἀστερες εἶναι σφαιρικοί. 'Ο Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει δτι οὐδὲν ὀραῖότερον τοῦ σχήματος τούτου. *divinis animatae mentibus* διὰ θείων ψυχῶν ἐμψυχωθέντες (ζωογονηθέντες). *circulos suos orbesque conficiunt* (πλεονασμὸς) συντελοῦσι τοὺς κύκλους καὶ διαγράφουσι τὰς τροχιὰς αὐτῶν. 'Ο Κικέρων ἐκφράζει οὕτω τὴν « κύκλῳ φορὰν » ἢ « ἐγκύκλιον φορὰν » τοῦ Ἀριστοτέλους. *quare δθεν*, (διὰ τοῦτο). *et tibi . . . et pii* . . . *retinendus animus est καὶ σὺ καὶ οἱ εὐσεβεῖς . . . δφείλετε* νὰ φυλάσσετε τὴν ψυχὴν : ἡ *pietas* εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος ἀπέναντι θεοῦ, πατρίδος καὶ οἰκείων. *in custodia corporis* ἐν τῇ φυλακῇ (= ἐντὸς) τοῦ σώματος· *ἰδ.* § 21 : *inclusus in corpore*. πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαίδ. 62 Β. « ὁ . . . ἐν ἀπορρήτοις λεγόμενος περὶ αὐτῶν λόγος, ὡς ἔν τινι φρουρᾷ ἐσμεν οἱ ἀνθρώποι καὶ οὐ δεῖ δὴ ἔσωτὸν ἐκ ταύτης λύειν οὐδ' ἀποδιδράκειν . . . ». 'Ο Κικέρων ἐνῷ ἐν τῇ θεολογίᾳ

εἶναι ὁπαδὸς τῶν Στωϊκῶν, ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἀποκαλύπτεται Πυθαγόρειος καταδικάζων μετὰ τοῦ Πλάτωνος τὴν αὐτοχειρίαν (ἰδ. καὶ ἀνωτ. § 5: *huc*). *nec . . . migrandum est* καὶ δὲν πρέπει νὰ μετοικήσετε ἐκ . . . (νὰ ἐγκαταλείψετε τὴν . . .). *ille*: *animus*, *ne . . . defugisse videamini* ἵνα μὴ φανῆτε ὅτι ἔχετε ἀποφύγει. *defūgio*, *-fūgi*, —, 3. *munus humanum* τὸ καθῆκον (τὸν προορισμὸν) τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ (προωρισμένον ἡ τεταγμένον = *adsignatum*) εἰς τὸν ἄνθρωπον καθῆκον. *munus*, *ēris* οὐ.

§ 8 (16). *sic . . . ut . . . ut* οὕτως . . . ὡς . . . ὡς. *anus* ἔξι υἱοθεσίας (δηλ. ὁ Ἀφρικανὸς ὁ Πρεσβύτερος) . . . *ego* ἐγὼ ὁ γεννήσας *gigno*, *genūi*, *genītum*, 3. γεννῶ. *cole* περὶ πολλοῦ ποιοῦ, ἔχε εἰς μεγάλην ἐκτίμησιν, *τίμα*, *ἀσκει*. *colo*, *colūi*, *cultum*, 3. καλλιεργῶ. *iustitiam et pietatem* δικαιοσύνην καὶ εὔσεβειαν (δηλ. τὰ πρὸς τὸν θεὸν καθῆκοντα). *cum . . . tum . . .* ὅσον (εἶναι) . . . τόσον (εἶναι) . . . *in parentibus et propinquis* ἐν τῷ κύκλῳ τῶν γονέων καὶ τῶν οἰκείων (ἐν τῇ ἔξωτερικεύσει ἀπέναντι τῶν... καὶ τῶν...). *ea vita via* (*via* κατηγορ.) *est in caelum αὐτὴ* ἡ (γητὴν) ζωὴ εἶναι ἡ ὁδὸς (τῶν τεθνεώτων = *eorum qui iam vixerunt κατ' εὐφημισμὸν*) ἡ ἀγουσα εἰς τὸν οὐρανόν. *vita — vita, caelum — coetum* παρήχησις. *corpere laxati* ἀπηλλαγμένοι τοῦ σώματος (τοῦ σωματοειδοῦς, τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος πρβλ. § 6. *corgorūm vinculis*). *quem vides . . . quem . . . nuncupatis* μετὰ τὰς λέξεις αὐτὰς ὁ πατήρ του Αἰμίλιος Παῦλος δὲν ἀναφίνεται πλέον ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ. *nuncupo* (= *appello*) α' συζ. ὀνομάζω. *autem* δὲ = καί, ίδ. § 3: *ostendebat autem*. *circus κατηγορ. elucens* ἐκλάμπων, φεγγοβολῶν, σελαγίζων, *elūceo*, *-luxi*. 2. *inter flamas* = *inter inflammata sidera* μεταξὺ τῶν διαπύρων ἀστρων. *sidus*, *ēris*, οὐ. *a Graiis* (λ. *ποιητ.*) = παρὰ τῶν Ἐλλήνων. 'Ο Κικ. μεταχειρίζεται τὴν λ. *Graii* ἀντὶ τοῦ μετὰ ἴστορικῆς καὶ γεωγρ. ἐννοίας ἔθνικοῦ *Graeci*, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ τῆς κυριαρχουσῆς ἰδέας σεβασμοῦ πρὸς τὸν λαὸν τῶν ἥρωών τοῦ κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ. *accepistis* ἐμάθετε, ἐδιδάχθητε. *orbem lacteum* γαλαξίαν: τὴν ἔξι ἀπειροπληθῶν ἀστέρων σύστασιν τούτου ἥδη ἀπὸ τοῦ 470 π.Χ. εἶχε δηλώσει ὁ Δημόκριτος. 'Η θεωρία τῆς διαμονῆς τῶν ψυχῶν τῶν ἐναρέτων ἀνήκει κατὰ τὸν Ἰάμβλιχον εἰς τὸν Ἡρακλείδην τὸν Ποντικόν. *ex quo* ἐνν. *loco* (ἐκ τοῦ γαλαξίου τ.ἔ. ἐκ τοῦ οὐρανοῦ). *mihi contemplanti* (φ.

contemplor, 1) προσεκτικῶς παρατηροῦντι (θεωμένῳ) μοι. *omnia . . . cetera πάντα . . . τὰ ἄλλα* (οὐράνια σώματα). *praeclera . . . mirabilia* (κατηγορ.) ὑπέρλαμπτα καὶ θαυμαστά. *autem δὲ = καὶ* (*ἰδ. § 3*). *eae . . . quas τοιοῦτοι . . . οὖς* (οἶους). *ex hoc loco ἀπὸ τούτου τοῦ τόπου* (ἀπὸ τῆς γῆς). *eae . . . quas τοιοῦτα . . . ἂ (οἷα). omnium ἐνν. stellarum. suspicati sumus ἐφαντάσθμεν* (φ. *suspicio*, 1) *ea . . . quae αὐτός . . . δστις. minima ὁ μικρότερος (ἀστήρ), ἡ σελήνη. ultima ὁ πλέον ἀπομεμχρυσμένος ἀπό . . . : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὸν τόπον, εἰς ὃν κατ’ ὅναρ εἴχε μεταφερθῆ ὁ Σκιπίων. citima ὁ πλέον (ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ citer, citra, citrum, συγκρ. citerior, -ius, γεν. . . -ioris) πλησίον ἀπό . . . : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὴν πραγματικότητα ἐν τῇ ἐγρηγόρσει. luce... aliena φωτί... ἀλλοτρίῳ (τῷ φωτὶ τοῦ ἡλίου). πρβλ. § 9 : luna radiis solis accensa : τὴν σελήνην οἱ Στωικοὶ ἔθεωροιν μεγαλυτέραν τῆς γῆς, ἐνῷ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ γῆ εἶναι 49 φορᾶς μεγαλυτέρα τῆς σελήνης. autem δὲ = καὶ (*ἰδ. § 3*). facile ἀναμφιβόλως (χωρὶς ἔλλο) κατὰ πολὺ. vincebant ὑπερεῖχον, ὑπερέβαλλον. vinceo, vici, victum, 3. iam ipsa terra : τοῦτο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρῳ omnia... cetera· ἀντὶ τῆς συντακτικῆς ταύτης ἀκολουθίας θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῇ terra vero ἀλλὰ ἡ γῆ αὐτή. ita . . . parva τόσον! . . . μικρά. ut me imperii nostri . . . paeniteret ὥστε ἐγὼ νὰ μὴ εἴμαι εὐχαριστημένος (ὥστε ἐγὼ νὰ εἴμαι ἀνικανοποίητος, δυσαρεστημένος) ἀπὸ τὴν ἀρχὴν (ἀπὸ τὸ κράτος ἡμῶν). paeniteo, -tui, 2. καὶ συνήθ. ἀπρόσ. paenitet, -tuit, 2. me alicuius rei μεταμέλει μοί τινος, δυσχερῶς φέρω τι. quo ἀφαιρ. δργαν. ἐνν. imperio. quasi punctum τρόπον τινὰ (quasi =ut ita dicam) σημεῖόν τι (διάστημα, ἔκτασιν ἐλαχίστην). eius αὐτῆς δῆλ. τῆς γῆς. Ἡ ρώμ. ὑπερηφάνεια σμικρύνεται. Ἀρά γε θὰ ὠμίλει οὕτω ὁ Κικέρων, ἐὰν ἀπηγούντετο εἰς μεγαλύτερον κύκλον ;*

IV

Περὶ ληψίς : Περιγραφὴ τοῦ πλανητικοῦ σωτηρίματος τῶν ἐννέα σφαιρῶν.

§ 9 (17)*. *quam = hanc autem* (ἐνν. terram). *molis*

*'Ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ περιέχεται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ ᾧ μακικῇ ἀρχαιότητι περὶ τοῦ κόσμου θεωρία. Τὸ γεωκεντρικὸν τοῦτο

(ἐνταῦθα = diutius) μακρότερον, περισσότερον καὶ ἐπομένως λίαν προσεκτικῶς. *cum . . . intuerer* ἐπειδὴ . . . ἀτενῶς (ἀκινήτως) προσέβλεπον (ἀναλογιζόμενος τὴν συμφρότητα τῆς γῆς καὶ τὴν ἔτι μικρότεραν ἕκτασιν τοῦ ὁρῶμ. κράτους). *intueor, intuitus sum, ēri, 2. quaeſo* τὸ δὲ τοῦτο λεγόμενον ἐν σπουδῇ καὶ ἐκπλήξει ἴσοδυναμεῖ ἐνταῦθα πρὸς τὸ tandem (quousque tandem . . . ἔως πότε τέλος πάντων . . . ;) *quaeſo, 3. humi* (πτῶσις τοπ.) χαμαὶ, χαμᾶξε, κατὰ χθονός. *dēſīgo, ſīxi, ſīxum, ἔτε καταπήγνυμι, προσηλῶ. nonne aspicis . . . ?* (ἔξακολουθεῖς νὰ ἔχῃς προσηλωμένον τὸ βλέμμα σου εἰς τὴν γῆν καὶ) δὲν βλέπεις . . . ; *in temp̄la εἰς ἀχανεῖς χώρους* (ἐκτάσεις) ἐτέθη συγκεκρ.

σύστημα ἔλαβε τὴν πληρεστέραν μαθηματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν εἰς τὸ σπουδαῖον σύγγραμμα τοῦ ἔλληνος ἀστρονόμου Πτολεμαίου (κατὰ τὸν β' αἱ. περ. 100-178 μ.Χ.) « Μεγάλη μαθηματικὴ σύνταξις τῆς ἀστρονομίας εἰς 13 βιβλία » καὶ διετηρήθη ἐν ἴσχυι μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, τοῦ Κεπλέρου καὶ τοῦ Γαλιλαίου. 'Ο Πλάτων, ὁ 'Αριστοτέλης, οἱ Στωϊκοὶ ἐδέχοντο τὸ σύστημα τοῦτο. 'Τιπῆρεν ὅμως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχαιότητα οἱ ἀντίθετα δοξάσαντες καὶ πλησάσαντες διὰ τολμηροτάτης σκέψεως πρὸς τὰς σημερινάς θεωρίας. Μεταξὺ τούτων συγκαταλέγονται ὁ 'Αναξίμανδρος, τινὲς τῶν νεωτέρων Πυθαγορείων φιλοσόφων ('Ικέτας καὶ 'Εκφαντος Συρραχδίσιοι), ὁ μαθηματικὸς Ἡρακλείδης δο Ποντικός, ὁ καὶ παραδοξολόγος ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ κληθείς, καὶ ὁ διάσημος ἀστρονόμος 'Αρισταρχος ὁ Σάρμιος, ὁ τελειότερον τὰς ἰδέας ταύτας ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀναπτύξας. 'Ἐν τοῖς ἐπομένοις (§ 9 καὶ ἔξης) θέλομεν ἴδει τὰς ἐπικρατούσας ἐν τῇ ἀρχαιότητι θεωρίας. Βεβαίως δὲν περιέχεται ἐν τούτοις πρωτότυπον τι, οὔτε ἡτο ἴδιον τῶν 'Ρωμαίων ἡ προχωγγὴ θεωρητικῶν ζητημάτων. 'Οθεν τὰ ἐκτιθέμενα ἐντάθα εἰναι κυρίως αἱ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ 'Αριστοτέλους κοσμολογίαι καὶ δοξασίαι μετὰ παραλλαγῶν τινῶν ἐν τοῖς καθ' ἔκαστον. 'Η γῆ σφικτική, εἶναι ἀκίνητος εἰς τὸ μέσον τοῦ παντός. Περὶ αὐτὴν στρέφεται ἐξ ἀντατολῶν πρὸς δυσμάς ἐντὸς μιᾶς δολοκλήρου ήμέρας ὁ ἔναστρος οὐρανός, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων. 'Η οὐράνιος σφαῖρα ἐθεωρεῖτο ἔχουσα ὑπόστασιν πραγματικήν. 'Ἐπ' αὐτῆς ἦσαν προσηλωμένοι οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες, περιώριζε δὲ αὐτῇ ἐξωτερικῶς τὸ σύμπταν. 'Αλλ' ἐνωρίες ἡ παρατήρησις τῶν οὐρανίων φαινομένων εἰχε δεῖξει διτι ἀστρα πινά, ἐν οἷς ὁ 'Ηλιος καὶ ἡ Σελήνη, ἐνῷ μετέχουσι τῆς κοινῆς περιστροφικῆς κινήσεως, δὲν φρίνονται ἐν τούτοις προσηλωμένα ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν, ἀλλὰ μεταβάλλουσι θέσιν πρὸς τε τοὺς ἄλλους ἀστέρες καὶ πρὸς ἄλληλα, κινούμενα κατὰ νόμους μὲν καὶ περιόδους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τρόπον πολύπλοκον. Τὰ ἀστρα ταῦτα ἐκάλεσαν πλάνητας ἢ πλανῆτας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς, οἵτινες μετέχοντες ἀπλῶς τῆς ήμερησίας κινήσεως τῆς οὐρανίου σφαῖρας φαίνονται διατηροῦντες ἀμετάβλητον θέσιν ἐπ' αὐτῆς. Οἱ γνωστοὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους πλανῆτας ἦσαν ἐπτὰ τὸν ἀριθμὸν: ὁ 'Ηλιος, ἡ Σελήνη, ὁ 'Ερμῆς, ἡ 'Αφροδίτη, ὁ 'Αρης, ὁ Ζεύς καὶ ὁ Κρόνος. Γνωρίζομεν πᾶς ἡ ἀστρονομία ἐξηγεῖ τὰς κινήσεις ταύτας. Αὕτη θέτουσα

ἀντὶ ἀφηρημένου. *tibi* (δοτ. ηθική). 'Η δοτ. χρησιμεύει ἐνταῦθα ἵνα ἐπιστήσῃ ἀμέριστον τὴν προσοχὴν Σκιπίωνος τοῦ Νεωτέρου. *orbibus* . . . *globis* διὰ (ἔκ) κύκλων . . . σφαιρῶν (περβλ. § 7 *globosae* σφαιροειδῆς et *rōtundae*). *omnia* τὰ πάντα, τὸ οὐράνιον σύστημα (σύγκειται, ἀπαρτίζεται = *conexa sunt*). *unus* (*globus*). Τὸ *unus* δεικνύει τὴν ὑπεροχήν. *extumus* καὶ *extimus* (*extremus*, ὑπερθ. τοῦ *exter*), τοποθετημένη εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον, ἡ πλέον ἀπομεμακρυσμένη (σφαῖρα). Τὸ *extimus* ἀντιτίθεται τῷ *citimus* τῆς § 8. *complectitur* περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ. *complector*, - *plexus sum*, 3. *summus ipse deus* (εἶναι) αὐτὸς ὁ ὑπατος θεός. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὁ οὐρανὸς ἦτο συνώνυμος τοῦ « θεὸς » καὶ ἀμφότερα ἐταυτίζοντο. *deus arcens et continens* = *coērcens et continens* συγκρατῶν καὶ περικλείων. *in quo sunt infixi illi . . . stellarum cursus . . .* (ποιητ.) ἐφ' ἡς (σφαῖρας) εἶναι καθηλωμέναι ἔκειναι αἱ φοραὶ (*τροχιαὶ*) τῶν ἀστέρων (ἀντὶ illae

---

τοὺς ἀπλανεῖς εἰς μεγίστας ἀπὸ τοῦ πλανητικοῦ κόσμου ἀποστάσεις καὶ θεωροῦσα τοῦτον ἀνεξάρτητον, ὑποθέτει τὸν « Ήλιον ὡς τὴν ἑστίαν τῶν πλανητικῶν κινήσεων, καὶ περιφερομένους περὶ αὐτὸν τοὺς λοιποὺς πλανήτας, ἐν οἷς καὶ τὴν Γῆν, περὶ ἣν κινεῖται ἡ Σελήνη. Τοιοῦτον εἶναι ἐν ταῖς γενικωτάταις γραμμαῖς τὸ σύγχρονον ἥλιοκεντρικὸν σύστημα. Κατὰ τὸν Πλάτωνα (καὶ κατὰ τὸν Κικέρωνα) οἱ ἐπ-ἀπλανῆται ἐθεωροῦντο προστλωμένοι εἰς ισαρθρίμους διαφανεῖς σφαῖρας, ἡ δὲ ἴδια τῶν πλανητῶν κίνησις ὀφείλετο εἰς τὴν κίνησην τῶν σφαιρῶν τούτων. Αἱ σφαῖραι αὖται ἡσαν διαφανεῖς, ἀφοῦ διὰ μέσου αὐτῶν ἐφαίνετο ὁ ἔναστρος οὐρανός, ἔτι δὲ ἡσαν διόρκεντροι πρὸς τὴν οὐράνιον σφαῖραν τῶν ἀπλανῶν καὶ συνδεδεμέναι μετ' αὐτῆς, ὥστε νὰ μετέχωσι τῆς ἡμερησίας περιστροφικῆς κινήσεως (Πλάτ. Πολ. Χ. 616). 'Επομένως ἔκάστη τούτων εἰχε δύο συγχρόνους κινήσεις, ἀλλὰ περὶ ἀξονας διαφόρους, τὴν μὲν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ἡμερησίαν, τὴν δὲ ἀντίστροφον. Αἱ σφαῖραι τῶν πλανητῶν ἐμπειρίχονται ἐν τῇ ἔξωτερη ὡραίω σφαῖρᾳ τῶν ἀπλανῶν καὶ ἡ μὲν ἐντὸς τῆς ἄλλης, κατὰ τὴν ἔξης τάξιν, ἡτις ἐμφαίνει καὶ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπόστασιν τῶν πλανητῶν. Πρώτη ἀπὸ τῆς σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν, καὶ ἐπομένως ἀπωτάτη τῆς γῆς, εἶναι κατὰ Κικέρωνα ἡ τοῦ Κρόνου, μετ' αὐτὴν ἡ τοῦ Διός, τρίτη ἡ τοῦ πυρόβεντος 'Αρεως, κατωτέρω δὲ εἰς τὴν μέσην χώρων μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τῆς σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν, ὁ « Ήλιος, μετ' αὐτὸν αἱ σφαῖραι τῆς 'Αφροδίτης καὶ τοῦ 'Ερμοῦ καὶ τέλος ἡ ἔγγυτάτη πρὸς τὴν γῆν σφαῖρα τῆς Σελήνης. 'Η Γῆ ἀποτελεῖ τὴν ἐνάτην σφαῖραν, πρώτης λογιζομένης τῆς τῶν ἀπλανῶν.

· 'Η διάταξις αὕτη τῶν πλανητῶν ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλαύιου κατ' ἄγνωστον παράδοσιν εἰς τὸν Πυθαγόραν. Διάφορος ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ 'Αριστοτέλους ἀκολουθουμένη, καθορισθεῖσα δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ 'Αναξαγόρου. Κατ' αὐτὴν οἱ πλανῆται ἔχουσι τὴν ἔξης ἀπὸ τῆς σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν σειράν : Κρόνος, Ζεύς, 'Αρης, 'Ερμῆς, 'Αφροδίτη, 'Ηλιος, Σελήνη.

stellae quae cursu sempiterno volvuntur). 'Η γνώμη τοῦ 'Αναξιμένους (ὡς καὶ ἡ τοῦ 'Εμπεδοκλέους) περὶ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ὅτι οὗτοι ἦσαν προσηλωμένοι (*infixi*) ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θόλου παρεῖχεν ἀπλουστέραν καὶ ὡς πρὸς τὰ φαινόμενα συμφωνοτέραν ἔρμηνείαν, ὥστε ἡ μετὰ τούτους ἀστρονομία ἀντείχετο αὐτῆς μετὰ ἐλαχίστων ἔξαιρέσεων. *qui volvuntur* οἵτινες (συμ-)περιστρέφονται, οἵτινες (συμπαρ-) ἀκολουθοῦσι τὴν αἰωνίαν κίνησιν αὐτῆς. *cui subiecti sunt septem* ὑφ' ἣν (οὐρανίαν σφαῖραν) ὑπόκεινται ἐπτά. *retro* ἐπίρρ. ὀπίσω, ὀπισθοδρομικῶς (κατ' ἀντίστροφον φορὰν) τ.ἔ. ἀπὸ Α. πρὸς Δ. στρέφονται περὶ ἕδιον ἄξονα (= *contrario motū atque caelum δι' ἀντιθέτου* ἢ ὁ οὐρανὸς κινήσεως, φορᾶς). *atque* ἢ (= *quam*. πρβλ. *contrarius*, *idem*, *alius*, *similis ac* ἢ *atque*). 'Η μία κίνησις εἶναι ἡ γενικὴ τοῦ σύμπαντος ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας περὶ τὸν ἄξονα τοῦ κόσμου . . . — *caelum* = *caelestis globus extimus. unum globum* τὴν πρώτην σφαῖραν (τὸν πρῶτον κύκλον). *illa stella. in terris* ίδ. § 5. *Saturniam (stellam)* : πράγματι ὁ Κρόνος, κατὰ τοὺς παλαιούς, πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Πλούτωνος ἐθεωρεῖτο ὁ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένος ἀπὸ τῆς γῆς πλανήτης : *deinde* ἔπειτα (κατὰ σειρὰν πρὸς τὸ κέντρον), δευτέρᾳ. *prosperus et salutaris* : οἱ Χαλδαῖοι κυρίως ἐνόμιζον ὅτι οἱ ἀστέρες ἥσκουν ἐπιδρασιν ἐπὶ τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. 'Η δοξασία αὕτη δὲν ἐξηγανίσθη εἰσέτι πλήρως. 'Η λευκὴ λάμψις τοῦ Διὸς ἐθεωρεῖτο σωτηρία (*salutaris*), ἐνῷ ἢ ὑπέρυθρος τοῦ "Αρεως (*rutilus*) καὶ ἡ ωχρὰ τοῦ Κρόνου ἐθεωροῦντο δλέθριαι. *ille fulgor* = *illa fulgens stella* ἐκεῖνος ὁ λαμπρὸς ἀστήρ : *fulgeo*, *fulsi*, 2. λάμπω. *qui* (*fulgor*) *Iovis* (τὸ *Iovis* ἀρχαῖη ὄνομ.) = *Iupiter Zeὺς* (πρβλ. ἐπὶ νομισμάτων *Iovis custos*, *Iovis propugnator*, *Iovis stator*) : *Iuppiter* καὶ *Iūpiter*, γεν. *Iovis. tum* τρίτη (σφαῖρα, τρίτος πλανήτης). *deinde* ἔπειτα (τέταρτος πλανήτης). *subter* ἐπίρρ. κάτωθεν, ὑποκάτω. *medium fere regionem* τὸ μέσον, τὴν μέσην σχεδὸν (ἢ τρόπον τινὰ) χώραν. *obtinet* — *occupat* ἐπέχει, καταλαμβάνει. *dux* . . . *luminum* (= *stellarum*) — *reliquorum* ὁδηγός . . . ἀρχηγὸς καὶ εὐθυντὴρ (ὁυθμιστὴς) τῶν λοιπῶν ἀστέρων. 'Αναπτύσσει τοῦτο καὶ ὁ Μακρόβιος 1, 20. *lumen*, *īnis*, οὐ. *temperatio* κανῶν (ἀφηρ. ἀντὶ συγκεκρ. ἐξ αἰτίας τοῦ προηγουμένου *mens*) = *temperator* (*qui temperat*) κανονιστής, ὁυθμιστὴς (τοῦ κόσμου). *tanta magnitudine* ἀφαιρ. ίδιότ. Σήμερον εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι 1.326.480 φορᾶς μεγαλύτερος τῆς γῆς. *tanta* . . ut το-

σοῦτον... ὥστε. *cuncta lumina. sua luce ἀφαιρ. δργαν. sua luce lustret* (= *collustret*) *καταυγάζει*, περιλάμπει διὰ τοῦ ἔαυτοῦ φωτός, διαχέει τὸ ἔαυτοῦ φῶς ἐπὶ ὅλων τῶν πλανητῶν. *compleat* πληροῖ. *hunc* (solem). *alter, alter...* *cursus* ἡ μέν, ἡ δὲ τροχιά, (δρόμος). *comites* δορυφόροι (*comes -itis*): τὸ σύστημα τοῦτο ἐσφαλμένως καλεῖται Αἰγυπτιακόν, διότι ἀνήκει τῷ μαθητῇ τοῦ Πλάτωνος Ἡρακλείδῃ τῷ Ποντικῷ. *in infimoque orbe* ἐν τῷ ἐσχάτῳ κύκλῳ. *accensa = incensa, illustrata* (καταλαμπομένη, καταυγαζομένη). *accendo, -ndi, -nsum*, 3. *infra* κάτωθεν (πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς σελήνης): ἀντιτίθεται τῷ κατωτέρῳ: *supra lunam sunt aeterna omnia. nihil... nisi... caducum* τὸ πᾶν εἶναι θυητὸν καὶ φθαρτόν. *munere deorum...* *datos* δοθεῖσας εὐνοίᾳ τῶν θεῶν. *nam σχῆμα προκαταλήψεως*: (ἀλλὰ περὶ τῆς γῆς δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ὅμιλήσω) διότι... Δύναται τὸ *nam* νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ *autem* = δέ. *media* (πρβλ. § 7 καὶ § 10: *medium*), ὡς κατέχουσα, κατὰ τὸ γεωκεντρικὸν σύστημα, ἀκίνητος τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος. Ἡ κοσμικὴ αὕτη εἰκὼν εἶναι τῶν Στωικῶν. *neque... et...* *et* οὔτε... καὶ... καὶ (πρβλ. § 20: *neque... est, et...*). *infima est* εἶναι ἡ ἐσχάτη. *feruntur...* *pondera* καταφέρεται, ὁπει... πᾶν βάρος. *nitu suo αὐτομάτως*, διὰ τῆς οἰκείας ὁπῆς (ἔλξεως, βαρύτητος). Ἀλλαχοῦ δὲ Κικέρων λέγει: *suopte nūtū et suo pondere.*

V

Περὶ ληψις: Θεία ἀρμονία προερχομένη ἐκ τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. Αδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐνωτισθῇ αὐτήν.

§ 10 (18). *Quae = haec autem ταῦτα δὲ* (τοὺς ἀστέρας τοῦ πλανητικοῦ συστήματος). *cum... intuerer* ἐνῷ... — *stupens* πλήρης ἐκπλήξεως, ἐκπληκτός, ἐν ἐκστάσει. *stupēo, -pui*, 2. *me recepi* (ἐκ τοῦ προηγουμένου *stupens* θὰ ὑπονοήσωμεν *ex stupore* = ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, ἐκ τοῦ θάμβους) = ἐπέστρεψα εἰς ἐμαυτόν, *sunηθον*: *recīpio, -cēpī, -ceptum*, 3. *quid tī*; *tí* εἶναι τοῦτο; (θαυμασμὸς καὶ ἐκπλήξις ἐπὶ τῷ ἀκούσματι ἥχου ἀπροσδοκήτου, χωρὶς νὰ δύναται νὰ δώσῃ ἐξήγησιν τούτου). *hic... quis est, qui?*... οὗτος... τίς εἶναι, ὅστις; *tantus et tam dulcis* τοσοῦτος (τόσον ἴσχυρός) καὶ (όμως) τόσον ἥδυς (τερπνός, εὐχάριστος ἔνεκα τῆς ἀρμονίας του· πρβλ. τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους «ψόφος ἐναρμόνιος»). Τοῦτο σχετίζεται πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ

Πυθαγόρου, καθ' ἥν ἐκ τῆς κινήσεως τῶν ἀστρων, εὑρισκομένων εἰς ἄνισα διαστήματα, προκαλεῖται ποικιλία ἥχων, διαφόρου ἐντάσεως, ἐξ ὧν παράγεται θαυμαστὴ ἀρμονία. Ὁ Πλάτων (Πολιτ. 617 D) παραδέχεται Σειρῆνας ἐπικαθημένας καὶ συμπεριφερομένας ἐπὶ τῶν κύκλων, αἵτινες ἀδουσαι συναποτελοῦσιν ἀρμονίαν. *hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus inparibus sed tamen pro rata parte distinctis μὴ ἔχων ἵσας ἀποστάσεις (προερχόμενος ἐξ ἀνίσων διαστημάτων) ἀλλ’ ὅμως κεκανονισμένων δι’ ὡρισμένης (μεταξύ των) ἀναλογίας (= pro rata parte). ratus, a, ut ἀνάλογος, λελογισμένος (λογαριασμένος, ὑπολογισμένος, μετρημένος) μτχ. τοῦ reor, ratus sum, reri 2. = λογίζομαι. in pulsu et motu ipsorum orbium διὰ τῆς δονήσεως καὶ κινήσεως (τουτέστι διὰ δονήσεως, ἥν διὰ τῆς κινήσεως παράγουσιν αὐταὶ αὔται αἱ σφαῖραι). acuta cum gravibus temperans . . . efficit συγκεραννύων (μετριάζων) ὁξεῖς (ὑψηλούς) τόνους μετὰ βαρέων (βαθέων) . . . παράγει ὁμοιοτρόπως (ὁμοιομόρφως) διὰ τοῦ ὀρθοῦ καταμερισμοῦ ὁξέων καὶ βαθέων τόνων (= aequabiliter) ποικίλας ἀρμονίας (συμφωνίας = concentus), τ.ἔ. ποικίλους παράγει τόνους συναποτελοῦντας ἀρμονίαν. enim τῇ ἀληθείᾳ, πράγματι. tanti motus κινήσεις τοσαῦται (τόσον μεγάλαι τῶν ἀστρων). in silentio ἐν σιγῇ. et natura fert καὶ (ἐξ ἄλλου) εἶναι φυσικόν, προέρχεται κύτομάτως, ἡ φύσις τὸ ἀπαιτεῖ, τὸ θέλει. ut . . . sonent νὰ ἀντηχῶσι (νὰ ἔχωσιν ἥχους). Eἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν ἀπεδίδετο ἡ παραγωγὴ ἥχων ὁξέων καὶ βαθέων, ὡς παρατηρεῖται (ἐν τῷ κραδασμῷ τῶν χορδῶν ἀναλόγως τοῦ μήκους των) ἐν τῇ μουσικῇ κλίμακι. extrema τὰ ἔσχατα (τ.ἔ. αἱ ἔσχατοι [σφαῖραι]). extrēmus καὶ extīmus ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ (exterior, extēra, extērum ἡ exterius, -a, -um) συγκρ. exterior, -ius γεν. -iōris. ex altera parte . . . ex altera autem ἐκ τοῦ ἐνός μὲν μέρους . . . ἐκ τοῦ ἑτέρου δὲ (μέρους). graviter, acute βαρέως (μὲ βαρεῖς, βαθεῖς [μπάσσους] ἥχους) . . . ὁξέως (μὲ ἥχους ὁξεῖς, ὑψηλούς). summus ille caeli stellifer cursus (ὑπαλλαγὴ ἀντὶ ille summi caeli stelliferi cursus). summus ille cursus ἡ ἀνωτάτη ἐκείνη σφαῖρα τοῦ ἀστροφόρου (ἀστερόεντος) οὐρανοῦ. Ἡ λ. summus ἀντιτίθεται τῇ κατωτέρῳ λ. infimus. cuius conversio est concitator ἥς (σφαῖρας) ἡ περιφορὰ (στροφὴ) εἶναι ταχυτέρα (τῶν ἄλλων). acuto et excitato . . . sono διὰ (ἡ μετὰ) ἥχου ὁξέος καὶ ἐντόνου (διαπεραστικοῦ). gravissimo: (ἐνν. sono) διὰ (ἡ μετὰ) ἥχου βαρυτάτου (βαθυτάτου). hic infimus (ἐνν.*

cursus movetur) κινεῖται, τούναντίον ἡ σεληνιακὴ καὶ κατωτάτη (πλη-
σιεστάτη πρὸς τὸ κέντρον) τροχιὰ (ἡ σφαῖρα τῆς σελήνης). *infīmus*,
-a, um ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ (θετ. *infērus*, a, um) συγκρ. *inferior*, -ius,
γεν. -iōris. *nam* (σχῆμα προκαταλήψεως, id. § 9 : *nam ea*). *manens*
immobilis τ.é. una sede semper haeret παραμένει πάντοτε ἀκίνητος ἐν
τῇ θέσει αὐτῆς. *complexa* (ἡ σφαῖρα τῆς σελήνης) κατέχουσα (πρβλ.
ἀνωτ. § 9 : *obtinet*). *medium*... *locum* τὸν μέσον... τόπον (τὸ κέντρον).
mundi τοῦ κοσμικοῦ συστήματος : *octo* : ἐνῷ εἰναι 8 αἱ σφαῖραι, ἐν
τούτοις ὑπάρχουσι μόνον 7 ἡχητικὰ διαστήματα, 7 τόνοι, διότι δύο ἔξ
αὐτῶν, ἡ τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἡ τοῦ Ἐρμοῦ, ἔχουσαι τὴν αὐτὴν ταχύ-
τητα, (*eadem vis*), παράγουσι τὸν αὐτὸν τόνον. *intervallis* διὰ διαφό-
ρων διαστημάτων ἡχηρῶν (πρβλ. ἀνωτ. § 10 : *intervallis inparibus*).
qui numerus ὅστις ἀριθμὸς (ὁ 7 δηλαδή). *fere* δύναται τις εἰπεῖν (εἰ-
ναι ὁ δεσμός). Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ 7 id. ἀνωτ. § 4 : *plenus*. *quod*
τοῦτο δὲ (τὸν ἥχον τοῦτον). *docti homines* οἱ εὑρέται τῆς μουσικῆς
(Ὁρφεύς, Ἀμφίων). *nervis atque cantibus* (ἀφαιρ. δργαν.) διὰ μου-
σικῶν δργάνων (κατὰ λ. χορδῶν) καὶ τῶν (φωνητικῶν) τόνων (τ.é.
τῶν ἀσμάτων). Κατὰ τοὺς ἀρχαίους αἱ ἐπτὰ χορδαὶ τῆς κιθάρας ἐφευ-
ρέθησαν πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῆς οὐρανίου ἀρμονίας. *sibi* (δοτ.) ἔαυ-
τοῖς. *praestantibus ingenii* δι' ὑπερόχων πνευμάτων (διὰ τῆς ὑπεροχῆς
τοῦ πνεύματος αὐτῶν). *praestans*, -ntis (κυρ. μτχ. τοῦ *praesto*, -stīti,
—, 1. προέχω). *in vita humana divina studia* χιασμός. *divina stu-*
dia coluerunt περὶ τὰ θεῖα ἡσχολήθησαν (τὰ θεῖα ἐσπούδασαν). *colo*,
colui, *cultum*, ἔτε καλλιεργῶ, θεραπεύω.

§ 11 (19). *sonitu oppleta* πληρώθεντα ἥχου. *obsurduerunt* (ὁ.
obsurdesco, dūi, 3 = γίνομαι κωφὸς) ἔξεκφωφάθησαν (= sensū au-
diendi caruerunt). Οἱ Πυθαγόρειοι παρεδέχοντο κατὰ τὸν Ἀριστοτέ-
λη ὡς αἰτίαν τὴν ἔξιν, ἣν εἶχον νηπιόθεν οἱ ἀνθρωποι πρὸς τὸν ἥχον
τοῦτον. Ἐν τοῖς ἔξι τοῖς δεικνύει δ' Ἀφρικανὸς φυσικῶς καὶ πρακτικῶς
τὸ διατὶ οἱ ἀνθρωποι δὲν ἔνωτίζοντο τὴν ἀρμονίαν τῶν οὐρανίων σφαι-
ρῶν. *hebetior* ἀμβλυτέρα (τῆς ἀκοῆς) : τὸ θετικόν, *hebes*, -ētis. si-
cut... ea gens... caret ὥσπερ... ἔκεινο τὸ γένος... στερεῖται,
ἔχει χάσει (ἀδικαιολόγητος ὑπερβολή). *ad illa quae Cataclupsa no-*
minantur πρὸς ἔκεινα τὰ ὄνομαζόμενα Κατάδουπα (καταρράκται τοῦ
Νείλου, πλησίον τῆς Κυρήνης, νῦν Wady - Halfa ὄνομαζόμενοι). *prae-*

cipitat (ἀμτβ.) καταφέρεται (= praecipitatur). *mundi* ίδ. § 10. *conversione* ἀφαιρ. αἰτίας. *tantus* . . . *ut* τοσοῦτος (τόσον μέγας) . . . ὥστε. *capere* νὰ αἰσθανθῶσι, νὰ συλλάβωσι. *nequitis* δὲν δύνασθε. *nequēo*, - ire. 'Η παρομοίωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής. Τὸν ἐκ τῆς ἀρμονίας τῶν σφαιρῶν παραχγόμενον ἦχον ὅλως διόλου δὲν ἀκούομεν, ἐνῷ γνωρίζομεν καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι ὁ ἥλιος ἐκθαμβώνει ἡμᾶς. *intuerti solem adversum* ἀντιβλέπειν εἰς τὸν ἥλιον (θεῶμαι ἀπ' εὐθείας τὸν ἥλιον). *intuērō*, *intuitus sum*, 2. = ἀποβλέπω, *eiusque* ἀλλὰ (= que) τούτου. *acies vestra sensusque vincitur* (ἐν διὰ δυοῖν = *acies sensūs vestri*) ἡ δξύτης τῆς ὑμετέρας αἰσθήσεως (τοῦ ὄραν), ἡ ὅρασις ὑμῶν ἐκθαμβοῦται, νικᾶται (ὑποχωρεῖ). *admirans* (μτχ. τοῦ *admīror*, 1) = θαυμάζων, εἰ καὶ ἐθαύμαζον. *referebam* . . . *oculos ad terram identidem* ἐπανέφερον (κατεβίβαζον) τὰ βλέμματά (μου) ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν (ἐκ διαλειμμάτων) πρὸς τὸ μέρος τῆς γῆς: *refēro*, *rettuli*, *relātum*, *refērre*.

VI.

Π ε ρ ί λ η ψ i s : Βλέμμα ἐπὶ τὴν σμικρὰν γῆν. Ζῶναι αὐτῆς. Ὁ ἄνθρωπος ὁφείλει περιφρονῶν τὰ γήινα νὰ προσβλέπῃ πρὸς τὰ οὐράνια. Ματαία ἡ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα.

§ 12 (20). *Sentio* . . . *te* . . . *contemplari* παρατηρῶ ὅτι σὺ ἐπισκοπεῖς (κοιτάζεις προσεκτικῶς). *etiam nunc* ἀκόμη τώρα *sedem* . . . *hominum ac domum* = *terram* (ίδ. § 21). *quae* (*terra*) *parva*, *ut est, ita* . . . μικρὰ τόσον, καθὼς (πράγματι, τῇ ἀληθείᾳ) εἶναι. *humana* = *res humanas*. *caelestia* = *res caelestes* (*caelestis*, -e). Εἰς τὸ *humana* ἀντιτίθενται τὰ *caelestia* (= *supera*). *spectato* . . . *contemnito* ἀτενῶς πρόσβλεπε τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ, ὅστις εἶναι ἡ οὐρανία πατρίς, μὴ δίδει σημασίαν (*contemnito* = *despicito*) εἰς τὰ ἀνθρώπινα. *contemno*, - *tempsi*, - *temptum*, 3. *celebritatem sermonis hominum* (= *ab hominibus*) (*hominum* γεν. ὑποκειμ.) = διάδοσιν (ἔξαπλωσιν) τοῦ λόγου τῶν ἀνθρώπων (διαφήμισιν ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων). *expetendam gloriam* = *quae expetenda videri possit* ἐπιδιώξιμον (προσδοκήσιμον) δόξαν. *vides habitari* . . . *interiectas* (ἐνν. *esse*) . . . *sed* . . . *stare* ἀπαρέμφ. ἔξαρτώμενα ἐκ τοῦ *vides*. Τὸ *habitari* παθητ. *ἀπρόσωπον* = ὅτι κατοικεῖται, ὅτι κατοικοῦσιν (ὑπάρχουσι κατοι-

κία). intericío, - iēci, - iectum, 3. sto, steti, —, 1. quasi οὕτως εἰπεῖν (ἰδ. § 4). Τὸ πεδίον τῆς ἀνθρωπίνης φήμης, δόξης (ἐπτάκις § 12. ἰδ. § 13) δόλονὲν σμικρύνεται (vides habitari ... et in ipsis ... easque ..., cernis autem ..., hic autem alter ..., ex ipsis ..., quis in reliquis ...). Τὸ θέμα ἀφ' ἑνὸς τῆς σμικρότητος τῆς γῆς καὶ ἀφ' ἔτερου τῆς φιλοδοξίας τῶν ἀνθρώπων ἔγινε παρὰ τοῖς παλαιοῖς 'Ρωμαίοις ἀντικείμενον πραγματεύσεως (παρὰ Πλινίῳ τῷ Πρεσβυτέρῳ, Σενέκᾳ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους). ut nihil ... manare possit ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωνται ἀμοιβαῖαι ἐπικοινωνίαι, σχέσεις (νὰ διαδίδεται τι). Πόσον τὰ πράγματα σήμερον μετεβλήθησαν ! partim ... partim ... partim ... μέρος μὲν (ἄλλοτε μέν) ... μέρος δέ ... ἄλλο δὲ μέρος. obliquos ἐν θέσει πλαγίᾳ. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντοικοί, ἤτοι λαοὶ ἐναντίως ὡς πρὸς τὸν ἴσημερινὸν οἰκοῦντες, δηλ. ἐκατέρωθεν τοῦ ἴσημερινοῦ εἰς συμμετρικὰς θέσεις (ἐν ἄλλαις λέξεσι : οἱ ἔχοντες τὸ αὐτὸν μῆκος καὶ ἀντίθετον πλάτος). transversos ἐν θέσει ἀντίθετῳ. Οὗτοι εἶναι οἱ περίοικοι, ἤτοι οἱ λαοὶ οἵτινες διαβιοῦσιν ὑπὸ τὸν αὐτὸν παράλληλον, ἀλλ' ὅχι ὑπὸ τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν (ἐν ἄλλαις λ. : οἱ ἔχοντες ἵσα καὶ ὅμοσημα πλάτη, ἀλλὰ διαφορὰν μήκους 180°). adversos οἱ εἰς τὰ ἄκρα μιᾶς διαμέτρου τῆς γῆς. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντίποδες, ἤτοι οἱ λαοὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν « ἀντίχθονα » (ἐν ἄλλαις λ. : οἱ ἔχοντες καὶ πλάτη ἀντίθετα καὶ μήκη διαφέροντα κατὰ 180°). Πρβλ. κατωτέρω § 13 : adversa vobis urgent vestigia. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω τῆς 'Ρώμης καὶ τῶν 'Αθηγῶν οἱ ἀντοικοί εύρισκονται ἐν τῷ ὠκεανῷ νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς 'Ελπίδος περὶ τὰς 10° διὰ τὴν 'Ρώμην καὶ περὶ τὰς 8° διὰ τὰς 'Αθήνας, οἱ περίοικοι τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ 'Ωκεανῷ περὶ τὴν θάλασσαν τῶν Σαργασσῶν καὶ οἱ ἀντίποδες τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ 'Ωκεανῷ παρὰ τὴν νῆσον Νέαν Ζηλανδίαν.

§ 13 (21). cernis autem : τὸ autem ἐδῶ = πράγματι. quasi ... cingulis διὰ τινῶν, οὕτως εἰπεῖν (= quasi) ζωνῶν, (cingulis = plagis, oris, regionibus). 'Η διαίρεσις τῆς γῆς εἰς ζώνας βασιζούμενη ἐπὶ τῆς φαινομενικῆς ἐνιαυσίου κινήσεως τοῦ ἡλίου, ἦν οἱ παλαιοὶ ἡδύναντο νὰ μελετῶσι διὰ « γνωμόνων », δφείλει τὴν γένεσίν της εἰς ἐρεύνας τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῆς 'Ιωνικῆς τοῦ Θαλοῦ Σχολῆς. Περὶ τὸ 500 π.Χ. ἡχθησαν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς σφαιρικότητος τῆς γῆς καὶ τὴν

διαιρεσιν αύτῆς εἰς ἀστρονομικὰς ζώνας. Εἰς ταύτας ὁ Παρμενίδης (τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνος) ἀπέδωσε σημασίαν φυσικὴν ὑποστήξας ὅτι μόνον αἱ εὔκρατοι ζῶνται ὑπῆρχαν κατωκημέναι. Τὰ ἀπό τινων δύων ἐτῶν εὐρήματα ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀφρικῆς ἔδειξαν τὸ πάλαι τὸ κατοικήσιμον τῆς διαικεκαυμένης ζώνης. *e quibus duos = quorum duos* ὡν (ζωνῶν) δύο (βλέπεις ὅτι εἶναι ἐσκληρυμμέναι, ποκκαλιασμέναι, κατεστραμμέναι) ἔνεκα τοῦ παγετοῦ (παγωνῖς) = *obriguisse pruīnā : obrigēscō, -rigūi, 3. diversos = disiunctos* ἀπομεμαχρυσμέναι. *inter se* ἀλλήλων. *et . . . subnixos καὶ . . . ἐπερειδόμεναι* ἔκάστη χωρὶς (ex utrāque parte) τοῖς πόλοις αὐτοῖς (εἰς τοὺς πόλους αὐτοὺς τῆς γῆς = *verticibus ipsis [ἀφαιρ.]*). *subnixus* (καὶ *subnīsus*), a, um. *vertīces* πόλοι (ἐν. *vertex*, *verticis* ἄ.) : εἶναι τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἀξονος, περὶ δὲ στρέφεται (*vertitur*) σφαῖρά τις. *caeli* (ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τῆς ὑπερτάτης σφαῖρας [*caelestis globus*], ἀλλὰ περὶ τῆς ἀτμοσφαῖρας [τοῦ ἀέρος], ἥτις περιβάλλει τὴν γῆν). *medium* τὴν μέσην, τὴν διαικεκαυμένην (ζώνην). *et maximum* τοῦτο δὲν ἀληθεύει σήμερον. Ἐκτείνεται ἀπὸ 23° 1/2 βορείως καὶ 23° 1/2 νοτίως, ἔχει τὸν ἥλιον δις τοῦ ἔτους εἰς τὸ ζενίθ καὶ εἶναι κατωκημένη. *torrei* (βλέπεις) ὅτι καίεται, πυρπολεῖται : *torrēo, torrūi, tōstum, 2. ardore* (ἀφαιρ. αἴτιας) ἐξ αἰτίας τοῦ καύματος. *duo . . . quorum . . . ille . . .* (ἡ μακρὰν ὥμων), *hic autem alter . . .* (ἡ πλησίον) : δύο (αἱ εὔκρατοι ζῶνται) . . . ὡν . . . ἔκεινη, αὕτη δὲ ἡ ἐτέρα . . . *australis* (ἐνν. *cingulus*) ἀνταρκτική, μεσημβρινή, νοτία. *in quo ἐφ' ἣς. qui insistunt* οἱ ἐπερειδόμενοι, οἱ κατοικοῦντες. *insisto, instīti, —, 3. adversa vobis urgēt vestigia* ἀνάστροφα ὑμᾶν πιέζουσι τὰ ἵχνη (χαράττουσι τὰ ἵχνη βαίνοντες ἐξ ἀντιθέτου πρὸς ὑμᾶς τ.ἔ. εἶναι οἱ ἀντίποδες ὑμῶν, εἶναι οἱ κατοικοῦντες τὴν « ἀντίχθονα » · · · δ. § 12 : *adversos stare vobis*). *urgēo (urgueo), ursi, —, 2. nihil ad vestrum genus* ἐνν. *pertinet* = οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν (ἐπικοινωνίαν) μεθ' ὑμῶν (οἵτινες κατοικεῖτε τὴν βόρειον εὔκρατον ζώνην). Αὕτη χωρὶς εἶται ἀπὸ τῆς νοτίας διὰ τῆς διαικεκαυμένης ζώνης. *subiectus aquiloni* (= *septentrionalis*) ἡ ὑποκειμένη (ἔκτεθειμένη) εἰς τὸν βορρᾶν. *aquilo, oñis* ἄ. ὁ βορρᾶς. *cerne . . . quam . . . contingat* παρατήρησον . . . πόσον (εἰς ποῖον μικρὸν βαθμὸν = *quam*, ἐπίρρο. ἐρωτηματικο - ἐπιφωνηματικόν) . . . ἀπετεται ὑμῶν (ἔχει σχέσιν πρὸς ὑμᾶς, ἀφορᾶ ἡ εἰς ὑμᾶς). *enim* πράγματι. *colitur κατοικεῖται colo, colui, cultum, 3. angustata verticibus* στε-

νουμένη (στενεύουσα, στενή) πρὸς τοὺς πόλους (πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν πόλων, δηλ. ἀπὸ Β. πρὸς Ν.). Κατὰ τὸν Κικέρωνα ἡ γῆ ὡς πρὸς τὸ κατοικούμενον μέρος εἶναι εὐρυτέρα ἢ μικροτέρα (180° : 34°) *lateribus latior* πλέον ἐκτεταμένη (πλατυτέρα, εὐρυτέρα) κατὰ τὰς πλευράς. Πρόκειται, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, περὶ τοῦ κατοικουμένου τμήματος τῆς γῆς (*terra quae colitur a vobis*). *quaedam* οὕτως εἰπεῖν (πρβλ. § 3 : *claro quodam*). *circumfusa illo mari* περικλυζομένη ὑπὸ (δι') ἐκείνης τῆς θαλάσσης : *circumfundō*, -*fūdi*, -*fūsum*, 3. *quod... quod... quem* ἡ ἀναφορὰ χρησιμεύει πρὸς ἔξαρσιν, διὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ ἀποτόμως ἡ μείωσις (= *quam sit parvus*, *vides*). *quem καθ'* ἐλξιν πρὸς τὸ οceanū ἀντὶ *quod* (πρβλ. § 5 καὶ § 7 *quas civitates* (*quaē terra*) . *in terris* *īd.* § 5. *qui* (*oceanus*) . *in terris* (ἡμεῖς οἱ) ἐν τῇ γῇ (*īd.* § 5). *tanto nomine ἀφαιρ.* *īdιότ.* ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ *qui* = τοσούτου ὀνόματος, παρὰ τὸ τόσον μέγα δημοτικά του, μολονότι ἔχει... *quam sit* (πλαγία ἐρώτησις) (βλέπεις) πόσον εἶναι.

§ 14 (22). *num... potuit...?* ἀφά γε... ἡδυνήθη... ; (ἀπάντησις : δὲν ἡδυνήθη). *cultis...* (ἀφαιρ.) « ἐκ τῶν οἰκουμένων τόπων ». *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ *cuiusquam...* *Caucasum — Gangen*: Καύκασος καὶ Γάγγης εἶναι τὰ ἀνατολικὰ ὄρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου. *in reliquis... partibus* δηλ. ἐν τῇ βορ. εὐκράτω *ζώνῃ*. *orientis aut obeuntis solis*: *oriens*, -*ntis* μτχ. τοῦ *orior*, *ortus sum*, 4. *obiens* γεν. *obeuntis* μτχ. τοῦ *obēo*, -*ii*, -*itum*, *obīre*, (*orior* = ἀνατέλλω καὶ *obēo* = *occido* δύω). *quis... audiet?* (ἀπάντ. : οὐδεῖς). *quibus... amputatis* τούτων δὲ (τῶν μερῶν) ἀποκοπέντων (ἀφαιρεθέντων). *profecto* ἐπίφρ. βεβαίως, ἀναμφιβόλως (πολὺ καλά). *quantis in angustiis... velit* (πλαγία ἐρώτ.) ἐν πόσῳ περιωρισμένῳ πεδίῳ (χώρῳ) ... θέλει (*ձէլօ՛ւ*). *se dilatari* (αὐτὴ) νὰ διαπλατύνεται (νὰ διαχέεται, νὰ ἐπεκτείνεται). *ipsi autem*. Ἐνταῦθα μέχρι τέλους τῆς § 16 ἐπιπροσθέτει ὁ Κικέρων εἰς τοὺς ἀνωτέρω περιορισμοὺς (§ 12 : *vides habitari*) καὶ ἄλλους τέσσαρας χρονικοὺς (§ 14 : *ipsi*, § 15 : *quin etiam* ... *quid autem interest* καὶ § 16 : *praesertim cum...*). *quam... diu?* (ἐπὶ) πόσον χρόνον ; τμῆσις πρὸς δήλωσιν ἐμφάσεως (ἀντὶ *quamdiū*).

VII.

Περὶ ληψις : ‘*H* λήθη εἶναι τὸ χρονικὸν τέρμα τῆς γηίνης δόξης. Κοσμικὸν ἢ μέγα ἔτος. *O* πάπιος παροτρύνει τὸν ἔγγονον νὰ

περιφρονήσῃ τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἀμοιβὰς ἀποβλέπων πρὸς τὴν ἀρετήν,
ἥτις μόνη ἄγει εἰς τὸν οὐρανόν.

§ 15 (23). *quin etiam καὶ προσέτι* (μάλιστα δέ). *si cupiat . . . non modo* (*non*) . . . *sed ne . . . possumus* ἐὰν ἥθελε ἐπιθυμήσει . . . οὐ μόνον . . . ἀλλ’ οὐδέ . . . δυνάμεθα. Τὸ [*non*] ἐν τῇ α' προτάσει παρέλκει, διότι αἱ δύο ἀρνητικαὶ προτάσεις ἔχουσι κοινὸν, τὸ ῥῆμα (*possumus*). *cupio*, -*pīvī* ἢ -*pīi*, -*pītum*, 3. *proles* (= *progenies*). *illa futurorum hominum* ἡ γενεὰ ἔκεινη τῶν μελλόντων ἀνθρώπων, αἱ μέλλουσαι ἔκειναι τῶν ἀνθρώπων γενεαί (*πρβλ.* κατωτ. : *qui postea nascentur*). *proles*, *is* θ. γενεά. *deinceps* ἡ μία κατόπιν τῆς ἀλλῆς (διαδοχικῶς, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν). *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ unius cuiusque. *a patribus acceptas* (ἐπεξήγησις τοῦ *deinceps*) ἀπὸ τῶν πατέρων παραληφθέντες. *accīpīo*, -*cēpī*, -*ceptum*, 3. *propter eluviones exustionesque* ἔνεκα τῶν κατακλυσμῶν καὶ τῶν ἐκπυρώσεων. *tempore certo* καθ' ὠρισμένον χρόνον (χρονικὸν διάστημα, ὅπερ εἶναι ἔκεινο τὸ κοσμικὸν ἔτος = *vere vertens annus* τῆς § 16). 'Η νεωτέρα ἐπιστήμη δὲν ἀποκλείει ὅτι συνέβαινον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τοιοῦτοι κατακλυσμοί, ἀλλὰ δὲν εἶναι παραδεκτὴ ἡ θεωρία τῶν Στωϊκῶν περὶ γενικῆς ἐκπυρώσεως τοῦ κόσμου. Οἱ Στωϊκοί, ἀκολουθοῦντες ἐν μέρει τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἡρακλείτου, ἐπρέσβευον ὅτι δὲ κόσμος εἶχε τὴν ἀρχήν του ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ πυρός, εἰς δὲ ἐπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ κατακλυσμῶν καὶ δόλοκληρωτικῆς ἐκπυρώσεως. 'Αλλὰ ἐκ τοῦ καταστρεπτικοῦ τούτου πυρός θὰ ἀνεγεννᾶτο ἄλλος καθ' ὅλα ὅμοιος κόσμος. Αὐτὸ δὲ κατ' ἀνάγκην θὰ ἐπανελαμβάνετο ἀνὰ ὠρισμένον ἀριθμὸν ἐτῶν (*tempore certo*), ἵτοι μεθ' ἕκαστον κοσμικὸν ἔτος (*vere vertens annus*). Τοῦτο ὑπολογίζεται, καὶ κατὰ τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα, ὅτι περιλαμβάνει ὑπὲρ τὰ 11740 ἡλιακὰ ἔτη, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρωμέλου (716 π.Χ.) μέχρι τῶν χρόνων τοῦ διαλόγου τούτου (129 π.Χ.) παρῆλθον 587 ἔτη, τὰ δόποια εἶναι μόλις τὸ 1/20 (*nondum vicesimam partem . . . conversam*) τοῦ μεγάλου ἔτους ($587 \times 20 = 11.740$). Τοῦ μεγάλου τούτου ἔτους ἀλλαχοῦ (ἐν τῷ Hortensius) δὲ Κικέρων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ταχίτου καὶ τοῦ Σερβίου, ὥριζε τὴν διάρκειαν εἰς 12954 ἔτη. *quid autem interest ab iis . . . sermonem fore de te τί τέλος πάντων* ἐνδιαφέρει ὅτι θὰ γίνη λόγος ὑπ' ἔκεινων περὶ σοῦ (τί σὲ μέλλει ἂν θὰ διμιλήσωσι περὶ σοῦ . . . ;) : *interest*, *interfuit*, *interesse*. *sermo-*

nem ab iis id. § 12 : sermonem hominum. qui postea nascentur πρβλ. § 15. proles illa futurorum hominum. (nascor, natus sum, 3) ab iis . . . qui ante nati sunt = a maioribus. cum . . . nullus fuerit ἀφοῦ . . . οὐδεὶς ἔγινε.

§ 16 (24). *qui οἵτινες, καὶ δύμως οὗτοι, nec pauciores . . . et meliores οὕτε ἐλάσσονες (ὅλιγώτεροι . . .) καὶ ἀμείνονες (πρβλ. Hor. carm. 3, 6, 46). certe παντὶ τρόπῳ (μὲ κάθε τρόπον). praeſertim cum . . . nemō . . . possit ἀφοῦ μάλιſta . . . οὐδεὶς . . . δύναται (πρβλ. § 13 τέλ.). A quibus audiri nomen . . . potest πρβλ. § 15 : sermonem fore de te. unius anni ἑνὸς μόνου (μεγάλου ἢ κοσμικοῦ) ἔτους (id. § 15 tempore certo). Τὸ ἀστρονομικὸν τοῦτο ἔτος συντελεῖται « ὁ πόταν ἐπὶ τὸ αὐτὸν σημεῖον πάντες οἱ πλανῆται ἐλθόντες ταύτην τὴν τάξιν λάβωσιν, ὥστε εὐθείας νοηθείσης ἀπὸ τῆς ἀπλανοῦς σφαῖρας ἐπὶ τὴν γῆν νευούσης κατὰ κάθετον τὰ κέντρα αὐτῶν ἐπὶ ταύτης θεωρεῖσθαι » (Ἀλβίνος, Εἰσαγ. XIV) : δηλ. ὅταν ἀπαντεῖς οἱ πλανῆται ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἔκκινήσεως ἵνα ἐπαναρχίσωσι καὶ πάλιν τὴν τροχιάν των. enim δηλαδή. populariter (κατὰ τρόπον τοῦ λαοῦ, λαϊκῷ τῷ τρόπῳ), κοινῶς (κατ’ ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κατωτέρω vere vertens annus). astri λ. ποιητική. tantum modo μόνον. id est τουτέστι. cum autem . . . redierint . . . rettulerint tum . . . potest ἀλλὰ μόνον ὅταν . . . θὰ ἐπανέλθωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπανέλθει) . . . καὶ θὰ ἐπαναφέρωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπαναφέρει), τότε δύναται (θὰ εἰναι δυνατόν) : redēo, -dīi, -dītum, -īre. referto, rettūli, relātum, referre. ad idem unde . . . εἰς τὸ αὐτὸν (σημεῖον) ὁ πότεν . . . semel ἀπαξ (μίαν φοράν). eandemque . . . descriptionem τὴν αὐτὴν διάταξιν. longis intervallis μετὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα : (§ 21 multis . . . saeculis). totius caeli ὅλου τοῦ οὐρανοῦ, ὅλων, τῶν οὐρανίων συστημάτων. ille . . . appellari potest (τότε) θὰ εἰναι δυνατὸν νὰ εἴπῃ τις ὅτι τὸ ἀληθὲς ἔτος συντελέσθη καθ’ ὅλοκληρίαν (πρβλ. Cic. de nat. deor. 2, 51 : tum efficitur, cum solis et lunae et quinque errantium ad eandem inter se comparationem [= « ἀναλογίαν », τ. ἔ. dispositionem] confectis omnium spatiis est facta conversio]. in quo ἐν τῷ ὁποίῳ (κοσμικῷ ἔτει). vix . . . audeo μόλις τολμῶ, μετὰ δυσκολίας τολμῶ. dicere . . . quam . . . teneantur νὰ εἴπω πόσον πολλαὶ τῶν ἀνθρώπων γενεᾶι περιλαμβάνονται (πλαχ. ἐρώτ.). saeculum ἐνταῦθα = διάρκεια μιᾶς γενεᾶς ἀνθρώπων (33 ἔτη καὶ 4*

μῆνες). *namque ut . . . habeto* ἡ σύνταξις : *tum . . . habēto . . . quan-*
dōque (= *quandocumque* ὁποτεοῦν) . . . *defecerit* (τετ. μέλλ.) . . .
ut olim . . . visus est, *cum* (δτε) . . . *penetravit*. *deficere . . . extin-*
guique δτι *ἐξέλιπεν* (ἔπαθεν ἔκλειψιν) . . . καὶ *ἐσβέσθη* . . . *extinguo*
(extinguo), -tīnxi, -tīnctum, 3. *templa* (ίδ. § 7) χώρους ιερούς. *ab*
eadem parte ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέρους (θὰ πάθη ἔκλειψιν). *eodemque*
tempore καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν σημεῖον, κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν.
signis . . . stellisque revocatis ἐπαναδραμόντων (ἐπιστραφέντων, ἐπα-
ναχθέντων) τῶν ζωδιακῶν σημείων . . . καὶ ἀστέρων. *ad principium* εἰς
τὴν ἀρχὴν (εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν διάταξιν τῆς ἔκκινήσεως). *ad principi-*
um = ad primum caput « κεφαλὴν » (πρβλ. Πλατ. Τιμ. 39 D καὶ
Cic. Frg. Tim. 9, 33). *expletum* ἐνν. *esse. habeto* = *puta* νόμιζε· (ίδ.
 § 5 : *sic habeto*). *cuius τούτου* δέ. *quidem τῇ ἀληθείᾳ, ἀληθῶς. scito*
μάθε. nondum vicesimam partem esse conversam βραχυλογικῶς ἀντὶ^{n. v. p.} *conversione* (ἡ *convertendo*) *esse confectam* δτι δὲν συνεπληρώθη ἀκόμη διὰ τῆς περιστροφῆς τὸ εἰκοστὸν μέρος (τοῦ χρόνου).
 Ιδ. § 15 : *tempore certo*.

§ 17 (25). *quocirca* διό, δθεν. Περαίνεται ὁ λόγος περὶ τῆς μα-
 ταιότητος τῆς ἐπιγείου δόξης. *si . . . desperaveris . . . quanti tan-*
dem est . . . ? ἡ ὑπόθ. καθ' ὑποτακτικὴν = ἐὰν ἥθελες ἀπελπίσει (ἀπελ-
 πισθῇ) . . . πόσην τέλος πάντων ἀξίαν ἔχει (δύναται νὰ ἔχῃ) . . . ;
 (πόσον πράγματι ἀξίει ;). Απάντησις : οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει. *reditum*
 ἡ λ. ἐτέθη συμφώνως πρὸς τὰ προειρημένα (§ 5 : *hinc prolecti* *huc*
revertuntur) περὶ τῆς προελεύσεως τῶν ψυχῶν. *in quo omnia sunt*
 . . . *viris* ἐν ᾖ εἶναι πάντα (τὰ προσήκοντα) ἀνδράσι μεγάλοις καὶ
 ἔξοχοις, ἐν ᾖ (τόπῳ) οἱ μεγάλοι καὶ ἔξεχοντες κέκτηνται τὸ πᾶν.
 Επομένως εἶναι τὸ τέρμα (ὁ σκοπός, ὁ πόθος) τῶν μεγάλων ἀνθρώ-
 πων. *ista hominum gloria* αὐτή σου (= *ista*) ἡ ἀνθρωπίνη δόξα.
pertinere νὰ διαρκέσῃ . . . *ad partem exiguum* εἰς ἐλάχιστον τμῆμα.
unius anni ἐνὸς (μόνον μεγάλου) ἔτους. Επειδὴ ἡ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα
 τῶν ἀνθρώπων εἶναι βραχυχρόνιος, οὐτοπία εἶναι καὶ χίμαιρα νὰ μὴ
 ἐλπίζωμεν εἰς τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀθανασίαν. *igitur* δθεν. Εἰσάγεται διὰ
 τοῦ *igītūr*, τιθεμένου ἐν τῇ ἀρχῇ, τὸ συμπέρασμα (*conclusio*) τῶν
 ἀπὸ τῆς § 12 καὶ ἔξῆς λεγομένων. *alte spectare . . . atque . . . con-*
tueri : τὰ ἀπαρέμφ. ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ *si voles. contuēor, (- tuītus*

sum), 2. ἀτενίζω, θεωρῶ. Ἡ πρόθεσις con- τοῦ contueri χρησιμεύει πρὸς ἐπίτασιν (πρβλ. § 1 conlacrimavit). Παροτρύνων δὲ πάππος ἀποτρέπει τὸν Σκυπίωνα ἀπὸ τοῦ ἀπελπισμοῦ. hanc sedem et aeternam domum (id. § 21) τὴν ἔδραν ταύτην καὶ . . . διαμονήν. Ἀντιτίθεται εἰς τὸ sedem hominum καὶ domum (hominum) τῆς § 12. Ἐπίσης πρβλ. § 5 : hinc profecti huc revertuntur. neque te . . . dedideris nec . . . spem posueris (προτρεπτ. ὑποταχτ.). Αἱ κύριαι προτάσεις : νὰ μὴ παραδίδεσαι (νὰ μὴ δίδῃς σημασίαν) εἰς τοὺς λόγους (νὰ μὴν ἀκοῦς τὰ λόγια) τοῦ ὄχλου (νὰ μὴ παγιδεύεσαι ἐκ τῶν λόγων τοῦ λαοῦ) καὶ (ἐν γένει) νὰ μὴ ἀποθέτῃς (στηρίζης) τὴν ἐλπίδα τῶν πεπραγμένων σοι (τῶν πράξεών σου). Τὸ nec καθολικεύει τὴν ἔννοιαν. dedo, dedidi, deditum, 3. παραδίδω : me dedo χαρίζομαι. in praemiis humanis ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις (ματαίαις) ἀνταμοιβαῖς. te oportet . . . trahat ad verum decus πρέπει . . . νὰ σὲ προσελκύῃ (νὰ σὲ τραβᾷ) πρὸς τὴν ἀληθῆ δόξαν (τὴν εὐφημίαν) id. § 4 : ostendas oportebit. decus, decoris, οὐ. ipsa virtus ἡ ἀρετὴ αὐτὴ καθ' ἔαυτήν. suis . . . inlecebris διὰ τῶν ἴδιων αὐτῆς δελεαστικῶν μέσων (διὰ τῶν θελγήτρων της, διὰ τοῦ κάλλους της). quid . . . loquantur τί (πολλὰ ἢ δλίγα) . . . δύνανται νὰ εἴπωσι (ἥθελον εἴπει). de te περὶ σοῦ (διὰ λογαριασμόν σου). ipsi videant αὐτοὶ ἀς ἵδωσιν (αὐτοὶ ἀς σκεφθῶσι, ἴδική των δουλειά εἶναι, σὺ μὴ πολυπραγμόνει, μὴ σκοτίζεσαι, γύρευε τὴν δουλειά σου = tu rem tuam age. sed loquentur tamen ἀλλὰ (παρὰ τὴν ἀποστροφὴν τὴν ὅποιαν δέον νὰ ἔχῃς πρὸς τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων φήμην) θὰ κάμωσι λόγον ὅμως (περὶ σοῦ). loquor, locutus sum, 3. autem δέ, ἀλλά. sermo ἀναφέρεται εἰς τὸ loquentur. angustiis id. § 14. de ullo (οὔσιαστ. ἀρσεν.) = de quoquam περὶ οὐδενός, περὶ τινος. (Τὸ ullus ἀντικαθιστᾷ τὸ quisquam εἰς τὴν ἐνικήν ἀφαιρ. καὶ εἰς ὅλον τὸν πληθυντικὸν ἀριθμόν). perennis διηγεκής. obruitur ἀφανίζεται (μένει τεθαμμένος). obruo, -rui, -rūtum, 3. interitu . . . oblivione διὰ τοῦ θανάτου . . . διὰ τῆς λήθης. posteritatis = posteriorum. extinguitur ἀποσβέννυται, ἔξαλειφεται. (extinguo, -nxi, -nctum, 3).

VIII.

Περιληψις : Ὁ Σκυπίων δὲ Νεώτερος ὑπισχνεῖται νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ ἵχνη τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου, ὅστις ἔξηγεῖ ὅτι ἡ ἀληθὴς

ἀθανασία εἶναι ἡ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀνταμοιβὴ τῶν ἀξίων. Μόνον τὸ σῶμα εἶναι φθαρτόν. Ἡ ἀνθάνατος ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ζωήν, αἰσθησιν, ἀνάμνησιν, πρόνοιαν, διευθύνει, κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ φθαρτὸν σῶμα ὡς ὁ αἰώνιος θεός τὸν ἐν μέρει φθαρτὸν κόσμον. Αἰώνιον εἶναι τὸ ἀεὶ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ κινούμενον, ὅπερ ἐπειδὴ δὲν γινώσκει ἀρχήν, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τέλος.

§ 18 (26). *quae = haec autem. cum dixisset ἀφοῦ εἶπε (εἰπόντος). ego vero ἐγὼ τῇ ἀληθείᾳ. siquidem ἀφοῦ τῷ ὅντι (τὴν στιγμὴν καθ' ἣν). bene meritis de patria τοῖς πολλοῖς ἀξίοις τῆς πατρίδος γεγενημένοις ἡ οὖσι, τοῖς εὐεργέταις τῆς πατρίδος (ἰδ. § 5: omnibus qui . . .). mereor, meritus sum, 2. de aliqua re ἀξίος τινός εἰμι. quasi limes οὕτως εἶπεν (= quasi) ὁδὸς (ἀτραπός). limes, limitis ἢ. ad caeli aditum πρὸς εἴσοδον τοῦ οὐρανοῦ (διὰ νὰ ἀνέλθῃ τις εἰς τὸν οὐρανόν). patet ἀναπέπταται (εἶναι ἀνοικτῇ). quamquam καίτοι, μολονότι. vestigis (ἀφαιρ.). ingressus patris βαδίσας ἐπὶ τῶν ἵγων τοῦ πατρὸς (=vestigia ingressus [διώξας] patris) Παύλου Αἰμιλίου. ingrediō, ingressus sum, 3. et tuis (ἀφαιρ. ἐνν. vestigiis), καὶ τῶν σῶν. decori vestro non defui δὲν ἐδείχθην ἀνάξιος (δὲν ὑπελείφθην), δὲν ἐφάνην κατώτερος τῆς φήμης (δόξης) ὑμῶν. (desum, defui, deesse). nunc tamen . . . enitar νῦν ὅμως . . . θὰ προσπαθήσω. (enitor, eni-
xus ἡ enīsus sum, 3). tanto . . . τηλικαύτης, τόσον μεγάλης (ἀντα-
μοιβῆς) . . . vigilantiūs ἐπιμελέστερον, μετὰ μεγαλυτέρας ἐπαγρυ-
πνήσεως (ζέσεως). vigilans, ntis (μτχ. τοῦ vigilo). tu vero enitere
(προστ.). προσπάθει λοιπὸν σύ. sic habeto (pro certo habēto id. § 5) non esse te mortalem, sed corpus hoc ὅτι δὲν εἶσαι σὺ φθαρτὸς
(ὑποκείμενος εἰς φθοράν), ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦτο (τὸ σῶμά σου). nec enim tu is es, quem . . . declarat, sed . . . διότι οὔτε σύ εἶσαι τοι-
οῦτος (is = talis), οἷον . . . φανερώνει (σὲ κάμνει νὰ παρουσιάζεσαι)
ἢ μορφή σου αὕτη, ἀλλά . . . Ἡ οὖσία σου δὲν σύγκειται ἐν τῷ σωμα-
τοειδεῖ (ἐν τῷ σαρκίνῳ σχήματι). Πρβλ. Ψευδο-Πλάτ. Ἀξίοχ. 365 Ε:
«τὸ ὑπολειφθὲν σῶμα, γεῶδες ὃν καὶ ἄλογον, οὐκ ἔστιν ὁ ἀνθρωπος.
Ἡμεῖς μὲν γάρ ἐσμεν ψυχή, ζῶον ἀθάνατον ἐν θνητῷ καθειργμένον
φρουρίων». Ταῦτα πηγάζουσιν ἐκ τῆς περὶ μετεμψυχώσεως διδασκαλίας
τοῦ Πυθαγόρου, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν συν-
δέεται πρὸς ἐν σῶμα. sed mens cuiusque is est quisque ἀλλ' ἡ ψυχὴ*

έκάστου, αὐτὴ (ἀκριβῶς) εἶναι ἔκαστος (ἀλλ' ἔκαστος εἶναι ἔκεινο ὅπερ εἶναι ἡ ψυχὴ του, ἡ ψυχὴ ἀνθρώπου τινὸς εἶναι τὸ Ἐγώ του). Πρβλ. Ψέυδο - Πλάτ. Ἀλκ. I 130 E. « διαλέγεται . . . οὐ πρὸς τὸ σὸν πρόσωπον, ὡς ἔοικεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην ποιούμενος τοὺς λόγους· τοῦτο δέ ἐστιν ἡ ψυχὴ—Ψυχὴ ἄρα ἡμᾶς κελεύει γνωρίσαι ὁ ἐπιτάττων γνῶναι ἔαυτόν ». *non ea figura, quae oὐχὶ ἡ μορφὴ ἔκεινη, ἡτις deum θεός, θεῖον ὄν. siquidem id. ἐν ἀρχῇ τῆς § ταύτης. deum te...* Αἱ ψυχαὶ ἐπλάσθησαν κατὰ τὸν Κικέρωνα καὶ τὸν στωϊκὸν πανθεϊσμὸν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ. Εἶναι αὗται διὰ τὸ σῶμα, ὅτι εἶναι ὁ θεός διὰ τὸν κόσμον, ἡτοι ὁ θεός εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου. Οὕτως ἐν τῷ δινέρῳ τοῦ Σκιπίωνος φαίνονται εὐδιάκριτα τὰ ἵχνη Πλατωνισμοῦ, ἴσχυρῶς ἀναμίκτου μετὰ ἴδεων στωϊκῆς φιλοσοφίας. Οἱ Στωϊκοὶ τὸν μὲν ἀνθρωπὸν ὥριζον ὡς ζῶον λογικὸν θνητόν, τὸν δὲ θεὸν ὡς ζῶον λογικὸν ἀθάνατον. Πρβλ. καὶ Ψ - Πλάτ. Ἀξίοχ. 370 B: « οὐ γάρ δὴ θητή γε φύσις τοσόνδ' ἂν ἥρατο μεγεθουργίας, ὥστε καταφρονῆσαι μὲν ὑπερβαλλόντων θηρίων βίας, διαπεραιώσασθαι δὲ πελάγη, δειμασθαι δὲ ἀστη, καταστήσασθαι δὲ πολιτείας, ἀναβλέψαι δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἴδεῖν περιφορὰς ἀστρων καὶ δρόμους ἡλίου τε καὶ σελήνης . . . εἰ μή τι θεῖον δύντως ἐνῆν πνεῦμα τῇ ψυχῇ, δι' οὐ τὴν τῶν τηλικῶνδε περίνοιαν καὶ γνῶσιν ἔσχεν ». Εὔριπ. fr. 1018 καὶ Μένανδρ. « ὁ νοῦς γάρ ἡμῶν ἐστιν ἐν ἔκάστῳ θεός ». *qui . . . qui . . . (ἀναφορά).* Αἱ διὰ τοῦ *qui* εἰσαγόμεναι προτάσεις εἶναι τὰ ὑποκείμενα, τὸ δὲ *deus* (θεός τ. ἡτία δύναμις) τὸ κατηγορούμενον. *qui vigeit . . . sentit . . . meminit . . . providet . . . ὅστις (ἡτις δύναμις θεία) ἔχει τὴν ζωήν, τὴν αἰσθησιν, τὴν πρόνοιαν (κάμνει νὰ αἰσθανώμεθα, νὰ ἀναμιμησκώμεθα, νὰ προνοῶμεν) καὶ ὅστις οὕτω κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον (tam) διευθύνει καὶ κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ σῶμα τοῦτο οὐ προτεταται, καθ' ὃν τρόπον (quam) τὸν κόσμον τοῦτον regit moderatur et movet ὁ ὅπατος θεός. *memini- ni, meminisse, ἢ. ἐλλειπτ., provīdeo, -vīdi, -vīsum, 2. ut καθὼς (κινεῖ κ.λπ.). mundum mortalem — fragile corpus κατὰ χιασμόν. tūn- dum ex quadam parte mortalem φθαρτὸν (θητὸν) ὡς πρός τι μέρος (ἔν τινι μέρει, ἔν τινι μέτρῳ). 'Ο κόσμος ἀπόλυται ἐν μέρει μόνον, καθ' ὃτι ἔχει ἐν ἔαυτῷ τι τὸ ἀθάνατον. "Ισως ὁ Κικέρων ἐνοεῖ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν καὶ ἵσως ὠσαύτως τὴν ἀφθαρτὸν ὅλην τῶν**

ἀστέρων. 'Η σύγκρισις τοῦ θεοῦ κατὰ τὰς πρὸς τὸν κόσμον σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν ὡς πρὸς τὰς πρὸς τὸ σῶμα σχέσεις αὐτῆς, εἴναι συνήθης εἰς τοὺς Στωϊκούς. *ipse* αὐτὸς οὗτος (αὐτὸς ὁ ἕδιος). *aeternus* αἰώνιος (ἀναρχος καὶ ἀπειρος). *sempiternus* ἀθάνατος. *fragile corpus* τὸ φθαρτὸν σῶμα. 'Η φράσις αὕτη περιέχει τὸ θέμα Πλατωνικῆς προσπαθείας πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἡς προσπαθείας τὸν τρόπον ἡκολούθησε κατὰ γράμμα καὶ ὁ Κικέρων, ἀριστοτεχνικώτατα μεταφράσας, συντομώτερον ἐνίστε, ἐκ τοῦ Φαιδρού (245 C 1d. § 19 ἔξ.) καὶ Βραδύτερον πάλιν ἐπαναλαβὼν τὰ αὐτὰ αὐτολεξεῖ ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1,53 - 55). Κατὰ τὸν Μακρόβιον παρέχεται ἡ ἀπόδειξις ὑπὸ τύπου σωρείτου (*per gradus syllogismorum*) ὡς ἔξῆς :

I. *Anima ex se movetur, quod autem ex se movetur principium motus est.* Igitur anima principium motus est.

II. *Anima principium motus est, quod autem principium motus est, natum non est.* Igitur anima nata non est.

III. *Anima nata non est, quod natum non est, immortale est, igitur anima immortalis est.*

§ 19 (27). *Nam πράγματι.* Πρὸς τὰ ἐπόμενα πρβλ. Πλάτ. Φαιδρον (ἔ. ἀν.). *quod semper movetur* τὸ « ἀεικίνητον » (= *quod semper sese movet*), ὅπερ ἀεὶ ἔχει (ἐσωτερικήν, αὐτόματον) κίνησιν, ὅπερ ἀεὶ αὐτομάτως ἔαυτὸν κινεῖ. *motum adfert alicui κίνησιν* ἐπιφέρει (δίδει) τινὶ = « τὸ δ' ἄλλο κινοῦν », *quodque* : *τὸ-que* = καὶ (ταυτοχρόνως). *quodque ipsum agitat* aliunde = « καὶ » (ἀλλὰ) « ὑπ' ἄλλου » κινούμενον (τιθέμενον εἰς κίνησιν). *aliunde* ἄλλοιθεν = « ὑπ' ἄλλου ». (πρβλ. § 20 = *pulsu extero δι' ἐξωτερικῆς ὡθήσεως, δι' ἐξωτερικῆς δυνάμεως*). *quando finem habet motus* (= *movendi*) ὅταν παύῃ ἡ κίνησις = « παῦλαν ἔχον κινήσεως ». *vivendi finem habeat necesse* = « παῦλαν ἔχει ζωῆς », ἀνάγκη νὰ ἔχῃ παῦλαν ζωῆς. *solum igitur quod sese movet* = « μόνον δὴ τὸ αὐτὰ κινοῦν ». (*movēo, movi, motum, 2. quia numquam deseritur a se* = « ἀτε οὐκ ἀπολεῖτον ἔαυτό », διότι οὐδέποτε δύναται νὰ ἐγκαταλείψῃ ἔαυτό. *desero, -rūi, rtum, 3. numquam ne moveri quidem desinīt* = « οὐποτε λήγει κινούμενον ». 'Εξαίρεται τὸ *moveri* κείμενον μεταξὺ *ne* — *quidem*. 'Ενταῦθα αἱ δύο ἀρνήσεις (*numquam* — *ne* ... *quidem*) δὲν αἱρουσιν ἀλλή-

λας. (*desino, -sii, sītum, 3. quin etiam ceteris quae moventur, hic fons hoc principium est movendi* = « ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως ». *quin etiam* = πρὸς τούτους, ἐκτὸς τούτων. *hic fons, hoc principium* αὐτῆς (καθ' ἔλξιν ἀντὶ τοῦτο *ἰδ.* § 13 : *quem oceanum*) εἰναι πηγή, τοῦτο ἀρχή. *principii autem nulla est origo* = « ἀρχὴ δὲ ἀγέννητον », τῆς ἀρχῆς δὲ οὐδεμίᾳ εἰναι γένεσις. (*orīgo, originis, θ.*). *nam ex principio oriuntur omnia* = « ἐξ ἀρχῆς γάρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι ». (*orior, ortus sum, 4. γεννῶμαι, φύομαι, γίγνομαι*). *ipsum autem nulla ex re alia nasci potest* = « αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός ». *nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde* = « εἰ γάρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἦτι ἀρχὴ γίγνοιτο ». *quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam* = *quodsi principium caret, caret etiam extremo* « ἐπειδὴ δὲ ἀγέννητόν ἔστι καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸν ἀνάγκη εἰναι ». Ἡ φυχὴ ἄρα εἰναι αἰωνία « ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος ». *nam principium existinctum* (σβεσθεῖσα, καταστραφεῖσα, ἐὰν παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ) *nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit* = « ἀρχὴς γάρ δὴ ἀπολομένης οὔτε αὐτή ποτε ἔκ του οὔτε ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται ». *ex alio ἐξ ἄλλου* (= « ἐξ του »). *ex se ἐξ αὐτῆς. siquidem necesse est a principio oriri omnia* = « εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι ». *ita fit, ut . . . sit οὕτω προέρχεται, προκύπτει* δτι . . . *ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se moveatur . . .* (= *ipsum se moveat*) δτι τῆς κινήσεως ἡ ἀρχὴ παράγεται ἐκ τούτου, ὅπερ αὐτὸν ὑφ' ἔσωτον κινεῖται (αὐτὸν ἔσωτο κινεῖ) = « οὕτω δὴ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸν ἔσωτον κινοῦν », ξτοι *ut motus, ordiatur ex eo, quod.* (*ordior, orsus sum, 4. id autem nec nasci potest nec mori* = « τοῦτο δὲ οὕτως ἀπόλλυσθαι οὔτε γίγνεσθαι δυνατόν ». *vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est ἄλλως* (*vel*) ἀνάγκη θὰ ξτο (θὰ ἔπρεπε) πᾶς δὲ οὐρανὸς δύοντας νὰ καταρρεύσῃ καὶ πᾶσα ἡ φύσις (ἡ πλάσις, ἡ δημιουργία) νὰ σταθῇ (σταματήσῃ) = « ἥ (= *vel*) πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γένεσιν (ὁ Κικέρων ἀνακριβῶς μεταφράζει διὰ τοῦ *natura*) συμπεσοῦσαν στῆναι », (Πλατ. Φαιδρ. 245 Δ). *consisto, consti*ti, 3. ‘Ο νοῦς: δοσον ἀδύνατον εἰναι δὲ κόσμος καὶ ἡ κινήσις αὐτοῦ νὰ παύσῃ, τόσον ἀδύνατον ἐπίσης εἰναι καὶ ἡ ψυχὴ, ὡς ἔσωτον κινοῦσα ἀρχέγονος δύναμις ἡ νὰ γεννᾶται ἥ νὰ καταστρέψεται. Τοῦτο ἀληθεύει μόνον ἐφ' δοσον προσαρμόζεται εἰς τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς κινήσεως, ὡς τὸ ὑπέρτατον κίνητρον.

nec vim ullam nanciscatur, qua a primo (= « αὗθις ») *impulsa moveatur* οὐδὲ θὰ εὑρισκε πλέον δύναμίν τινα ἵνα διὰ ταύτης (qua = ut ea) πάλιν (ἐξ ἀρχῆς) ὡσθεῖσα κινηθῇ = « καὶ μή ποτ' αὕθις ἔχειν, ὅθεν κινηθέντα γενήσεται ». *nancisor, nactus* ἢ *nanctus sum*, 3.

IX.

Περὶ ίληψις: 'Ο Αφρικανὸς δὲ Πρεσβύτερος ἀποδείξας ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀρχὴ αἰωνία ἀγέννητος καὶ ἀδάνατος ἔχουσα πατρίδα τὸν οὐρανὸν συμπεραίνει ὅτι ἡ ἀληθῆς δόξα τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς εὑρίσκεται ἐν τῇ οὐρανίᾳ τῶν ψυχῶν ἀρχικῆς ἔδρας, εἰς ἣν τοσούτῳ μᾶλλον παρεσκευασμένος φθάνει, δσω περισσότερον παρέμεινεν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ μακρὰν τῶν σωματικῶν παθῶν. 'Ο δοῦλος τῶν ἡδονῶν, περιφρονητῆς τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων νόμων, κυλινδεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας πρὸν ἢ δυνηθῇ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οὐρανίαν ἔδραν αὐτοῦ.— 'Ο πάππος ἐξαφανίζεται, δὲ ἔγγονος ἀφυπνίζεται.

§ 20 (28). *cum pateat igitur... id esse λοιπὸν ἀφοῦ εἶναι πρόδηλον* (φανερὸν) ὅτι τοῦτο εἶναι... (*patēo, -tūi, —, 2*). *quod a se ipso moveatur* δπερ δι' αὐτοῦ τούτου κινεῖται, τὸ ὑφ' ἔαυτοῦ κινούμενον, « ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὑφ' ἔαυτοῦ κινούμενου ». *quis est, qui... neget?* τίς ὑπάρχει δστις... ἥθελεν ἀρνηθῆ; *hanc naturam animis esse tributam* ὅτι αὔτη ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ἴδιότης) παρεχωρήθη ταῖς ψυχαῖς (τῇ ψυχῇ): *tribuo, -bui, -būtum, 3.* = χορηγῶ, ἀπονέμω. 'Ο νοῦς: πάντες πιστεύομεν ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει αὐτὴν τὴν ἴδιότητα. *inanimatum est enim omne, quod... ἄψυχον* (ἄμοιρον ἴδιας ζωτικότητος) εἶναι πράγματι πᾶν, δπερ... *pulsu agitatur externo* (πρβλ. § 19: *agitatur aliunde*) « πᾶν γάρ σῶμα, ὃ μὲν ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον ». *quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo* δὲ εἶναι ἔμψυχον (*animal, τ. ἔ. ἔχει ἴδιαν ζωτικότητα*), τοῦτο κινεῖται διὰ κινήσεως ἐσωτερικῆς καὶ ἴδιας αὐτοῦ, « ὃ δὲ ἔνδοθεν αὔτῷ ἔξ αὐτοῦ, ἔμψυχον ». *nam haec est propria natura animi atque vis* διότι αὔτη εἶναι ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ὁπή, ἡ φυσικὴ κλίσις) καὶ ἡ οὐσία (δύναμις, ἴδιότης) τῆς ψυχῆς, « ὡς ταύτης οὔσης φύσεως ψυχῆς »). *quae si est una ex omnibus, quae sese moveat* ἔὰν δὲ αὔτη (ἡ φύσις τῆς ψυχῆς) εἶναι ἡ μόνη (*una*) ἔξ δλων

(μεταξύ ὅλων), ήτις ἔαυτὴν κινεῖ, « εἰ δὲ ἔστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο τι εἶναι τὸ αὐτὸ ἔαυτὸ κινοῦν ἢ ψυχὴν ». 'Η ἀντωνυμία quae συνεφώνησε πρὸς τὸ natura atque vis ἀντὶ νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὸ animi. se ipsa moveat = ipsa a se moveatur (ἴδ. ἀνωτ.). neque nata certe est et aeterna est οὕτε ἐγεννήθη βεβαίως καὶ αἰωνία εἶναι (περὶ τοῦ περιπτέρου . . . et πρβλ. § 9 τελ.). « ἐξ ἀνάγκης ἀγέννητόν τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴ ἀν εἴη ». 'Ενταῦθα τελειώνει ὁ συλλογισμός, διν μετέφρασεν ὁ Κικέρων ἐκ τοῦ Φαΐδρου τοῦ Πλάτωνος, ἐπανέλαβεν δὲ ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς αὐτοῦ (1,53 ἑξ.), ὡς ἐλέχθη, καὶ συνεκεφαλαίωσε βραδύτερον διὰ βραχέων ἐν τῷ περὶ φιλίας βιβλίῳ του. Διὰ τούτου τοῦ συλλογισμοῦ (ratio) ἀποδεικνύεται πραγματικῶς μόνον ἀρχή τις αἰωνία κινήσεως διὰ τὸν κόσμον οὐχὶ ἡ ἀθανασία ἢ μᾶλλον ἀποδεικνύεται ἡ αἰωνιότης τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς (nascor, natus sum, 3).

§ 21 (29). hanc ἐνν. naturam animi atque vim animi ἀντὶ hunc (animum, ἴδ. § 20 : quae si est κ.λπ.) = αὐτὰ τὰ χαρίσματα (τὰ προικιὰ) τῆς ψυχῆς σου. optimis in rebus ! ἐν τοῖς βελτίστοις πράγμασιν, ἐν ταῖς εὐγενεστάταις ἀπασχολήσεσι ! sunt autem . . . de salute patriae εἶναι δὲ (εὐγενεστάται ἐνασχολήσεις) αἱ φροντίδες (= ἡ διαρκής ἐπιμέλεια) περὶ τῆς διατηρήσεως (φυλάξεως, σωτηρίας, τοῦ μεγαλείου) τῆς πατρίδος. Ταῦτα ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ ἐν § 5 καὶ ἔξις εἰρημένα. quibus ἐνν. curis (ἀφαιρ. ὅργαν.). agitatus et exercitatus (ἡ ψυχὴ) ἐλαυνομένη (κινουμένη) καὶ ἀσκουμένη (ἀξιον παρατηρήσεως τὸ δύμοιο τέλευτον· πρβλ. καὶ § 20 τέλ. certe est — aeterna est). velocius ταχύτερον, γοργότερον (μετὰ θάνατον). velox, -ōcis. sedem et domum τὸ πρῶτον ἔξαίρει τὴν ἰδέαν τοῦ ίδίου αὐτῆς τόπου, τὸ δεύτερον τὴν διάρκειαν τῆς ἐκεῖ διαμονῆς (ἴδ. § 12 καὶ § 17 ὡς καὶ Cic. Tusc. 1, 118 : ut . . . in aeternam et plane in nostram domum remigremus). pervolabit (pervolo, = πετόμενος ταχέως ἀφικνοῦμαι εἰς . . .). Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν ἀποσπάσματι, ὅπερ διέσωσεν. ἡμῖν δὲ οἱ ἱερὸς Αὔγουστονος, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ (pervolo, 1). ocius ταχύτερον, ἥτοι μὲ μικροτέραν βράδυνσιν. Τὴν αὐτὴν ὥραίαν σκέψιν ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (ocius, συγκρ. ἐπίρρ. τοῦ ociter). si iam tum, cum . . ., eminebit foras et abstrahet ἐξ ἦδη τότε, ὅτε . . ., θὰ ἐκπηδήσῃ πρὸς τὰ ἔξω καὶ θὰ ἀποσπάσῃ (forās, ἐπίρρ. θύραζε, ἔξω). 'Εκάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἔτερον. Τοῦ eminebit foras κ.λπ.

ἡ ἔννοια εἶναι : Θὰ μάθῃ νὰ ἀποχωρίζεται ἐκ τῆς ἐπιγείου ζωῆς καὶ νὰ λησμονῇ τὸ φθαρτὸν σκήνωμα αὐτῆς (τὰς ἀνθρωπίνους ἀθλιότητας) ἀνυψουμένη εἰς τὴν μελέτην τῶν πέραν τοῦ τάφου (πρβλ. Πλάτ. Φαίδ. 80 E : « ἐὰν μὲν καθαρὰ ἀπαλλάττηται, μηδὲν τοῦ σώματος ἔννεφέλ-
κουσα, ἄτε οὐδὲν κοινωνοῦσα αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ ἔκοῦσα εἶναι, ἀλλὰ φεύ-
γουσα αὐτὸ καὶ συνθροισμένη αὐτὴ εἰς αὐτήν ») emīnēo, -nūi, 2.
abstrāho, -trāxi, -tractum, 3. *inclusus in corpore* πρβλ. § 6 : e
corporum vinculis tamquam e carcere καὶ § 7 : corporis custodiis.
(inclūdo, -clūsi, -clūsum, 3). *ea, quae extra erunt* τὰ ἔκτὸς (τοῦ σώ-
ματος, τοῦ σωματοειδοῦς) ἐσόμενα, τὴν ἀλήθειαν, τὴν πραγματικότητα.
Ἄρα γε, ἐννοεῖ ὁ Κικέρων τὰ ὄντας ὄντα (τὰς ἴδεας) τοῦ Πλάτωνος ;
contemplans σκοποῦσα. *quam maxime* ως οἱόν τε πλεῖστον. Σύνα-
ψον πρὸς τὸ *se... abstrahet. A corpore... corporis voluptatibus.*
Κατὰ τὰς θεωρίας τῶν Πυθαγορείων καὶ τοῦ Πλάτωνος πηγὴ τοῦ κα-
κοῦ εἶναι ἡ ὕλη. Πρὸς ἀγνότητα δρα βίου ἐπιβάλλεται ἡ ἀπολύτρω-
σις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν τῶν αἰσθήσεων. Οὕτω μόνον διατη-
ρουμένης τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς, θὰ δυνηθῇ αὕτη συναθροιζο-
μένη εἰς ἑαυτὴν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν. 'Ο Κικέρων
λέγει ὅτι εἶναι « *voluptates...* (τὰ θέλγητρα) illecēbrae atque escae
(δέλεαρ) malorum καὶ ὅτι Plato escam malorum voluptatem ap-
pellat, quod eā videlicet homines capiantur sicut hamo (διὰ τοῦ
ἀγκίστρου) pisces ». *quasi* οὔτως εἰπεῖν. *libidinum* τῶν σαρκιῶν
δρμῶν, τῶν παθῶν libido, libidinis θ. *voluptatibus* (δοτ.). *obedien-
tium* ὑπεικουσῶν (ὑποκειμένων, δούλων) εἰς τὰς ἥδονάς (πρβλ. § 17 :
sermonibus vulgi dedidēris). *deorum ac hominum iura* τὰ δίκαια
θεῶν καὶ ἀνθρώπων, τὰ δόσια καὶ τὰ δίκαια. *corporibus* (ἀφαιρ.) ἐκ
τῶν σωμάτων. *voluntantur nec...* revertuntur κυλινδοῦνται καὶ δὲν
ἐπιστρέφουσι (χωρὶς νὰ ἐπιστρέψωσι). 'Ο Πλάτων (Φαίδ. 81 B) λέγει :
« ἐὰν δέ γε . . . μεμιασμένη καὶ ἀκάθαρτος τοῦ σώματος ἀπαλλάττηται,
ἄτε τῷ σώματι ἀεὶ ἔννοια καὶ τοῦτο θεραπεύεται καὶ ἐρῶσα καὶ
γεγονητευμένη ὑπ' αὐτοῦ, ὑπό τε τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἥδονῶν, ὥστε
μηδὲν ἄλλο δοκεῖν εἶναι ἀληθὲς ἀλλ' ἡ τὸ σωματοειδές . . . βαρύνεται
τε καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν δρατὸν τόπον . . . περὶ τὰ μνήματά τε
καὶ τοὺς τάφους κυλινδουμένη ». nisi multis exagitati saeculis εἰμὴ
ταλαιπωρηθεῖσα ἐπὶ πολλοὺς αἰώνας (μετὰ πολλῶν αἰώνων δοκιμασίας).
Κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ ψυχή, ἥτις δὲν ἔχει ἀπαλλαγῆ τῶν ἐπιθυμιῶν

τῶν αἰσθήσεων, περιωθεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ χιλιάδας ἑτῶν. Ἀξια
ἀναγνώσεως εἶναι δσα σχετικὰ γράφει οὗτος (Φαῖδρ. 249) καὶ ὁ Βερ-
γίλιος (Αἰν. 6, 735 κ.έξ.). revertuntur ἵδε § 5: *huc revertuntur*
καὶ § 17: *reditum in hunc locum. ille discessit, ego somno* (ἀφαιρ.).
solutus sum (ἀξιον παρατηρήσεως εἶναι τὸ πλῆρες δυνάμεως ἀσύνδε-
τον) = ἔκεινος ἀπῆλθεν (ἔξηφανίσθη), ἐγὼ ἀφυπνίσθην. (*solvo,*
solvi, solūtum, 3. = λύω). Πολλὰ πείθουσιν ὅτι αἱ λέξεις αὗται τοῦ
Ἐνυπνίου τοῦ Σκιπίωνος εἶναι καὶ τὸ τέλος τῆς πραγματείας τοῦ Κι-
κέρωνος de re publica· πρβλ. Cic. de amic. 14: « qui (Scipio ὁ
Νεώτερος) . . . triduum (ἐπὶ τριήμερον) disseruit (διέλαβε) de re
publica, cuius disputationis fuit extremum . . . fere de immortal-
itate animorum, quae se in quiete (ἐν ὑπνῷ) per visum (κατ'
ὅναρ) ex Africano (τοῦ Πρεσβυτέρου) audisse dicebat ».

ΣΑΦΕΙΡΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΕΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΟΡΓΑΝΗΜΟΣ ΕΚΛΟΓΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΚΙΒΑΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1976

πολιτικής περί την τέχνην και γνώσην τέσσερας οίκους (Φαίδης 166) και στην
αρχαία τεχνητή γνώση (τεχνητή 18ε 45 : *huius reverendarum*
οίκους μεταξύ των οποίων οι δύο πιο παλιές, οι οποίες οι άριστες.)
Επίσημη παραδοσιακή είναι το φράγμα της αρχαίας αρχιτεκτονικής της Κρήτης
που αποτελείται από την ένωση της αρχαίας πόλης με την αρχαία πόλη της
πόλης της Λασιθίου. Το οποίο θεωρείται ότι είναι το παλαιότερο
της παγκόσμιας αρχιτεκτονικής (φωτ. 14: *πόρτα της Κρήτης*). Η παραδοσιακή
αρχιτεκτονική της Κρήτης παραπέμπει στην αρχαία πόλη της Λασιθίου την
πόλη της Κρήτης, την οποία θεωρείται ότι είναι την παλαιότερη πόλη της
παγκόσμιας αρχιτεκτονικής. Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Κρήτης
παραπέμπει στην αρχαία πόλη της Λασιθίου την πόλη της Κρήτης, την οποία
θεωρείται ότι είναι την παλαιότερη πόλη της παγκόσμιας αρχιτεκτονικής.

ΠΑΔΑΙΟΥ ΟΙΤΑΠΟ (ΙΑΤΟΛΗΣ)

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΛΑΙ

ΟΡΑΤΙΟΥ Ω.ΔΑΙ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1976

ΣΑΦΗΠΟΥ Η ΦΙΛΙΞΙΚΟ

ΙΑΔΩ ΥΟΙΤΑΨΟ

ΟΠΑΝΙΖΕΣ ΕΛΛΩΣ ΔΙΑΛΙΤΙΚΗΝ ΗΡΗΜΗΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΗΜΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Ὁρατίου.

Ο Κόιντος Ὁράτιος Φλάκκος (Q. Horatius Flaccus) ἐγεννήθη τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 65 π.Χ. (689 ἀπὸ κτίσ. Ρώμ.) ἐν Οὐενουσίᾳ τῆς κατω' Ἰταλίας, παρὰ τὸν ποταμὸν Αὔφιδον. Ο πατήρ του ἦτο ἀπελεύθερος (libertinus), ἀποζῶν ἐκ τῶν προσόδων μικροῦ κτήματος. Περὶ τῆς μητρός του οὐδὲν εἰναι γνωστόν, διότι περὶ αὐτῆς δὲ ἕδιος οὐδὲν ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του. Πιθανῶς ἡ μήτηρ του εἶχεν ἀποθάνει, ὅτε δὲ Ὁράτιος ἦτο πολὺ μικρός. Μέχρι τοῦ 12ου ἔτους τῆς ἡλικίας του ἔζησεν δὲ Ὁράτιος ἐντὸς τοῦ ἐπιβλητικοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῆς μικρᾶς γενετείρας του, ἀπολαύων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς ἀνέσεως τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Μετὰ ταῦτα, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πατρός του, ἤλθεν εἰς Ρώμην πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς του. Έκεῖ παρηκολούθησε τὰ μαθήματα διαπρεπῶν διδασκάλων καὶ δὴ τοῦ περιφήμου γραμματικοῦ Ὁρβιλίου. Ο πατήρ του, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν νέων δαπανῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ ἐν Ρώμῃ ἐγκατάστασίς των, ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦ εἰσπράκτορος τῶν ἐκ τῶν δημοπρασιῶν χρημάτων (coactor auctionum) καὶ ἀφωσιώθη δλοψύχως εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἡθικὴν μόρφωσιν τοῦ νίου του, χάριν τοῦ ὁποίου ἐγκατέλιπε τὴν Οὐενουσίαν καὶ τὸ προσφιλές ἀγρόκτημά του. Διὰ τοῦτο δὲ ποιητὴς ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του (Σατιρ. I, 6, 71 κ.έ.) μετὰ τρυφερᾶς εὐγνωμοσύνης τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίας τοῦ στοργικωτάτου πατρός του, τοῦ ὁποίου τὸ δόνομα ὑπερηφάνως μνημονεύει, εἰς πεῖσμα ἔκεινων, οἵτινες ἔσκωψαν αὐτὸν διὰ τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν του.

Αλλ' οἱ πνευματικοὶ δρίζοντες τῆς Ρώμης, διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ τύχουν ἀρτίας μορφώσεως, ἥσαν στενοί. Τὸ ἀνέσπερον φῶς τοῦ ἀρχ. Ἐλληνικοῦ πνεύματος ἦτο εἰσέτι ἔντονον εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐστίαν του, τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο δὲ Ὁράτιος κιγούμενος ὑπὸ μόνης τῆς

έπιθυμίας νὰ παρακολουθήσῃ μαθήματα ρητορικῆς καὶ ίδια φιλοσοφίας εἰς τὰς σχολὰς τῶν διαδόχων τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἥλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς ἡλικίαν 19 περίου ἐτῶν, ἥτοι τὸ 46 π.Χ.

Τὰς ἐν Ἀθήναις σπουδάς του διέκοψαν σοβαρὰ ἐν ‘Ρώμη πολιτικὰ γεγονότα. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος (Μάρτιος τοῦ 44 π.Χ.) ἔξερράγη νέος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν διαδόχων καὶ τῶν δολοφόνων αὐτοῦ. ‘Ο Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος κατέλαβον τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἐλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν. ‘Ο Βροῦτος ἥλθε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους ἐκείνου εἰς τὰς Ἀθήνας. ‘Ο Ὁράτιος μετ’ ἄλλων συσπουδαστῶν του, παρασυρόμενος ἀπὸ τὸν εὔκολον ἐνθουσιασμὸν τῆς ἡλικίας του, ἔσπευσε προθύμως νὰ καταταχθῇ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Βρούτου, μὲ τὸν βαθμὸν μάλιστα τοῦ στρατ. χιλιάρχου, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχεν ὑπηρετήσει ὡς στρατιώτης.

Τὸν Νοέμβριον τοῦ 42 π.Χ. συνεκροτήθη ἡ παρὰ τοὺς Φιλίππους μάχη· οἱ δημοκρατικοὶ ἡττήθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. ‘Ο Ὁράτιος δὲν αἰσχύνεται νὰ ὀμολογήσῃ (βιβλ. II, ὥδη 7, στίχ. 9 - 12) ὅτι ἔγκατέλιπε τὴν ἀσπίδα του εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ταύτης. ‘Ισως ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἔρμηνευθῇ κυριολεκτικῶς τὸ χωρίον τοῦτο. Πιθανῶς ὑπαινίσσεται κατὰ ποιητικὸν τρόπον, ὅτι μετὰ τὴν ἡτταν ἐκείνην τῶν ὀμοφρόνων του δὲν ἀνεμέίχθη πλέον εἰς τὴν πολιτικήν, ἀλλ’ ἐπεδόθη εἰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν.

‘Η θέσις τοῦ Ὁρατίου, μετὰ τὴν παρὰ τοὺς Φιλίππους ἡτταν, ἀποβαίνει δεινή. ‘Η μικρὰ πατρικὴ περιουσία του, τῆς ὀποίας ἥτο κληρονόμος, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ πατήρ του, ἐδημεύθη ὑπὸ τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ διενεμήθη μετὰ πολλῶν ἄλλων κτηματικῶν περιουσιῶν εἰς τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας (veterānos).

“Οτε ὅμως τῷ 41 π.Χ. ἐχορηγήθη παρὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ γενικὴ ἀμνηστία εἰς τοὺς ἀντιπάλους του, ἐπωφελούμενος ταύτης καὶ ὁ Ὁράτιος, ἐπανῆλθεν εἰς ‘Ρώμην, ὅπου πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν διωρίσθη οἰκονομικὸς ὑπάλληλος (ταμειακὸς γραμματεύς). Τὰς ἐκτὸς τῆς ὑπηρεσίας ὥρας του διέθετεν εἰς τὴν ποίησιν. Ταχύτατα δὲ συνέδεθη διὰ φιλίας μετὰ τῶν ὀνομαστῶν τότε ποιητῶν Οὐεργιλίου καὶ Οὐαρίου καὶ δι’ αὐτῶν ἥλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὁκταβιανοῦ, τοῦ Μαικήνα, τοῦ ἐνθέρμου προστάτου τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων.

‘Η ἀπλῆ κατ’ ἀρχὰς γνωριμία του μετὰ τοῦ Μαικήνα ἐξειλίχθη

σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τόσην οἰκειότητα καὶ φιλίαν, ὥστε ὁ Μαικήνας προσέφερεν εἰς αὐτὸν ἡνὸς δῶρον τὴν Σαβινικὴν ἔπαινον, κειμένην εἰς 25 περίπου μιλίων ἀπόστασιν πρὸς τὰ Β.Α. τῆς Ρώμης. Τῆς ἐπαύλεως ταύτης τὰ θέλγητρα ὑμνεῖ ὁ ποιητὴς συχνὰ εἰς τὰ ποιήματά του, διότι ἔκει εῖρεν ὅ, τι ἀκριβῶς ἐπόθει ἢ ποιητικὴ ψυχὴ του, ἄνεσιν, χαράν, πηγὰς ἐμπνεύσεως ἀλλὰ καὶ προσόδους ἀξιολόγους.

‘Η ποιητικὴ ἴκανότης τοῦ Ὁρατίου, αἱ ἀξιότεροι κοινωνικαὶ ἀρεταὶ του καὶ ὁ φιλικὸς δεσμός του μετὰ τοῦ Μαικήνα εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τοὺς ἀριστοκρατικοὺς κύκλους τῆς ῥωμαϊκῆς κοινωνίας. Οἱ διαπρέποντες κυρίως εἰς τὰ γράμματα ἀνδρες τῆς ἐποχῆς ἔκεινης ἦσαν φίλοι του. Δείγματα τρανὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐκτιμήσεως καὶ φιλίας του παρέχουν αἱ φίδαι του, διότι πολλὰς ἀπευθύνει, τιμῆς ἔνεκα, πρὸς αὐτούς.

‘Ιδιαιτέρας ὅμως μνείας εἶναι ἀξία ἢ πρὸς τὸν Ὁκταβιανὸν Αὐγούστον εἰλικρινῆς ἀφοσίωσις καὶ ἀγάπη τοῦ Ὁρατίου. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν δημοκρατικῶν Βρούτου καὶ Κασσίου ἐπολέμησε πρὸ ἐτῶν κατὰ τῶν ἀρχῶν, τὰς ὁποίας ἔξεπροσώπει ὁ διάδοχος τοῦ δολοφονηθέντος Καίσαρος, δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἐστερεῖτο σταθερῶν πολιτικῶν πεποιθήσεων, ἀλλ’ ὅτι ὁ ἐνθουσιώδης ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ποιητής, ὥριμος ἦδη, ἦτο ἴκανὸς νὰ διακρίνῃ καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ προσηκόντως τὴν θαυμασίαν τάξιν, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν κατὰ πάντα πρόοδον τοῦ Ρωμ. κράτους, ἥτις ἐπραγματοποιήθη καὶ ἐπεκράτησεν ἐν αὐτῷ διὰ τῆς δεξιωτάτης διοικήσεως τοῦ Αὐγούστου. Διὰ τοῦτο δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀπλῶς ἀνεχόμενος τὸ νέον καθεστώς, ἀλλὰ διαθέτει τὴν ἐμπνεύσιν του, ἵνα ὑμνήσῃ αὐτό, συντελῶν οὕτω τὸ κατ’ αὐτὸν εἰς τὴν παγίωσίν του.

Εἰς ἡλικίαν 57 ἐτῶν ἀπέθανεν αἰφνιδίως τῇ 27 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 8 π.Χ. καὶ ἐτάφη ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίνου λόφου, παρὰ τὸν τάφον τοῦ μεγάλου φίλου καὶ προστάτου του Μαικήνα, δόστις εἶχε προηγγηθῆ αὐτοῦ εἴκοσι μόνον ἡμέρας εἰς τὸν θάνατον.

2. "Ἐργα τοῦ Ὁρατίου.

‘Ο ‘Οράτιος ἔγραψε λυρικὰ καὶ σατυρικὰ ποιήματα. Καὶ λυρικὰ μὲν εἶναι : α) αἱ φίδαι (carmīna) εἰς 4 βιβλία, β) οἱ ἐπ φίδαι (epōdi) εἰς ἓν βιβλίον, ποιήματα σκωπτικά, πλήρη εἰρωνείας καὶ σκη-

νῶν ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ α' "Ελληνος ἴαμβικοῦ ποιητοῦ 'Αρχιλόχου τοῦ Παρίου, γ) ὁ ἐκ α τον ταέ τηρος ὑμνος (carmen saeculare), ποιηθεὶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου, ἵνα ψαλῇ ὑπὸ χοροῦ εὐγενῶν παίδων καὶ παρθένων κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Σαικουλαρίων, τελεσθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 17 π.Χ. Σατυρικὰ δὲ εἶναι : α) αἱ Σάτιραι (Satirae ή Sermones) εἰς δύο βιβλία, διὰ τῶν ὅποιων ὁ ποιητὴς σκώπτει καὶ καυτηριάζει μὲ λεπτὴν ἀστειότητα τὰς ἡθικὰς ἐλείψεις τῆς κοινωνίας, χωρὶς νὰ θίγῃ ὥρισμένα πρόσωπα, κατ' ἀπομίμησιν τῆς μέσης κωμῳδίας τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων, β) αἱ 'Επιστολαὶ (epistolae) εἰς δύο βιβλία, τοῦ αὐτοῦ περίπου πρὸς τὰς σατίρας περιεχομένου, ἀλλὰ πρὸς ὥρισμένα πρόσωπα ἀπευθυνόμεναι, κατ' ἀπομίμησιν τῆς ἀρχαίας 'Αττικῆς κωμῳδίας καὶ γ) ἡ Ποιητικὴ τέχνη ἡ 'Επιστολὴ πρὸς Πεισώνας (ars poetica aut epistola ad Pisones) ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Λευκίου Καλπουρίου Πεισωνος καὶ περιέχουσα ἀξιολόγους παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ποιήσεως γενικῶς.

'Ο 'Ορατίος διὰ τῶν ἀνωτέρω ποιημάτων του καὶ ἰδίᾳ διὰ τῶν ὡδῶν του, κατετάχθη μεταξὺ τῶν δοκιμωτάτων 'Ρωμαίων ποιητῶν, καταλαβὼν τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν λυρικῶν τοιούτων. 'Ανεδείχθη δ' ὅντως ἄφθαστος καλλιτέχνης τῆς λυρικῆς ποιήσεως, πρῶτος αὐτὸς μιμηθεὶς τὰ ὑπέροχα λυρικὰ δημιουργήματα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, εἰς μίμησιν τῶν ὅποιων προτρέπει καὶ τοὺς ἀλλούς, λέγων ἐν τῇ πρὸς τοὺς Πείσωνας ἐπιστολῇ (στ. 268) «...vos exemplaria Graeca/nocturna versate manu, versate diurna» ἥτοι «'Ὑμεῖς τὰ ἑλληνικὰ παραδείγματα (συγγράμματα) νύκτα καὶ ἡμέραν ἀνελίσσετε ». Αἱ ὡδαὶ τοῦ 'Ορατίου ἀποτελοῦν τὸ κάλλιστον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως μέρος τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου. 'Η φιλία, ὁ ἔρως, ἡ ἔρις, τὰ συμπόσια, ἡ πολιτεία ἀποτελοῦν τοὺς πόλους, περὶ τοὺς ὅποιους στρέφεται ἡ θαυμαστὴ ἔμπνευσίς του. Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν τεχνικὴν μορφήν των, ἀποτονέει χάριν καὶ λεπτὴν εὐτραπελίαν. "Αν καὶ ἐμιμήθη τοὺς "Ελληνας λυρικούς, τὸν 'Αρχίλοχον, τὴν Σαπφώ καὶ τὸν 'Αλκαῖον, ἐν τούτοις δὲν παρουσιάζεται ως ἀντιγραφεὺς ἢ τυφλὸς μιμητὴς αὐτῶν. Παρουσιάζει πρωτοτυπίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν, ἐν τῇ ὅποιᾳ καταφαίνεται ἡ γνησία ῥωμαϊκὴ ψυχή του.

Τὴν πρώτην τῶν ἀνὰ χειρας ἐκλεκτῶν ὡδῶν ἀπευθύνει πρὸς τὸν μέγαν προστάτην του Μαικήναν. 'Ἐν αὐτῇ ἐκθέτει τὰς διαφόρους κλί-

σεις καὶ ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν κατακλεῖδι τὸ ἀτομικόν του ἕδεῶδες.

Τὴν β' ἀπευθύνει πρὸς τὸ πλοῖον, ἐφ' οὗ ἔπειβιβάσθη ὁ φίλος του Οὐεργίλιος, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας.

Τὴν γ' πρὸς τὸν Μ. Ἀγρίππαν, διαπρεπῆ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν ἄνδρα τῆς ἐποχῆς του.

Τὴν δ' πρὸς τὸν Ἐρμῆν, κατὰ μίμησιν ὁμοίου ὅμνου τοῦ Ἀλκαίου πρὸς αὐτόν.

'Η ε' εἶναι εὐχὴ πρὸς τὴν "Αρτεμιν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα.

'Η στ', κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν θρήνων, ἐποιήθη ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ κοινοῦ μετὰ τοῦ Οὐεργιλίου φίλου Κοϊντιλίου Οὐάρου.

'Ἐν τῇ ζ' ἐξωτερικένει τὴν ἀμετρον χαράν του ἐπὶ τῇ ἥττῃ καὶ τῷ θανάτῳ τῆς βασιλίσσης τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρας.

'Ἐν τῇ η' πανηγυρίζει ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ εἰς 'Ρώμην τοῦ κατὰ τὴν μάχην παρὰ τοὺς Φιλίππους συμπολεμιστοῦ του Πομπηίου Οὐάρου.

'Ἐν τῇ θ', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ἔχατὸν μετὰ θάνατον μεταμορφούμενον εἰς κύκνον καὶ ἐξασφαλίζοντα τὴν ἀθανασίαν.

'Ἐν τῇ ι', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ὅτι τὸν ἐπισκέπτεται οὗτος καθ' ἣν ὥραν ἐτοιμάζεται νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν "Ἡραν καὶ τὸν προσκαλεῖ νὰ συνεορτάσῃ, διότι ἀγει τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐσώθη ἀπὸ τὸν ἀπειλήσαντα αὐτὸν κίνδυνον, ἐκ τοῦ καταπεσόντος ἐπ' αὐτοῦ δένδρου τοῦ κήπου του.

'Ἐν τῇ ια' ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Βάκχον, ἵνα ὑπὸ τὴν ἔμπνευσίν του ἐγκωμιάσῃ τὸν Αὔγουστον. Καὶ

ἐν τῇ ιβ', ἥτις ἀποτελεῖ ἐπίλογον τρόπον τινὰ τῶν τριῶν πρώτων βιβλίων τῶν ὄψῶν, κρίνει μετὰ χαρακτηριστικῆς ἀλαζονείας τὴν ἀξίαν τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

CARMINA SELECTA

LIBER PRIMUS

1.

1 Maecenas atavis edite regibus,
o et praesidium et dulce decus meum :
sunt quos curriculo pulverem Olympicum
collegisse iuvat metaque fervidis

5 evitata rotis palmaque nobilis
terrarum dominos evehit ad deos ;
hunc, si mobilium turba Quiritium
certat tergeminis tollere honoribus;

illum, si proprio condidit horreo
10 quidquid de Libycis verritur areis.
gaudentem patrios findere sarculo
agros Attalicis condicionibus

numquam demoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secat mare ;
15 luctantem Icariis fluctibus Africum
mercator metuens otium et oppidi

laudat rura sui : mox reficit rates
quassas indocilis pauperiem pati.
est qui nec veteris pocula Massici
20 nec partem solidō demere de die

spernit, nunc viridi membra sub arbuto
stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae ;

multos castra iuvant et lituo tubae
permixtus sonitus bellaque matribus

25 detestata; manet sub Iove frigido
venator tenerae coniugis immemor,
seu visa est catulis cerva fidelibus,
seu rupit teretes Marsus aper plagas.

me doctarum hederae praemia frontium
30 dis miscent superis, me gelidum nemus
Nympharumque leves cum Satyris chori
secernunt populo, si neque tibias

Euterpe cohibet nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbiton.

35 quodsi me lyricis vatibus inseres,
sublimi feriam sidera vertice.

2. (III)

1 Sic te diva potens Cypri,
sic fratres Helenae, lucida sidera,
ventorumque regat pater
obstrictis aliis praeter Iapyga,

5 navis, quae tibi creditum
debes Vergilium : finibus Atticis
reddas incolumem precor
et serves animae dimidium meae.

illi robur et aes triplex
10 circa pectus erat, qui fragilem truci
commisit pelago ratem
primus, nec timuit praecipitem Africum
decertantem Aquilonibus
nec tristes Hyadas nec rabiem Noti,
15 quo non arbiter Hadriae
maior, tollere seu ponere volt freta.

quem mortis timuit gradum
 qui siccis oculis monstra natantia,
 qui vidi mare turgidum et

20 infames scopulos Acroceraunia ?

nequicquam deus abscidit
 prudens oceano dissociabili
 terras, si tamen impiae
 non tangenda rates transiliunt vada.

25 audax omnia perpeti
 gens humana ruit per vetitum (nefas !)
 audax Iapeti genus
 ignem fraude mala gentibus intulit.

post ignem aetheria domo
 30 subductum macies et nova febrium
 terris incubuit cohors
 semotique prius tarda necessitas

leti corripuit gradum.
 expertus vacuum Daedalus aëra
 35 pennis non homini datis ;
 perrupit Acheronta Herculeus labor.

nil mortalibus ardui est :
 caelum ipsum petimus stultitia neque
 per nostrum patimur scelus
 40 iracunda Iovem ponere fulmina.

3. (VI)

1 Scriberis Vario fortis et hostium
 victor Maeonii carminis alite,
 quam rem cumque ferox navibus aut equis
 miles te duce gesserit.

5 nos, Agrippa, neque haec dicere nec gravem
 Pelidae stomachum cedere nescii

nec cursus duplicitis per mare Ulixei
nec saevam Pelopis domum

conamur, tenues grandia, dum pudor
10 inbellisque lyrae Musa potens vetat
laudes egregii Caesaris et tuas
culpa deterere ingenii.

quis Martem tunica tectum adamantina
digne scripserit aut pulvere Troico
15 nigrum' Merionen aut ope Palladis
Tydiden superis parem ?

nos convivia, nos proelia virginum
sectis in iuvenes unguibus acrium
cantamus, vacui sive quid urimur,
20 non praeter solitum leves.

4. (X)

1 Mercuri, facunde nepos Atlantis,
qui feros cultus hominum recentum
voce formasti catus et decorae
more palaestrae,

5 te canam, magni Jovis et deorum
nuntium curvaeque lyrae parentem,
callidum quidquid placuit iocoso
condere furto.

te, boves olim nisi reddidisses
10 per dolum amotas, puerum minaci
voce dum terret, viduus pharetra
risit Apollo.

quin et Atridas duce te superbos
Ilio dives Priamus relicto
15 Thessalosque ignes et iniqua Troiae
castra gefellit.

tu pias laetis animas reponis
 sedibus virgaque levem coërces
 aurea turbam, superis deorum
 20 gratus et imis.

5. (XXI)

- 1 Dianam tenerae dicite virgines,
 intonsum pueri dicite Cynthium,
 Latonamque supremo
 dilectam penitus Jovi.
- 5 vos laetam fluvii et nemorum coma,
 quaecumque aut gelido prominet Algido
 nigris aut Erymanthi
 silvis aut viridis Cragi,
- vos Tempe totidem tollite laudibus
 10 natalemque, mares, Delon Apollinis
 insignemque pharetra
 fraternaque umerum lyra.
- hic bellum lacrimosum, hic miseram famem
 pestemque a populo et principe Caesare in
 15 Persas atque Britannos
 vestra motus aget prece.

6. (XXIV)

- 1 Quis desiderio sit pudor aut modus
 tam cari capit is ? praecipe lugubres
 cantus, Melpomene, cui liquidam pater
 vocem cum cithara dedit.
- 5 ergo Quintilium perpetuus sopor
 urget; cui Pudor et Iustitiae soror
 incorrupta Fides nudaque Veritas
 quando ullum inveniet parem ?

multis ille bonis flebilis occidit,
 10 nulli flebilior, quam tibi, Vergili.
 tu frustra pius, heu, non ita creditum
 poscis Quintilium deos.

quid ? si Threicio blandius Orpheo
 auditam moderere arboribus fidem,
 15 num vanae redeat sanguis imagini,
 quam virga semel horrida
 non lenis precibus fata recludere,
 nigro compulerit Mercurius gregi ?
 durum : sed levius fit patientia
 quidquid corrigere est nefas.

7. (XXXVII)

1 Nunc est bidendum, nunc pede libero
 pulsanda tellus, nunc Saliaribus
 ornare pulvinar deorum
 tempus erat dapibus, sodales.
 5 antehac nefas depromere Caecubum
 cellis avitis, dum Capitolio
 regina dementis ruinas,
 funus et imperio parabat
 contaminato cum grege turpium
 10 morbo virorum, quidlibet impotens
 sperare fortunaque dulci
 ebria. sed minuit furorem
 vix una sospes navis ab ignibus
 mentemque lymphatam Mareotico
 15 redegit in veros timores
 Caesar ab Italia volantem
 remis adurgens, accipiter velut
 mollis columbas aut leporem citus

- venator in campis nivalis
- 20 Haemoniae, daret ut catenis
 fatale monstrum : quae generosius
 perire quaerens nec muliebriter
 expavit ensem nec latentis
 classe cita reparavit oras,
- 25 ausa et iacentem visere regiam
 voltu sereno, fortis et asperas
 tractare serpentes, ut atrum
 corpore conbiberet venenum,
- deliberata morte ferocior :
- 30 saevis Liburnis scilicet invidens
 privata deduci superbo
 non humilis mulier triumpho.

LIBER ALTER

8. (VII)

- 1 O saepe mecum tempus in ultimum
 deducte Bruto militiae duce,
 quis te redonavit Quiritem
 dis patriis Italoque caelo,
- 5 Pompei, meorum prime sodalium,
 cum quo morantem saepe diem mero
 fregi coronatus nitentis
 malobathro Syrio capillos ?
- tecum Philippos et celerem fugam
- 10 sensi relicta non bene parmula,
 cum fracta virtus, et minaces
 turpe solum tetigere mento :
 sed me per hostis Mercurius celer
 denso paventem sustulit aëre,

15 te rursus in bellum resorbens
unda fretis tulit aestuosis.

ergo obligatam redde Iovi dapem
longaque fessum militia latus
depone sub lauru mea nec
20 parce cadis tibi destinatis.

oblivioso levia Massico
ciboria exple, funde capacibus
unguenta de conchis. quis udo
deproperare apio coronas

25 curatve myrto ? quem Venus arbitrum
dicet bibendi ? non ego sanius
bacchabor Edonis : recepto
dulce mihi furere est amico.

9. (XX)

1 Non usitata nec tenui ferar
penna biformis per liquidum aethera
vates neque in terris morabor
longius invidiaque maior

5 urbis relinquam. non ego, pauperum
sanguis parentum, non ego, quem vocas,
dilecte Maecenas, obibo
nec Stygia cohibebor unda.

iam iam residunt cruribus asperae
10 pelles et album mutor in alitem
superne nascunturque leves
per digitos umerosque plumae.

iam Daedaleo notior Icaro
visam gementis litora Bospori
15 Syrtisque Gaetulas canorus
ales Hyperboreosque campos;

me Colchus et qui dissimulat metum
 Marsae cohortis Dacus et ultimi
 noscent Geloni, me peritus
 20 disset Hiber Rhodanique potor.

absint inani funere neniae
 luctusque turpes et querimoniae ;
 compesce clamorem ac sepulcri
 mitte supervacuos honores.

L I B E R   T E R T I U S

10. (VIII)

1 Martiis caelebs quid agam Calendis,
 quid velint flores et acerra turis
 plena miraris positusque carbo in
 caespite vivo,

5 docte sermones utriusque linguae :
 voveram dulcis epulas et album
 Libero caprum prope funeratus
 arboris ictu.

hic dies anno redeunte festus
 10 corticem adstrictum pice demovebit
 amphorae fumum bibere institutae
 consule Tullo.

sume, Maecenas, cyathos amici
 sospitis centum et vigiles lucernas
 15 perfer in lucem : procul omnis esto
 clamor et ira.

mitte civilis super Urbe curas :
 occidit Daci Cotisonis agmen,
 Medus infestus sibi luctuosus
 20 dissidet armis,

servit Hispanae vetus hostis orae
 Cantaber sera domitus catena,
 iam Scythae laxo meditantur arcu
 cedere campis.

25 neglegens, ne qua populus laboret,
 parce privatus nimium cavere et
 dona praesentis cape laetus horae:
 linque severa.

11. (XXV)

1 Quo me, Bacche, rapis tui
 plenum? quae nemora aut quos agor in specus
 velox mente nova? quibus
 antris egregii Caesaris audiar

5 aeternum meditans decus
 stellis inserere et consilio Iovis?
 dicam insigne, recens, adhuc
 indictum ore alio. non secus in iugis

Edonis stupet Euhias
 10 Hebrum prospiciens et nive candidam
 Thracen ac pede barbaro
 lustratam Rhodopen, ut mihi devio

ripas et vacuum nemus
 mirari libet. o Naiadum potens
 15 Baccharumque valentium
 proceras manibus vertere fraxinos,

nil parvum aut humili modo,
 nil mortale loquar. dulce periculum est,
 o Lenaee, sequi deum
 20 cingentem viridi tempora pampino.

12. (XXX)

- 1 Exegi monumentum aere perennius
 regalique situ pyramidum altius,
 quod non imber edax, non aquilo impotens
 possit diruere aut innumerabilis
- 5 annorum series et fuga temporum.
 non omnis moriar multaque pars mei
 vitabit Libitinam : usque ego postera
 crescam laude recens, dum Capitolium
- scandet cum tacita virgine pontifex :
- 10 dicar, qua violens obstrepit Ausidus
 et qua pauper aquae Daunus agrestium
 regnavit populorum, ex-humili potens
- princeps Aeolium carmen ad Italos
 deduxisse modos. sume superbiam
- 15 quae sitam meritis et mihi Delphica
 lauro cinge volens, Melpomene, comam.

την προσπάθεια του να μετατρέψει σε έναν πόλη που θα διατηρείται από την καρδιά της στην παρούσα περίοδο. Η πρώτη προσπάθεια της πόλης για την επαναπατρίωση της ήταν η παραγγελία της στην Αρχή της Κυβερνητικής Δημόσιας Εποχής της Βασιλοκαρδιάς της Κοζάνης το 1928, όπου η ιδέα της πάτησε στην θεώρη της Εποχής. Μετά από μερικές περιόδους αποτίναξης της πόλης, η προσπάθεια της πόλης για την επαναπατρίωση της ήταν η παραγγελία της στην Αρχή της Κυβερνητικής Δημόσιας Εποχής της Κοζάνης της Βασιλοκαρδιάς της Κοζάνης το 1930, όπου η ιδέα της πάτησε στην θεώρη της Εποχής. Μετά από μερικές περιόδους αποτίναξης της πόλης, η προσπάθεια της πόλης για την επαναπατρίωση της ήταν η παραγγελία της στην Αρχή της Κυβερνητικής Δημόσιας Εποχής της Κοζάνης της Βασιλοκαρδιάς της Κοζάνης το 1930, όπου η ιδέα της πάτησε στην θεώρη της Εποχής. Μετά από μερικές περιόδους αποτίναξης της πόλης, η προσπάθεια της πόλης για την επαναπατρίωση της ήταν η παραγγελία της στην Αρχή της Κυβερνητικής Δημόσιας Εποχής της Κοζάνης της Βασιλοκαρδιάς της Κοζάνης το 1930, όπου η ιδέα της πάτησε στην θεώρη της Εποχής.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

I. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ Ι

1 - 6. *atavus* = ὁ ἐπίπαππος, ὁ πρόγονος. *editus* - *a* - *um*, τοῦ ῥ. *edo* = γεννῶ. *decus* - *oris* = κόσμημα. *iuno* - *vi* - *tum* (α') = ἀρέσκω. *curriculum* - *i* = ἄρμα. *meta* - *ae* = ἡ νύσσα (στήλη εἰς τὰς καμπάς του ἵπποδρόμου). *evito* ῥ. (α') = διαφεύγω. *palma* - *ae* = φοῖνιξ (δένδρον). *evehō* - *xi* - *ctum* (γ') = ἀναβιβάζω, ἀνυψώ· ἡ φυσ. σ. : *sunt quos* (= nonnullus) *iuvat collegisse curriculo pulverem Olympicum et meta evitata rotis ferrīdis et palma nobilis evehit ad deos dominos terrarum* (τὸ meta καὶ palma ὑποκ. τοῦ evehit). *Maecenas* - *atis* = ὁ Μαικήνας, ἀπλοῦς ἱππεὺς Ῥωμαῖος, εὐνοούμενος τοῦ Αὐγούστου καὶ ὁ σπουδαιότερος σύμβουλος αὐτοῦ, καταχόμενος ἐκ παλαιοτάτης Τοσκανικῆς οἰκογενείας. 7 - 10. *hunc* (iuvat). *mobilis* - *e* = εὔμετάβολος, ἀσταθής. *turba* - *ae* = πλῆθος. *illum* (iuvat). *tergeminus* = τρίδυμος, τριπλοῦς. *proprius* - *a* - *um* = ὁ ἴδιος (τινός), ἀτομικός. *horreum* = ἡ ἀποθήκη, ὁ σιτοβολῶν. *verro* - *rri* - *rsum* (γ') = σαρῶ (σαρῶνω). *area* - *ae* = τὸ ἀλώγιον. *tergemini honores* λέγονται : ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀγορανόμου (*aedilis*), τοῦ πραξίτωρος (*praetor*) καὶ τοῦ ὑπάτου (*consul*). *Libycae areae* : διότι ἡ ἐπαρχία τῆς Λιβύης ἐπρομήθευε μετὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Σικελίας τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐν Ῥώμῃ καταναλισκομένου σίτου. 11 - 18. *findo* - *di* - *ssum* (γ') = σχίζω, σκάπτω. *sarculum* - *i* = τὸ σκαλιστήριον, ἡ ἀξίνη. *condicio* - *onis* = ἡ πρότασις, ὁ ὅρος. *pumquam demoveas* = οὐδέποτε ἥθελες ἀπομακρύνει. *trabs* - *bis* = ἡ δοκός, τὸ πλοῖον. *seco* - *ui* - *ctum* (α') = κόπτω, διασχίζω. *luctor*, (α') = παλαίω. *mox* ἐπίρ. = μετ' ὀλίγον. *reficio* (*re* - *facio*) = ἐπισκευάζω. *ratis* - *is* = ἡ σχεδία, πλοῖον. *quassus* - *a* - *um* (τοῦ ῥ. *quatiator*) = καταπεπονημένος, βεβλαμένος. *indocilis* = ἀμαθής, ἄπειρος. *Attalicae condiciones* : διότι τὰ πλούτη τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων τῆς Περγάμου ἦσαν παροιμιώδη. 'Ο "Ατταλος ὁ III (133 π.Χ.) εἶχε κληροδοτήσει τὸ βασίλειόν του εἰς τοὺς Ῥωμαίους. *Cypria trabs* : διότι οἱ Κύπριοι ἦσαν τολμηροὶ θαλασσοπόροι καὶ ίκανοὶ ἔμποροι. *Africus* =

ό λιψ (κοιν. γαρμπῆς), θυελλώδης κατὰ τὸν χειμῶνα ἔνεμος. 19 - 29. *poculum - i* = ποτήριον. *demo - mpsi - mptum* (γ') = ἀφαιρῶ. *solidus* (ἐπίθ.) = στερεός, ἀκέραιος. *sperno - sprevi - etum* (γ') = ἀποχωρίζω, διλγωρῶ. *nunc . . . nunc* = δὲ μέν . . . δὲ δέ. *arbutus - i* = ἡ κόμαρος. *viridis - e* = πράσινος, θαλερός. Ἡ φυσ. σειρά: *nunc stratus membra sub viridi arbuto. ad lene caput sacrae aquae* = παρὰ τὴν ἥρεμον πηγὴν (κεφαλόβρυσον) ἵερον ὕδατος· (αἱ πηγαὶ ἡσαν καθιερωμέναι εἰς θεότητας). *tuba - ae* = ἡ σάλπιγξ. *lituus - i* = κέρας, ἐπικαμπῆς σάλπιγξ. *detestor* (α') = μυσάττομαι, καταρῶμαι. *sub Iove frigido* ἀντὶ τοῦ *sub caelo*. *seu - seu* = εἴτε - εἴτε. *catulus - i* = σκύλος, κυνάριον. *rumpo - pi - ptum* (γ') = θραύω, διαρρηγύω. *teres - etis* = στρογγύλος, ἐπιμήκης. *plaga - ae* = δίκτυον. *Massicum* (*vinum*): καλεῖται ὁ περίφημος οἶνος τῆς Καμπανίας (καμπανίτης) ὁ φέρων τὸ ὄνομα τοῦ ὅμωνύμου ὄρους τῆς Ἰταλίας. *sub Iove frigido*: διότι ὁ *Iuppiter*, ὃς προσωποποιεῖται τοῦ οὐρανοῦ, λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ ψυχροῦ ὑπαίθρου. *Marsus* = Μαρσικός, ὄνομα λαοῦ Ἰταλικοῦ. *hedera - ae* = ὁ κισσός, φυτὸν ἵερὸν τοῦ Βάκχου, τοῦ ἐξάπτοντος, τὴν φαντασίαν τῶν ποιητῶν. 30 - 36. *gelidus*, ἐπίθ. = κρυερός, παγετώδης. *secerno, -crevi - etum* (γ') = διακρίνω, χωρίζω. *tibia - ae* = ὁ αὐλός (μουσικὸν ὄργανον). *Euterpe - Polyhymnia*, ὄνόματα Μουσῶν. *barbitus - i* = ἡ βάρβιτος, ἔγχορδον μουσ. ὅργανον, ὅμοιον πρὸς τὴν λύραν. *Lesbous*: διότι ἡ Σαπφώ καὶ ὁ Ἀλκαῖος, οἱ περίφημοι λυρικοὶ ποιηταὶ τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος, ἥσαν Λέσβιοι. *nates - is* = μάντις, ποιητής. *insero - ui - rtum* (γ') = συγκαταλέγω. *sublimis - e* ἐπίθ. = μετέωρος, μετάρσιος. *ferrio - ire* (δ') = πλήρτω. *quod si me . . . vertice* = διότι, ἐὰν μὲ κατατάξῃς μεταξὺ τῶν λυρικῶν ποιητῶν, διὰ μεταρσίου κεφαλῆς θὰ πλήξω τὰ ἄστρα.

2. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι. - ΩΔΗ III

1 - 8. *diva potens Cypri* = ἡ θεὰ ἡ δεσπόζουσα τῆς Κύπρου. ἡ Κύπρις (Ἄφροδίτη), ἡς περίφημον τὸ ἐν Πάφῳ ἵερὸν (*Venus marina*, ἡ Θαλασσία Ἄφροδίτη). *fratres Helenae* = οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἐλένης Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, οἱ Διόσκουροι, λατρευόμενοι ὡς θαλάσσιαι θεότητες προσωποποίησις τῶν δύο λαμπροτέρων ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τῶν διδύμων. Ἡ λεκτρικοὶ σπινθῆρες ἀπὸ τῶν ἄκρων τῶν ἴστῶν φαινόμενοι μετὰ θύελλαν ἐθεωροῦντο αἷσιοι οἰωνοὶ ὑπὸ τῶν Διοσκού-

ρων πεμπόμενοι. *obstringo - nxi - ctum* (γ') = σφίγγω, περιορίζω. *obstrictis aliis* (ventis). *Iapyx - ygis* = ὁ Ἰάπυξ : οὗτος διὰ τοὺς 'Ρωμαίους ἦτο κυρίως ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος, λίαν εὔνοεικὸς διὰ τοὺς ταξιδεύοντας ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. 'Η φυσικὴ σειρά : *sic... regat navis* = εἴθε οὕτω νὰ σὲ διακυβερνᾷ, δὲ πλοῖον. *quae debes tibi creditum Vergilium* : διότι ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐμπιστευθῆ τρόπον τινὰ τὴν ζωὴν τοῦ Οὐεργιλίου εἰς τὸ πλοῖον, τὸ ὅποιον οὕτω debet. *reddo* (ὁ. γ') = ἀποδίδωμι. *dimidium animae meae* : πρβλ. « μία ψυχὴ ἐν δυοῖν σώμασι ». *dimidium* = τὸ ἥμισυ. 9 - 16. *robur - oris* = ἀγρία δρῦς (μεταφ. τόλμη) ἡ φυσ. σειρ. : *robur et triplex aes erat circa pectus illi qui ... πρβλ.* « πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει . . . ». *fragilis - e* ἐπίθ. = εὐθραυστος. *trux- cis* ἐπίθ. = ἀγριος (*fragilis ratis - trux pelagus, ἀντίθεσις*). *praeceps - cīp̄tis* (*prae-caput*) = προπετής, δρμητικός. *Hyades - um* = αἱ Ὑάδες : σύμπλεγμα 7 ἀστέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ταύρου. 'Η ἐπιτολή των ἐνομίζετο ὅτι ἐπέφερεν ὑετούς καὶ καταιγίδας· διὰ τοῦτο καλοῦνται tristes. *rabies - ei* = ἡ λύσσα. *quo* (*Noto*) β' ὅρος συγκρίσεως. *arbiter - tri* = διαιτητής, κριτής, δεσπότης. *Hadria - ae* : ὁ Ἀδρίας, τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος, τὸ ὅποιον εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν νοτίων ἀνέμων. *volt ἀντὶ vult* τοῦ *volo* = θέλω. *fretum - i* = ὁ πορθμός, ἡ θάλασσα. 17 - 26. *gradus - us* = βῆμα, προσέγγισις. *quem gradum mortis timuit* (*ille homo*) qui... : τὸν θάνατον φαντάζεται βαδίζοντα, ἵνα προσβάλῃ τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον· ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἔρωτησιν εἶναι ἀρνητική. *siccus - a - um* = ξηρός : *siccis oculis* πρὸς δήλωσιν τῆς ἀταραξίας τοῦ τολμηροῦ θαλασσοπόρου πρὸ τῶν κινδύνων. *monstra natantia* = τὰ νηγόμενα τέρατα, κατὰ τὴν φαντασίαν τῶν ναυτιλομένων. *turgidus* ἐπίθ. οἰδαλέος (φουσκωμένος). *Acroceraunia* = τὰ 'Ακροκεραύνια, δροσειρὰ τῆς Ἡπείρου καὶ ἀκρωτήριον : αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ των πολλάκις ἐπλήττοντο ὑπὸ κεραυνῶν. *nequicquam* ἐπίρρ. = μάτην. *abscindo - idi - ssum* (γ') = ἀποσχίζω, ἀποχωρίζω. *dissociabilis* = διαιρετικός, ἀκοινώνητος. *impiae rates* = ἀνόσιαι (διὰ τὴν τόλμην) σχεδίαι. *si tamen rates impiae transiliunt vada non tangenda* : ἡ θαλασσοπλοΐα ἐθεωρήθη ὡς παράβασις τῆς θείας βουλήσεως καὶ οἱ τολμητικοὶ θαλασσοπόροι ἐτιμωροῦντο. *perpeti* τοῦ ὁ. *perpetior* (*perpatior*) = ὑποφέρω, πάσχω. *ruit per vetitum* = φέρεται δρμητικὸν διὰ μέσου τῶν ἀπηγορευμένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. *nefas* ! = ἐπιφ. φεῦ !,

έκφραζον τὴν ὁδύνην τοῦ ποιητοῦ διὰ τὰ ἀμαρτήματα τοῦ ἀνθρώπου.

27 - 40. *Iapeti genus* = τὸ γένος τοῦ Ἰαπετοῦ : ὁ Προμηθεύς, ὃστις ἔκλεψεν ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ τὸ πῦρ ἐν κοίλῳ νάρθηκι. *fraus mala* ἐνοεῖ τὸν ὀλέθριον δόλον, δἰ' οὗ ὁ Προμηθεὺς ἔκλεψε τὸ πῦρ. *post ignem* = κατόπιν τῆς κλοπῆς τοῦ πυρός. *macies - ei* = φθίσις, νόσοι σοβαροί. *nova febrium cohors* = νέον πλῆθος πυρετῶν (ἀγνώστων μέχρι τότε πυρετικῶν νόσων). *incumbo* = ἐνσκήπτω. *semotus* (τοῦ semoveor) = ὁ ἀπομεμαρυσμένος. *tarda necessitas leti* = ἡ βραδεῖα μοῖρα τοῦ θανάτου. *corripio gradum* = ἐπιταχύνω τὸ βῆμα : οἱ ἄνθρωποι δηλ. πρότερον ἤσαν μακροβιώτεροι, ἔνεκα ὅμως τῶν ἀμαρτημάτων, εἰς τὰ διποῖα περιέπεσαν, ἐπέσυραν ἐναντίον των τὴν τιμωρίαν τοῦ θανάτου καὶ οὕτω ἔγιναν βραχύβιοι. *exerior*, δ. = λαμβάνω πεῖραν, δοκιμάζω. *penna - ae* = ἡ πτέρυξ. *Herculeus labor* = ὁ Ἡράκλειος ἀθλος. *per-rupit Acheronta* : ἡ κατάβασις ζώντων ἀνθρώπων εἰς τὸν "Αδην ἥτο ἀπηγορευμένη, ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς κατώθισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὸν διὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν Θησέα καὶ τὸν Πειρίθουν. *nil = nihil*. *nihil ardui est* = οὐδὲν ἀναντει, δηλ. οὐδὲν δυσχερὲς εἰς τὴν ἀνθρώπινην τόλμην. *caelum ipsum petimus stultitia* = καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ζητοῦμεν ἐν τῇ μωρίᾳ μας. *Jovem, ὑποκ.* τοῦ ponere. *iracunda fulmina* = τοὺς δργίλους κεφαλυούς του.

3. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΔΗ VI

1 — 12. *Scriberis Vario* = δύνασαι νὰ ὑμνηθῆσις ὑπὸ τοῦ Οὐραίου. *Varius* (L. Varius Rufus) : φίλος τοῦ Οὐρεγγιλίου καὶ τοῦ Ὀρατίου, κατατάσσεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν, θεωρούμενος ὡς ὁ πρῶτος ἐπικὸς καὶ τραγικὸς ποιητὴς τῶν χρόνων ἐκείνων. *Maeonii carminis alite* = τοῦ κύκνου τοῦ Μαιονίου ἄσματος (ὁ "Ομηρος"). *ales - itis* = ὁ πτερωτὸς (ἐνταῦθα ὁ κύκνος). *Maeonia - ae* = ἡ Μαιονία, ἡ Σμύρνη, ἡ διεκδικοῦσα κατὰ τὴν παράδοσιν μετὰ μεγαλυτέρας πιθανότητος τὴν τιμὴν ὅτι ἐγέννησε τὸν "Ομηρον. *quam rem cumque tui h̄is, ἀντὶ quamcumque rem ... miles* περιληπτ. *navibus aut equis* = terra marique. *Agrippa* = ὁ Ἀγρίππας (M. Οὐψάνιος Ἀγρίππας), διαπρεπῆς στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς τῶν Αὐγουστείων χρόνων καὶ στρατιωτικὸς σύμβουλος τοῦ Αὐγούστου. *nos* = ὁ Ὁράτιος καὶ οἱ ἵσης ἀξίας πρὸς αὐτὸν ποιηταὶ (μετριοφροσύνη). *conor δ. = πειρῶμαι, ἐπιχειρῶ. stomachus - i* = ὁ στόμαχος, ὁ

χόλος. *Pelidae . . . nescii cedere = τοῦ Πηλείδου . . . τοῦ ἀγνοοῦντος*
 νὰ ὑποχωρῇ, τοῦ ἀκάμπτου. *duplex Ulixes = τὸ Ὁμηρικὸν πολύτρο-*
πος (διπρόσωπος ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς πανουργίας). 'Ο ποιητὴς ὁμο-
 λογεῖ ὅτι δὲν δύναται νὰ ποιήσῃ νέαν 'Ιλιάδα καὶ 'Οδύσσειαν, προ-
 κειμένου νὰ ἐγκωμιάσῃ τὰ κατορθώματα τοῦ 'Αγρίππα. *saeva Pelopis*
domus, πρβλ. « Πελοπιδῶν κακά ». *tenuis, e = λεπτός, ταπεινός.*
grandis, e ἐπίθ. = ἀδρός, ὑψηλός. imbellis, e (in - bellum), ἐπίθ. =
ἀπόλεμος. 'Η φυσ. σειρὰ εἶναι : *Musaque potens imbellis lyrae. veto -*
ui - itum (α') = ἀπαγορεύω. detero - trivi - tritum (γ') = ἀπο-
τρίβω, ἀμβλύνω, βλάπτω. laus = ὁμηρικὸν « κλέα ». culpa ingeni = ἡ ἀ-
φυτα. 13-20. tunica - ae = ὁ χιτών. quis scripserit digne ? = τίς ξθελεν
ὑμνήσει ἐπαξίως ; (οὐδεὶς πλὴν τοῦ Οὐαρίου). Mars tectus tunica
adamantina = ὁ "Αρης περιβεβλημένος ἀδαμάντινον χιτῶνα, « χαλκο-
χίτων » ἀδάμας κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους ἐλέγετο ὁ σκληρὸς χαλκός.
Meriones = ὁ Μηριόνης, γενναῖος ἥνιοχος τοῦ Ἰδομενέως. ope Palla-
dis (ὅρ. 'Ομ. E, 330 - 846). par - is ἐπίθ. = ἵσος. convivium - ii =
συμπόσιον. unguis - is = ὄνυξ. 'Η φυσ. σ. : nos cantamus convivia,
nos proelia sectis unguibus virginum acrium in iuvenes : αἱ ἐρω-
τικαὶ μάχαι νεανίδων καὶ νέων, ὡς ἀναίμακτοι, χαρακτηρίζονται προσ-
φυέστατα ὡς συγκρούσεις γινόμεναι μὲν « κομμένα νύχια ». vacuus, ἐπίθ.
= κενός. 'Η σειρὰ εἶναι : (sive) vacui. (amore) (sumus), sive quid
urimur = εἴτε δὲν εἴμεθα ἐρωτευμένοι εἴτε κάπως μᾶς καίει ὁ ἔρως,
« εἴμεθα τοιμπημένοι ». non praeter solitum leves = οὐχὶ παρὰ τὴν
συνήθειάν μας εὕθυμοι.

4. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ Χ

1 - 20. *facundus ἐπίθ. = εὐφραδής, λόγιος.* *Atlas - ntis = ὁ "Α-*
τλας, πατήρ τῆς μητρὸς τοῦ Ἐρμοῦ Μαίας. cultus = τὰ ξθη. catus,
ἐπίθ. = νουνεχής. decorus = εὐπρεπής. more decorae palaestrae = διὰ
τῆς συνηθείας τῆς εἰσαγθείσης διὰ τῆς παλαίστρας, τῆς διδούσης εἰς
τὸ σῶμα χάριν καὶ κομψότητα. furtum - i = κλοπή, ἀπάτη. iocosus =
παιγνιώδης (ἀστεῖος). boves amotas = τὰς ἀπαχθείσας βοῦς (κατὰ
τὸν γνωστὸν μῆθον τῆς ἀρπαγῆς τῶν βοῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπὸ τοῦ
Ἐρμοῦ). 'Η φυσικὴ σειρὰ εἶναι : olim Apollo, dum te puerum terret
minaci voce nisi boves reddidisses . . . risit viduus pharetra. Thessa-
losque ignes et iniqua Troiae castra feffellit : εἰς τὰ πυρὰ τῶν στρα-

τιωτῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὸ ἔχθρικῶς διακείμενον πρὸς τὴν Τροίαν στρατόπεδον εἰσῆλθε κρυφίως (Ἰλιάδος Ω στ. 322 κ.έξ). *levis turba* = τὸ κοῦφον πλῆθος (τὸ πλῆθος τῶν ἐν "Ἀδου σκιῶν") (πρβλ. Ἐρμῆς ψυχοπομπός).

5. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΔΗ ΣΣΙ

1 - 4. *dicite* = ὑμεῖτε. *intonsus* = ἀκαρπος : ἐπιθ. τοῦ Ἀπόλλωνος « Φοῖβος ἀκερσεκόμης ». *Cynthus* = ὁ Κύνθιος (Ἀπόλλων), οὗτῳ καλούμενος ἐκ τοῦ ἐν Δήλῳ ὄρους Κύνθου, ὃπου ἐπιστεύετο ὅτι ἐγεννήθη. *penitus* = ἐκ μυχίων, ἐκ βάθους ψυχῆς. *dilectus* (τοῦ *diligo*) = ἡγαπημένος. Ἡ φύὴ ἔχει μορφὴν χορικοῦ ἀσματος. Τὸν πρῶτον στίχον τῆς α' στροφῆς ϕάλλουν παῖδες, ὡς πρῶτον ἡμιχόριον, τὸν δεύτερον παρένοι, ὡς δεύτερον ἡμιχόριον, τὸν τρίτον καὶ τέταρτον ϕάλλει ὅλος ὁ χορός. Τὸ σχῆμα τοῦτο εὑρύνεται κατωτέρω καὶ ϕάλλεται ἡ μὲν δευτέρᾳ στροφῇ ὑπὸ τοῦ ἡμιχορίου τῶν παΐδων, ἡ δὲ τρίτη ὑπὸ τῶν παρθένων καὶ ἡ τετάρτη ὑφ' ὅλου τοῦ χοροῦ. 5 - 15. *laeta fluviis* = ἡ ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς τερπομένη (πρβλ. ποταμία "Αρτεμις"). *coma nemorum* = ἡ κόμη, τὸ φύλλωμα τῶν ἀλσῶν. *quaecumque* (*coma*). *Algidus - i* : ὄρος τοῦ Λατίου, ἐπὶ τοῦ ὄποιου ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, εἰς ἀπόστασιν 28 χιλιομέτρων πρὸς Α. τῆς 'Ρώμης. *promineo* ἡ. (β') = ἔξεχω, φύομαι. *nigrae silvae Erymanthi* : τὰ δάση τοῦ Ἐρυμάνθου καλοῦνται *nigrae*, διότι μακρόθεν φαίνονται μέλανα, ἔνεκα τοῦ ὑπομέλανος χρώματος τῶν φύλλων τῆς πίτυος καὶ τῆς ἐλάτης. *Cragus - i* : ὄρος τῆς Λυκίας. *viridis*, *e* = πράσινος. *Tempe totidem tollite laudibus* = τὰ Τέμπη ἔξι ἵσου ὑμνήσατε. Εἰς τὰ Θεσσαλικὰ Τέμπη κατῆλθεν ὁ Ἀπόλλων, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν ὄφιν Πύθωνα καὶ ἐκαθαρίσθη ἐν τῷ Πηγειῷ. Ἐκεῖθεν δὲ ἔκοψε τὸν ἱερὸν κλάδον τῆς δάφνης καὶ ἐστεφάνωσε τὸ μέτωπόν του. *mas - ris* = ἀρρην. *insignemque umerum* (*Apollinis pharetra et fraterna lyra*). ἡ λύρα λέγεται *fraterna*, ὡς ἐφευρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐρμοῦ, δοτιές ἐδώρησεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. *hic* (*Apollo*). *pēstis - is* = ὁ λοιμός. *princeps Caesar* = ὁ πρῶτος πολίτης τῆς 'Ρώμης πολιτείας Ὁκταβιανός. *Persae* = οἱ Πάρθοι, οἵτινες εἶχον στασιάσει ἔνεκα συγκρούσεως Φραάτου καὶ Τιριδάτου περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου. *Britanni* = οἱ Βρετανοί, ταρασσόμενοι τότε ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων. Ἡ φυσ. σειρὰ τῶν λέξεων : *motus* (*Apollo*) *vestra prece aget* (ἀντὶ abaget) *bellum... a principe... in Persas.*

6. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΔΗ ΣΣΙΓΥ

Quis . . . sit = δυνητ. εύκτ. *desiderium* = πόθος. *pudor* = ἡ αἰδώς, περιορισμός. *modus* = μέτρον. *tam cari capitilis*, σύνδεσον πρὸς τὸ *desiderio*. *praeципe* τοῦ *praeципio* = διδάσκω, πρβλ. ἔννεπε. *Melpomene* = ἡ Μελπομένη: Μοῦσα τῆς τραγῳδίας, θυγάτηρ τοῦ Διός καὶ τῆς Μνημοσύνης. *liquidus* = ύγρος, λαμπρὸς (ἐπὶ φωνῆς). *cithara* = ἡ κιθάρα καὶ ἡ ἵκανότης πρὸς τὸ κιθαρίζειν. *Quintilius* = (Varus), ἐκ Κρεμῶνος, συνδεόμενος διὰ στενωτάτης φιλίας πρὸς τὸν Οὐεργίλιον καὶ τὸν 'Οράτιον' ἀπέθανεν τὸ 24 π.Χ. *urgeo - rsi* (β') = πιέζω. *ergo* = λοιπὸν (εἶναι ἀλήθεια ; ἀπίστευτον [ἐπὶ ἀπροσδοκήτου γεγονότος]). *cui*, σύνδεσον μετὰ τοῦ *parem*. *Pudor, Iustitia, Fides, Veritas* : προσωποποίησεις τῶν μεγάλων τούτων ἀρετῶν, τὰς ὁποίας συνδεδυσμένας εἶχεν ὁ Κοιντίλιος καὶ αἱ ὁποῖαι μάτην θὰ ζητοῦν ἐν τῷ κόσμῳ δόμοιον πρὸς τὸν ἀποθανόντα: *flebilis*, *e* = ἀξιοδάκρυτος, δηλ. πόλλοι κρηστοὶ ἄνθρωποι τὸν κλαίουν. *tu frustra pius* = σὺ μάτην εὔσεβής (ἡ εὔσεβειά σου οὐδὲν ὠφελεῖ). *poscis deos* = ζητεῖς παρὰ τῶν θεῶν. *Quintilium, creditum heu non ita* : οἱ θεοὶ δηλ. δὲν σοῦ ἐνεπιστεύθησαν τὸν Κοιντίλιον. *ita* ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον, νὰ ἔχῃς δηλονότι τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ζητήσῃς παρ' αὐτῶν μετὰ τὸν θάνατόν του. *Quid?* = τί δέ; *moderere* : β' ἐν. πρόσ. ἐνεστ. ὑποτ. τοῦ *moderor* = μετριάζω, ῥυθμίζω (χορδίζω ἔγχορδον ὅργανον). *fides - is* καὶ συνηθέστατα *fides - ium* = χορδή, λύρα. *blande* ἐπίρ. = γοητευτικῶς. *arboribus auditam, ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν γνωστὸν περὶ Ορφέως μῦθον. num redeat?* ἔρχεται γε ἥθελεν ἐπανέλθει ; *virga - ae* = ἡ ῥάβδος (κοιν. βέργα). *semel . . . compulerit* = ἀπαξ συνώθησε (μιὰ φορὰ πού . . .). *non lenis fata recludere* = ὁ ἀδυσώπητος εἰς τὸν ἀνοίγη ἐκ νέου τὰς πύλας τοῦ "Ἄδου πρὸς ἐπάνοδον τῶν νεκρῶν εἰς τὴν ζωήν. *niger grex* : διὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῷ "Άδῃ σκότος. *quidquid corrigere est nefas, levius fit patientia, ὑπέροχος συμβουλή*. Πρὸ τῶν πληγμάτων τοῦ θανάτου μόνον ὑπομονὴ ἐνδείκνυται.

7. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΔΗ ΣΣΥ

1 - 2. *Nunc est bibendum*, δηλ. μετὰ τὸν θάνατον τοῦ 'Αντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας. *bibo, bibi, potum* (γ') = πίνω. *nunc - nunc*, ἡ ἐπανάληψις δηλωτικὴ τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ποιητοῦ.

*pulsanda tellus pede libero = saltandum est. Saliares dapes = Σάλιαι εύωχίαι. Salii : οἱ Σάλιοι ἡσαν ἵερεῖς τοῦ "Αρεως, ὑπὸ τοῦ Νουμᾶ κατασταθέντες πρὸς φρούρησιν τῆς οὐρανοπετοῦς ἀσπίδος, ἥτις ἐφυλάσσετο μετ' ἄλλων ἔνδεκα ὁμοίων ἐν τῷ ναῷ τοῦ "Αρεως. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαρτίου ἐκάστου ἔτους ἥγον μεγαλοπρεπῆ ἕορτὴν καὶ ἔχόρευον διὰ μέσου τῆς πόλεως ἐνοπλίους χορούς, ἅδοντες ὕμνους (carmen saliare). Τὴν ἕορτὴν ἐπηκολούθουν πλουσιώταται εύωχίαι. pulvinar - aris = προσκεφάλαιον, κλίνην. Κατά τινα ἕορτὴν lectisternium καλουμένην, οἱ 'Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ἐκόσμουν τὰς κλίνας τῶν θεῶν, ἐξέθετον αὐτὰς εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ παρέθετον εἰς αὐτοὺς εύωχίαν. Τοῦτο ἐγίνετο εἰς περιπτώσεις εὐτυχῶν ἐθνικῶν γεγονότων. sodalis - is = σύντροφος, ἑταῖρος. antehac, δηλ. πρὸ τῆς ἡττῆς τῆς Κλεοπάτρας, ὅτε τὸ 'Ρωματίκὸν κράτος ἡπειλεῖτο σοβαρῶς παρ' αὐτῆς. Caecubum - vi-
num = Καίκουβος οἶνος, ἐκ τοῦ Καίκουβου, οἰνοφόρου χώρας τῆς Λα-
τίνης. avitus = προγονικός. depromo = ἔξαγω. Ἡ φυσ. σειρά : dum regina (Aegypti) parabat dementes ruinas et funus Capitolio et imperio (Romano). Τὸ Καπιτώλιον λαμβάνεται ὡς σύμβολον τῆς αἰώ-
νιας 'Ρώμης. demens ruina = ἄφορον ἐρείπιον' ἀντὶ demens regina.
contamino (ρ. α') = μιαίνω. cum contaminato grege morbo tur-
prium virorum : ἐννοεῖ τοὺς ἐκ νόσου λέπρας δυσειδεῖς ναύτας καὶ
στρατιώτας τῆς Κλεοπάτρας. impotens - ntis = ἀκρατής. impotens spe-
rare quidlibet : ἐννοεῖ τὴν Κλεοπάτραν, ἥτις ἐν τῇ φιλοδοξίᾳ τῆς ἀλ-
πικὲς καὶ τὰ ἀπιθανώτερα. fortuna dulci ebria = μεθύουσα ἐκ τῆς
γλυκείας εύτυχίας (τῆς νίκης καὶ κυριαρχίας ἐπὶ τῶν 'Ρωμαίων). Ἡ
εύτυχία παρομοιαζομένη πρὸς ἡδύποτον γεννᾷ μέθην. 13 - 32. minuo,
ὅ. = μειῶ. vix una sospes navis = μόλις ἐν σωθὲν πλοῖον (ὑπερβολή).
lymphatus, κατ' ἀνομοίωσιν ἐκ τοῦ nymphatus = νυμφόληπτος, μα-
νόμενος. Mareotico (vino) = ὑπὸ Μαρεωτικοῦ οἴνου· περίρρημος εὔο-
σμος οἶνος ἐκ τῶν παρὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μαρεώ: διχ λίμνην
ἀμπέλων. volantem (reginam) = τὴν πετομένην (φεύγουσαν προτρο-
πάδην) βασίλισσαν. remis adurgens = διὰ τῶν κωπῶν (διὰ τῶν πλοί-
ων) καταδιώκων συντόνως. accipiter - tris = ὁ ἱέραξ. velut accipiter
adurget molles columbas = ὡς ἱέραξ ὅρμῃ κατὰ δειλῶν περιστερῶν
(πρβλ. Ὁμ. X, 139 κ.ἔξ. : « ἡῦτε κίρκος . . . ἐλαφρότατος πετεη-
νῶν, /... οἴμησε μετὰ τρήρωνα πέλειαν »). campi Haemoniae = αἱ Θεσ-
σαλικαὶ πεδιάδες. Haemonia ἀπὸ τοῦ Αίμονος, πατρὸς τοῦ Θεσσαλοῦ.*

*nivalis, e, ἐπίθ. = χιονώδης. fatale monstrum : ἡ Κλεοπάτρα χαρακτηρίζεται ώς μοιραῖον τέρας, διότι ἀπετέλει πρωτοφανὲς φαινόμενον γυνὴ νὰ συλλάβῃ τόσον παράτολμα σχέδια. muliebriter ἐπίρ. = θηλυπρεπῶς. nec muliebriter expavitensem : ὅτε ὁ Αὔγουστος ἔπειμψε τὸν Προκλήιον, ἵνα συλλάβῃ τὴν Κλεοπάτραν, αὕτη ἐπεχείρησε ν' αὐτοκτονήσῃ διὰ ξίφους, ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Προκλήιου. nec latentes oras reparavit cita classe = καὶ δὲν ἔζητησε νὰ καταφύγῃ διὰ ταχέος στόλου εἰς ἀγνώστους παραλίας. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἡ Κλεοπάτρα φεύγουσα ἐπεχείρησε νὰ ὑπερνεωλκήσῃ τὸν στόλον τῆς ἀπὸ τὸν τότε ἴσθμὸν τοῦ Σουέζ, ἵνα σωθῇ εἰς τὸν Ἀραβικὸν αόλπον, ἀλλ' οἱ Ἀραβες ἐκώλυσαν αὐτήν. Πρὸς τιμὴν τῆς Κλεοπάτρας ὁ ποιητὴς παρουσιάζει αὐτὴν ὡς αὐτοβούλως καὶ ἀνδροπρεπῶς μὴ θελήσασαν νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς. ausa visere et iacentem regiam (domum) voltu sereno = ἔχουσα τὸ ψυχικὸν σθένος νὰ βλέπῃ μὲν ἰλαρὸν πρόσωπον τὸ ἀνάκτορόν της ἡρειπωμένον. 'Η Κλεοπάτρα φθάσασα φυγάς εἰς Ἀλεξάνδρειαν, μετὰ τὴν ἥττάν της, προσεπάθει ν' ἀποκρύψῃ τὴν συμφοράν της ἐξ ἐγωισμοῦ. fortis et tractare asperas serpentesh = τολμηρὰ καὶ νὰ λάβῃ εἰς τὰς χεῖράς της ἀγρίους ὄφεις. deliberata morte ferocior = τολμηρότερα γενομένη, ἀφοῦ ἀπεφάσισε νὰ ἀποθάνῃ. 'Η φυσ. σειρά : *invidens non humiliis mulier privata deduci superbo triumpho saevis Liburnis* = μὴ θέλουσα ἡ οὐχὶ ταπεινὴ γυνὴ νὰ ἀγθῇ ἐκπιτωτος τοῦ θρόνου ἐν ὑπερηφάνῳ θριάμβῳ (εἰς Ῥώμην) διὰ φοιβερῶν Λιβυρνίδων. *Liburna (navis)* = Λιβυρνικὴ ναῦς : Λιβυρνοί, λαὸς Ἰλαυρικὸς ἔχων ταχέα πλοῖα.*

8. ΒΙΒΛΙΟΝ II - ΩΔΗ VII

O Pompei... prime meorum sodalium... deducte. Ὁ Πομπήιος Οὐαρος, φίλος καὶ συμπολεμιστὴς τοῦ ποιητοῦ. *ultimum tempus* = ὁ ἔσχατος κίνδυνος. *Bruto militiae duce* : ἐννοεῖ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βρούτου κατὰ τὴν ἐν Φιλίπποις σύγκρουσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ Κασσίου πρὸς τὸν Καίσαρα, ἡς μετέχει καὶ ὁ Πομπήιος Οὐαρος μετὰ τοῦ Ὁρατίου. *redono* = δωροῦμαι πάλιν *Quiritem* : ἐννοεῖ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Οὐάρου εἰς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ἀτινα εἶχε στερηθῆ πρὸ τῆς χορηγήσεως τῆς ἀμνηστίας. *sodalis* = σύντροφος (μάχης) : δεσμοὶ φιλίας ἐν τῷ πολεμικῷ μετώπῳ ἀναπτυχθέντες εἰναι ἀδιάρρηκτοι. *moran dies* = ἡ βραδυποροῦσα ἡμέρα. Αἱ ἡμέραι ἐν στρατοπέδῳ ἐν καιρῷ πολέμου εἰναι ἀνιαραὶ καὶ ὡς τοιαῦται, κατὰ τὸ κριτήριον τοῦ στρατιώ-

του, φαίνονται μακραὶ (πρβλ. ἡ ἡμέρα μοῦ φάνηκε χρόνος). *merum - i* = δὲ ἄκρατος οἶνος. *nitentis capillos coronatus* = ἐστεφανωμένος τὴν στήλῳουσαν κόμην. *malobathrum Syrium* = Συριακὸν μαλόβαθρον : ἐλαιῶδες μύρον παρασκευαζόμενον ἐκ τῶν φύλων δένδρου (πρβλ. brilliantine). *Philippos et celarem fugam tecum sensi* = τὴν ἐν Φιλίπποις ταχεῖαν φυγὴν μετὰ σοῦ ἐδοκίμασα· ἐν διὰ δυοῖν. *parmula - ae* = μικρὰ ἀσπίς. *relicta parmula non bene*. Ὁ Ὁράτιος ὡς ἀξιωματικὸς (tribunus militum) δὲν ἔφερεν ἀσπίδα, ἀλλὰ λέγει ταῦτα ακτὰ μίμησιν τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀπόσ. 6, πρὸς δήλωσιν τῆς ἀτάκτου φυγῆς. *minax - acis* = δὲ ἀπειλητικός : minaces εἰναι οἱ ἀνδρεῖοι στρατιῶται τοῦ Βρούσου, οἵτινες, παρὰ τὴν ἀνδρείαν των, ἡττήθησαν ὑπὸ τῶν δειλῶν ἀντιπάλων των. *mentum - i* = τὸ γένειον. *turpe solum tetigere mento* : τὸ ἔδαφος χαρακτηρίζει turpe = αἰσχρὸν ὡς ἀτιμασθὲν καὶ ῥυπανθὲν διὰ τοῦ αἷματος τῶν γενναίων πεσόντων. *densus* = δασύς, πυκνός. *paventem* = κατεπτομένον. *Mercurius sustulit* : δὲ λόγιος Ἐρμῆς, προστάτης τῶν ποιητῶν, ἐξήρπασεν αὐτὸν καὶ καλύψας διὰ πυκνοῦ νέφους, τὸν ἔσωσε διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν τάξεων (πρβλ. Ὁμ. Γ, 309. Ε, 312 κ. ἔξ.). *resorbeo - ere* (β') ἀναρριψιβδῶ (ἐπὶ τῶν ἔξ ἐπιστροφῆς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς θραυσμένων κυμάτων). *in bellum* : ἐννοεῖ τὸν νέον πόλεμον, οὕτινος μετέσχειν δὲ Πομπήιος Οὔραρος ὑπὸ τὸν Σέξτον Πομπήιον ἐν Σικελίᾳ. *fretis aestuosis* = διὰ τοῦ ακυδωνιζομένου πελάγους, ἤτοι τοῦ Σικελικοῦ, ὡς πεδίου τῶν νέων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. *obligatus* = δὲ φειλόμενος. *daps - pis* = δαίς, εὐωχία (κοινῶς τραπέζι). *redde Iovi* : ὡς ἐὰν δὲ Πομπήιος εἰχε κάμει τὸ μ α, ἢν σωθῇ. *depone sub lauru mea* : ἐν τῇ ἐπαύλῃ τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρχε δάφνη, ὑπὸ τὴν ὄποικην θὰ ἀνέπαινε τὰ καταπεπονημένα ἐκ τῆς μακρᾶς στρατείας μέλη του. "Ισως ὅμως νὰ ὑπονοῇ, ὅτι ἐκτὸς τῆς πολεμικῆς δάφνης ὑπάρχει καὶ ἡ ἐν εἰρήνῃ, ἐπαύλων τῶν διακρινομένων ποιητῶν. *cadus - i* = δὲ κάδος (δοχεῖον πήλινον). *destino, δ. α'* = τάττω, δρίζω. *obliviosus* = δὲ προξενῶν λήθηγ (λαχτικηδής). *ciborium - ii* = κιβώτιον, εἴδος ποτηρίου πλατυστόμοι (πρβλ. τὸ σημερινὸν ποτήριον σαμπάνιας). *exple - funde* : ζωηρὰ ἀναπαράστασις τοῦ συμποσίου, διὸ δίδει διαταγάκις « γέμιζε . . . κέρνα ». *unguentum - i* = ἡ ἀλοιφὴ μύρου. *capax - acis* = εὐρύχωρος. *apium - ii* = τὸ σέλινον. *udus, a, utm* ἐπίθ. = ὑγρός, εύκαμπτος. *concha - ae* = ἀγγεῖον κογγόμορφον. *depropero δ. α'* = σπεύδω. Ἡ φυσ. σειρὰ τῶν λέξ.: quis (curat) deproperare

myrto ἡ ἄτακτος πλοκὴ δηλωτικὴ τῆς ψυχικῆς διεγέρσεως τοῦ ποιητοῦ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τοῦ φίλου του. *Venus*=*iactus* *Venerbus*=ὁ βόλος τῆς Ἀφροδίτης. Κατὰ τὴν παιδιάν τῶν ἀστραγάλων (εἰδος σημερ. ζαριῶν) ὅταν οἱ ἀστραγάλοι ἢ πιπόμενοι παρουσίαζον ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας των τοὺς ἀριθμοὺς 1, 2, 4 καὶ 6 (3 καὶ 5 δὲν ὑπῆρχον) ἦτο ἡ ἐπιτυχεστέρα βολή· ὅταν παρουσιάζετο καὶ εἰς τοὺς 4 ἀστραγάλους ὁ ἀριθ. 1, ἡ βολὴ ἦτο ἡ κακίστη. *arbiter bibendi* = ὁ συμποσίαρχος. *bacchor* ῥ. α' = βακχεύω, μαίνομαι (μεθῶ). *Edoni - orum* = οἱ Ἡδωνοί: λαὸς Θρακικός, οἰνοπότης, διότι ἐκεῖ ἐπεχωρίαζεν ἡ λατρεία τοῦ Βάκχου. *recepto amico dulce est mihi furere*: καὶ ἡμεῖς ἐπὶ ἀπροσδοκήτων εὐχρέστων γεγονότῶν λέγομεν « Θὰ τρελλαθῶ ἀπὸ τὴν χαρά μου ».

9. ΒΙΒΛΙΟΝ II - ΩΔΗ ΞΧ

1 - 12. *usitatus - a - um* (τοῦ usitor) = ὁ ἐν κοινῇ γρήσει, ὁ συνήθης. *tenuis*, ἐπίθ. = λεπτός. *penna - ae* = ἡ πτέρυξ. *biformis*, *e* = δίμορφος. *vates - is* = μάντις, ποιητής. *urbis* ἀντὶ *urbes*. Ἡ φυσ. σειρά : ferar per liquidum aethera biformis vates non usitata nec tenui penna. *biformis* : διότι φαντάζεται ἔαυτὸν ὡς κύκνον, καὶ ποιητὴν. 'Ο 'Οράτιος ὀνομάζει τὸν Πίνδαρον « Θηβαῖον Κύκνον ». Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη αἱ ψυχαὶ τῶν ποιητῶν μετὰ θάνατον ἔζων ὑπὸ μορφὴν κύκνων, διατηροῦσαι οὕτω τὴν ἴκανότητα πρὸς τὴν φύσην. *non ego . . . obibo* = ἔγὼ δὲν θ' ἀποθάνω, δὲν θ' ἀφχνισθῶ. *quem vocas* = τὸν δόποῖον προσφωνεῖς (μὲ τὸ ὕστατον χαῖρε). *nec stygia cohibebor unda* = οὔτε θὰ κρατηθῶ ἀπὸ τὰ ὕδατα τῆς Στυγός. *iam - iam* = μετ' ὀλίγον (τὸ σημερ. ἵδον - ἵδού). *residunt τοῦ residio* = ἐπικάθημαι, περιβάλλω. *crus, cruris* = ἡ κνήμη. *pellis - is* = τὸ δέρμα. *et album mutor in alitem* = καὶ μεταβάλλομαι εἰς λευκὸν πτηνὸν (κύκνον). *superne* = ὑπερθεν, εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματός μου. *leves plumae* = λεῖα πτίλα. 13 - 20. *visam* μέλ. τοῦ *viso* = θεῶμαι, βλέπω. *notior Daedaleo Icaro* = γνωστότερος (ὀνομαστότερος) τοῦ Ἰκάρου τοῦ υἱοῦ τοῦ Δαιδάλου. (ὁ ὑπαινιγμὸς γίνεται ὡς πρὸς τὴν τόλμην καὶ ὡς τὴν πτῶσιν τοῦ Ἰκάρου). *gementis Bospori litora* = τοῦ στενάζοντος Βοσπόρου τὰς ἀκτὰς (ὁ στεναγμὸς ἔξ αἰτίας τῆς βοῆς καὶ τοῦ παφλασμοῦ τῶν κυμάτων). *Syrtisque Gaetulas* = τὰς Γαιτουλιάκας Σύρτεις. 'Η χώρα τῶν Γαιτούλων ἐν τῇ Ἀφρικῇ, πρὸς νότον τῆς Νουμιδίας. *canorus ales* = φωνικὸν πτηνόν. *Hyperborei campi* = αἱ πεδιά-

δες τῶν Ὄγερβορείων, ἀγνώστων πρὸς Β. λαῶν. *dissimulo* = ἀποκρύπτω. Ἡ φυσ. σειρά : me noscent Colchus et Dacus qui dissimulat metum Marsae cohortis et ultimi Geloni. *Geloni* = οἱ Γελωνοί, λαὸς Σκυθικὸς (ἐν τῇ Οὐκρανίᾳ) πλησίον τοῦ Βορυσθένους. *disco* = μανθάνω. *peritus* = ἔμπειρος, πολιτισμένος. *Hiber* = Ἰβηρος (Ισπανός). *potor - oris* = πότης : *potor Rhodani* = ὁ παροικῶν τὸν Ροδανόν. 21 - 24 *absint inani funere neniae* = μακρὰν ἀπὸ τὴν ἀνωφελῆ (περιττὴν ἐφ' ὅσον θὰ εἴμαι ἀθάνατος) κηδείαν μου οἱ θρῆνοι. (Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὲ κλαύσουν, ὅταν ἀποθάνω). *nenia - ae* = ἡ νηγία, ὁ ἐπικήδειος θρῆνος. *luctusque turpes et querimoniae* = καὶ τὰ ἀπρεπῆ (εἰς τὴν ἀθανασίαν μου) πένθη καὶ οἱ σχετλιασμοὶ (αἱ μεμψιμοιρίαι) ἢ τὰ παραμορφοῦντα τὸ πρόσωπον πένθη. *compesco - ui* (γ') = συγκρατῶ. *clamorem* (tuum). *supervacuus* = περιττός, ἀνωφελής. *mitte supervacuos honores sepulcri* = ἄφες τὰς ἀνωφελεῖς τιμὰς τὰς νενομισμένας κατὰ τὴν ταφήν.

10. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΖΔΗ VIII

caelebs - ibis = ὁ ἄγαμος. *Calendae Martiae* ἢ *Calendae femineae* : κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην αἱ Ἐρωμαῖαι δέσποιναι ἐώρταζον ἐπὶ τοῦ Ἅσκυλίνου λόφου τὰ Matronalia πρὸς τιμὴν τῆς Iunonis Lucinae ἀντιστοίχου πρὸς τὴν ἐλληνικὴν θεότητα Εἰλείθυιαν, τὴν προστάτιδα τῶν τοκετῶν. *accera - ae* = τὸ θυμιατήριον. *tus - uris* = τὸ θυμίαμα, ὁ λιβανωτός. *caespes - itis* = χορτόπλινθος : διὰ τοιούτων πλίθων εἶχε κατασκευάσει, φαίνεται, ὁ Ὁράτιος πρόσχειρον βωμόν. *docte*. Ἡ φυσ. σειρά : *miraris, docte sermones utrius linguae* : ἐννοεῖ τὸν Μαικήναν, ὅστις ἦτο κάτοχος πλὴν τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. *noceo - vi - otum* (β') ὑπόσχομαι ἀφιέρωμα εἰς τὸν θεόν, «κάνω τάμα». *epulae - arum* = ἑορταστικὴ ἐστίασις (κοιν. γλέντι). *albus caper* = λευκὸς τράγος: εἰς τοὺς ἀνω θεοὺς ἔθυον λευκὰ ζῷα. *prope funeratus* = ὅτε μικροῦ δεῖν ἐκηδεύθην. *arboris ictus*. *ictus - us* = πλῆγμα : ὁ ποιητὴς ὁμιλεῖ περὶ κινδύνου, τὸν δόπον διέτρεξε, πληγεῖς ὑπὸ καταπεσόντος κατὰ τῆς κεφαλῆς του δένδρου τοῦ κήπου του. *festus - a - um* = ἑορταστικός. *anno redeunte* = «περιτελλομένων ἐνιαυτῶν» (κάθε χρόνο). *cortex - icis* = ἡ πίσσα· hic dies demovedit corticem (προσωποποιία). *amphora - ae* = ἀμφορεύς. *amphora instiuta bibere fumum* : οἱ Ἐρωμαῖοι κατεσκεύαζον συνήθως τὴν οἰναποθή-

κην εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε νὰ καπνίζεται ἀπὸ τὴν ἑστίαν, διότι εἶχον τὴν γνώμην ὅτι ὁ οἶνος ἀπέκτα ταχέως τὰς ἴδιότητας τοῦ παλαιοῦ οἴνου. *consule Tullo* : ὁ Α. Οὐολκάτιος Τύλλος, ὕπατος τὸ 33 π.Χ., ὅτε ὁ Μαικήνας ἐχάρισεν εἰς τὸν Ὀράτιον τὴν Σαβινικὴν ἔπαυλιν. *sume τοῦ sumo - mpsi - tum (γ')* = λαμβάνω, ἀναλίσκω. *sospes - ilis* = σῶος. *cyathos amici sospitis* = ποτήρια (εἰς ὑγείαν) τοῦ σωθέντος φίλου. *lucerna - ae* = ὁ λύχνος. *perfer in lucem* = νὰ ἔχῃς τοὺς λύχνους ἀναμμένους μέχρι πρωτας. (‘Ο Ὁράτιος ἐσκόπευε νὰ κάμη παννύχιον ἑορτήν). *procul esto omnis clamor* : ὁ ποιητὴς διαβεβαιοῦ τὸν φίλον περὶ ἀθορύβου καὶ ἀδιαταράκτου παννυχίδος. *mitte civiles super Urbe curas* : εἶχε δίκαιον ὁ ποιητὴς νὰ συνιστᾷ εἰς τὸν πολυάσχολον Μαικήναν νὰ ἀφήσῃ κατὰ μέρος τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὰς ὑπὲρ τῆς πόλεως φροντίδας « ρίξτο λιγάκι ἔξω ». Οἱ Ὁχταβιανὸς τότε εἶχε ταξιδεύσει εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀφήσας ἀναπληρωτήν του τὸν Μαικήναν. *Cotiso - onis* : βασιλεὺς τῶν Δακῶν, ἡττηθεὶς τῷ 29 π.Χ. μετὰ τῶν Σκυθῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Κράσσου. *infestus - a - um* = δυσμενής, ἐχθρός. *dissideo - edi - essum (β')* = διίσταμαι. *Medus dissidet sibi* : ἐννοεῖ τὰς ἐμφυλίους ἔριδας Φραάτου καὶ Τιριδάτου. *luctuosus - a - um* = πολυπενθής. *armis (sibi) luctuosis* : διότι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος γίνεται πρόξενος πολλοῦ πένθους. *Cantaber* = ὁ Κανταβρικός : ἔθνος Ἰσπανικόν. (Οἱ Ἰσπανοὶ ἡττήθησαν τῷ 29 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Στατιλίου Ταύρου). *catena - ae* = ἡ ἄλυσις. *serus - a - um* = βραδύς, ὅψιμος. *laxo, ῥ. α'* = χαλαρῶ. *neglegens ne qua populus laboret* : ἡ αὐτὴ σύστασις ἐδόθη ἀνωτέρῳ διὰ τοῦ *mitte civiles curas*. *privatus* = ἰδιώτης (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *magistratus*). *parce nimium cavere* = *noli nimium cavere* = μὴ στενοχωρῆσαι πάρα πολύ, « ρίξτο λίγο ἔξω ». *cape laetus dona praesentis horae* = φαιδρός δέχου τὰ δῶρα τῆς παρούσης ὥρας.

11. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΩΔΗ XXV

Quo ἐπίρ. = ποῦ. nemus - oris = δρυμός, δάσος. ‘Η φυσ. σειρά : in quae nemora aut in quos specus agor : θεόληπτος ὁ ποιητὴς φαντάζεται ἑαυτὸν ἀπαγόμενον ὑπὸ τοῦ Βάκχου. *mens nova* = καινὸς νοῦς, ἐνθουσιασμός. *meditor, ῥ.* = μελετῶ, διανοοῦμαι. *insero* = ἐνείρω, συγκαταλέγω. *recens - ntis* = νέος, καινός. *non secus* = οὐχὶ ἄλλως, δηλ. ὁμοίως. *stupeo* = θαυμάζω, ἐκπλήττομαι. *Euhias - adis* = ἡ Εὐιάς, Βάκχη, Μαινάς. *candidus - a - un* = στίλβων ἐκ λευκότητος. *lus-*

tratus - a - um = ὁ περιοδευόμενος. *devious - a - um* (de via) = ὁ ἔκτὸς τῆς ὁδοῦ ὕν, ὁ ἀποπλανώμενος τῆς ὁδοῦ. *valentum vertere* = τῶν δυναμένων νὰ ἐκριζώσουν. *procerus - a - um* = ἐπιμήκης. *fraxinus - i* = μελία (δένδρον). *pampinus - i* = βλαστὸς ἀμπέλου, οἰναρίς.

12. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΩΔΗ XXX

Perennis, e (per - annus) = ὁ διαρκῶν ὅλον τὸ ἔτος, αἰώνιος. *situs - us* = ὁ εὐρώς (κοινὸς μοῦχλα). *regalis situs* = ὁ βασιλικὸς εὐρώς, τὸ εὐρωτιῶν διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου μεγαλεῖον. *edax - acis* = ὁ διαβιβρώσκων, ὁ ἀφανίζων. *imber edax* : ἔνεκα τῆς διαβρωτικῆς δυνάμεως τοῦ ὄδατος. *non omnis moriar* = δὲν θὰ ἀποθάνω ὀλόκληρος. (Ἐκ τοῦ « ἐγώ μου » θὰ ἀποθάνῃ μόνον τὸ φθαρτὸν σῶμα, τὸ πνεῦμα μου θὰ ζῇ εἰς τὰ ἄφθαρτα ἔργα μου). *Lubitina - ae* = ἡ Λιβιτίνη Ἀφροδίτη, ὡς θεὰ τῶν κηδειῶν καὶ τοῦ θανάτου. Παραδοξοτάτη σύγχυσις τοῦ ἔρωτος, τοῦ σφρίγους τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, δηλ. τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς Περσεφόνης. *usque recens* = *dum scandet Capitolium* : δηλ. αἰωνίως, διότι κατὰ τοὺς Πρωμ. ἡ πόλις των ἥτο αἰωνίᾳ. *cum tacita virgine* = μετὰ τῆς σιωπῆλῆς παρθένου : ἔννοεῖ τὴν Vestalem maximam, ἥτις κατὰ τὴν διάφορειαν τῆς θυσίας βοηθοῦσα τὸν Pontificem ἵστατο σιωπηλὴ μετὰ τῶν ἄλλων Ἐστιάδων. *Aufidus - i* = ὁ Αὔφιδος, ποταμὸς τῆς Ἀπουλίας, πατρίδος τοῦ Ὁρατίου. *Daunus* = ὁ Δαῦνος, ἀρχαῖος βασιλεὺς τῆς χώρας. *pauper aquae*, οὕτω καλεῖται ὁ Δαῦνος ὡς βασιλεύων χώρας αὐχμηρᾶς, πτωχῆς εἰς ὄδατα. *obstrepo - ui - itum* (γ') = ψιφῶ, θορυβῶ. *humili potens* (factus) : ὁ Ὁράτιος, διότι ἥτο υἱὸς πτωχοῦ ἀπελευθέρου. *Aeolium carmen* = τὸ Αἰολικὸν μέλος, ἡ λυρικὴ ποίησις τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀλκαίου. *sume superbiam Melpomene* = λάβε διὰ τὸν ἑαυτόν σου, ὑποδέχθητι τὴν ὑπερήφανον τιμὴν Μελπομένη. *quaesitam meritis* = *quam* (superbiam) *meritis quaesivisti* = ἦν διὰ τῶν ἐπαξίων ἔργων σου ἀπέκτησες. Ὁ Ὁράτιος, μετριάζων τὴν ὑπερηφάνειάν του, ἀποδίδει τὰ ποιήματά του εἰς τὴν ἐμπνεύσασαν αὐτὸν Μοῦσαν Μελπομένην.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Ούεργιλίου Αἰνειάς		Σελ.	1 – 19
1. Εἰσαγωγὴ		»	5 – 15
2. Κείμενον		»	17 – 35
α. Βιβλίου I		»	17 – 22
β. Βιβλίου II		»	23 – 31
γ. Βιβλίου III		»	32 – 35
3. Ἐρμηνευτικὰὶ σημειώσεις		»	37 – 91
α. Βιβλίου I		»	37 – 59
β. Βιβλίου II		»	60 – 81
γ. Βιβλίου III		»	82 – 91
II. M. Tulli Ciceronis Somnium Scipionis		»	93 – 152
1. Προλεγόμενα		»	97 – 107
2. Κείμενον		»	109 – 116
3. Ἐρμηνευτικὰὶ σημειώσεις		»	117 – 152
III. Ὁρατίου Ὡδῶν		»	153 – 188
1. Εἰσαγωγὴ		»	157 – 161
2. Κείμενον		»	163 – 173
α. Liber primus		»	163 – 169
β. Liber alter		»	169 – 171
γ. Liber tertius		»	171 – 173
3. Ἐρμηνευτικὰὶ σημειώσεις		»	175 – 188
α. Βιβλίου I		»	175 – 183
β. Βιβλίου II		»	183 – 186
γ. Βιβλίου III		»	186 – 188

ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ - ΑΝΤΙΤΥΠΗ - ΣΕΛΛΑΙΑ - 2000

ΕΞΩΦΥΛΛΟΝ: ΛΟΥΙΖΑΣ ΜΟΝΤΕΣΑΝΤΟΥ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΚΔ. Κ' ΙΗ' ΙΘ' 1976 (V) — ANTIT. 57.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ : 2749/18-5-76

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : ΧΡΩΜΟΛΙΘΟΓΡΑΦΙΚΗ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής